

СЛОВНИК
ЦИВІЛЬНОГО
ПРАВА

2009

Грін Олександр Олексійович

Словник цивільного права. 2-е вид., перероб. і допов./О.О.Грін.-
Ужгород: ПП Данило С.І.,2009.- 436с.

Словник цивільного права містить близько 1400 найбільш розповсюджених цивільно-правових понять відомих сучасній цивілістичній науці та цивільному законодавству. Особлива увага приділяється новелам українського цивільного права. Статті словника розташовані в алфавітному порядку і містять в необхідних випадках посилання на конкретні статті Цивільного кодексу України як другого за значенням після Конституції України законодавчого акту у сфері приватно-правових відносин. Це дає можливість використовувати словник як довідкову базу цивільного законодавства України, а також в якості практичного навчального посібника з відповідної навчальної дисципліни.

Для студентів та аспірантів юридичних та економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, викладачів, науковців, юристів-практиків, економістів, підприємців, державних службовців а також широкого кола читачів, які цікавляться проблемами цивільного права.

Рецензенти:

Трачук П.А., кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного та адміністративного права, декан юридичного факультету ЗакДУ.

Андрійцьо В.Д., голова Закарпатського окружного адміністративного суду, кандидат юридичних наук, доцент.

Схвалено рішенням кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Закарпатського державного університету від 29 серпня 2008 р., протокол № 1.

Рекомендовано Вченою радою Закарпатського державного університету . Протокол № 1 від 29 серпня 2008р.

ЗМІСТ

Передмова	4
А.....	6
Б.....	22
В.....	35
Г.....	74
Д.....	78
Е.....	110
Є.....	113
Ж.....	114
З.....	115
І.....	138
К.....	153
Л.....	174
М.....	183
Н.....	193
О.....	212
П.....	229
Р.....	289
С.....	302
Т.....	347
У.....	363
Ф.....	367
Х.....	375
Ц.....	376
Ч.....	382
Ш.....	385
Ю.....	386
Список статей.....	388
Перелік умовних скорочень, що вживаються в словнику.....	419
Використана література.....	420
Про укладача.....	435

ПЕРЕДМОВА

Перше видання „Словника Цивільного права” побачило світ у 2005 році. Його поява зумовлена прийняттям нового Цивільного кодексу, завдяки якому цивільне право України отримало стабільну основу для свого подальшого розвитку. Цивільний кодекс – великий за обсягом та складний за змістом документ. Проте його розуміння та застосування значно спрощується, якщо з’ясувати термінологічну базу.

За час, що минув після виходу першого видання словника значно оновилося цивільне законодавство України. Верховною Радою України було прийнято низку законів, зокрема: „Про цінні папери та фондовий ринок”, „Про організацію формування та обігу кредитних історій”, „Про іпотечні облігації”, „Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності”, „Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” та ін. Законодавцем було внесено зміни до законів України: „Про захист прав споживачів”, „Про автомобільний транспорт”, „Про телебачення і радіомовлення”, „Про аудиторську діяльність”, „Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” та ін. З огляду на вищезазначене виникла потреба у розширенні термінологічного апарату видання.

Укладачем у структуру словника включено терміни, які використовуються у законодавстві, що регулює підприємницьку діяльність, адже приватноправові відносини у сфері підприємництва – це сфера регулювання Цивільного кодексу. Використано також термінологію, яка застосовується у приватноправовій частині земельних та житлових відносин. До словника не увійшли терміни, які вживаються у сімейному праві і законодавстві, за винятком термінів інституту права власності, які останнє запозичує з цивільного права.

Оскільки словник, насамперед, адресовано студентам-юристам, а вони, крім досконалого знання Цивільного кодексу України, повинні розуміти також сутність тих чи інших цивілістичних конструкцій, генезу і чинники їх формування, альтернативні конструкції, шляхи врегулювання цих відносин в інших нормативних актах, укладач вважав за доцільне подати до словника значну кількість термінів, які використовуються в сучасній теорії цивілістики. Орієнтиром для укладача під час підготовки даного видання слугувала „Юридична енциклопедія” за редакцією академіка Ю.С.Шемшученка. Під час роз’яснення понять, які перш за все

стосуються правової теорії, укладач намагався опиратися на загальноприйнятту (або переважаючу) в сучасній вітчизняній науці цивільного права точку зору (доктрину) і уникати занадто суб'єктивних оцінок. Природно, що значна кількість визначень може не співпадати в певному сенсі з визначеннями, які зустрічаються в інших наукових і навчальних виданнях.

Матеріал у „Словнику цивільного права” згруповано у статті, розташовані в алфавітному порядку. Різні значення одного терміна або поняття розділяються всередині статей цифрами. У кінці словника подається список статей з посиланням на сторінки, де вони розміщені. У книзі застосовується ряд звичайних для довідкових видань скорочень, перелік яких наведено нижче. Словник підготовлено на основі нового цивільного законодавства станом на 1 вересня 2008 року.

Укладач висловлює вдячність вченим-юристам та юристам - практикам, корисні і змістовні поради яких допомогли у роботі над словником. Щиро вдячний рецензентам за ретельне ознайомлення, слухні зауваження та поради.

Усі побажання та зауваження щодо вдосконалення структури та змісту словника просимо надсилати на адресу: *Україна, 88015, м.Ужгород, вул.Заньковецької, 87 б, Закарпатський державний університет, кафедра цивільно-правових дисциплін юридичного факультету.*

З повагою до читача
ОЛЕКСАНДР ГРІН

А

АБСОЛЮТНІ ПРАВА - суб'єктивні права, носіям яких (фізичним і юридичним особам) протистоїть невизначене коло, певним чином, зобов'язаних осіб. Абсолютні права реалізуються в абсолютних правовідносинах. Абсолютними є правовідносини власності, авторства на твори науки, літератури і мистецтва, на винаходи, промислові зразки, відносини з приводу таких духовних благ, як життя, здоров'я, честь, гідність тощо. Тим чи іншим абсолютним правам кореспондують відповідні абсолютні суб'єктивні обов'язки, зміст яких полягає в утриманні кожної особи від порушення названих прав. Абсолютне суб'єктивне право здійснюється особистою діяльністю його носія або уповноваженою ним особою у випадках, передбачених законом. Це, однак, не означає, що абсолютні права є безмежними. Їх носій має також дотримуватися правил, які встановлюють межі здійснення абсолютного суб'єктивного права.

АБСТРАКТНІ ПРАВОЧИНИ - правочини, які зберігають юридичну силу тоді, коли підстава їх укладення взагалі відсутня, або коли вона не є обов'язковою (напр., вексель, банківська гарантія).

АВАЛІСТ – особа, що ручається за повний або частковий та своєчасний платіж за векселем шляхом прийняття на себе вексельного зобов'язання за чужим вексельним боргом. Аваліст відповідає так само як і особа, зобов'язання якої він забезпечив.

АВАЛЬ - вексельне поручительство, за яким особа (аваліст), яка його здійснює, бере на себе відповідальність перед власником векселя за виконання векселодавцем, акцептантом або індосантом зобов'язань щодо оплати цього векселя. Аваль виражається словами “вважати за аваль” або будь-яким іншим рівнозначним формулюванням, оформляється на векселі або на алонжі, підписується авалістом.

АВАЛЮВАННЯ ВЕКСЕЛІВ – взяття банком на себе зобов'язання оплатити вексель повністю або частково за одну із зобов'язаних за векселем осіб, якщо платник не оплатив вексель у строк чи неможливо одержати платіж за векселем у строк. Авалюючи вексель, банк надає такій особі строковий кредит або кредит до запитання (залежно від строку платежу за векселем). Як правило, можуть бути авальовані векселі, в яких точно визначений строк платежу, а саме: визначено-строкові, дато- і візо-векселі, причому на останніх має бути відмітка про дату пред'явлення.

АВАНС – грошова сума або інша майнова цінність, яка передається однією стороною договору другій у рахунок майбутніх платежів. На відміну від завдатку, який при невиконанні договору стороною, що дала завдаток, нею втрачається, аванс у разі порушення умов договору повертається стороні, яка його видала. Як і завдаток, аванс служить доказом укладення договору, але, на відміну від завдатку, не є способом забезпечення виконання зобов'язань. Тому будь-яка попередня плата вважається авансом, якщо в письмовій угоді сторін договору не має прямої вказівки на те, що ця плата є завдатком. При належному виконанні договірною зобов'язання аванс включається в загальний рахунок остаточної плати.

АВАРІЙНИЙ КОМІСАР - особа (юридична або фізична), яка на прохання страховика з'ясовує причини настання страхового випадку та розмір збитків (у страхуванні переважно транспортних ризиків, за наслідками роботи аварійного комісара складає аварійний сертифікат).

АВАРІЙНИЙ СЕРТИФІКАТ - документ, який видає страхувальникові (або іншій заінтересованій особі) аварійний комісар на підставі наслідків огляду пошкодженого майна. В аварійному сертифікаті фіксуються можливі причини, характер і розмір збитку, зумовленого страховим випадком. Аварійні сертифікати є для страхувальника підставою для висунення претензії страховикові. Проте аварійний сертифікат не може розглядатись як безперечний доказ відповідальності останнього.

АВІАЦІЙНИЙ ПЕРСОНАЛ – це особовий склад авіаційного підприємства, організації, підрозділу, навчального закладу, що складається з авіаційних спеціалістів за професійною ознакою.

АВІЗУЮЧИЙ БАНК – банк, який за дорученням банку-емітента авізує (сповіщає) акредитив бенефіціару без будь-якої відповідальності за його оплату.

АВТОБУС – транспортний засіб, який за своєю конструкцією та обладнанням призначений для перевезення пасажирів з кількістю місць для сидіння більше ніж дев'ять з місцем водія включно.

АВТОБУСНИЙ МАРШРУТ – шлях проходження автобуса між початковим та кінцевим пунктами з визначеними місцями на дорозі для посадки (висадки) пасажирів.

АВТОБУСНИЙ МАРШРУТ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ – автобусний маршрут, на якому здійснюються регулярні пасажирські перевезення.

АВТОБУСНИЙ МАРШРУТ МІЖМІСЬКИЙ – автобусний маршрут, який з'єднує населені пункти і протяжність якого перевищує 50 км.

АВТОБУСНИЙ МАРШРУТ МІЖНАРОДНИЙ – автобусний маршрут, який перетинає державний кордон України.

АВТОБУСНИЙ МАРШРУТ МІСЬКИЙ – автобусний маршрут, який не виходить за межі території населеного пункту.

АВТОБУСНИЙ МАРШРУТ НЕРЕГУЛЯРНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ – автобусний маршрут, на якому здійснюються нерегулярні пасажирські перевезення.

АВТОБУСНИЙ МАРШРУТ ПРИМІСЬКИЙ – автобусний маршрут, який з'єднує населені пункти і протяжність якого не перевищує 50 км.

АВТОБУСНИЙ МАРШРУТ СПЕЦІАЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ – автобусний маршрут, на якому здійснюють регулярні спеціальні пасажирські перевезення.

АВТОВОКЗАЛ – комплекс будівель, споруд, стоянок та під'їздів для прийняття, відправлення, управління рухом автобусів та одночасного обслуговування 150 і більше пасажирів.

АВТОМОБІЛЬ – колісний транспортний засіб, який приводиться в рух джерелом енергії, має не менше чотирьох коліс, призначений для руху безрейковими дорогами і використовується для перевезення людей та (чи) вантажів, буксирування транспортних засобів, виконання спеціальних робіт.

АВТОМОБІЛЬ ВАНТАЖНИЙ – автомобіль, який за своєю конструкцією та обладнанням призначений для перевезення вантажів.

АВТОМОБІЛЬ ЛЕГКОВИЙ – автомобіль, який за своєю конструкцією та обладнанням призначений для перевезення

пасажирів з кількістю місць для сидіння не більше ніж дев'ять з місцем водія включно.

АВТОМОБІЛЬНА ДОРОГА – лінійний комплекс інженерних споруд, призначений для безперервного, безпечного та зручного руху транспортних засобів.

АВТОМОБІЛЬНИЙ ПЕРЕВІЗНИК – фізична або юридична особа, яка здійснює на комерційній основі чи за власний кошт перевезення пасажирів чи (та) вантажів транспортними засобами.

АВТОМОБІЛЬНИЙ ТРАНСПОРТ – галузь транспорту, яка забезпечує задоволення потреб населення та суспільного виробництва у перевезеннях пасажирів та вантажів автомобільними транспортними засобами.

АВТОМОБІЛЬНИЙ ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ – колісний транспортний засіб (автобус, вантажний та легковий автомобіль, причіп, напівпричіп), який використовується для перевезення пасажирів, вантажів або виконання спеціальних робочих функцій.

АВТОПАВІЛЬЙОН – споруда на зупинці для короткочасного перебування пасажирів.

АВТОР – фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір. Автору належать такі особисті немайнові права: 1) вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення, належним чином, імені автора на творі і його примірниках і за будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо; 2) забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він, як автор твору бажає залишитись анонімом; 3) вибирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі і його примірниках і під час будь-якого його публічного використання; 4) вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора. Особисті немайнові права автора не можуть бути передані (відчужені) іншим особам. До майнових прав автора (чи ншої особи, якамає авторське право) належать: а) виключне право на використання твору; б) виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

АВТОРСЬКЕ ПРАВО - складова цивільного права, що регулює

відносини, які виникають у зв'язку з використанням творів науки, літератури та мистецтва. Суб'єктами авторського права є автори творів, їх спадкоємці та особи, яким автори чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права. Об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва, а саме: 1) літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо); 2) виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; 3) комп'ютерні програми; 4) бази даних; 5) музичні твори з текстом і без тексту; 6) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки; 7) аудіовізуальні твори; 8) твори образотворчого мистецтва; 9) твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва; 10) фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії; 11) твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо; 12) ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності; 13) сценічні обробки творів, і обробки фольклору, придатні для сценічного показу; 14) похідні твори; 15) збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добром, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини; 16) тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів; 17) інші твори. Первинним суб'єктом, якому належить авторське право, є автор твору. Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей. Особа, яка має авторське право (автор твору чи будь-яка інша особа, якій на законних підставах передано авторське майнове право на цей твір), для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права. Якщо твір опубліковано анонімно чи під псевдонімом (за винятком випадку, коли псевдонім однозначно ідентифікує автора), видавець твору (його ім'я чи назва мають бути зазначені на творі) вважається представником автора і має право захищати права останнього. Це положення діє до того часу, поки автор твору не розкриє своє ім'я і не заявить про своє авторство. Суб'єкт авторського права для засвідчення авторства (авторського права) на оприлюднений чи не оприлюднений твір, факту і дати опублікування твору чи договорів,

які стосуються права автора на твір, у будь-який час протягом строку охорони авторського права може зареєструвати своє авторське право у відповідних державних реєстрах. Про реєстрацію авторського права на твір видається свідоцтво. За видачу свідоцтва сплачується державне мито, кошти від сплати якого перераховуються до Державного бюджету України. Розмір і порядок сплати державного мита за видачу свідоцтва визначаються законодавством. Особа, яка володіє матеріальним об'єктом, в якому втілено (виражено) твір, не може перешкоджати особі, яка має авторське право у його реєстрації. Авторське право і право власності на матеріальний об'єкт, в якому втілено твір, не залежать одне від одного. Відчуження матеріального об'єкта, в якому втілено твір не означає відчуження авторського права, і навпаки. Власникові матеріального об'єкта, в якому втілено оригінал твору образотворчого мистецтва чи архітектури, не дозволяється руйнувати цей об'єкт без попереднього пропонування його авторові твору за ціну, що не перевищує вартості матеріалів, витрачених на його створення. Якщо збереження об'єкта, в якому втілено оригінал твору, є неможливим, власник матеріального об'єкта, в якому виражено оригінал твору, повинен дозволити авторові зробити копію твору у відповідній формі, а якщо це стосується архітектурної споруди - фотографії твору. Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення і починає діяти від дня створення твору. Авторське право діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті, крім таких випадків: для творів, оприлюднених анонімно або під псевдонімом, строк дії авторського права закінчується через 70 років після того, як твір було оприлюднено. Якщо взятий автором псевдонім не викликає сумніву щодо особи автора або якщо авторство твору, оприлюдненого анонімно або під псевдонімом розкривається не пізніше ніж через 70 років після оприлюднення твору застосовується строк протягом усього життя автора і 70 років після його смерті; авторське право на твори, створені у співавторстві діє протягом життя співавторів і 70 років після смерті останнього співавтора; у разі, коли весь твір публікується (оприлюднюється) не водночас, а послідовно у часі томами, частинами, випусками, серіями тощо, строк дії авторського права визначається окремо для кожної опублікованої (оприлюдненої) частини твору; авторське право на твори померлих реабілітованих авторів діє протягом 70 років після їх реабілітації; авторське право на твір, вперше опублікований протягом 30 років після смерті автора, діє протягом 70 років від дати його правомірного опублікування. Будь-яка особа, яка після закінчення строку охорони авторського права по відношенню до неоприлюдненого твору вперше його оприлюднює користується захистом, що є рівноцінним захисту майнових прав

автора. Строк охорони цих прав становить 25 років від часу, коли твір був вперше оприлюднений. Майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право переходять у спадщину. Не переходять у спадщину особисті немайнові права автора. Спадкоємці мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора.

АВТОРСЬКИЙ ДОГОВІР – угода між автором (його спадкоємцем чи правонаступником) літературного, мистецького, наукового твору та відповідною юридичною особою про використання такого твору. Укладання авторського договору є обов'язковим, крім випадків, коли законом прямо передбачена можливість використання твору без згоди автора або іншої особи, що має авторське право. Адміністративні договори повинні укладатись у письмовій формі, якщо законодавством не встановлено інше. Умови договору, що погіршують становище автора (його правонаступника) порівняно із становищем, встановленим чинним законодавством є недійсними. Недійсними визнаються і умови договору, що обмежують права авторів на створення майбутніх творів на дану тему чи в цій галузі. Всі права на використання твору, не передані за авторським договором зберігаються за автором. Авторський договір вважається укладеним, якщо між сторонами досягнуто згоди щодо всіх його суттєвих умов. До цих умов авторського договору чинне законодавство відносить: спосіб використання твору, розмір та порядок виплати винагороди, термін дії договору і використання твору тощо. Авторським договором можуть передбачатися й інші умови, причому суттєвими мають вважатися ті умови, на узгодженні яких наполягає хоча б одна із сторін договору. Якщо протягом обумовленого договором терміну твір не буде використано, автор має право вимагати відшкодування збитків. Залежно від способу використання твору розрізняють видавничі, сценарні, постановочні та інші авторські договори.

АВТОСТАНЦІЯ – споруда або комплекс будівель, споруд, стоянок та під'їздів для прийняття, відправлення, управління рухом автобусів та одночасного обслуговування пасажирів.

АГЕНТСЬКИЙ ДОГОВІР – договір, за яким одна сторона (агент) зобов'язується здійснити юридичні дії в інтересах і за рахунок другої сторони (принципала). Агент може виступати як від імені принципала, так і від власного імені. В обох випадках для принципала настають відповідні правові наслідки: відшкодування агентіві витрат, пов'язаних з виконанням агентського договору; сплата агентіві

обумовленої винагороди за виконану роботу тощо. Агент зобов'язаний виконати дане йому доручення відповідно до вказівок принципала на найвигідніших для останнього умовах. Агентський договір може містити ознаки договору доручення і договору комісії. Він набув застосування у зовнішньоекономічних відносинах. Цей вид договору особливо поширений в Великій Британії, США та інших західних країнах.

АДВОКАТ - громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи за спеціальністю юриста або помічника адвоката не менше двох років, склав кваліфікаційні іспити, одержав свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та прийняв Присягу адвоката України. Адвокат не може працювати в суді, прокуратурі, державному нотаріаті, органах внутрішніх справ, служби безпеки, державного управління. Адвокатом не може бути особа, яка має судимість. Адвокат має право займатись адвокатською діяльністю індивідуально, відкрити своє адвокатське бюро, об'єднуватися з іншими адвокатами в колегії, адвокатські фірми, контори та інші адвокатські об'єднання, які діють відповідно до закону та статутів адвокатських об'єднань. Адвокати дають консультації та роз'яснення з юридичних питань, усні і письмові довідки щодо законодавства; складають заяви, скарги та інші документи правового характеру; посвідчують копії документів у справах, які вони ведуть; здійснюють представництво в суді, інших державних органах, перед громадянами та юридичними особами; подають юридичну допомогу підприємствам, установам, організаціям; здійснюють правове забезпечення підприємницької та зовнішньоекономічної діяльності громадян і юридичних осіб, виконують свої обов'язки відповідно до кримінально- процесуального законодавства у процесі дізнання та попереднього слідства. Адвокат може здійснювати й інші види юридичної допомоги, передбачені законодавством. Адвокат може мати помічника або кількох помічників із числа осіб, які мають вищу юридичну освіту. Умови роботи визначаються контрактом між адвокатом (адвокатським об'єднанням) і помічником адвоката з додержанням законодавства про працю. Помічник адвоката може виконувати доручення у справах, які знаходяться у провадженні адвоката, крім тих, що належать до процесуальних повноважень останнього. Не можуть бути помічниками адвоката категорії осіб, щодо яких зазначені обмеження бути адвокатом. Адвокат зобов'язаний зберігати адвокатську таємницю. Предметом адвокатської таємниці є питання, з яких громадянин або юридична особа зверталися до адвоката, суть консультацій, порад, роз'яснень та інших відомостей, одержаних адвокатом при здійсненні своїх

професійних обов'язків. Дані попереднього слідства, які стали відомі адвокату у зв'язку з виконанням ним своїх професійних обов'язків, можуть бути розголошені тільки з дозволу слідчого або прокурора. Адвокати, винні у розголошенні відомостей попереднього слідства, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством. Адвокату, помічнику адвоката, посадовим особам адвокатських об'єднань забороняється розголошувати відомості, що становлять предмет адвокатської таємниці і використовувати їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб. Для визначення рівня професійних знань осіб, які мають намір займатися адвокатською діяльністю, вирішення питань про дисциплінарну відповідальність адвокатів у Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі утворюються строком на 3 роки кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури. Ці комісії утворюються у складі двох палат - атестаційної та дисциплінарної.

АДВОКАТУРА - це добровільне професійне громадське об'єднання, покликане згідно з Конституцією України сприяти захисту прав, свобод та представляти законні інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, подавати їм іншу юридичну допомогу. Адвокатура України здійснює свою діяльність на принципах верховенства закону, незалежності, демократизму, гуманізму і конфіденційності.

АКРЕДИТИВ - це документ, за яким банк (банк-емітент) за дорученням клієнта (платника) - заявника акредитива і відповідно до його вказівок або від свого імені зобов'язується провести платіж на умовах, визначених акредитивом, або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж на користь одержувача грошових коштів або визначеної ним особи – бенефіціара (ч.1 ст.1093 ЦК). Відкличний акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення одержувача грошових коштів. Відкличання акредитива не створює зобов'язань банку-емітента перед одержувачем грошових коштів. Безвідкличний акредитив може бути анульований або його умови можуть бути змінені лише за згодою на це одержувача грошових коштів. Акредитиви поділяються на покриті та непокриті. Покритим є акредитив, при відкритті якого грошові кошти платника бронюються на окремому рахунку в банку-емітенті або виконуючому банку. Непокритим є акредитив, за яким бронювання коштів не здійснюється. Банк, що відкрив непокритий акредитив, гарантує оплату за акредитивом при тимчасовій відсутності коштів на рахунку платника за рахунок банківського кредиту (ч. 2 ст.1093 ЦК).

АКТ ПРО НЕЩАСНИЙ ВИПАДОК - документ, що його складають адміністрація та комітет професійної спілки підприємства чи установи, якщо з їхнім працівником стався нещасний випадок і пов'язаний з перебуванням на роботі або виконанням службових обов'язків. У випадках із пасажиром відповідний документ складається на транспорті. У разі, якщо потерпілий застрахований від нещасних випадків, акт надсилається до страхової організації з метою оформлення страхової виплати.

АКТИ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ (ст. 49 ЦК). Цивільний стан особи – це правове положення конкретного громадянина як носія різноманітних прав та обов'язків, у тому числі майнових та особистих немайнових, яке визначається фактами та обставинами як природного, так і соціально-громадського характеру. Акти цивільного стану індивідуалізують особу, вказують на її ім'я, вік, сімейний та громадянський стан. Актами цивільного стану закон визнає події та дії, що нерозривно пов'язані з фізичною особою і започатковують, змінюють, доповнюють або припиняють її можливість бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків. Актами цивільного стану є народження фізичної особи, встановлення її походження, набуття громадянства, вихід з громадянства та його втрата, досягнення відповідного віку, надання повної цивільної дієздатності, обмеження цивільної дієздатності, визнання особи недієздатною, шлюб, розірвання шлюбу, усиновлення, зміна імені, інвалідність, смерть тощо. Не всі події і факти підлягають реєстрації, наприклад, обмеження дієздатності особи не реєструється. Державній реєстрації підлягають народження фізичної особи та її походження, громадянство, шлюб, розірвання шлюбу, зміна імені, смерть. Реєстрація актів цивільного стану провадиться відповідно до закону спеціальними державними органами – органами реєстрації актів громадянського стану, які реєструють кожен відповідну подію чи дію, що відбулась.

АКТИВИ – власність фізичних та юридичних осіб у вигляді рухомого й нерухомого майна, землі, лісових угідь, запасів корисних копалин, інших цінностей, що мають грошову вартість і використовуються їх власниками для виплати своїх зобов'язань іншим фізичним чи юридичним особам. Термін “активи” охоплює близькі за значенням поняття “засоби”, “фонди”, “майно” тощо.

АКТИВИ СТРАХОВИКА - кошти страховика, які інвестовано в цінні папери, нерухомість, інші матеріальні цінності, розміщені на рахунках у банках. Джерелами цих коштів є статутний фонд, страхові резерви та інші пасиви. Від величини й структури активів страховика

залежить платоспроможність страховика.

АКТУАРІЙ - офіційно вповноважена особа, котра, маючи відповідну фахову підготовку, з допомогою методів математичної статистики обчислює страхові тарифи. На актуарій покладається відповідальність за те, щоб страхові фонди були достатніми на той момент, коли компанії доведеться виконувати свої зобов'язання за виданими полісами.

АКЦЕПТ - відповідь особи, якій адресована пропозиція укласти договір, про його прийняття. Акцепт повинен бути повним і безумовним (ч.1 ст.642 ЦК). Це означає, що акцептант повністю погоджується із запропонованими умовами договору і повідомляє про це offerenta. Якщо пропозицію укласти договір зроблено із зазначенням строку для відповіді, то договір вважається укладеним за умови, що особа, яка зробила пропозицію, одержала від другої сторони відповідь про прийняття пропозиції протягом цього строку (ч.1 ст.643 ЦК).

АКЦЕПТ ВЕКСЕЛЯ – засвідчена підписом трасата або іншої особи (посередника в акцепті) згода оплатити переказний вексель у тому вигляді, в якому він пред'явлений до платежу. Акцепт має бути безумовним. Він має бути надписаний на векселі і може складатися лише з підпису трасата на лицьовому боці векселя. Акцепт трасата може бути обмежений частиною вексельної суми. Якщо за час від акцепту до пред'явлення векселя до платежу в текст векселя були внесені зміни без згоди акцептанта, останній відповідає згідно з умовами наданого ним акцепту.

АКЦЕПТ ТЕНДЕРНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ – прийняття замовником тендерної пропозиції, яку визнано найкращою за результатами оцінки та надання згоди на її оплату. Тендерна пропозиція вважається акцептованою, якщо замовником в установленій у тендерних документах строк подано письмове підтвердження учаснику у акцепті тендерної пропозиції після визначення його переможцем процедури закупівлі.

АКЦЕПТАНТ ВЕКСЕЛЯ – юридична або фізична особа, яка акцептує (підписує) вексель (тратту), беручи на себе зобов'язання здійснити платіж за переказним векселем під час настання строку платежу.

АКЦЕПТУВАННЯ (АКЦЕПТАЦІЯ) – проставлення на векселі акцепту.

АКЦЕСОРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – у зобов’язальному праві відповідальність поручителя, за якою після закінчення чинності договору кредитор має право вимагати від нього виконання зобов’язання. Акцесорна відповідальність існує доти, доки існує головне зобов’язання, забезпечене заставою у розмірі, що не може перевищувати розмір головного зобов’язання.

АКЦЕСОРНІ ЗОБОВ’ЯЗАННЯ – зобов’язання, що є похідними, залежними від головного зобов’язання. Акцесорні зобов’язання встановлюються, як правило, з метою забезпечення виконання головного зобов’язання (напр., неустойка, застава, порука, завдаток, гарантія). Акцесорні зобов’язання не мають самостійного значення й автоматично припиняються з припиненням дії головного зобов’язання. Недійсність останнього тягне за собою недійсність акцесорного зобов’язання.

АКЦІОНЕР – учасник акціонерного товариства, який є власником певної кількості акцій. Акціонерами можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Обсяг майнових прав акціонера залежить від класу акцій, які він має за правом власності. До його майнових прав, зокрема, належить право на одержання доходів у вигляді дивідендів, на участь у розподілі майна акціонерного товариства при його ліквідації, а також на першочергове придбання акцій додаткових (наступних) випусків за пільговою ціною, якщо це передбачено статутом товариства. До немайнових прав акціонера належить право на участь в управлінні акціонерним товариством і право на одержання інформації про господарську діяльність та фінансовий стан товариства, яку воно повинно надавати власникам акцій щонайменше раз на рік. Під правом на участь в управлінні акціонерним товариством звичайно розуміють право на участь у загальних зборах акціонера та на обрання керівників товариства, право бути обраним до керівних органів акціонерного товариства тощо.

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО - товариство, статутний капітал якого поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості (ч.1 ст.152 ЦК). Вищим органом акціонерного товариства є загальні збори акціонерів. У загальних зборах мають право брати участь усі його акціонери незалежно від кількості і виду акцій, що їм належать. В акціонерному товаристві може бути створена наглядова рада акціонерного товариства, яка здійснює контроль за діяльністю його виконавчого органу та захист прав акціонерів товариства. Виконавчим органом акціонерного товариства, який здійснює

керівництво його поточною діяльністю, є правління або інший орган, визначений статутом. Виконавчий орган акціонерного товариства може бути колегіальним (правління, дирекція) чи одноособовим (директор, генеральний директор).

АКЦІЯ – іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідентів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

АЛОНЖ – аркуш паперу, що додається до векселя для додаткових індосаментів (передатних записів), якщо на зворотному боці векселя вони не вміщуються. Перший передатний запис на алонжі робиться впоперек з'єднання векселя і додаткового аркуша, тобто таким чином, щоб він починався на векселі й закінчувався на алонжі. На алонжі можна також оформляти аваль.

АЛЬТЕРНАТИВНА ТЕНДЕРНА ПРОПОЗИЦІЯ – пропозиція, яка може бути подана учасником замовнику додатково у складі тендерної пропозиції, якщо це передбачено тендерною документацією і відрізняється від основної пропозиції, розробленої відповідно до умов, передбачених тендерною документацією.

АЛЬТЕРНАТИВНЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – зобов'язання, в якому боржник зобов'язаний вчинити одну з двох або кількох дій. Боржник має право вибору предмета зобов'язання, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства, не впливає із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту (ч.1 ст.539 ЦК).

АНАЛОГІЯ ЗАКОНУ - специфічний спосіб прийняття юридично значущого рішення у разі прогалин у законодавстві, що стосуються відповідного конкретного випадку. Таке рішення приймається на основі закону, яким регулюються аналогічні чи близькі за змістом суспільні відносини. Застосування аналогії закону не є довільним і ґрунтується на певних принципах прийняття рішення: у межах повноважень органу правозастосування; за процедурою і у формі, які встановлені законом; відповідно до змісту закону; на основі знань про юридичні факти, передбачені гіпотезою норми застосовуваного закону. За допомогою аналогії закону орган правозастосування

прогалин у законодавстві не усуває, а лише долає їх. Однак, застосування закону за аналогією є сигналом для законодавця щодо необхідності усунення таких прогалин. У сфері цивільного права застосування аналогії закону передбачене законом. Зокрема, відповідно до ч.1 ст.8 ЦК, якщо цивільні відносини не врегульовані ЦК, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами ЦК, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини.

АНАЛОГІЯ ПРАВА – застосування щодо суспільних відносин, не регламентованих у правовому порядку безпосередньо, загальних принципів національної чи міжнародної систем права. В Україні аналогія права має допоміжний характер і обмежену сферу застосування, яка звужується у процесі розвитку і вдосконалення законодавства. Може застосовуватися у цивільному праві, зокрема, згідно з ч.2 ст.8 ЦК, у разі неможливості використати аналогію закону для регулювання цивільних відносин вони регулюються відповідно до загальних засад цивільного законодавства.

АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА СИСТЕМА - правова система, в основі якої лежить загальне право, сформоване діяльністю королівських судів, право справедливості, сформоване судом канцлера, та статутне право, сформоване актами парламенту. Причому, прецедентне право (загальне та право справедливості) визначає порядок застосування статутного права. Ця система склалася у Великій Британії і була перенесена в її колонії (США, Канаду, Австралію, Нову Зеландію тощо). Оскільки найбільших змін система зазнала в США, це відбилося на назві правової системи – „англо-американська”.

АНДЕРРАЙТИНГ – розміщення (підписка, продаж) цінних паперів торговцем цінними паперами за дорученням, від імені та за рахунок емітента.

АНУЇТЕТ - 1) договір страхування пенсій або ренти, згідно з яким страховик в обмін на сплату, як правило одноразову, страхової премії зобов'язується виплачувати застрахованому визначену річну суму доходу протягом його життя; 2) сучасна вірогідна вартість ренти.

АРБІТРАЖНИЙ КЕРУЮЧИЙ – фізична особа, яка має ліцензію, видану в установленому законодавством порядку, та діє на підставі ухвали господарського суду.

АРЕШТ МАЙНА – опис майна та заборона ним розпоряджатися, що застосовується при виконанні судових рішень, в якості одного із засобів забезпечення позову.

АСОРТИМЕНТ - це товар у певному співвідношенні за видами, моделями, розмірами, кольорами або іншими ознаками. Продавець зобов'язаний передати покупцеві товар в асортименті, погодженому сторонами (ч.1 ст.671 ЦК).

АСОЦІАЦІЯ – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації.

АУДИТ – перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів. Суттєвою є інформація, якщо її пропуск або неправильне відображення може вплинути на економічні рішення користувачів, прийняті на основі фінансових звітів.

АУДИТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ – підприємницька діяльність, яка включає в себе організаційне і методичне забезпечення аудиту, практичне виконання аудиторських перевірок (аудит) та надання інших аудиторських послуг.

АУДИТОРСЬКИЙ ВИСНОВОК – це офіційний документ, засвідчений підписом та печаткою аудитора (аудиторської фірми), який складається у встановленому порядку за наслідками проведення аудиту і містить в собі висновок стосовно достовірності звітності, повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності.

АУДІОВІЗУАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ – будь-які сигнали, що сприймаються зоровими і слуховими рецепторами людини та ідентифікуються як повідомлення про події, факти, явища, процеси,

відомості про осіб, а також коментарі (думки) про них, що передаються за допомогою зображень та звуків.

АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ (ЕЛЕКТРОННИЙ) ЗАСІБ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ - організація, яка надає для масового приймання споживачами аудіовізуальну інформацію, передану у вигляді електричних сигналів і прийняту за допомогою побутових електронних пристроїв.

АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ ТВІР – частина телерадіопрограми, яка є об'єктом авторського права, має певну тривалість, авторську назву і власну концепцію, складається з епізодів або цілісних авторських творів, поєднаних між собою творчим задумом і зображувальними чи звуковими засобами та яка є результатом спільної діяльності авторів, виконавців та виробників.

АУТЕНТИЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ – роз'яснення змісту правової норми тим органом, що прийняв правовий акт з цією нормою. Аутентичне тлумачення має таку ж силу, що і норма права.

Б

БАГАТОКАНАЛЬНА ТЕЛЕМЕРЕЖА (ЕФІРНА АБО КАБЕЛЬНА) – телекомунікаційна мережа загального користування, призначена для передавання телерадіопрограм, а також надання інших телекомунікаційних і мультимедійних послуг, здатна забезпечити одночасну трансляцію більше ніж однієї телерадіопрограми і може інтегруватися з іншими телекомунікаційними мережами загального користування.

БАЛАНСОУТРИМУВАЧ будинку, споруди, житлового комплексу або комплексу будинків і споруд – власник або юридична особа, яка за договором з власником утримує на балансі відповідне майно, а також веде бухгалтерську, статистичну та іншу передбачену законодавством звітність, здійснює розрахунки коштів, необхідних для своєчасного проведення капітального і поточного ремонтів та утримання, а також забезпечує управління цим майном і несе відповідальність за його експлуатацію згідно з законом.

БАНК-ЕМІТЕНТ - банк, що відкрив акредитив або здійснив емісію цінних паперів, платіжних карток, або видав розрахунковий чек (чекову книжку).

БАНКІВСЬКА ТАЄМНИЦЯ - спеціальний режим використання інформації банку щодо вкладів, рахунків та вчинюваних операцій. Банк гарантує таємницю банківського рахунка, операцій за рахунком і відомостей про клієнта. Відомості про операції та рахунки можуть бути надані тільки самим клієнтам або їхнім представникам. Іншим особам, у тому числі органам державної влади, їхнім посадовим і службовим особам, такі відомості можуть бути надані виключно у випадках та в порядку, встановлених законодавством про банки і банківську діяльність. У разі розголошення банком відомостей, що становлять банківську таємницю, клієнт має право вимагати від банку відшкодування завданих збитків та моральної шкоди.

БАНКІВСЬКИЙ АВТОМАТ САМООБСЛУГОВУВАННЯ – програмно-технічний комплекс, що надає можливість держателю спеціального платіжного засобу здійснити самообслуговування за операціями одержання грошей у готівковій формі, внесення їх для зарахування на відповідні рахунки, одержання інформації щодо стану рахунків, а також виконати інші операції згідно з функціональними можливостями цього комплексу.

БАНКІВСЬКИЙ ВКЛАД – кошти (готівкою чи в безготівковій формі, в національній чи іноземній валюті) або цінні папери, внесені для зберігання у банк власником або третьою особою на користь власника на певних умовах. Внесення вкладу в банк свідчить про відкриття рахунка і оформляється вкладним свідоцтвом – документом, який підтверджує внесення до банку грошей і за яким можна зажадати видачі вкладу. Вкладне свідоцтво має мати реквізити: найменування банку, що прийняв вклад, сума вкладу, дата внесення, прізвище фізичної або назва юридичної особи, що внесла вклад, вид вкладу, розмір відсотків, що виплачуються вкладникам. Залежно від призначення зберігання коштів вклади бувають безстрокові, виграшні, на пред'явника, до запитання, іменні та інші. У практиці роботи комерційних банків вклади коштів юридичних і фізичних осіб для зберігання і використання називають депозитами.

БАНКІВСЬКИЙ КРЕДИТ – основна форма кредиту, за яким кошти готівкою чи безготівкові надаються банками у тимчасове користування. Банківський кредит надається юридичним і фізичним особам та державі. Банківські кредити класифікують за певними ознаками та різними підставами, зокрема, з урахуванням економічної сфери застосування кредити поділяють на внутрішні і міжнародні. В Україні, за дворівневої банківської системи, банківський кредит може бути кредитом Національного банку або кредитом комерційних банків. Залежно від позичальників та мети використання кредити бувають виробничими, споживчими, інвестиційними, кредитами на операції з цінними паперами, міжбанківськими, імпорнтними та експортними. Кредити поділяють також на забезпечені (банкові) й незабезпечені (персональні). Більшість кредитів, що надаються банками, мають відповідне забезпечення: наявність застави, гарантію, страхування кредитного ризику. Банківські кредити бувають короткостроковими, середньостроковими та довгостроковими залежно від терміну користування кредитами. Короткострокові кредити надають на термін не більше 12 місяців, середньострокові – до 3 років, довгострокові – понад 3 роки. У банківській практиці виділяють також кредити на поточні та на капітальні витрати, а тому розрізняють кредити в оборотні фонди і фонди обігу, а також кредити в основні фонди.

БАНКІВСЬКИЙ РАХУНОК – спеціальний обліковий документ, що оформляється в установах банку на ім'я державних, акціонерних, орендних, спільних підприємств, об'єднань громадян, організацій і установ для зберігання коштів та здійснення безготівкових розрахунків. На цьому рахунку обліковуються усі операції банку з

клієнтом і відображаються як позики банку, так і всі платежі з рахунка за дорученням клієнта, а також кошти, що надходять до банку від клієнтів у вигляді вкладів, повернення позик тощо. Підставою для відкриття банківського рахунка є договір банківського рахунка, який укладають клієнти з одним із самостійно обраних ними комерційних банків. Законодавство України чітко визначає порядок відкриття рахунків у кредитних установах. Рахунок відкривається в установі банку за місцем реєстрації підприємства у будь-якому іншому банку за згодою клієнта. Для відкриття банківського рахунка усі підприємства, установи, організації різних форм власності і видів діяльності подають до банку такі документи: заяву про відкриття рахунка; нотаріально завірену картку із зразками підписів і відбитком печатки; рішення (розпорядження, постанову, наказ) про утворення, реорганізацію юридичної особи, копію належним чином затвердженого статуту або положення та копію свідоцтва про державну реєстрацію, ідентифікаційний код (для приватних підприємств). Залежно від характеру діяльності підприємств, установ, організацій та джерел фінансування банківські рахунки поділяються на розрахункові, поточні, бюджетні, валютні, кореспондентські, тимчасові, клірингові та субрахунки.

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ З ВЕКСЕЛЯМИ - 1) Кредитні – операції, що супроводжуються наданням або залученням грошових коштів проти векселів або під забезпечення вексями. Кредитні операції поділяються на: активні: а) врахування векселів; б) надання кредитів під заставу векселів; пасивні (рефінансування кредитних активних, гарантійних і розрахункових операцій): а) переврахування придбаних векселів; б) одержання кредитів під заставу векселів. 2) Торговельні – операції з вкладення або залучення грошових коштів під векселі. Торговельні операції поділяються на: активні: а) купівля векселів; – пасивні (рефінансування кредитних і торговельних активних, гарантійних і розрахункових операцій): а) продаж придбаних векселів. 3) Гарантійні – операції, що супроводжуються взяттям банку на себе зобов'язань платежу за вексями з умовою відкладення, тобто оплатити векселі при настанні певних обставин і в обумовлений строк. Гарантійні операції поділяються на: а) звалювання векселів; б) видачу гарантій на забезпечення оплати векселів. 4) Розрахункові поділяються на: – операції з оформлення заборгованості вексями: а) акцептація переказних векселів банком, виданих на банк кредитором банку; б) видача простих векселів банком кредиторіві банку; в) видача банком переказних векселів на боржника банку; г) видача банку простих векселів боржником банку; – операції з розрахунків з використанням векселів:

а) вексельний платіж банку кредитору; б) вексельний платіж боржника банку. 5) Комісійні та довірчі: а) інкасування векселів; б) оплата векселів, у яких банк виступає особливим платником (доміциліатом); в) зберігання векселів (оригіналів, копій і примірників); г) купівля, продаж і обмін векселів за дорученням клієнтів.

БАНКРУТСТВО – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

БАРТЕР (ТОВАРНИЙ ОБМІН) – господарська операція, яка передбачає проведення розрахунків за товари (роботи, послуги) у будь-якій формі, іншій, ніж грошова, включаючи будь-які види заліку та погашення взаємної заборгованості, в результаті яких не передбачається зарахування коштів на рахунки продавця для компенсації вартості таких товарів (робіт, послуг).

БАРТЕРНА УГОДА – договір міни, в тому числі у галузі зовнішньоекономічних відносин. За цим договором і відповідно до пар.6 гл.54 ЦК України кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший. До договору міни застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, положення про договір поставки, договір контрактації або інші договори, елементи яких містяться в договорі міни, якщо це не суперечить суті зобов'язання (ч.1 ст.716 ЦК). Поняття бартерної угоди дещо ширше, ніж лише обмін товарами. За бартером можна обмінювати і послуги. Кожна із сторін у бартерній угоді визнається продавцем (постачальником, виконавцем) того товару або послуг, які вона надає, і покупцем (замовником товару, послуг), які зобов'язується прийняти в обмін. Передбачається, що товари або послуги, якими обмінюються на умовах бартеру, рівноцінні за вартістю. Договором може бути встановлена доплата за товар більшої якості, що обмінюється на товар меншої вартості. Право власності на обмінювані товари переходить до сторін одночасно після виконання зобов'язань щодо передання майна обома сторонами, якщо інше не встановлено договором або законом. Договором може бути встановлений обмін майна на роботи (послуги).

БЕЗВІДКЛИЧНИЙ АКРЕДИТИВ – це акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені тільки за згодою на це бенефіціара, на користь якого він був відкритий, і банку-

емітента. Безвідкличний акредитив – це тверде зобов’язання банку-емітента сплатити кошти в порядку та в строки, визначені умовами акредитива, якщо документи, що передбачені ним, подано до банку, зазначеному в акредитиві, або до банку-емітента та дотримані строки і умови акредитива.

БЕЗВІСНА ВІДСУТНІСТЬ (ст.43 ЦК). Фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування. У разі неможливості встановити день одержання останніх відомостей про місце перебування особи, початком її безвісної відсутності вважається перше число місяця, що йде за тим, у якому були одержані такі відомості, а в разі неможливості встановити цей місяць, – перше січня наступного року. На підставі рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою нотаріус за останнім місцем її проживання описує належне їй майно та встановлює над ним опіку. Опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, бере виконання цивільних обов’язків на її користь, погашає за рахунок її майна борги, управляє цим майном в її інтересах. За заявою заінтересованої особи опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, надає за рахунок цього майна утримання особам, яких вона за законом зобов’язана утримувати. Опіка над майном припиняється у разі скасування рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Якщо фізична особа, яка була визнана безвісно відсутньою, з’явилася або якщо одержано відомості про місце її перебування, суд за місцем її перебування або суд, що постановив рішення про визнання цієї особи безвісно відсутньою, за заявою цієї особи або іншої заінтересованої особи скасовує рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою. За заявою заінтересованої особи або органу опіки та піклування над майном фізичної особи, місце перебування якої невідоме менше року і яка не визнана безвісно відсутньою, опіка може бути встановлена нотаріусом до ухвалення судом рішення про визнання її безвісно відсутньою з метою забезпечення охорони майна такої особи.

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ - перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки одержувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки одержувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ - юридичний факт, який характеризує відсутність дії, що стає протиправною, якщо на особу було покладено юридичний обов'язок діяти в силу закону або договору.

БЕЗДОГЛЯДНА ДОМАШНЯ ТВАРИНА. Особа, яка затримала бездоглядну домашню тварину, зобов'язана негайно повідомити про це власника і повернути її. Якщо власник бездоглядної домашньої тварини або місце його перебування невідомі, особа, яка затримала тварину, зобов'язана протягом трьох днів заявити про це міліцію або органів місцевого самоврядування, який вживає заходів щодо розшуку власника (ч.1 ст.340 ЦК). Особа, яка затримала бездоглядну домашню тварину, може на час розшуку власника залишити її у себе на утриманні та в користуванні або передати іншій особі, якщо ця особа може забезпечити утримання та догляд за твариною з додержанням ветеринарних правил, або передати її міліції або органів місцевого самоврядування. Особа, у якій залишена бездоглядна домашня тварина, відповідає за її загибель або пошкодження у межах її вартості лише у разі свого умислу або грубої необережності (ч.2,3 ст.340 ЦК). Якщо протягом шести місяців з моменту заявлення про затримання бездоглядної робочої або великої рогатої худоби і протягом двох місяців – щодо інших домашніх тварин не буде заявлено їхнього власника або він не заявить про своє право на них, право власності на ці тварини переходить до особи, у якій вони були на утриманні та в користуванні. У разі відмови особи, у якій бездоглядна домашня тварина була на утриманні та в користуванні, від набуття права власності на неї, ця тварина переходить у власність територіальної громади, на території якої її було виявлено (ч.1,2 ст.341 ЦК).

БЕЗОБОРОТНИЙ ІНДОСАМЕНТ - передаточний індосамент, за яким індосант знімає з себе будь-яку відповідальність за векселем. Включає в себе застереження “Без обороту на мене”, “Без відповідальності” або інше рівнозначне застереження.

БЕЗОПЛАТНЕ КОРИСТУВАННЯ МАЙНОМ – укладений на основі товариської допомоги договір, за яким одна сторона надає індивідуальне майно (предмети домашнього вжитку, автомобілі, музичні інструменти, спортивний інвентар тощо) в тимчасове безоплатне користування іншій стороні. Сторонами в договорі можуть бути як громадяни, так і юридичні особи (бібліотечні послуги громадянам, надання технічного обладнання, транспортних засобів, комп'ютерної чи обчислювальної техніки однією організацією іншій).

Договір вважається укладеним з моменту досягнення домовленості між сторонами. Він може бути укладений на визначений і на невизначений строк. Сторона, яка одержала майно для користування, повинна дбати про його збереження і у визначений строк повернути в такому самому стані з урахуванням оптимального зносу. Якщо сторона, передаючи майно в безоплатне користування, не застерегла про його недоліки, тоді сторона, яка його одержала, не відповідає за ці недоліки. Той, хто одержав майно у безоплатне користування, може надати це майно третім особам у користування лише за згодою сторони, якій воно належить, але відповідальним перед останньою залишається одержувач майна. Угода припиняється по закінченні терміну її дії, а також у разі смерті сторони або втрати особою, що брала участь у договорі юридичного статусу. Дострокове розірвання договору може мати місце у випадках, коли сторона, яка одержала майно, користується ним з порушенням умов угоди, погіршує його стан або передала третій особі без згоди сторони, що надала їй це майно в безоплатне користування. Договір безоплатного користування майном, укладений без зазначення терміну, може бути розірваний на вимогу особи, до якої перейшло право власності на це майно.

БЕЗОПЛАТНІ ПРАВОЧИНИ – правочини, в яких хоча і передбачається перехід від однієї сторони до іншої майнового блага, але не супроводжується передачею зустрічного майнового блага (напр., договори дарування, безоплатного користування майном).

БЕЗПЕКА ПРОДУКЦІЇ – відсутність будь-якого ризику для життя, здоров'я, майна споживача і навколишнього природного середовища при звичайних умовах використання, зберігання, транспортування, виготовлення і утилізації продукції.

БЕЗПЕКА ТОВАРУ (РОБОТИ, ПОСЛУГИ) – відсутність будь-якого ризику для життя, здоров'я, майна споживача і навколишнього природного середовища при звичайних умовах використання, зберігання, транспортування, виконання і утилізації товару (роботи, послуги).

БЕЗПІДСТАВНО НАБУТЕ МАЙНО. Особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуто, згодом відпала.

БЕЗСПІРНЕ СТЯГНЕННЯ (БЕЗАКЦЕПТНЕ СПИСАННЯ КОШТІВ) – списання коштів, що здійснюється стягувачем без згоди платника на підставі документів, передбачених законами.

БЕЗСТРОКОВИЙ ПРАВОЧИН – правочин, у якому не визначається момент вступу його в дію та момент припинення. Такий правочин починає діяти негайно.

БЕЗТИТУЛЬНЕ (НЕЗАКОННЕ) ВОЛОДІННЯ – володіння, яке не спирається на правову підставу. Безтитульні володільці можуть бути добросовісними, які не знали і не могли знати про незаконність свого володіння, та недобросовісними – ті, що про це знали або повинні були знати.

БЕЗХАЗЯЙНА РІЧ - річ, яка не має власника або власник якої невідомий (ч.1 ст. 335 ЦК). Безхазяйні нерухомі речі беруться на облік органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно, за заявою органу місцевого самоврядування, на території якого вони розміщені. Про взяття безхазяйної нерухомої речі на облік робиться оголошення у друкованих засобах масової інформації. Після спливу одного року з дня взяття на облік безхазяйної нерухомої речі вона за заявою органу, уповноваженого управляти майном відповідної територіальної громади, може бути передана за рішенням суду у комунальну власність (ч.2 ст.335 ЦК).

БЕНЕФІЦІАРІЙ – вигодонабувач, особа, на користь якої укладається угода (угода на користь третьої особи), і яка не бере безпосередньої участі в її укладанні. Однак, в угоді бенефіціарій вказується. Бенефіціарієм може бути як фізична, так і юридична особа. Окремим випадком бенефіціарія слід назвати бенефіціарія трасту, яким, згідно із законодавством багатьох держав світу, може бути будь-яка юридична чи фізична особа (і реальна, і та, що може з'явитися у майбутньому), на користь якої укладається угода про заснування трасту. Бенефіціарій трасту може відмовитися від одержання майна та доходів, права на які належать йому на підставі договору про заснування трасту, або відмовитися бути бенефіціарієм.

БІЖЕНЕЦЬ - особа, яка не є громадянином України і внаслідок цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, перебуває за межами країни своєї громадянської

належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

БІРЖОВА ОПЕРАЦІЯ – угода, яка відповідає сукупності таких умов: а) якщо вона являє собою купівлю-продаж, поставку або обмін товарів, допущених до обороту на товарній біржі; б) якщо її учасники є членами біржі; в) якщо вона подана до реєстрації і зареєстрована на біржі не пізніше наступного за її вчиненням дня.

БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ- недержавна організація, головною метою діяльності якої є здійснення благодійної діяльності в інтересах суспільства або окремих категорій осіб згідно закону. Засновниками (засновником) благодійної організації можуть бути громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, які досягли 18 років, а також юридичні особи незалежно від форм власності. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також державні і комунальні підприємства, установи, організації України, що фінансуються з бюджету, не можуть бути засновниками (засновником) благодійної організації. Засновник благодійної організації приймає рішення про заснування благодійної організації, затверджує статут (положення), формує орган управління організації, заслуховує звіти наглядової ради щодо контролю за цільовим використанням коштів і майна благодійної організації, вирішує інші питання, віднесені законом та статутом (положенням) благодійної організації до його компетенції. Благодійні організації можуть утворюватися в таких організаційно-правових формах: членська благодійна організація; благодійний фонд; благодійна установа; інші благодійні організації (фондації, місії, ліги тощо). Конкретна організаційно-правова форма благодійних організацій визначається засновниками (засновником). Благодійна організація набуває права юридичної особи з моменту її державної реєстрації. У власності благодійної організації можуть перебувати рухоме і нерухоме майно, матеріальні та нематеріальні активи, кошти, а також інше майно, придбане на законних підставах. Благодійна організація здійснює господарську діяльність, спрямовану на виконання її статутних цілей та завдань.

БЛАГОДІЙНИКИ - фізичні та юридичні особи, які здійснюють благодійництво в інтересах набувачів благодійної допомоги. Набувачі благодійної допомоги у формі благодійних внесків і пожертвувань, що мають цільовий характер (благодійні гранти), повинні звітувати

перед благодійниками та благодійними організаціями про їх використання.

БЛАГОДІЙНИЦТВО – добровільна безкорислива пожертва фізичних та юридичних осіб у поданні набувачам матеріальної, фінансової, організаційної та іншої благодійної допомоги.

БЛАНКОВИЙ ІНДОСАМЕНТ - індосамент без зазначення визначеної особи, за яким векселедержатель передає всі права придбавачу векселя. Бланковий індосамент може складатися лише з підпису векселедержателя. Вексель, який підлягає оплаті наказу з проставленим бланковим індосаментом, підлягає оплаті пред'явнику і може бути переданий у подальшому шляхом простого передавання самого векселя до того часу, доки не буде вчинений повний індосамент. Векселедержатель може перетворити бланковий індосамент у повний, виконавши над підписом бланкового індосанта вказівку на визначену особу. Щоб бути дійсним, бланковий індосамент має бути вчинений на звороті векселя

БЛАНКОВИЙ КРЕДИТ. Комерційний банк може надавати бланковий кредит тільки в межах наявних власних коштів (без застави майна чи інших видів забезпечення – тільки під зобов'язання повернути кредит) із застосуванням підвищеної відсоткової ставки надійним позичальникам, які мають стабільні джерела погашення кредиту і перевірений авторитет у банківських колах.

БОДМЕРЕЯ - договір позички, за яким капітан судна може отримати в позикодавця кошти під заставу судна або вантажу. У разі загибелі судна або вантажу позикодавець втрачає право вимагати повернення позики. Б. у сучасній практиці застосовується рідко. Така позика оформляється на умовах підвищеної плати (процента).

БОНУС - а) знижка, що її надає страховик із суми страхової премії за оформлення договору страхування на особливо вигідних умовах. Таку знижку у страхуванні називають також рабатом. Бонус визначається переважно у відсотках або проміле; б) сума прибутку страховика, що спрямовується на збільшення страхових сум за договорами довгострокового страхування.

БОНУС-МАЛУС - система підвищень і знижок до базової тарифної ставки, за допомогою якої страховик коригує страхову премію у випадку, якщо у відношенні до об'єкта страхування (переважно транспортних засобів) у певній ретроспективі не був реалізований

страховий ризик.

БОРГОВІ ЦІННІ ПАПЕРИ – цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти відповідно до зобов'язання. До боргових цінних паперів відносяться: а) облігації підприємств; б) державні облігації України; в) облігації місцевих позик; г) казначейські зобов'язання України; г) ощадні (депозитні) сертифікати; д) векселі.

БОРЖНИК – особа, яка має виконати на користь обтяжувача забезпечене обтяженням зобов'язання, або майновий поручитель за таким зобов'язанням; особа, у володінні якої знаходиться майно, що належить обтяжувачу; особа, яка має виконати на користь обтяжувача зобов'язання за договором, на підставі якого виникло договірне обтяження; особа, яка відступила право вимоги, що є предметом обтяження.

БРОКЕРИ - посередники під час укладання угод між покупцями і продавцями цінних паперів, товарів, валют та інших цінностей. Діють на фондових і товарних біржах, валютних, страхових, фрахтових ринках за дорученням клієнтів. За виконання посередницьких функцій брокери отримують певну плату. Посередницькі операції виконують брокерські фірми, які мають свої філії. Існують біржові, страхові, судові, валютні і інші брокери. Брокери, що виконують посередницькі операції з цінними паперами і товарами на біржах, називаються біржовиками. Судові брокери організують договори по фрахту суден. Валютні брокери здійснюють купівлю-продаж іноземної валюти. Брокери мають право пересвідчитись у наявності та якості товару, якому надано перевагу, а також у платоспроможності покупця, пропонувати альтернативні умови контрактів та здійснювати будь-які інші дії, що не суперечать інтересам клієнтів. Брокеру заборонено розголошувати комерційну таємницю щодо здійснюваних за їх участю біржових операцій клієнтів, одночасно обслуговувати двох або більше клієнтів, інтереси яких суперечать один одному. Біржа у межах повноважень регулює свої відносини з брокерами та відносини брокерів з клієнтами, застосовуючи санкції до брокерів, які порушують встановлені нею правила їхніх відносин з клієнтами. У разі систематичного виконання біржовим брокером доручень постійних клієнтів відносини між ними оформляються спеціальним договором – на брокерське обслуговування, який стає головним джерелом, що встановлює права та обов'язки сторін на довготривалу перспективу. У цей договір звичайно вносяться такі розділи: предмет договору; порядок виконання доручень клієнта

брокером; гарантії виконання біржових угод; умови розрахунків за надані клієнтові послуги; порядок підтримання зв'язків між сторонами; відповідальність брокера та клієнта і порядок вирішення спорів; термін дії, підстави зміни і припинення договору; особливі умови. З метою забезпечення гарантій виконання укладених брокером біржових угод він має право вимагати від своїх клієнтів перерахування гарантійних внесків на його рахунки, відкриті в розрахункових установах (клірингових центрах), а також надання йому прав на розпорядження ними від свого імені відповідно до даного клієнтом доручення.

БРОКЕРСЬКА КОНТОРА – узагальнене означення різних посередницьких утворень, що здійснюють комерційне посередництво. За організаційно-правовою формою серед них можна вирізнити: брокерські фірми, брокерські бюро (підрозділи), незалежні брокери. Брокерські фірми – юридичні особи, так само, як і незалежні брокери – фізичні особи, організовуючи свою діяльність на базі власного майна, діють самостійно (незалежно) та стають власниками одержаного прибутку. Комерційне посередництво шляхом участі у торгівлі на біржі також, як правило, здійснюється через спеціально організовані для цього брокерські контори. У таких випадках створювана членом біржі (її засновником чи учасником) спеціально для участі в біржових торгах та укладення біржових договорів брокерська контора має деякі особливості. Так, і майно, і прибуток відокремленої організації – юридичної особи, створеної підприємством (власником), належить не брокерській конторі, яка його отримала, а цьому підприємству (власнику). Тут можливий і структурний підрозділ, який може мати окремий баланс та власний рахунок або користуватися розрахунковим рахунком члена біржі. В обох останніх випадках брокерська контора у договірних відносинах з клієнтами виступає від імені члена біржі за дорученням та під його відповідальність. Порядок прийому до членів біржі та вибуття із складу її членів визначає статут біржі. Однією з умов вступу до членів біржі є сплата пайового або вступного внеску, розмір якого дорівнює вартості біржового (або, як його ще називають, брокерського) місця, який визначають виходячи з попиту та пропозиції на нього. Кожний засновник має право акредитувати на біржі брокерські контори відповідно до кількості його пайових внесків. Рада засновників може обмежити кількісний склад членів біржі. У такому разі буде відповідно обмежено кількість запропонованих до продажу брокерських місць. Особа, що сплатила свій пайовий або вступний внесок, набуває право власника біржового (брокерського) місця і може здавати свої членські права в оренду, а також продавати їх за

правилами, встановленими біржовим комітетом (радою біржі). У разі придбання таких прав їх титульний власник дістає можливість акредитації на біржі власних брокерських контор.

БУДИНКОВА РОЗПОДІЛЬНА МЕРЕЖА – телекомунікаційна мережа, призначена для спрямування телерадіопрограм в окремі приміщення (квартири) будинку, яка є однією з внутрішніх комунікацій будинку і не входить до складу багатоканальних телемереж.

БУДІВНИЦТВО - це будівельні роботи, серед них земляні роботи і спорудження, конструктивні зміни, реставраційні роботи, капітальний і поточний ремонт (куди входять чистка і фарбування) та знесення усіх видів будинків чи будівель; цивільне будівництво, включаючи земляні роботи і спорудження, конструктивні зміни, капітальний і поточний ремонт та знесення, наприклад, аеропортів, доків, гаваней, внутрішніх водяних шляхів, гребель, захисних споруд на берегах річок і морів та поблизу зон обвалів, автомобільних доріг і шосе, залізниць, мостів, тунелів, віадуків та об'єктів, пов'язаних з наданням послуг, таких як комунікації, дренаж, каналізація, водопостачання й енергопостачання; монтаж та демонтаж будов і конструкцій з елементів заводського виробництва, а також виробництво збірних елементів на будівельному майданчику.

БУКВАЛЬНЕ ТЛУМАЧЕННЯ – роз'яснення змісту закону, коли значення закону чітко відповідає його тексту. Воно є найбільш поширеним серед інших видів тлумачення.

БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ – юридична особа, виключною діяльністю якої є збір, зберігання, використання інформації, яка складає кредитну історію.

В

ВАЛЮТНА БІРЖА - організаційно оформлений регулярний ринок, на якому відбувається торгівля валютою на основі попиту і пропозиції. Валютна біржа може здійснювати такі операції: укласти угоди з своїми членами та організувати двосторонні угоди між ними на купівлю і продаж іноземної валюти по ринковому курсу; організувати розрахунки в іноземній і в національній валюті по угодах, які укладені на біржі; визначати поточний ринковий курс іноземної валюти до національної; організувати операції центрального банку по підтриманню ринкового курсу національної валюти. Членами валютної біржі можуть бути комерційні банки, яким видані ліцензії на проведення валютних операцій, а також фінансові установи, яким діючим законодавством надане право на проведення валютних операцій. Операції по купівлі і продажу валюти безпосередньо на біржі мають право здійснювати тільки її члени, які діють від свого імені і за свій рахунок чи за рахунок своїх клієнтів, якими можуть бути національні підприємства, в т.ч. з участю іноземного капіталу, а також уповноважені банки - не члени біржі. Куплена на біржі валюта зараховується на спеціальний рахунок покупця в уповноваженому банку і може бути використана тільки на певні цілі.

ВАЛЮТНІ КОШТИ - валютні цінності: іноземна валюта готівкою, платіжні документи (чеки, векселі, тратти, депозитні сертифікати, акредитиви та інші) в іноземній валюті, цінні папери (акції, облігації, купони до них, бони, векселі та інші) в іноземній валюті, золото та інші

дорогоцінні метали у вигляді зливків, пластин та монет, а також сертифікати, облігації, варанти та інші цінні папери, номінал яких виражено у золоті, дорогоцінному камені.

ВАНТАЖНА АВТОМОБІЛЬНА СТАНЦІЯ – комплекс будівель, споруд, призначених для виконання вантажних, господарських робіт з вантажами та надання транспортно-експедиційних послуг перевізникам.

ВАНТАЖНИЙ ТЕРМІНАЛ (АВТОПОРТ) - комплекс будівель, споруд, обладнаних навантажувальними засобами, призначених для виконання вантажних, господарських робіт з вантажами, технічного обслуговування автомобільних транспортних засобів, надання транспортно-експедиційних та інших послуг перевізникам.

ВАНТАЖНІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ – перевезення вантажів вантажними автомобілями.

ВВЕДЕННЯ ПРОДУКЦІЇ В ОБІГ – дії суб'єкта господарювання, спрямовані на виготовлення або ввезення на митну територію України продукції з подальшою самостійною або опосередкованою реалізацією на території України.

ВЕКСЕЛЕДАВЕЦЬ – особа, яка видала вексель.

ВЕКСЕЛЕДЕРЖАТЕЛЬ – юридична або фізична особа, яка володіє векселем на підставі чинного законодавства (у разі правонаступництва, як розпорядник майна, викупу з конкурсної маси тощо). Векселедержатель – особа, яка володіє векселем, що виданий або індосований цій особі чи її наказу, або індосований на пред'явника, або ж шляхом бланкового індосаменту, чи на підставі інших законних прав.

ВЕКСЕЛЬ - цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю).

ВЕЛИКОВАГОВИЙ ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ – транспортний засіб з вантажем або без вантажу, хоча б один з вагових параметрів якого перевищує встановлені на території України допустиму максимальну масу чи осьове навантаження.

ВЕЛИКОГАБАРИТНИЙ ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ – транспортний засіб з вантажем або без вантажу, хоча б один з габаритних параметрів якого перевищує встановлені на території України допустимі параметри.

ВЕНЧУРНИЙ ФОНД - недиверсифікований інститут сумісного інвестування закритого типу, що здійснює виключне приватне розміщення цінних паперів власного випуску, активи яких більш ніж на 50 % складаються із корпоративних прав та цінних паперів, що не були допущені до торгів на фондовій біржі або в торгово-інформаційній системі.

ВЗАЄМНЕ СТРАХУВАННЯ - форма страхового захисту, за якої страхувальники, котрі мають споріднені майнові інтереси та ризики, одночасно є членами страхового товариства. Взаємне страхування -

довготермінова домовленість між групою осіб (юридичних і фізичних) про відшкодування один одному у певних частках збитків у разі настання страхових випадків. Нині взаємне страхування має значне поширення в зарубіжних країнах, особливо в особистому страхуванні, страхуванні сільськогосподарських, морських ризиків. Взаємне страхування в Україні ще не розвинулось.

ВИГОДОНАБУВАЧ - особа, визначена страхувальником для отримання належних сум страхових виплат тоді, коли страхувальник (застрахований) не буде здатний скористатися ними самостійно. В особистому страхуванні виплати В. здійснюються у випадку смерті застрахованого. В майновому страхуванні права В. можуть набувати орендодавці, кредитори, застраховане майно яких знищено або пошкоджено. Див. також бенефіціар.

ВИГОТОВЛЕННЯ (СТВОРЕННЯ) НОВОЇ РЕЧІ - поява речі, якої раніше не було, завдяки праці людини. Власником речі стає той, хто виготовив її для себе, діючи в межах закону.

ВИГОТОВЛЮВАЧ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ - поліграфічне підприємство, інша юридична особа будь-якої форми власності, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, або юридичні особи іншої держави, які мають у своєму розпорядженні засоби поліграфічного виробництва чи копіювально-розмножувальну техніку. Виготовлювач приймає замовлення на виготовлення видавничої продукції за умови наявності у замовника документа про внесення його до Державного реєстру як суб'єкта видавничої справи. Умови та терміни виконання замовлення на виготовлення видавничої продукції визначаються договором між її замовником і виготовлювачем. Спори між замовником і виготовлювачем вирішуються судом. Виготовлювач видавничої продукції несе відповідальність згідно із законодавством перед замовником за точне відтворення видавничого оригіналу, дотримання вимог щодо якості виконання кожного примірника видання у замовленому тиражі, державних і міждержавних стандартів, технічних умов та інших нормативних документів. Виготовлювач не має права без дозволу замовника передавати будь-кому, крім випадків, передбачених законодавством, виготовлений тираж видання або його частину, видавничі оригінали, макети, фото чи друкарські форми. Виготовлення без дозволу замовника додаткового тиражу видання не допускається. Виготовлювач має право на видавничу діяльність після внесення його до Державного реєстру з усіма правами та обов'язками,

передбаченими законом для видавця.

ВИДАВЕЦЬ - фізична чи юридична особа, яка здійснює підготовку і випуск видання.

ВИДАВНИЦТВО - спеціалізоване підприємство, основним видом діяльності якого є підготовка і випуск у світ видавничої продукції.

ВИДАВНИЧА ОРГАНІЗАЦІЯ - підприємство, установа або організація, статутом якої поряд з іншими видами діяльності передбачено підготовку і випуск у світ видавничої продукції

ВИДАВНИЧА ПРОДУКЦІЯ - сукупність видань, призначених до випуску або випущених видавцем (видавцями); об'єктом видавничої справи є видавнича продукція, що розрізняється відповідно до державних стандартів за: цільовим призначенням видань - офіційні, наукові, науково-популярні, науково-виробничі, науково-методичні, виробничо-практичні, нормативні з виробничо-практичних питань, виробничо-практичні для аматорів, навчальні, навчально-методичні, громадсько-політичні, довідкові, рекламні, літературно-художні видання, видання для організації дозвілля та відпочинку; аналітико-синтетичною переробкою інформації- інформаційні, бібліографічні, реферативні, оглядові видання, дайджести; інформаційними знаками - текстові, нотні, картографічні, образотворчі видання; матеріальною конструкцією видань - книжкові, аркушеві видання, буклети, плакати, поштові картки, комплектні видання, карткові видання, книжки -іграшки; обсягом видань - книги, брошури, листівки; складом основного тексту - моновидання, збірники; періодичністю видань - неперіодичні, серіальні, періодичні видання, видання, що продовжуються; структурою видань – серії видань, одностомні, багатотомні видання, зібрання творів, вибрані твори. Об'єктом видавничої справи можуть бути інші види видавничої продукції, визначені стандартами.

ВИДАВНИЧА СПРАВА - сфера суспільних відносин, що поєднує в собі організаційно-творчу та виробничо-господарську діяльність юридичних і фізичних осіб, зайнятих створенням, виготовленням і розповсюдженням видавничої продукції. Складовими частинами видавничої справи є: видавнича діяльність - сукупність організаційних, і творчих, виробничих заходів, спрямованих на підготовку і випуск у світ видавничої продукції; виготовлення видавничої продукції- виробничо-технологічний процес відтворення визначеним тиражем видавничого оригіналу поліграфічними чи

іншими технічними засобами; розповсюдження видавничої продукції - доведення видавничої продукції до споживача як через торговельну мережу, так і іншими способами. До суб'єктів видавничої справи відносяться видавці, виготовлювачі та розповсюджувачі видавничої продукції. Суб'єктами видавничої справи в Україні можуть бути: громадяни України, іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, юридичні особи України та інших держав. Суб'єкти видавничої справи вступають у правові, майнові, виробничі відносини із суб'єктами інших сфер діяльності відповідно до законодавства. Діяльність у видавничій справі припиняється: з ініціативи засновника (співзасновників); на підставі рішення суду; з інших підстав, передбачених законодавством України. Суб'єкт видавничої справи вважається таким, що припинив свою діяльність, з моменту виключення його з Державного реєстру.

ВИДАННЯ - твір (документ), який пройшов редакційно - видавниче опрацювання, виготовлений друкуванням, тисненням або іншим способом, містить інформацію, призначену для поширення, і відповідає вимогам державних стандартів, інших нормативно-правових актів щодо видавничого оформлення, поліграфічного і технічного виконання. Вихідні відомості видання - сукупність даних, які характеризують видання і призначені для його оформлення, інформування споживача, бібліографічного опрацювання і статистичного обліку. Кожний примірник видання повинен містити вихідні відомості. Елементами вихідних відомостей є: відомості про авторів та інших осіб, які брали участь у створенні видання; назва (основна, паралельна, ключова, альтернативна) видання; надзаголовкові дані; підзаголовкові дані; вихідні дані; випускні дані (номер і дата видачі документа про внесення видавця до Державного реєстру, обсяг видання, тираж тощо); класифікаційні індекси; міжнародні стандартні номери; знак охорони авторського права. Перелік, зміст і порядок оформлення вихідних відомостей для кожного виду видань визначаються стандартами. Вихідні відомості оформляє видавець. Усі книжкові видання в Україні, незалежно від мови основного тексту, повинні мати обов'язкову анотацію та вихідні бібліографічні відомості державною мовою. Винятком можуть бути тільки видання іноземними мовами, призначені для розповсюдження за кордоном або серед іноземців. Вихід у світ видання без обов'язкових для нього вихідних відомостей не допускається.

ВИДАЧА ВЕКСЕЛЯ – первісне вручення векселя, складеного однією особою на користь іншої особи – векселедержателя або ремітента.

ВИДИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ. Поділ цивільно-правової відповідальності на види може відбуватися за різноманітними критеріями залежно від того, з якою метою такий поділ здійснюється. Види цивільно-правової відповідальності розрізняються за інститутами цивільного права: інститутом договірних зобов'язань та інститутом позадоговірних зобов'язань. Залежно від підстав застосування відповідальності розрізняють відповідальність договірну і позадоговірну (деліктну); суб'єктів – цивільно-правова відповідальність може бути індивідуальною або спільною (частковою, солідарною, субсидіарною); характеру відповідальності – виокремлюють міри, що впливають безпосередньо на свідомість особи (міри особистого характеру), і ті, що впливають опосередковано через майнові права й інтереси правопорушника; цілей відповідальності – міри відповідальності можна поділити на відновлювальні (відшкодування шкоди) і каральні (репресивні і превентивні) (стягнення неустойки, конфіскаційні міри та ін.); розмірів і обсягу – відповідальність буває повна, обмежена, підвищена; характеру поділу відповідальності між кількома правопорушниками – виокремлюють часткову, солідарну і субсидіарну відповідальність.

ВИДІЛ - перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб. Учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про виділ юридичної особи, зобов'язані негайно письмово повідомити про це орган, що здійснює державну реєстрацію, який вносить до єдиного державного реєстру відомості про те, що юридична особа перебуває у процесі виділу. Учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, призначають за погодженням з органом, який здійснює державну реєстрацію, комісію з виділу юридичної особи та встановлюють порядок і строки виділу юридичної особи. Виконання функцій комісії з виділу юридичної особи може бути покладено на орган управління юридичної особи. Комісія з виділу юридичної особи поміщає в друкованих засобах масової інформації, в яких публікуються відомості про державну реєстрацію юридичної особи, що перебуває в процесі виділу, повідомлення про виділ юридичної особи та про порядок і строк заявлення кредитором вимог до неї. Цей строк не може становити менше двох місяців з дня публікації повідомлення про припинення юридичної особи. Комісія вживає усіх можливих заходів щодо виявлення кредиторів, а також письмово повідомляє їх про виділ юридичної особи.

ВИЗНАЧЕНО – ДОМІЦИЛЬОВАНИЙ ВЕКСЕЛЬ – доміцильований вексель, в якому векселедавцем зазначені не тільки місце платежу, що відрізняється від місцезнаходження платника, але й третя особа, яка здійснить платіж - доміциліат.

ВИКЛЮЧНІ ПРАВА – абсолютні права, що належать лише визначеній законом особі з виключенням можливості користування цими правами будь-якою іншою особою. До виключних прав належать права на результати творчої діяльності. Останні поділяються на дві групи: одна регулюється нормами авторського права, друга – нормами права промислової власності (патентним правом). Спільною істотною ознакою цих двох правових інститутів є те, що їхніми об'єктами є результати творчої діяльності людини. Суб'єктами творчої діяльності можуть бути тільки людина або група людей. Суб'єктами авторських відносин і відносин промислової власності можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Змістом виключних прав є можливість виключно у власних інтересах користуватися своєю творчістю та її результатами. Здійснення виключного права має ознаку виключності та незалежності від сторонньої особи стосовно володіння, користування та розпорядження об'єктивованими результатами творчої діяльності за життя та на випадок смерті. Виключні права складаються з особистих немайнових і майнових прав. До особистих немайнових прав належать: право авторства, згадування імені автора у зв'язку з використанням твору, якщо це практично можливо; право забороняти згадування свого імені, якщо автор твору бажає залишатися анонімом; вибрати псевдонім (вигадане ім'я) у зв'язку з використанням твору; протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора; право на обнародування твору; право на одержання патенту на винахід (корисну модель), промисловий зразок, сорт рослин, свідоцтва на раціоналізаторську пропозицію. Майновими правами є: виключні права автора на використання твору в будь-якій формі і будь-яким способом, зокрема: дозволяти або забороняти використання твору способами як передбаченими, так і непередбаченими чинним законодавством; на винагороду; виключні права власника патенту використовувати винахід (корисну модель), промисловий зразок, сорт рослин на свій розсуд, якщо інше не передбачено законодавством; виключне право власника патенту, свідоцтва про раціоналізаторську пропозицію на виплату винагороди за використання патенту, раціоналізаторські пропозиції. Творець об'єкта промислової власності

має право вимагати, щоб його витвору було присвоєно ім'я чи спеціальна назва. Підставою виникнення права на винагороду є факт використання результату творчої діяльності. Використання може мати місце тільки на підставі договору. Позадовірно використання об'єктів виключних прав допускається лише у випадках, передбачених законодавством. Майнові права суб'єктів виключних прав складаються внаслідок реалізації права на використання об'єктів виключних прав. Ці права можуть відсуджуватися у будь-який не заборонений законом спосіб. Немайнові права відчуженню не підлягають.

ВИКОНАВЕЦЬ – актор (театру, кіно тощо), співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті, танцює чи будь-яким іншим способом виконує твори літератури, мистецтва чи твори народної творчості, циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми тощо, а також диригент музичних і музично-драматичних творів.

ВИКОНУЮЧИЙ БАНК – банк, який за дорученням банку-емітента здійснює платіж проти документів, визначених в акредитиві. Виконуючий банк залежно від операції за акредитивом, виконання якої доручено йому банком-емітентом, також може бути авізуючим банком.

ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ – вчинення кредитором і боржником дій зі здійснення прав та виконання обов'язків, що випливають із зобов'язання. За своєю юридичною природою дії з виконання зобов'язання є нічим іншим, як правочинами, оскільки вони спрямовані на припинення зобов'язань. Саме тому до цих дій з виконання застосовуються ті самі правила, що регулюють вчинення правочинів. Дії, які мають бути вчинені одним учасником зобов'язання на користь іншого, називаються предметом виконання. Основними цивільно-правовими засадами виконання зобов'язання є принципи *реального і належного виконання*.

ВИКУПНА СУМА - сума, на яку може претендувати власник поліса зі страхування життя в разі припинення дії поліса. Розмір викупної суми залежить від суми й терміну, на який було укладено договір, та фактично здійснених внесків і тривалості дії договору.

ВИНА СТРАХУВАЛЬНИКА — відношення страхувальника до своєї протиправної поведінки і її можливих наслідків, що може

спричинитися до завдання шкоди. Розрізняють вину двох видів: навмисні дії і необережність. Остання, у свою чергу, поділяється на просту і грубу необережність. Наявність навмисної дії або грубої необережності може бути підставою для повного або часткового звільнення страховика від його обов'язків з виплати страхового відшкодування.

ВИНА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ – психічне ставлення особи до своїх протиправних дій чи бездіяльності та їх наслідки. Є складовим елементом цивільного правопорушення. Розрізняють вину у цивільному праві у формі умислу і необережності. Умисел характеризується тим, що особа, яка вчиняє цивільне правопорушення, передбачає або свідомо допускає його наслідки. Необережність пов'язана з легковажним ставленням особи до відповідних наслідків і їх передбачення. Цивільні правопорушення здебільшого вчиняються з необережності. Ступінь вини майже не впливає на розмір цивільної відповідальності. Законодавство допускає що особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Відсутність своєї вини доводить особа, яка порушила зобов'язання (ч.1,2 ст.624 ЦК). Якщо порушення зобов'язання сталося з вини кредитора, суд відповідно зменшує розмір збитків та неустойки, які стягуються з боржника (ч.1 ст.616 ЦК). Обов'язковою умовою виникнення зобов'язання з відшкодування шкоди є наявність вини заподіювача. Форма вини заподіювача шкоди під час розгляду спорів, що впливають із цивільно-правових зобов'язань про відшкодування шкоди, значення не має. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини (ст.1166 ЦК). Винятки із цього правила можуть впливати лише із закону. Наприклад, відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, органом влади АРК або органом місцевого самоврядування, їхніми посадовими або службовими особами під час здійснення ними своїх повноважень, відбувається незалежно від вини вказаних органів або осіб (ст.1173, 1174 ЦК). Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду, здійснюється державою у повному обсязі незалежно від вини посадових і службових осіб органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду (ст.1176 ЦК). В окремих випадках, передбачених законом, під час вирішення питання про обсяг шкоди, що має бути відшкодована, до уваги може братися наявність вини потерпілої особи. Шкода, завдана потерпілому внаслідок його умислу, не

відшкодовується. Якщо груба необережність потерпілого сприяла виникненню або збільшенню шкоди, то залежно від ступеня вини потерпілого (а в разі вини особи, яка завдала шкоди, – також залежно від ступеня її вини) розмір відшкодування зменшується, якщо інше не встановлено законом (ст.1193 ЦК). Цивільне право як виняток передбачає випадки настання відповідальності без вини.

ВИНАХІД – це технологічне (технічне) рішення у будь-якій галузі суспільно корисної діяльності, що відповідає умовам патентоздатності. Винахід вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо він, відповідно до закону, є новим, має винахідницький рівень і придатний для промислового використання. Об'єктом винаходу може бути продукт (пристрій, речовина тощо) або процес у будь-якій сфері технології (ч.1,2 ст.459 ЦК).

ВИПАДКОВІ УМОВИ ДОГОВОРУ – це такі умови, які погоджені сторонами на відступ від положень диспозитивних норм або з метою розв'язання питань, що взагалі не врегульовані законодавством. Випадкові умови можна виявити, порівнявши їх зі звичайними умовами: якщо якусь умову включено у договір на зміну чи доповнення до правил, викладених у законодавчому акті, то порівняно із звичайно прийнятими в договорах даного виду умовами вона виявиться випадковою.

ВИПАДОК (КАЗУС) – обставини, яку ніхто заздалегідь не може передбачити.

ВИПУСК ЦІННИХ ПАПЕРІВ – сукупність певного виду емісійних цінних паперів одного емітента, однієї номінальної вартості, які мають однакову форму випуску і міжнародний ідентифікаційний номер, забезпечують їх власникам однакові права незалежно від часу придбання і розміщення на фондовому ринку.

ВИРОБНИК – суб'єкт господарювання, який: виробляє товар або заявляє про себе як про виробника товару чи про виготовлення такого товару на замовлення, розміщуючи на товарі та/або на упаковці чи супровідних документах, що разом з товаром передаються споживачеві, своє найменування (ім'я), торговельну марку або інший елемент, який ідентифікує такого суб'єкта господарювання або імпортує товар.

ВИРОБНИК РЕКЛАМИ – особа, яка повністю або частково здійснює виробництво реклами.

ВИРОБНИЦТВО - один з найпоширеніших способів набуття права власності. Відповідно до ст.331 ЦК право власності на нову річ, яка виготовлена (створена) особою, набувається нею, якщо інше не встановлено договором або законом. Особа, яка виготовила (створила) річ зі своїх матеріалів на підставі договору, є власником цієї речі. Певні особливості визначені для набуття права власності на новостворене нерухоме майно. Право власності на такі об'єкти виникає з моменту прийняття їх в експлуатацію, якщо договором або законом передбачається передача нерухомості в експлуатацію. Якщо об'єкт підлягає державній реєстрації, право власності на нього виникає з моменту державної реєстрації.

ВИРОБНИЧА МАРКА - словесний (описовчий) спосіб індивідуалізації товару, що обов'язково розміщується на самому товарі або його упаковці і включає в себе фірмове найменування підприємства-виробника, його адресу, назву товару, посилання на стандарти, яким має відповідати товар, перелік його основних споживчих властивостей тощо.

ВИРОБНИЧИЙ КООПЕРАТИВ – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку.

ВИСОКІ ТЕХНОЛОГІЇ – технології, які розроблені на основі новітніх наукових знань, за своїм технічним рівнем перевищують кращі вітчизняні та іноземні аналоги і спроможні забезпечити передові позиції на світовому ринку наукомісткої продукції.

ВІДЕОГРАМА - відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких рухомих зображень (із звуковим супроводом чи без нього), крім зображень у вигляді запису, що входить до аудіовізуального твору. Відеограма є вихідним матеріалом для виготовлення її копій.

ВІДКЛИЧНИЙ АКРЕДИТИВ – це акредитив, який може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення бенефіціара (напр., у разі недотримання умов, передбачених договором, дострокової відмови банком-емітентом від гарантування платежів за акредитивом).

ВІДКРИТИЙ КЛЮЧ – параметр криптографічного алгоритму перевірки електронного цифрового підпису, доступний суб'єктам відносин у сфері використання електронного цифрового підпису.

ВІДКРИТТЯ РАХУНКІВ - розрахункових та поточних здійснюється підприємствам, організаціям, установам і підприємцям для зберігання грошових коштів і здійснення безготівкових розрахунків. Розрахункові рахунки банк відкриває підприємствам і організаціям, які є на госпрозрахунку, наділені власними оборотними коштами і мають самостійний баланс. Поточні рахунки відкриваються організаціям, які не мають ознак для відкриття розрахункового рахунка, структурним підрозділам підприємств, які розташовані поза місцем знаходження підприємства, громадським організаціям та деяким іншим. Для відкриття розрахункового або поточного рахунка в банк представляють, як правило, такі документи: заяву про відкриття рахунка; документ про створення чи реорганізацію підприємства, організації; копію затвердженого статуту або положення; свідоцтво про реєстрацію платника податку на додану вартість; картки із зразками підписів і відтиску печатки. В заяві, підписаній керівником і головним бухгалтером, крім прохання про відкриття рахунка, міститься зобов'язання про виконання правил банку по розрахункових операціях.

ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ – офіційне заведення спадкової справи на ім'я померлої особи, а також комплекс нотаріальних дій, пов'язаних з цим процесом. У нотаріальному процесі відкриття спадщини асоціюється з конкретними заходами, початком відліку різних процесуальних строків, строком видачі свідоцтва про право на спадщину.

ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВ, реституція у цивільному праві – повернення сторін, які уклали правочин, у попереднє правове становище у разі визнання угоди недійсною. ЦК визначає дві групи правових наслідків недійсності правочину: двостороння реституція і відшкодування збитків та моральної шкоди. Двосторонньою реституцією є повернення сторін правочину у той майновий стан, в якому вони перебували до його вчинення, відповідно з чим у разі недійсності правочину кожна зі сторін зобов'язана повернути одна одній у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, у тому числі тоді, коли те, що одержано, полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування. Двостороння реституція є

загальним правилом майнових наслідків недійсного правочину, що застосовується завжди, якщо законом не встановлені особливі умови їх застосування або особливі правові наслідки окремих видів недійсності правочинів. Прикладом майнових наслідків недійсності правочину у вигляді двосторонньої реституції є правочини з дефектами суб'єктного складу (напр., ст.221, 222, 226 ЦК), правочини з дефектами форми (ст.218, 219,220 ЦК), правочини юридичних осіб, на вчинення яких вони не мали права (ст.227 ЦК), правочини, вчинені під впливом помилки (ст. 229 ЦК), правочини, вчинені під впливом тяжких обставин (ст.233 ЦК). Для застосування двосторонньої реституції не має значення, хто винний у недійсності правочину. Крім двосторонньої реституції, ЦК України передбачає як наслідок недійсності правочину відшкодування збитків та моральної шкоди. Згідно з п.2 ст 216 ЦК у разі, якщо у зв'язку із вчиненням недійсного правочину другій стороні або третій особі завдано збитків та моральної шкоди, вони підлягають відшкодуванню винною стороною, при цьому закон у деяких випадках покладає на винну сторону обов'язок відшкодувати другій стороні збитки у подвійному розмірі (ст.230, 231 ЦК).

ВІДОКРЕМЛЕНИЙ ПІДРОЗДІЛ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ – це філія, інший підрозділ юридичної особи, що знаходиться поза її місцезнаходженням та виробляє продукцію, виконує роботи або операції, надає послуги в єдиному замкненому технологічному процесі з юридичною особою, або представництво, що здійснює представництво і захист інтересі юридичної особи.

ВІДПОВІДАЛЬНЕ ЗБЕРІГАННЯ – господарська операція платника податку, що передбачає передання згідно з договорами схову матеріальних цінностей на зберігання іншій особі без права їх використання у господарському обороті такої фізичної чи юридичної особи, з подальшим поверненням цих матеріальних активів платнику податків без зміни їх якісних або кількісних характеристик.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОМІРНО ЗАПОДІЯНУ ШКОДУ - відповідальність, яка настає у передбачених законом випадках (школа, заподіяна в стані необхідної оборони, крайньої необхідності). Якщо виходити з принципу генерального делікту, то будь-які заподіяні збитки мають бути відшкодовані. Звертаючи увагу на особливі умови заподіяння шкоди, законодавець визнав таке заподіяння правомірним, внаслідок чого заподіяна в стані крайньої необхідності шкода не компенсується (якщо не були перевищені межі оборони). Якщо шкода заподіяна в стані крайньої необхідності,

обов'язок відшкодувати її може бути покладено на третю особу або від відшкодування шкоди особу може бути звільнено повністю чи частково.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ДЖЕРЕЛОМ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ. Протиправність діяння у цьому випадку презюмується. Однак це не означає, що діяльність щодо використання певних об'єктів є неправомірною. Неправомірним є заподіяння шкоди внаслідок експлуатації цих об'єктів. Основною особливістю під час відшкодування шкоди, заподіяної джерелом підвищеної небезпеки, є те, що особа, яка здійснює діяльність, що є джерелом підвищеної небезпеки, відповідає за завдану шкоду незалежно від своєї вини. Згідно зі ст. 1188 ЦК під час відшкодування шкоди, завданої титульним володільцем внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки (зіткнення автомобілів, літаків, потягів тощо), застосовуються такі правила: 1) шкода, завдана одній особі з вини іншої особи, відшкодовується винною особою; 2) за наявності вини лише особи, якій завдано шкоди, вона їй не відшкодовується; 3) за наявності вини всіх осіб, діяльністю яких було завдано шкоду, розмір відшкодування визначається у відповідній частці залежно від обставин, що мають істотне значення. Коли внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки було завдано шкоди іншим особам, особи, які спільно завдали шкоди, зобов'язані відшкодувати її у повному обсязі в солідарному порядку незалежно від їхньої вини (ч. 2 ст. 1188 ЦК). У разі завдання шкоди джерелом підвищеної небезпеки існує підвищена деліктна відповідальність, її не слід вважати абсолютною, оскільки законодавцем вводяться обставини, за яких титульний володілець звільняється від відшкодування цієї шкоди. До таких обставин належать непереборна сила та умисел потерпілого (ч. 5 ст. 1187 ЦК). Дія (вплив) непереборної сили має бути спрямована саме на джерело підвищеної небезпеки, внаслідок чого воно стає неконтрольованим та потенційно шкідливим, наприклад, у разі сильного буревію було піднято у повітря автомобіль, який, впавши на будівлю, завдав значної шкоди. Умисел потерпілого має юридичне значення лише у разі, коли особа свідомо бажає та діє з метою завдання їй шкоди. У разі непереборної сили й у разі умислу потерпілого на титульного володільця покладається тягар доказування наявності цих обставин. До обставин, які звільняють титульного володільця від відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, належить випадок неправомірного заволодіння транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом за умови, що цьому не сприяла недбалість володільця даних об'єктів. Незважаючи на обставини, за яких титульний володілець звільняється від

відшкодування, також вирізняються обставини, за яких відповідальність титульного володільця за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки, може бути зменшена. До цих обставин слід віднести грубу необережність потерпілої особи (ч. 2 ст. 1193 ЦК), крім випадків, прямо передбачених законом (ч.3 ст. 1193 ЦК), коли вина потерпілого не враховується, та матеріальне становище особи, яка завдала шкоди, крім випадків, коли шкоди завдано вчиненням злочину (ч. 4 ст. 1193 ЦК).

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ. Відповідальність за шкоду, заподіяну фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування під час здійснення ними своїх повноважень (ст. 1173 ЦК), посадовими або службовими особами цих органів (ст. 1174 ЦК), а також шкода, заподіяна внаслідок прийняття зазначеними органами нормативно-правового акта, що був визнаний незаконним і скасований (ст. 1175 ЦК), відшкодовується державою, АРК або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цих органів та їх посадових чи службових осіб. Найбільш суттєвою відмінністю цього виду спеціального делікту є суб'єктний склад заподіювачів шкоди. До них, зокрема, належать: органи державної влади, тобто колегіальні та одноособові органи, наділені юридично визначеними державно-владними повноваженнями та необхідними засобами для здійснення функцій і завдань держави. Йдеться про органи всіх гілок державної влади: законодавчої (ВРУ), судової (ВСУ, ВГСУ, місцеві та апеляційні суди тощо) та виконавчої (КМУ, місцеві державні адміністрації тощо); органи влади АРК, тобто виборні та інші органи територіальних громад, які наділені повноваженнями вирішувати питання АРК місцевого значення (ВР АРК, КМ АРК тощо); органи місцевого самоврядування, тобто виборні та інші органи територіальних громад, що наділені повноваженнями вирішувати питання місцевого значення (сільські, селищні, міські, районні в містах, районні, обласні ради народних депутатів, їх виконавчі комітети та голови тощо); посадові або службові особи відповідних органів, тобто керівники та заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативно-правовими актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій. Усі інші працівники відповідних органів несуть відповідальність на загальних підставах. Шкода, заподіяна фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу АРК або органу місцевого

самоврядування, відшкодовується державою, АРК або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цих органів (ст. 1173 ЦК). Шкода, заподіяна фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадової або службової особи, органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, відшкодовується державою, АРК або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цієї особи (ст. 1174 ЦК). Шкода, заподіяна фізичній або юридичній особі внаслідок прийняття органом державної влади, органом влади АРК або органом місцевого самоврядування нормативно-правового акта, що був визнаний незаконним і скасований, відшкодовується державою, АРК або органом місцевого самоврядування незалежно від вини посадових і службових осіб цих органів (ст. 1175 ЦК). Заподіювач шкоди та відповідач за завдану шкоду в цьому деліктному зобов'язанні не збігаються. Держава Україна, АРК та територіальна громада будуть нести відповідальність за шкоду, заподіяну їх органами та посадовими чи службовими особами, за рахунок власного майна, у тому числі грошових коштів, які належать їм на праві власності (статті 326, 327 ЦК).

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ПРАВООХОРОННИМИ ТА СУДОВИМИ ОРГАНАМИ.

Цей вид деліктної відповідальності передбачений ст. 1176 ЦК. Додаткове регулювання деліктних зобов'язань здійснюється Законом України “Про відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду”. Порівняно із загальними умовами настання деліктної відповідальності цей вид має цілу низку специфічних ознак. Насамперед суб'єктом – заподіювачем шкоди є правоохоронні та судові органи, до яких за ЦК належать: 1) органи дізнання:

- 1) міліція, податкова міліція (у справах про ухилення від сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), а також у справах про приховування валютної виручки);
- 2) органи безпеки (у справах, віднесених законом до їх відання);
- 3) командири військових частин, з'єднань, начальники військових установ (у справах про всі злочини, вчинені підлеглими їм військовослужбовцями і військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, а також у справах про злочини, вчинені робітниками і службовцями Збройних Сил України у зв'язку з виконанням службових обов'язків або у розташуванні частини, з'єднання, установи);
- 4) митні органи (у справах про контрабанду);
- 5) начальники виправно-трудових установ, слідчих ізоляторів, лікувально-трудова і виховно-трудова профілакторіїв (у справах про злочини про-

ти встановленого порядку несення служби, вчинені працівниками цих установ, а також у справах про злочини, вчинені у розташуванні зазначених установ); б) органи державного пожежного нагляду (у справах про пожежі і порушення протипожежних правил); 7) органи охорони державного кордону (у справах про порушення державного кордону); 8) капітани морських суден, що перебувають у далекому плаванні (ст. 101 КПК); II) органи попереднього (досудового) слідства (ст. 102 КПК); III) органи прокуратури; IV) органи суду. Від імені цих органів безпосередньо діють їх посадові і службові особи. Особа заподіювача шкоди відмежовується від особи, яка несе відповідальність за завдання шкоди. Посадові та службові особи правоохоронних та судових органів, діяннями яких безпосередньо завдається шкода, вчиняють їх не лише від імені зазначених органів, але й від імені держави. І саме тому відповідальність за завдану ними шкоду несе держава Україна. Певною специфікою наділене протиправне діяння, яким може бути завдана шкода у цьому делікті. Дане протиправне діяння, передбачене як умова настання відповідальності, містить у собі виключний перелік протиправних діянь. Це: незаконне засудження; незаконне притягнення до кримінальної відповідальності; незаконне застосування як запобіжного заходу тримання під вартою; незаконне застосування як запобіжного заходу підписки про невиїзд; незаконне затримання; незаконне накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт. Щоб визнати дане діяння протиправним, потрібна наявність підстав, які реабілітували б особу, якій завдано шкоди. В іншому випадку, коли дані діяння не підтверджуються реабілітуючими особами обставинами (напр. кримінальну справу закрито на підставі закону про амністію або акта помилування), то право на відшкодування завданої шкоди не виникає (ч. 3 ст. 1176 ЦК). Не має права на відшкодування завданої шкоди також і фізична особа, яка у процесі дізнання, попереднього (досудового) слідства або судового розгляду шляхом самообмови перешкоджала з'ясуванню істини і цим сприяла незаконному засудженню, незаконному притягненню до кримінальної відповідальності, незаконному застосуванню як запобіжного заходу тримання під вартою або підписки про невиїзд, незаконному затриманню, незаконному накладенню адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт (ч. 4 ст. 1176 ЦК). Коли фізична особа вчинила самообмову внаслідок застосованих до неї фізичного чи психічного насилля, погроз, обману чи інших незаконних засобів, які доведені в належному порядку, у такому разі шкода, завдана особі, має відшкодовуватися на підставах ст. 1176 ЦК. Суттєвою специфікою цього делікту є те, що шкода, завдана фізичним та юридичним особам

органами дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури і суду, відшкодовується незалежно від вини посадових і службових осіб цих органів (ч. 1 ст. 1176 ЦК). У чинному законодавстві однозначно не вирішене питання про те, яка шкода відшкодовується за даним деліктом. ЦК визначає, що шкода, завдана даним деліктом, відшкодовується у повному обсязі (ч. 1 ст. 1176 ЦК), тобто як майнова шкода, завдана особі, так і моральна шкода (ч. 2 ст. 1167 ЦК). Стаття 3 закону про відшкодування шкоди правоохоронними та судовими органами визначає, що відшкодуванню підлягає: 1) заробіток та інші грошові доходи, які фізична особа втратила внаслідок незаконних дій; 2) майно (у тому числі гроші, грошові вклади і відсотки від них, цінні папери та відсотки від них, частка у статутному фонді господарського товариства, учасником якого був громадянин, та прибуток, який він не отримав відповідно до цієї частки, інші цінності), майно, конфісковане або звернене в дохід держави судом, вилучене органами дізнання чи попереднього слідства, органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також майно, на яке накладено арешт; 3) штрафи, стягнуті на виконання вироку суду, судові витрати та інші витрати, сплачені громадянином; 4) суми, сплачені громадянином у зв'язку з наданням йому юридичної допомоги; 5) моральна шкода. У разі, коли держава відшкодувала шкоду, завдану посадовою, службовою особою органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду, вона наділяється правом зворотної вимоги до цієї особи лише у разі встановлення в її діях складу злочину за обвинувальним вирокіом суду щодо неї, який набрав законної сили (ч.3 ст. 1191 ЦК).

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ПРАЦІВНИКОМ. Одним із спеціальних деліктів є відповідальність за шкоду, завдану працівником юридичної або фізичної особи. ЦК у ч. 1 ст. 1172 передбачає, що юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків. Порівнюючи із загальними умовами деліктної відповідальності, цей вид спеціального делікту наділений певними особливостями. Протиправність діяння полягає у тому, що особа повинна вчиняти не просто протиправне діяння (дію або бездіяльність), а вчиняти його за таких умов: 1) коли між нею та відповідною юридичною чи фізичною особою є трудові (службові) правовідносини; 2) коли шкода завдається безпосередньо під час виконання трудових (службових) обов'язків. Протиправне діяння може вчинятися не лише за наявності між особами трудових (службових) правовідносин, а й за наявності між ними цивільно-правових підрядних відносин (ч.2 ст. 1172 ЦК), або ж правовідносин

участі (членства) у підприємницьких товариствах чи кооперативах (ч. 3 ст. 1172 ЦК). Якщо протиправне діяння здійснюється не з наявності трудових (службових) правовідносин, а з цивільних правовідносин підряду, до уваги береться те, що особа має діяти за дорученням замовника. Коли протиправне діяння здійснюється з правовідносин участі (членства) у підприємницьких товариствах (ч. 3 ст. 1172 ЦК), то необхідною передумовою є здійснення підприємницької чи іншої діяльності від імені товариства. Певними особливостями у цьому спеціальному делікті наділена шкода, а точніше шкода, що завдається працівником внаслідок виконання ним трудових обов'язків, її слід відмежовувати від шкоди, яку працівник завдав третім особам внаслідок виконання покладених на нього трудових обов'язків. По-перше, за шкоду, завдану працівником, немає підстав застосовувати цивільну (деліктну) відповідальність. Тут слід застосовувати норми трудового права щодо відшкодування матеріальної шкоди. По-друге, коли шкода завдається протиправними діяннями працівника третім особам, тоді мають застосовувати правила ч. 1 ст. 1172 ЦК. Безпосереднім заподіювачем шкоди за ст. 1172 ЦК визначається: 1) працівник (службовець); 2) підрядник; 3) учасник (член) підприємницького товариства чи кооперативу. Однак відповідальність за шкоду, завдану внаслідок виконання відповідних обов'язків, законодавець покладає відповідно на: 1) юридичну або фізичну особу, з якою він перебуває у трудових (службових) відносинах; 2) замовника за цивільно-правовим договором підряду; 3) підприємницькі товариства, кооперативи, учасником (членом) яких він є. Відшкодувавши завдану працівником (службовцем) чи іншою особою шкоду, фізична чи юридична особа, а також інші суб'єкти відповідальності за ст. 1172 ЦК мають право зворотної вимоги (регресу) до безпосереднього заподіювача, з вини якого була завдана шкода, у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інший розмір не передбачений законом (ч.1 ст.1191 ЦК).

ВІДТВОРЕННЯ – виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер.

ВІДСОТКОВІ ОБЛІГАЦІЇ – облігації, за якими передбачається виплата відсоткових доходів.

ВІДУМЕРЛІСТЬ СПАДЩИНИ. У разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування,

неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття суд визнає спадщину відумерлою за заявою відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини.

ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНА - у цивільному праві передача майна у власність іншій особі; один із способів здійснення власником повноважень розпорядження. Розрізняють відчуження майна платне (купівля-продаж) і безоплатне (дарування). Здійснюється насамперед власником майна на основі договорів, укладених ним із набувачем. Відчуження може здійснюватися і в примусовому порядку, наприклад при відчуженні майна безоплатно у власника за рішенням (вироком) суду (конфіскація) або відчуження майна з виплатою йому вартості майна (реквізиція). Відчуження завжди пов'язане з припиненням права власності, тому поза волею власника повинно відбуватися тільки у випадках, передбачених законом.

ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ – найбільш поширений спосіб захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів. Він застосовується як у договірних, так і в позадоговірних відносинах. Цей спосіб полягає в тому, що боржник відшкодовує кредиторів понесені ним майнові збитки. На відміну від компенсації в натурі, у даному випадку йдеться про грошову компенсацію на користь потерпілої особи. Під збитками законодавець визначає: 1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); 2) доходи, які особа могла б реально одержати, якби її право не було порушене (упущена вигода) (ст. 22 ЦК). Як сам факт спричинення збитків, так і їх розмір мають бути доведені визначеним законом шляхом під час примусового стягнення збитків. Це правило поширюється як на стягнення реальних збитків, так і на стягнення упущеної вигоди. Якщо збитки спричинені пошкодженням приміщення магазину і, відповідно, призупиненням його роботи на період відновлення приміщення, то до упущеної вигоди, що підлягає відшкодуванню, можна віднести середньомісячний дохід такого магазину, який розраховується на підставі даних його бухгалтерського обліку за певний період. За загальним правилом збитки відшкодовуються у повному обсязі, але якщо законом або договором передбачено інший розмір, то відшкодування може здійснюватися у більшому або меншому розмірі.

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ. Відповідно до положень Конституції України, зокрема ст. 32, 56, 62, і чинного законодавства фізичні та юридичні особи мають право на

відшкодування моральної (немайнової) шкоди, заподіяної внаслідок порушення їхніх прав і свобод та законних інтересів. Відшкодування моральної шкоди відбувається виключно у рамках позадоговірної цивільно-правової відповідальності. Заподіяння моральної шкоди може бути правовим наслідком порушення зобов'язання (зокрема порушення банківської таємниці, ст. 1076 ЦК), визнання правочинів недійсними (ст.215–236 ЦК). Договором також може бути передбачене право кредитора вимагати відшкодування моральної шкоди й обов'язок кредитора здійснити таке відшкодування. Розмір відшкодування встановлюється судом і не може визначатися умовами договору (ст. 23 ЦК). Підставою для відшкодування моральної шкоди є факт заподіяння особі фізичного болю та страждань або душевних страждань, або приниження честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. Відповідно до чинного законодавства моральна шкода може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності, права інтелектуальної власності, прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, під час настання інших негативних наслідків. Під немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підірив довіри до її діяльності. Суб'єктами права вимоги щодо відшкодування моральної шкоди можуть бути лише фізичні або юридичні особи, права яких були безпосередньо порушені протиправними діями (бездіяльністю) інших осіб. Близькі родичі особи, якій завдано моральної шкоди, права на відшкодування такої шкоди не мають, крім випадків, коли такими діями безпосередньо були порушені і їхні права (зокрема моральна шкода, завдана смертю фізичної особи, відшкодовується її чоловікові (дружині), батькам (усиновлювачам), дітям (усиновленим), а також особам, які проживали з нею однією сім'єю (ст. 1168 ЦК). Відповідно до загальних підстав цивільно-правової відповідальності обов'язковому з'ясуванню під час вирішення спору про відшкодування моральної (немайнової) шкоди підлягають: наявність такої шкоди, протиправність діяння (бездії) її заподіювача, наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача та вини останнього в її заподіянні. Зокрема, має бути з'ясовано, чим

підтверджується факт заподіяння позивачеві моральних чи фізичних страждань або втрат немайнового характеру, за яких обставин чи якими діями (бездіяльністю) вони заподіяні, в якій грошовій сумі чи в якій іншій матеріальній формі позивач вважає за необхідне відшкодувати йому шкоду та з чого він при цьому виходить, а також інші обставини, що мають значення для вирішення спору. Особа (фізична чи юридична) звільняється від відповідальності щодо відшкодування моральної шкоди, якщо доведе, що остання заподіяна не з її вини. Форма вини того, хто заподіяв шкоду, за загальним правилом не має значення під час вирішення питання про притягнення особи до цивільно-правової відповідальності, а на обсяг відповідальності впливає не ступінь вини, а сам шкідливий результат. Ступінь вини заподіювача шкоди і потерпілого та урахування матеріального становища відповідача можуть впливати на розмір відшкодування моральної шкоди у сторону його зменшення (ст. 1193 ЦК). Протиправність як умова притягнення до відповідальності полягає у тому, що вчинені дії (бездіяльність) за своїм змістом суперечать нормам об'єктивного права. Причинний зв'язок між протиправною поведінкою і заподіяною шкодою полягає у тому, що протиправна поведінка має бути необхідною умовою для настання негативних наслідків у вигляді фізичних або моральних страждань. Особливість причинного зв'язку полягає у тому, що зміст її міститься в неправомірності дій, що є головною причиною заподіяної моральної шкоди. Причинний зв'язок має бути юридично значимим, таким, який поведінку заподіювача шкоди перетворює на дійсність, на можливість настання шкідливого наслідку. Розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди судом визначається залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) та з урахуванням інших обставин. Моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном або в інший спосіб, у якому виражається майновий характер відповідальності. Відшкодування немайнової шкоди у вигляді певних матеріальних цінностей (гроші або майно) можна вважати прикладом перетворення немайнової шкоди в майнову. При заподіянні особі моральної шкоди обов'язок щодо її відшкодування покладається на винних осіб одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 23 ЦК). У разі відшкодування моральної шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, шкода може бути відшкодована одноразово або здійсненням щомісячних платежів (ст. 1168 ЦК). У разі заподіяння особі моральної шкоди неправомірними діями кількох осіб розмір відшкодування визначається з урахуванням ступеня вини кожного із заподіювачів. На

осіб, які заподіяли моральну шкоду спільно (взаємопов'язаними, сукупними діями або діями з єдиним наміром), покладається солідарна відповідальність за її відшкодування.

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ВНАСЛІДОК КАЛІЦТВА ЧИ ІНШОГО УШКОДЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я АБО СМЕРТІ. Відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю потерпілого, здійснюється щомісячними платежами (ч. 1 ст. 1202 ЦК). Цей принцип виходить з того, що особа, яка має відшкодувати цю шкоду, отримує свій заробіток (доходи) переважно в щомісячному режимі. Проте за наявності обставин, що мають істотне значення, та з урахуванням матеріального становища фізичної особи, яка завдала шкоди, сума відшкодування може бути виплачена одноразово, але не більш як за три роки наперед (абз. 2 ч. 1 ст. 1202 ЦК). Законодавець встановлює можливість відшкодувати моральну шкоду, завдану каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, одноразово або здійсненням щомісячних платежів (ч. 1 ст. 1168 ЦК), а в окремих випадках, до яких згідно з ч. 2 ст. 1202 ЦК належить стягнення додаткових витрат, викликаних необхідністю посиленого харчування, санаторно-курортного лікування, придбання ліків, протезування, стороннього догляду тощо, таке відшкодування може бути здійснене наперед у межах строків, встановлених на основі висновку відповідної лікарської експертизи, а також у разі потреби попередньої оплати послуг і майна (придбання путівки, оплата проїзду, оплата спеціальних транспортних засобів тощо). Потерпілий має право на збільшення розміру відшкодування шкоди, якщо його працездатність знизилася порівняно з тією, яка була у нього на момент вирішення питання про відшкодування шкоди (ст. 1203 ЦК). Особа, на яку покладено обов'язок відшкодувати шкоду завдану каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я потерпілого, має право вимагати зменшення розміру відшкодування шкоди, якщо працездатність потерпілого зросла порівняно з тією, яка була у нього на момент вирішення питання про відшкодування шкоди (ст. 1204 ЦК). За аналогічних обставин може бути змінений розмір відшкодування шкоди залежно від матеріального становища особи, яка заподіяла шкоду життю чи здоров'ю фізичної особи, крім випадків, коли шкоди завдано вчиненням злочину (ч. 4 ст. 1193 ЦК). Розмір відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, може зрости у випадках: 1) підвищення вартості життя (ч. 1 ст. 1208 ЦК); 2) збільшення розміру мінімальної заробітної плати (ч. 2 ст. 1208 ЦК). Певною специфікою наділений і порядок відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, якщо зобов'язаним суб'єктом є

юридична особа, яка припиняє свою діяльність. У цьому разі слід вирізняти два випадки: 1) коли припинення юридичної особи відбувається через реорганізацію; 2) коли припинення юридичної особи відбувається через ліквідацію. У разі припинення юридичної особи, зобов'язаної відшкодувати шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, і встановлення її правонаступників, які стають зобов'язаними суб'єктами за всіма видами вимог, виплата щомісячних платежів покладається на її правонаступників (ст. 1205 ЦК). У разі ліквідації юридичної особи платежі, належні потерпілому або особам, які мають право на отримання такого відшкодування внаслідок смерті годувальника, мають бути капіталізовані (тобто узагальнені в єдину суму за весь прогнозований строк виплат) для виплати їх потерпілому або зазначеним особам. У разі відсутності в юридичної особи, що ліквідується, коштів для капіталізації платежів, які підлягають сплаті, обов'язок щодо їх капіталізації і сплати покладається на ліквідаційну комісію на підставі рішення суду за позовом потерпілого (ч. 2 ст. 1205 ЦК).

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ВНАСЛІДОК НЕДОЛІКІВ ТОВАРІВ, РОБІТ (ПОСЛУГ). Зміст зобов'язання полягає у тому, що шкода, завдана фізичній або юридичній особі внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг), а також недостовірної або недостатньої інформації про них, має бути відшкодована продавцем, виготовлювачем товару, виконавцем робіт (послуг) у повному обсязі (ст. 1166 ЦК). Суб'єктами права вимоги у цій групі зобов'язань можуть бути як безпосередні покупці товару, замовники робіт (послуг), так і сторонні особи, до яких товар, результати виконання роботи (послуги) перейшли на належних правових підставах (члени родини потерпілого, сусіди) (напр., якщо шкода була заподіяна внаслідок споживання під час вечірки неякісних продуктів харчування). У ролі потерпілих можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Суб'єктами відповідальності за шкоду, завдану внаслідок недоліків товарів, є продавець або виготовлювач товару. Продавець – це підприємство, установа, організація, товариство або громадянин-підприємець, які реалізують товари за договором купівлі-продажу. Виготовлювач – це підприємство, установа, організація або громадянин-підприємець, які виробляють товари для реалізації. Право вибору, до кого саме звертатися, належить самому потерпілому (ст. 1210 ЦК). Якщо потерпілих декілька, кожний з них вирішує самотійно, до кого саме звертатися з вимогою про відшкодування шкоди. Шкода, заподіяна внаслідок недоліків робіт (послуг), відшкодовується особою, яка виконала цю роботу або послугу, їх

виконавцем (ст. 1210 ЦК). Виконавець – це підприємство, установа, організація, товариство або громадянин-підприємець, які виконують роботи або надають послуги. Протиправність полягає у: 1) передачі покупцеві (замовнику) товару (результатів роботи, послуги), який було виготовлено з порушенням вимог до його якості; 2) наданні інформації про товари, роботи (послуги) не в повному обсязі або неправдивої інформації. Протиправність дій виконавця робіт (послуг) може також виражатися у використанні речей, матеріалів, обладнання, приладів, інструментів, пристосувань чи інших засобів, необхідних для виконання ним робіт або надання послуг, якщо такими діями було завдано шкоди життю, здоров'ю або майну потерпілого. Відповідальність у цьому разі виникає незалежно від знання виконавцем їх властивостей. Неподання повної та достовірної інформації щодо властивостей і правил користування товаром є протиправним у всіх випадках, коли це може бути причиною виникнення шкоди внаслідок як неправильного використання товару (результату роботи), так і у зв'язку з відсутністю у товарів тих властивостей, які мали б бути (ст. 1210 ЦК). Шкода може полягати у пошкодженні, знищенні майна потерпілого, у витратах на відновлення здоров'я, втраті заробітку (доходу) у зв'язку зі зниженням (втратою) працездатності тощо. Майнова шкода відшкодовується у повному обсязі, за винятком тих випадків, коли законодавством не передбачено більш високої міри відповідальності. Умовою відповідальності є наявність юридично значимого причинно-наслідкового зв'язку, доказ існування якого є обов'язком потерпілого. Наявність причинно-наслідкового зв'язку є юридично значимою лише у тому разі, якщо шкода виникла внаслідок користування (вживання) придбаного товару, робіт (послуг) протягом встановлених строків придатності товару, роботи (послуги), а якщо вони не встановлені, – протягом десяти років від дня виготовлення товару, виконання роботи (надання послуги) (ст. 1211 ЦК). Якщо зобов'язання виникли у зв'язку з позадоговірним заподіянням шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг), якщо не встановлено строків придатності товару, роботи (послуги), особа може звертатися з позовом про відшкодування шкоди протягом десяти років від дня виготовлення товару, виконання роботи (надання послуги) (ст. 1211 ЦК). Специфіка суб'єктивної сторони делікту полягає у тому, що шкода відшкодовується незалежно від вини продавця (виготовлювача) товару або виконавця послуг (робіт). Саме тому питання про те, чи знав або повинен був знати заподіювач збитків про недоліки товарів, робіт (послуг), не має правового значення (ст. 1209 ЦК). Продавець, виготовлювач товару, виконавець робіт (послуг) звільняється від відповідальності лише у двох випадках: 1) у разі

виникнення шкоди внаслідок дії непереборної сили. Якщо шкода заподіяна хоч і невеликими товарами, роботи (послуги), але від впливом непереборної сили, відповідальність не настає (ст. 1209 ЦК); 2) у разі порушення потерпілим встановлених правил користування (споживання), зберігання або транспортування товарів, результатів робіт (послуг).

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ВНАСЛІДОК СМЕРТІ ПОТЕРПІЛОГО.

Специфіка делікту полягає в тому, що у разі смерті потерпілого право на відшкодування шкоди мають непрацездатні особи, які були на його утриманні або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитина потерпілого, народжена після його смерті (ч. 1 ст. 1200 ЦК). За ч. 1 ст. 1200 ЦК шкода відшкодовується: 1) дитині, яка має право на відшкодування шкоди до досягнення нею вісімнадцяти років, а у разі, якщо вона є учнем або студентом, – до закінчення навчання, але не більш як до досягнення нею двадцяти трьох років; 2) чоловікові, дружині, батькам (усиновлювачам), які досягли пенсійного віку, встановленого законом, – довічно; 3) інваліду, якого потерпілий зобов'язаний був утримувати, відшкодування виплачується впродовж строку його інвалідності; 4) одному з батьків (усиновлювачів) або другому з подружжя чи іншому членові сім'ї незалежно від віку і працездатності, якщо вони не працюють і здійснюють догляд за: дітьми, братами, сестрами, внуками померлого, відшкодування виплачується до досягнення останніми чотирнадцяти років; 5) іншим непрацездатним особам, які були на утриманні потерпілого, відшкодування виплачується протягом п'яти років після його смерті. Зазначеним особам упродовж зазначеного строку відшкодовується шкода у розмірі середньомісячного заробітку (доходу) потерпілого з вирахуванням частки, що припадала на нього самого та працездатних осіб, які перебували на його утриманні, але не мають права на відшкодування шкоди. Окрім розміру середньомісячного заробітку (доходу) потерпілого, особи, яким завдано шкоди смертю годувальника, мають право вимагати відшкодування моральної шкоди, пов'язаної зі смертю годувальника (ч. 2 ст. 1168 ЦК), витрат на поховання та на спорудження надгробного пам'ятника – особі, яка зробила ці витрати (ст. 1201 ЦК). Зазначені витрати не зараховуються до суми відшкодування шкоди і відшкодовуються окремо. При цьому моральна шкода, завдана смертю фізичної особи, відшкодовується лише її чоловікові (дружині), батькам (усиновлювачам), дітям (усиновленим), а також особам, які проживали з нею однією сім'єю. Визначений розмір відшкодування додаткових витрат не може бути зменшений навіть у разі, коли заподіяння смерті сприяла вина

потерпілого (ч. 3 ст. 1193 ЦК). Вина потерпілого не враховується у разі відшкодування додаткових витрат, передбачених ч. 1 ст. 1195 ЦК, у разі відшкодування шкоди, завданої смертю годувальника, та у разі відшкодування витрат на поховання (п. 3 ст. 1193 ЦК). І лише залежно від матеріального становища потерпілого (крім випадків, коли шкоди завдано вчиненням злочину) суд може зменшити розмір відшкодування шкоди, завданої фізичною особою (ч. 4 ст. 1193 ЦК). Розмір відшкодування, обчислений для кожної з осіб, які мають право на відшкодування шкоди, завданої смертю годувальника, не підлягає подальшому перерахункові, крім випадків: 1) народження дитини, зачатої за життя і народженої після смерті годувальника; 2) призначення (припинення) виплати відшкодування особам, які здійснюють догляд за дітьми, братами, сестрами, внуками померлого (ч. 4 ст. 1200 ЦК). Розмір відшкодування може бути збільшений законом (ч. 4 ст. 1200 ЦК).

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЗДОРОВ'Ю ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ВНАСЛІДОК КАЛІЦТВА ЧИ ІНШОГО УШКОДЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я. У разі завдання шкоди каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я фізичній особі відшкодовується: 1) заробіток (дохід), втрачений потерпілим внаслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності; 2) додаткові витрати, викликані необхідністю посиленого харчування, санаторно-курортного лікування, придбання ліків, протезування, стороннього догляду тощо; 3) моральна шкода, завдана їй внаслідок зазначеного правопорушення. Під час визначення розміру заробітку (доходу), втраченого потерпілим внаслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності, важливу роль відіграє той факт, чи перебуває особа у трудових відносинах. Так, якщо каліцтво чи інше ушкодження здоров'я було заподіяне особі, яка працювала за трудовим договором, то розмір втраченого фізичною особою заробітку (доходу), що підлягає відшкодуванню, визначається у відсотках від середнього місячного заробітку (доходу), який потерпіла особа мала до каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, з урахуванням ступеня втрати нею професійної працездатності, а за її відсутності — загальної працездатності (ч. 1 ст. 1197 ЦК). Тобто, на розмір втраченого фізичною особою заробітку (доходу) впливають: 1) середній місячний заробіток потерпілого; 2) ступінь втрати професійної або загальної працездатності. Середньомісячний заробіток (дохід) слід обчислювати поділом сукупного заробітку (доходу) за дванадцять або за три останні календарні місяці роботи, що передували ушкодженню здоров'я або втраті працездатності внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я. Пріоритетність

у виборі найкращого співвідношення надається потерпілому. При цьому вказане співвідношення, яке становитиме середньомісячний заробіток (дохід), не повинно бути меншим п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати (ч. 1 ст. 1197 ЦК). Певною специфікою при цьому наділене обрахування середньомісячного сукупного доходу фізичної особи - підприємця та фізичної особи, яка самостійно забезпечує себе роботою (адвокат, особа, яка зайнята творчою діяльністю, тощо). У цьому разі розмір їхнього втраченого доходу внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, що підлягає відшкодуванню, визначається з річного доходу, одержаного в попередньому господарському році, поділеного на дванадцять. Якщо ці особи отримували дохід менш як дванадцять місяців, розмір їхнього втраченого доходу визначається співвідношенням сукупної суми доходу та відповідної кількості місяців (ч. 1, 4 ст. 1198 ЦК). Що стосується сукупного заробітку (доходу), то до нього включаються всі види оплати праці за трудовим договором за місцем основної роботи і за сумісництвом, з яких сплачується податок на доходи громадян у сумах, нарахованих до вирахування податку. Не включаються до заробітку (доходу) одноразові виплати, компенсація за невикористану відпустку, вихідна допомога, допомога по вагітності та пологах тощо (ч.3 ст. 1197 ЦК). Щодо фізичної особи – підприємця та фізичної особи, яка самостійно забезпечує себе роботою, то розмір їх сукупного доходу обчислюється на підставі даних органу державної податкової служби у сумах, нарахованих до вирахування податків (ч. 2, 3, 4 ст. 1198 ЦК). Законодавець, крім можливості визначити та відшкодувати реальний втрачений середньомісячний заробіток (дохід) потерпілого, встановлює також можливість вимагати відшкодувати і той заробіток (дохід), який він міг би отримувати в майбутньому. Якщо заробіток (дохід) потерпілого до його каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я змінився, що поліпшило його матеріальне становище (підвищення заробітної плати за посадою, переведення на вищеоплачувану роботу, прийняття на роботу після закінчення освіти), то під час визначення середньомісячного заробітку (доходу) враховується лише заробіток (дохід), який він одержав або мав одержати після відповідної зміни (ч. 4 ст. 1197 ЦК). Однак у разі, якщо потерпілий на момент завдання йому шкоди не працював, його середньомісячний заробіток (дохід) обчислюється, за його бажанням, виходячи з його заробітку до звільнення або звичайного розміру заробітної плати працівника його кваліфікації у цій місцевості (ч.3 ст. 1197 ЦК). При цьому загальний розмір відшкодування для даної категорії осіб визначається виходячи з розміру мінімальної заробітної плати (ч. 2 ст. 1195 ЦК). Інший чинник, що впливає на розмір втраченого заробітку (доходу), – це

ступінь втрати професійної працездатності, а за її відсутності – ступінь загальної працездатності. Втрата працездатності може бути тимчасова або стійка (тривала). Щодо тимчасової втрати працездатності, то вона має посвідчуватися листком тимчасової непрацездатності (лікарняним листком), що видається відповідним лікувальним закладом. Визначена втрата заробітку (доходу) не є сталою величиною. Вона залежно від різних факторів може змінюватись як у сторону зменшення, так і в сторону збільшення. Зменшення розміру втраченого заробітку (доходу), який підлягатиме відшкодуванню, можливе у разі грубої необережності потерпілого (ч. 2 ст. 1193 ЦК) або залежно від матеріального становища потерпілого (ч. 4 ст. 1193 ЦК). У цьому разі визначається відсоток вини потерпілого у заподіянні йому шкоди і загальна сума втраченого заробітку (доходу) зменшується на відповідний відсоток. Коли у заподіяній шкоді є умисел потерпілого, то завдана шкода взагалі не підлягає відшкодуванню (ч. 1 ст. 1193 ЦК). Іншою підставою зменшення розміру втраченого заробітку (доходу) є випадок, коли працездатність потерпілого зросла порівняно з тією, яка була у нього на момент вирішення питання про відшкодування шкоди (ст. 1204 ЦК). Не може впливати на зменшення розміру втраченого заробітку (доходу) розмір пенсії, призначеної у зв'язку з втратою здоров'я або пенсії, яку потерпілий одержував до цього, а також інших доходів (ч.3 ст. 1195 ЦК). Збільшення обсягу та розміру відшкодування шкоди, завданої потерпілому каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я можливе за договором або законом (ч. 4 ст. 1195 ЦК). Чинним законодавством передбачені такі найбільш важливі випадки збільшення розміру обсягу та розміру відшкодування шкоди, завданої потерпілому каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я: а) якщо працездатність потерпілого знизилася порівняно з тією, яка була у нього на момент вирішення питання про відшкодування шкоди (ст. 1203 ЦК); б) у разі підвищення вартості життя (ч. 1 ст. 1208 ЦК); в) у разі збільшення розміру мінімальної заробітної плати (ч. 2 ст. 1208 ЦК) тощо. Збільшення обсягу та розміру відшкодування шкоди можливе на підставі рішення суду. Певною специфікою наділене визначення втраченого заробітку (доходу), завданого внаслідок каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я малолітньої або неповнолітньої особи. Зрозуміло, що коли каліцтво чи інше ушкодження здоров'я заподіє малолітній особі, то про відшкодування втраченого заробітку (доходу) йтись не може, оскільки ця особа не може мати певного заробітку, їй можуть бути відшкодовані лише додаткові витрати. Після досягнення малолітньою потерпілою особою чотирнадцяти років (учнем – вісімнадцяти років) вона має право вимагати відшкодування шкоди, пов'язаної із втратою

або зменшенням її працездатності, виходячи з розміру встановленої законом мінімальної заробітної плати (ч. 1 ст. 1199 ЦК). По-іншому вирішуватиметься питання у разі, коли потерпілою буде неповнолітня особа, яка на момент ушкодження здоров'я мала заробіток. У цьому випадку завдана шкода має бути відшкодована їй виходячи з розміру її заробітку, але не нижче встановленого законом розміру мінімальної заробітної плати (ч. 2 ст. 1199 ЦК). Однак, і малолітня, і повнолітня потерпілі особи після початку трудової діяльності відповідно до одержаної кваліфікації мають право вимагати збільшення розміру відшкодування шкоди, пов'язаної із зменшенням її професійної працездатності внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, виходячи з розміру заробітної плати працівників їх кваліфікації, але не нижче встановленого законом розміру мінімальної заробітної плати (ч.3 ст. 1199 ЦК). Якщо потерпіла особа не має професійної кваліфікації і після досягнення повноліття продовжує залишатися непрацездатною внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, завданого їй до повноліття, вона має право вимагати відшкодування шкоди в обсязі не нижче встановленого законом розміру мінімальної заробітної плати (ч. 4 ст. 1199 ЦК). Іншим видом видатків, що мають бути відшкодовані потерпілій особі внаслідок каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я, є її додаткові витрати, викликані необхідністю допомоги та догляду. Законодавець виходить з того, що додаткові витрати відшкодовуються у тому разі, коли вони є обґрунтованими та доведеними, а також коли потерпіла особа реально потребує відповідних видів допомоги та догляду і не має права претендувати на їх безкоштовне отримання. При цьому в ЦК передбачається лише орієнтовний перелік можливих додаткових витрат, до яких належать витрати на: посилене харчування; санаторно-курортне лікування; придбання ліків; протезування; сторонній догляд. Під час відшкодування додаткових витрат є певна специфіка. Незважаючи на те, що за загальним правилом вина потерпілого суттєво впливає на визначення розміру відшкодуваної шкоди, – під час визначення розміру додаткових витрат, що пов'язані з заподіянням каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я, вина потерпілого не враховується (ч.3 ст. 1193 ЦК). На відміну від втраченого заробітку (доходу), який малолітній особі не відшкодовується через його відсутність, додаткові витрати підлягають відшкодуванню у повному обсязі (ч. 1 ст. 1199 ЦК). Крім відшкодування втраченого заробітку (доходу) та додаткових витрат особа, якій заподіяне каліцтво чи інше ушкодження здоров'я, має право вимагати відшкодування їй моральної шкоди (ст. 1168 ЦК), яке можливе на загальних підставах, передбачених чинним законодавством. Моральна шкода відшкодовується незалежно від вини органу державної влади, органу влади АРК, органу місцевого

самоврядування, фізичної або юридичної особи, якщо шкода завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки (ст. 1167 ЦК).

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ МАЛОЛІТНЬОЮ ОСОБОЮ. Згідно з чинним законодавством малолітніми визнаються фізичні особи, які не досягли віку 14 років (ст. 31 ЦК). Ці особи, незважаючи на те, що наділені частковою цивільною дієздатністю, визнаються повністю неделіктоздатними, однак шкода, завдана ними, підлягає відшкодуванню. Відповідальність за шкоду, завдану малолітніми особами, покладається на їхніх батьків (усиновлювачів) або опікунів чи інших фізичних осіб, які на правових підставах здійснюють виховання малолітньої особи (ч. 1 ст. 1178 ЦК). Аналогічний порядок поширюється і на заклади, які за законом здійснюють щодо малолітніх осіб функції опікуна (ч. 3 ст. 1178 ЦК). Відповідальність даних осіб базується на загальних умовах відповідальності із заподіяння шкоди. Законодавець встановлює відповідальність навчального закладу, закладу охорони здоров'я чи іншого закладу, що зобов'язаний здійснювати нагляд за малолітньою особою, а також особи, яка здійснює нагляд за малолітньою особою на підставі договору (ч. 2 ст. 1178 ЦК), за шкоду, завдану малолітньою особою під час перебування під наглядом цих закладів чи осіб, якщо вони не доведуть, що шкоди було завдано не з їхньої вини. Протиправність діяння полягає у тому, що ці особи неналежно виконували покладений на них згідно із законом чи договором обов'язок здійснювати виховання та (чи) нагляд за малолітнім. Батьки (усиновлювачі) або опікуни чи інші фізичні особи, які на правових підставах здійснюють виховання малолітньої особи, а також заклади, що здійснюють щодо малолітнього функцію опікуна, відповідають за неналежні виховання та нагляд, а навчальні заклади, заклади охорони здоров'я, інші заклади чи особи, що зобов'язані здійснювати нагляд за малолітнім, – мають нести відповідальність лише за неналежний нагляд. Що стосується батьків, то відповідальність буде покладена на обох незалежно від того, проживають вони разом чи окремо, оскільки обов'язок здійснювати належне виховання та нагляд за малолітнім є рівним для обох із них. Якщо батьки були позбавлені батьківських прав, обов'язок відшкодувати завдану шкоду за протиправні діяння своїх малолітніх дітей лежить на них ще протягом трьох років після позбавлення батьківських прав (ст. 1183 ЦК). У ЦК України вперше введена можливість покладення відповідальності на фізичних осіб, які здійснюють виховання та (чи) нагляд за малолітніми особами на правових підставах (гувернантки, няні, домашні вчителі, репетитори тощо), переважне місце серед яких посідає договір. Коли

відповідачем за шкоду, заподіяну малолітнім, є юридична особа, слід зауважити, що існує перелік цих юридичних осіб: навчальний заклад (школа та дитячий садок), заклад охорони здоров'я (лікарня, поліклініка) чи інший заклад, що зобов'язаний здійснювати нагляд за нею (літній табір відпочинку, приймальник-розподільник тощо), а також заклад, який за законом здійснює щодо малолітнього функції опікуна (дитячий будинок, інтернат тощо). Протиправним діянням цих юридичних осіб вважається саме невиконання чи неналежне виконання законного обов'язку здійснювати нагляд за малолітніми. У випадку, якщо малолітня особа завдала шкоди як з вини батьків (усиновлювачів) або опікуна, так і з вини закладів або особи, що зобов'язана здійснювати нагляд за нею, батьки (усиновлювачі), опікун, заклади та особи несуть часткову відповідальність (ч. 4 ст. 1178 ЦК). Розмір часток, у межах яких ці особи нести будуть відповідальність, визначається за домовленістю між ними або за рішенням суду відповідно до частки вини кожного з них. Принцип часткової відповідальності встановлюється законодавцем і у разі, якщо шкода заподіюється спільними діями кількох малолітніх осіб (ч. 1 ст. 1181 ЦК). У цьому разі відповідальність покладається на їхніх батьків (усиновлювачів) чи опікунів у частці, яка визначається за домовленістю між ними або за рішенням суду відповідно до частки вини кожного з них. Коли в момент завдання шкоди кількома малолітніми особами одна з них перебувала в закладі, який за законом здійснює щодо неї функції опікуна, цей заклад відшкодовує завдану шкоду у частці, яка визначається тільки за рішенням суду (ч. 2 ст. 1181 ЦК). Обов'язок батьків (усиновлювачів), опікунів чи інших фізичних осіб, які на правових підставах здійснюють виховання малолітньої особи щодо відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою, не припиняється у разі досягнення нею повноліття (ч. 5 ст. 1178 ЦК). Відшкодувавши шкоду, завдану малолітньою особою, жодна з фізичних та юридичних осіб, які визнані зобов'язаними суб'єктами за даним видом делікту, не мають права зворотної вимоги (регресу) до цієї особи (ч. 4 ст. 1191 ЦК).

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ НЕДІЄЗДАТНОЮ ОСОБОЮ, ОСОБОЮ, ЯКА ОБМЕЖЕНА У ДІЄЗДАТНОСТІ ТА АДІЄЗДАТНОЮ ОСОБОЮ. Незважаючи на загальне правило, що за шкоду, завдану недієздатною особою, відповідальність несе своїм майном опікун, законодавець вводить певні умови (ч. 2 ст. 1184 ЦК), за повної сукупності яких шкода може бути відшкодована з майна самої недієздатної особи. До таких умов належать: 1) смерть опікуна або відсутність у нього майна, достатнього для відшкодування шкоди; 2) наявність достатнього для відшкодування шкоди майна у не-

дієздатної особи; 3) шкода, що має бути відшкодована, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю потерпілого. Відшкодування такої шкоди за рахунок майна недієздатної особи може проводитися частково або у повному обсязі лише за рішенням суду. Іншим видом специфічних суб'єктів є особи, обмежені у дієздатності на підставах і в порядку, передбачених ст. 36 ЦК. Статею 1185 ЦК вводиться норма, згідно з якою шкода, завдана фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, відшкодовується нею на загальних підставах. Хоча дієздатність цієї особи обмежена, вона наділена повним обсягом деліктоздатності, що унеможлиблює притягнення до відповідальності за шкоду, завдану такими особами, інших осіб, напр., піклувальників. Фізичні особи, які є повністю деліктоздатними, або повністю, неповністю та обмежено дієздатні особи можуть завдати шкоди в стані, коли вони не усвідомлювали значення своїх дій та (або) не могли керувати ними (адієздатна особа). Цей стан може бути наслідком тимчасової втрати свідомості, афекту, психічної чи іншої хвороби, сп'яніння тощо. У зв'язку з тим, що у зазначених діях особи, як правило, немає вини, то за загальним правилом шкода, завдана фізичною особою, яка у момент її заподіяння не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, не відшкодовується (ч. 1 ст. 1186 ЦК). Однак за певних обставин ця шкода все ж таки може підлягати відшкодуванню. По-перше, суд може, враховуючи матеріальне становище потерпілого та особи, яка завдала шкоди, постановити рішення про відшкодування фізичною особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, завданої шкоди частково або у повному обсязі (ч. 1 ст. 1186 ЦК). По-друге, варто взяти до уваги те, яким чином особа опинилась у такому стані. Якщо такий стан не залежав від її волі, то відповідальність до даної особи не застосовується, але коли фізична особа, яка завдала шкоди, сама довела себе до стану, в якому вона не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними внаслідок вживання нею спиртних напоїв, наркотичних засобів, токсичних речовин тощо, шкода, завдана нею, відшкодовується на загальних підставах (абз. 2 ч. 1 ст. 1186 ЦК). По-третє, важливе значення має те, що стало підставою стану, в якому фізична особа не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними. Якщо такий стан наступив внаслідок психічного розладу або недоумства особи, то відповідальність за завдану в такому стані шкоду згідно з ч. 2 ст. 1186 ЦК може покладатися на чоловіка (дружину), батьків, повнолітніх дітей, але лише за таких умов: 1) вони знали про психічний розлад або недоумство особи; 2) вони проживали разом з особою; 3) вони не вжили заходів щодо

запобігання шкоді. Рішення про відшкодування цієї шкоди чоловіком (дружиною), батьками, повнолітніми дітьми постановляється судом.

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ НЕПОВНОЛІТНЬОЮ ОСОБОЮ. Згідно зі ст. 32 ЦК неповнолітніми визнають фізичних осіб віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Незважаючи на те, що дані особи наділені неповною цивільною дієздатністю, вони визнаються повністю деліктоздатними (ст. 33, ч. 1 ст. 1179 ЦК), а значить такими, що можуть самотійно у повному обсязі нести покладену на них відповідальність. Законодавець, окрім визнання за неповнолітнім здатності нести відповідальність за завдану ним шкоду самотійно на загальних підставах (ч. 1 ст. 1179 ЦК), встановлює, що у разі відсутності у неповнолітньої особи майна, достатнього для відшкодування завданої нею шкоди, ця шкода відшкодовується субсидіарно її батьками (усиновлювачами) або піклувальником, а у випадку, якщо неповнолітня особа перебувала у закладі, який за законом здійснює щодо неї функції піклувальника, то і цим закладом (ч. 2 ст. 1179 ЦК). Субсидіарність даної відповідальності полягає в тому, що основна вимога про відшкодування завданої шкоди пред'являється до неповнолітнього, і лише у разі відсутності у неповнолітньої особи майна, достатнього для відшкодування завданої шкоди, як співвідповідачі будуть факультативно притягуватися до відповідальності батьки й інші вказані особи. Протиправність поведінки вказаних осіб полягає у тому, що вони неналежно виконали покладений на них обов'язок виховання та нагляду за неповнолітнім. При цьому вина батьків (усиновлювачів), піклувальників та закладу, що виконує функції піклувальника, за неналежне виховання та нагляд за неповнолітнім презюмується, тобто вони будуть відповідати за завдану ним шкоду, якщо не доведуть, що вона завдана не з їхньої вини. Певна специфіка притаманна випадку відшкодування шкоди, завданої спільними діями кількох неповнолітніх осіб. У цьому разі шкода відшкодовується ними у частці, яка визначається за домовленістю між ними або за рішенням суду (ч. 1 ст. 1182 ЦК), а у разі, коли один із них на момент завдання шкоди перебував у закладі, який за законом здійснює щодо неповнолітніх функції піклувальника, цей заклад відшкодовує завдану шкоду у частці, що визначається за рішенням суду (ч. 2 ст. 1182 ЦК). На відміну від відшкодування шкоди, завданої малолітніми особами, момент припинення відповідальності батьків (усиновлювачів), піклувальників та закладу, який здійснює щодо неповнолітнього функції піклувальника, залежить від досягнення ним повноліття та певних інших обставин. У зв'язку з цим ці особи звільняються від субсидіарної відповідальності за протиправне діяння неповнолітнього

у разі: 1) якщо неповнолітня особа, яка завдала шкоди, досягла повноліття (ч. 3 ст. 1179 ЦК); 2) якщо неповнолітня особа, яка завдала шкоди, стане власником майна, достатнього для відшкодування шкоди до досягнення повноліття (ч. 3 ст. 1179 ЦК). Відшкодувавши шкоду, завдану неповнолітньою особою, батьки (усиновлювачі), піклувальники, а також заклади, що здійснюють щодо неповнолітнього функції піклувальника, позбавляються права зворотної вимоги (регресу) щодо неї (ч. 4 ст. 1191 ЦК).

ВІНДИКАЦІЙНИЙ ПОЗОВ – позов неволодіючого майном власника до його фактичного набувача про витребування індивідуально-визначеного майна з чужого незаконного володіння (ч.1 ст.387 ЦК). Віндикаційний позов є речово-правовим позовом, який має позадоговірний характер, тобто є таким, що може бути пред’явлений лише у випадку відсутності між позивачем та відповідачем зобов’язальних правовідносин. Об’єктом віндикаційного позову може бути індивідуально визначене майно, яке існує в натурі на момент подання позову. Витребуване майно може належати і до категорії речей, що визначаються родовими ознаками (числом, мірою, вагою), але в такому разі воно має бути певним чином індивідуалізоване (напр., мука, цукор, цемент у мішках) за певними цифровими або іншими характерними позначками. Позивачем у віндикаційному позові може бути власник майна (фізична та юридична особа, а також інші суб’єкти права власності, визначені ст.2 ЦК), який на момент подання позову не володіє цим майном. Крім власника, позивачем у віндикаційному позові може бути й особа, яка хоч і не є власником майна, але володіє майном на праві повного господарського відання, оперативного управління, на підставі договору. Відповідачем за віндикаційним позовом є особа, яка незаконно володіє майном (незалежно від того, чи заволоділа вона майном незаконно сама, чи придбала його у особи, яка не мала права його відчужувати), тобто володіє ним без відповідної правової підстави або коли такі підстави раніше були, а потім відпали (напр., після закінчення строку договору найму). Предметом віндикаційного позову є вимога позивача до відповідача про повернення майна з чужого незаконного володіння. Можливість витребування майна за віндикаційним позовом залежить від того, чи є набувач майна добросовісним або недобросовісним та від того, чи придбане майно відплатно або безвідплатно. Набувач майна визнається добросовісним, якщо він не знав і не міг знати про те, що особа, яка відчужила йому майно, не мала на це права (напр., придбання набувачем речі у магазині або на прилюдних торгах). У свою чергу, набувач, який придбаваючи майно, знав або повинен був знати, що

особа, яка здійснювала відчуження майна, не мала на це право, є недобросовісним набувачем (напр., придбання майна у неповнолітнього або придбання майна вночі на вулиці у випадкової особи). У недобросовісного набувача майно може бути витребуване в судовому порядку у будь-якому випадку (ст.400 ЦК). Можливість витребування майна від добросовісного набувача залежить від того, як придбане ним майно – відплатно чи безвідплатно. Майно, набуте безвідплатно (напр., за договором дарування) в особи, яка не мала права його відчужувати, може бути витребуване у добросовісного набувача у всіх випадках (ч.3 ст.388 ЦК). Якщо майно було придбане за відплатним договором добросовісним набувачем, можливість його витребування залежить від того, яким чином майно вибуло з володіння позивача: за його волею чи поза нею. Позивач має право витребувати майно у будь-якого набувача, в тому числі добросовісного, який відплатно придбав його, якщо майно: 1) було загублене власником або іншою особою, якій він передав майно у володіння; 2) було викрадене у власника або особи, якій він передав майно у володіння; 3) вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно у володіння, не з їхньої волі іншим шляхом (ч.1 ст.388 ЦК). Законом в Україні встановлено загальну трирічну позовну давність щодо вимог про повернення майна з чужого незаконного володіння.

ВЛАСНИЙ ПРОДУКТ ТЕЛЕРАДІООРГАНІЗАЦІЇ – програми та передачі, їх частини, які повністю або частково створені та/чи профінансовані телерадіоорганізацією.

ВЛАСНИК – суб'єкт права власності. Такими суб'єктами в Україні відповідно до законодавства є: народ, фізичні, юридичні особи та держава. Майно може належати за правом спільної (часткової або сумісної) власності фізичним та юридичним особам, державі. Власник на свій розсуд володіє, користується і розпоряджається належним йому майном. Він має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, що не суперечать закону. Власник може використовувати майно для здійснення господарської та іншої, не забороненої законом, діяльності, зокрема, передавати його безоплатно або за плату у володіння і користування іншим особам. Усім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав. Власник, здійснюючи свої права, зобов'язаний не завдавати шкоди навколишньому природному середовищу, не порушувати права та охоронювані законом інтереси фізичних осіб, юридичних осіб і держави. У випадках і в порядку, встановлених законодавством, діяльність власника може бути обмежено чи припинено або власника

може бути зобов'язано допустити обмежене користування його майном іншими особами.

ВЛАСНИК ТЕЛЕРАДІООРГАНІЗАЦІЇ – фізична або юридична особа, яка набула права власності на телерадіоорганізацію або на частку її статутного фонду шляхом заснування чи в інший передбачений законодавством спосіб.

ВЛАСНІСТЬ – належність засобів і продуктів виробництва народів, а також відповідним фізичним або юридичним особам. Як економічна категорія виявляється через суспільні, насамперед, виробничі відносини. Характер власності на засоби виробництва визначається історично змінюваними типами виробничих відносин. Структура власності розкривається через такі її елементи, як володіння, користування і розпорядження майном. Власність є матеріальною основою суспільного розвитку. Саме тому економічні відносини закріплюються, регламентуються і захищаються державою за допомогою норм права. Врегульовані правовими нормами економічні відносини здійснюються як правовідносини і виступають у такій юридичній категорії, як право власності в сучасних державах. Право власності та її форми звичайно закріплюються у конституційному порядку. Конституція України, зокрема, передбачає приватну, державну і комунальну форми власності, а також систему захисту права власності.

ВНУТРІШНІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ – перевезення пасажирів і вантажів між населеними пунктами розташованими на території однієї держави.

ВНУТРІШНЯ РЕКЛАМА – реклама, що розміщується всередині будинків, споруд.

ВОДІЙ – особа, яка керує транспортним засобом і має відповідне посвідчення встановленого зразка.

ВОЛОДІЛЕЦЬ ЧУЖОГО МАЙНА – особа, яка фактично тримає чуже майно у себе.

ВОЛОДІННЯ. На сучасному етапі українські вчені-цивілісти розрізняють два основних напрями трактування володіння – володіння у західній та східній традиціях права. Західна традиція розглядає володіння як окремих, самостійний інститут. Східна правова традиція характеризується тим, що для неї не притаманно

надавати захист безтитульному (фактичному) володінню від власника або іншої уповноваженої особи. Наука радянського цивільного права ніколи не визнавала володіння окремим інститутом. Воно завжди розглядалося як одне з повноважень власника, що може бути передано за договором іншим особам (орендарю, заставодержателю, охоронцю та ін.). Проте, хоч і визнавалися важливими наслідки незаконного володіння – розрахунки між незаконними володільцями (добросовісним і недобросовісним) та власником (ст. 390 ЦК), а також обмеження щодо вилучення речі у добросовісного набувача, вказані питання розглядалися у контексті захисту права власності. Дана концепція по суті відображена і в ЦК України. Суб'єктами права володіння чужим майном вважаються особи, які тримають його у себе. Таке право володіння може належати одночасно двом або більше особам (ст. 397 ЦК). Вказане володіння вважається правомірним, якщо інше не впливає із закону або не встановлено рішенням суду (ч.3 ст. 397 ЦК). У ЦК передбачені підстави виникнення і припинення права володіння (ст. 398 – 399). Підстави виникнення характерні лише для законного володіння – договір з власником або особою, якій майно було передане власником, та інші підстави, передбачені законом. Згідно зі ст. 399 ЦК право володіння припиняється у разі: 1) відмови володільця від володіння майном; 2) витребування майна від володільця власником майна або іншою особою; 3) знищення майна; 4) в інших випадках, встановлених законом. Стаття 398 ЦК передбачає виникнення лише такого володіння, що є законним, а ст. 399 ЦК допускає можливість припинення і незаконного володіння (віндикація). Законне володіння захищається нормами ст. 400 ЦК, що полягає в обов'язку недобросовісного володільця негайно повернути майно особі, яка має на нього право власності чи інше право або яка є добросовісним володільцем цього майна. У законодавстві захисту підлягає лише законне володіння. У сучасній теорії володіння, на відміну від радянського цивільного права, розмежування між законним і незаконним володінням не проводиться. Законне володіння вирізняється з володіння-факту, а останнє, у свою чергу, розглядається як загальна, більш широка категорія. Але ЦК продовжує розмежування на законне і незаконне володіння у питаннях захисту. Захист законного володіння розглядається відповідно у статтях про захист права власності та абсолютних майнових прав. Вказаний інститут поділяється на певні види, класифікацію яких можна зробити виходячи з різних підстав. Поділ володіння на законне і незаконне слід здійснювати виходячи з підстав виникнення. Залежно від підстав юридичного зв'язку з об'єктом володіння можна поділити на безпосереднє (законне володіння, крім

права власності), посереднє, або самостійне (володіння власника), держання (володіння в інтересі власника). За підстав відповідальності володіння поділяється на добросовісне і недобросовісне. Набувальна давність у ЦК винесена за межі інституту володіння і розглядається як один із способів виникнення права власності (ст. 344).

ВРАХУВАННЯ ВЕКСЕЛЯ – кредитна операція, що полягає у придбанні векселя виключно банком до настання строку платежу за ним у векселедержателя за грошові кошти з дисконтом.

ВТРАЧЕНИЙ ВАНТАЖ - вантаж, не виданий одержувачеві на його вимогу протягом тридцяти днів після спливу строку його доставки, якщо більш тривалий строк не встановлений договором, транспортними кодексами (статутами).

ВУЛИЦЯ – автомобільна дорога, призначена для руху транспорту і пішоходів, прокладання наземних і підземних інженерних мереж у межах населених пунктів.

ВУЛИЧНО-ДОРОЖНЯ МЕРЕЖА – призначена для руху транспортних засобів і пішоходів мережа вулиць, доріг загального користування, внутрішньоквартальних та інших проїздів, тротуарів, пішохідних і велосипедних доріжок, а також набережні, майдани, площі, вуличні автомобільні стоянки з інженерними та допоміжними спорудами, технічними засобами організації дорожнього руху.

Г

ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЇ – сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про відносно самостійні сфери життя і діяльності суспільства та держави. Основними галузями інформації є: політична, економічна, духовна, науково-технічна, соціальна, екологічна, міжнародна.

ГАРАНТІЙНИЙ СТРОК – це строк, протягом якого продавець гарантує якість товару (ч.2 ст.675 ЦК). Гарантійний строк починається з моменту передання товару покупцеві, якщо інше не встановлено договором купівлі-продажу (ч.1 ст.676 ЦК). Гарантійний строк, встановлений цим договором, продовжується на час, протягом якого покупець не міг використовувати товар у зв'язку з обставинами, що залежать від продавця, до усунення їх продавцем. Гарантійний строк продовжується на час, протягом якого товар не міг використовуватися у зв'язку з виявленими в ньому недоліками, за умови повідомлення про це продавця в порядку, встановленому ЦК України (ч.2 ст.676 ЦК). Гарантійний строк на комплектуючий виріб дорівнює гарантійному строку на основний виріб і починає спливати одночасно з ним. У разі заміни товару (комплектуючого виробу) неналежної якості на товар (комплектуючий виріб), що відповідає умовам договору купівлі-продажу, гарантійний строк на нього починає спливати з моменту заміни (ч.3,4 ст.76 ЦК). Гарантійний строк широко застосовується у договорах купівлі-продажу, підрядку, поставки. Існують два види гарантійного строку: гарантійний строк експлуатації і гарантійний строк зберігання товару. Тривалість гарантійного строку на товари і продукцію визначається державними стандартами і технічними умовами, а якщо вони не визначені - договором. Початковий момент обчислення гарантійного строку залежить від його виду і визначається з дати виготовлення продукції (гарантійний строк зберігання) або від часу введення в експлуатацію (гарантійний строк експлуатації, роботи).

ГАРАНТІЯ. За гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку. Гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником (ч.1 ст.560 ЦК). Гарантія, на відміну від поруки, є самостійним і незалежним від основного зобов'язання зобов'язанням. Вона не може бути відкликана гарантом, якщо в ній не передбачено інше. Гарантія діє протягом строку, на який вона видана. Гарантія є чинною від дня її видачі, якщо в ній не встановлено інше. Гарантія не може бути

відкликана гарантом, якщо в ній не встановлено інше (ст.561 ЦК). У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією, гарант зобов'язаний сплатити кредиторів грошову суму відповідно до умов гарантії. Вимога кредитора до гаранта про сплату грошової суми відповідно до виданої ним гарантії пред'являється у письмовій формі. До вимоги додаються документи, вказані в гарантії (ч.1,2 ст.563 ЦК). Обов'язок гаранта перед кредитором обмежується сплатою суми, на яку видано гарантію. Гарант має право на оплату послуг, наданих ним боржникові. Зобов'язання гаранта перед кредитором припиняються у разі: 1) сплати кредиторів суми, на яку видано гарантію; 2) закінчення строку дії гарантії; 3) відмови кредитора від своїх прав за гарантією шляхом повернення її гарантові або шляхом подання гаранту письмової заяви про звільнення його від обов'язків за гарантією (ч.1 ст.568 ЦК).

ГАРАНТІЯ ЯКОСТІ ТОВАРУ – відповідність товару, який продавець передає або зобов'язаний передати покупцеві, вимогам щодо його якості. Гарантія якості товару поширюється на всі комплектуючі вироби, якщо інше не встановлено договором.

ГАРДЕРОБ – спеціально відведене та обладнане місце (частина приміщення) організації для зберігання верхнього одягу, головних уборів, взуття, валіз (сумок), портфелів, кейсів, іншої ручної поклажі. Зберігач речі, зданої до гардеробу, незалежно від того, чи здійснюється зберігання за плату, чи безоплатно, зобов'язаний вжити всіх заходів щодо забезпечення схоронності речі. Укладення договору та факт передачі речі на зберігання у гардероб може посвідчуватися легітимаційним знаком (номерним жетоном).

ГЕНЕРАЛЬНА ДОВІРЕНІСТЬ – довіреність, що уповноважує представника на здійснення широкого кола правочинів, пов'язаних, як правило, з повним обсягом діяльності особи, яку представляють.

ГЕНЕРАЛЬНИЙ ПІДРЯДНИК. Якщо із закону або договору не витікає зобов'язання підрядника виконати обумовлену договором роботу особисто, підрядник має право залучити до виконання роботи (або окремих її етапів чи видів) інших осіб – субпідрядників. У цьому разі підрядник виступає генеральним підрядником, укладає угоди з субпідрядниками і несе відповідальність за виконання ними своїх зобов'язань перед замовником. Генеральний підрядник відповідає перед субпідрядником за невиконання або неналежне виконання замовником своїх обов'язків за договором підряду, а перед замовником – за порушення субпідрядником свого обов'язку. Замовник і

субпідрядник не мають права пред'являти один одному вимоги, пов'язані з порушенням договорів, укладених кожним з них із генеральним підрядником, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 838 ЦК).

ГІДНІСТЬ – самооцінка особи, усвідомлення нею своїх особистих якостей, здатностей, світогляду і суспільного значення.

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ – будь-яка діяльність особи, направлена на отримання доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, у разі коли безпосередня участь такої особи в організації такої діяльності є регулярною, постійною та суттєвою. Під безпосередньою участю слід розуміти зазначену діяльність особи через свої постійні представництва, філіали, відділення, інші відокремлені підрозділи, а також через довірену особу, агента або будь-яку іншу особу, яка діє від імені та на користь першої особи.

ГОСПОДАРСЬКЕ ТОВАРИСТВО - юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками. Господарські товариства можуть бути створені у формі повного товариства, командитного товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерного товариства (ч.1 ст.113 ЦК).

ГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ - здійснюються між підприємствами і населенням, між окремими громадянами, а також на незначні суми між підприємствами, організаціями, установами. До готівкових розрахунків належать виплати підприємствами грошових доходів населенню у вигляді заробітної плати, стипендій, пенсій, грошових допомог, оплати закупленої сільськогосподарської продукції, надходжень із фінансової системи та інші. Готівкові розрахунки між окремими громадянами виникають, як правило, в процесі купівлі-продажу товарів, надання та оплати послуг. Видача готівки для виплати заробітної плати, стипендій і грошового забезпечення військовослужбовців проводиться банками за строками, що встановлені колективними угодами, рішеннями уряду, а також вказівками Національного банку. Готівка видається з рахунків підприємств за допомогою чеків, на звороті яких вказується цільове призначення грошей, що одержуються.

ГРАМАТИЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ – роз'яснення змісту правової норми за допомогою правил граматики.

ГРАФІК РУХУ – відомості про час і послідовність виконання рейсу.

ГРОМАДСЬКІ ТЕЛЕРАДІООРГАНІЗАЦІЇ – телерадіоорганізації, які відповідно до закону є неприбутковими організаціями, створеними з метою задоволення інформаційних потреб територіальних громад.

ГРОМАДЯНСЬКИЙ СТАН (ПРАВОВИЙ СТАТУС) – правове становище конкретного громадянина як носія різних прав та обов'язків (політичних, майнових, особистих та ін.) визначається фактами та обставинами природного і громадського характеру.

ГРОШІ – особливий товар, що виражає вартість усіх інших і обмінюється на будь-який з них, виконуючи роль загального еквівалента; будь-який предмет, котрий продавці приймають в обмін на свої товари та послуги. У наш час грошима є все, що виконує їх функції: міри вартості, засобу обігу, засобу утворення скарбів, засобу платежу, світових грошей.

ГРОШОВА ОДИНИЦЯ УКРАЇНИ – гривня є законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України (ч.1 ст.192 ЦК).

ГРОШОВЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – зобов'язання боржника заплатити кредитуру певну грошову суму відповідно до цивільно-правового договору та інших підстав, передбачених цивільним законодавством України. Склад і розмір грошових зобов'язань, в тому числі розмір заборгованості за передані товари, виконані роботи і надані послуги, сума кредитів з урахуванням процентів, які зобов'язаний сплатити боржник, визначаються на день подачі в господарський суд заяви про порушення провадження у справі про банкрутство, якщо інше не встановлено законом.

ГУДВІЛ – нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між балансовою вартістю активів підприємства та його звичайною вартістю, як цілісного майнового комплексу, що виникає внаслідок використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів (робіт, послуг) нових технологій тощо.

Д

ДАВАЛЬНИЦЬКА СИРОВИНА – сировина, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії, ввезені на митну територію України іноземним замовником (чи закуплені іноземним замовником за іноземну валюту в Україні) або вивезені за її межі українським замовником для використання у виробленні готової продукції з наступним поверненням усієї продукції або її частини до країни власника (чи реалізацією в країні виконавця замовником або за його дорученням виконавцем) або вивезенням до іншої країни. Давальницька сировина не може бути придбана іноземними замовниками на митній території України за національну валюту України або отримана ним в результаті проведених інших операцій, у тому числі товарообмінних. Право власності на давальницьку сировину на кожному етапі її переробки, а також на вироблену з неї готову продукцію належить замовнику.

ДАНІ ДЕРЖАВНОГО ЗЕМЕЛЬНОГО КАДАСТРУ – відомості про місце розташування земельної ділянки та її межі, кадастровий номер, грошова оцінка, кількісна оцінка та якісна характеристика, підготовлені відповідно до закону.

ДАТА ВАЛЮТУВАННЯ – дата закінчення періоду валютування, яка обумовлюється договором між платником та одержувачем коштів. Період валютування – проміжок часу між датою надходження в банк розрахункового документа на списання коштів і датою, на яку списані кошти зараховуються на рахунок одержувача і переходять у його власність. Період валютування не може перевищувати трьох робочих днів.

ДВОСТОРОННІЙ ДОГОВІР – договір, за яким права та обов'язки покладено на обидві сторони зобов'язання, що виникло з цього договору. Переважна більшість договорів у цивільному праві є двосторонніми (купівля-продаж, оренда, комісія тощо).

ДВОСТОРОННЯ РЕСТИТУЦІЯ – повернення сторін до початкового майнового положення (тобто кожна із сторін повинна повернути все, що отримала за правочином), яке відбувається при визнанні правочину недійсним.

ДЕЛІКТ – правопорушення, тобто незаконна дія, проступок, злочин. Залежно від норм, які порушено, розрізняють делікти: цивільно-правові (заподіяння шкоди майну фізичної чи юридичної особи та

ін.); адміністративно-правові (порушення правил дорожнього руху, дрібне хуліганство та ін.); трудові (порушення трудового законодавства); дисциплінарні (прогул, запізнення на роботу та ін.); кримінально-правові (хуліганство, вбивство, інші злочини). Делікт є підставою для притягнення фізичних і юридичних осіб, що його вчинили, до юридичної відповідальності.

ДЕЛІКТНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – позадоговірна відповідальність за цивільним правом, пов'язана із заподіянням майнової і немайнової (моральної) шкоди внаслідок цивільного правопорушення (делікту). На відміну від цивільної відповідальності за порушення договірного зобов'язання деліктна відповідальність настає під час порушення загального, обумовленого законом зобов'язання особи не завдавати шкоди будь-кому. Головним принципом деліктної відповідальності є відшкодування заподіяної шкоди незалежно від форми і ступеня вини правопорушника. Деліктна відповідальність застосовується тільки за наявності цивільного правопорушення, під яким розуміється будь-яке порушення чужого суб'єктивного права у сфері цивільних правовідносин. Умови деліктної відповідальності поділяються на загальні та спеціальні. До загальних умов деліктної відповідальності належать: наявність шкоди; протиправність поведінки правопорушника; наявність причинного зв'язку між протиправною поведінкою та результатом (шкодою); вина правопорушника. Вони визнаються загальними тому, що для виникнення деліктного зобов'язання їх наявність необхідна за будь-яких умов, якщо інше не визначено законодавством. Спеціальні умови деліктної відповідальності характеризують особливості тих чи інших правопорушень. Ці умови можуть визначатися характером діяльності, під час якої заподіюється шкода. В одних випадках ця діяльність становить підвищену небезпеку і тому викликає необхідність посиленої охорони тих, кому вона може зашкодити (напр., випадки заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки). В інших випадках сама специфіка відповідальності виключає можливість притягнення до відповідальності на загальних підставах і вимагає урахування функцій та правового стану заподіювача шкоди (напр., шкода заподіяна незаконними діями органів державної влади). Деліктна відповідальність відіграє також певну виховну роль, оскільки стимулює вжиття усіх можливих заходів для запобігання заподіянню шкоди життю, здоров'ю, майну фізичних та юридичних осіб.

ДЕЛІСТИНГ – процедура виключення цінних паперів з реєстру організатора торгівлі, якщо вони не відповідають правилам організатора торгівлі, з наступним припиненням їх обігу на

організаторі торгівлі або переведенням в категорію цінних паперів, допущених до обігу без включення до реєстру організатора торгівлі.

ДЕЛЬКРЕДЕРЕ – вид поруки, який має місце в договорі комісії. За загальним правилом, комісіонер не відповідає перед комітентом за виконання третьою особою угоди, укладеної ним за рахунок комітента. Однак комісіонер може прийняти на себе поруку за виконання третьою особою цієї угоди. За прийняття на себе делькредере комісіонер отримує від комітента окрему винагороду, розмір якої визначається погодженням сторін, якщо інше не встановлено законом. Однак забороняється визначати її у вигляді різниці між призначеною комітентом ціною та більшою ціною, за якою комісіонер укладе угоду. У делькредере комісіонер бере на себе поруку за виконання зобов'язань третьою особою перед комітентом, тоді як в інших випадках третя особа бере поруку за боржника перед кредитором. У разі порушення третьою особою угоди, укладеної з ним комісіонером, комітент може вимагати передачі йому всіх вимог комісіонера до цієї особи за зазначеною угодою, після чого має місце уступка вимоги.

ДЕМПІНГ - ввезення на митну територію країни імпорту товару за ціною, нижчою від порівнянної ціни на подібний товар у країні експорту, яке заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару.

ДЕПОЗИТ (ВКЛАД) - кошти, які надаються фізичними чи юридичними особами в управління резиденту, визначеному фінансовою організацією згідно із законодавством України, або нерезиденту на строк та під процент. Залучення депозитів може здійснюватися у формі випуску (емісії) ощадних (депозитних) сертифікатів.

ДЕПОЗИТАРІЙ ЦІННИХ ПАПЕРІВ – юридична особа, яка провадить виключно депозитарну діяльність та може здійснювати кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів.

ДЕПОЗИТАРНА ДІЯЛЬНІСТЬ – надання послуг щодо зберігання цінних паперів незалежно від форми їх випуску, відкриття та ведення рахунків у цінних паперах, обслуговування операцій на цих рахунках (включаючи кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів) та обслуговування операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів.

ДЕПОЗИТАРНИЙ ДОГОВІР – договір між зберігачем та обраним ним депозитарієм, за яким депозитарій веде для зберігача рахунки у цінних паперах, на яких відображаються операції з цінними паперами, переданими зберігачем.

ДЕРЖАВНА ЗАКУПІВЛЯ – придбання замовником товарів, робіт і послуг за державні кошти у порядку, встановленому законодавством, при цьому здійснення закупівлі одним замовником в інтересах іншого забороняється, крім випадків здійснення закупівлі товарів на засадах міжвідомчої координації.

ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО ТА ЇХ ОБМЕЖЕНЬ – офіційне визнання і підтвердження державою фактів виникнення, переходу або припинення речових прав на нерухоме майно та їх обмежень, що супроводжується внесенням даних до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обмежень.

ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ – засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру.

ДЕРЖАВНЕ ЗАМОВЛЕННЯ – це засіб державного регулювання економіки шляхом формування на контрактній (договірній) основі складу та обсягів продукції, необхідної для державних потреб, розміщення державних контрактів на їх поставку (закупівлю) серед підприємств, організацій та інших суб'єктів господарської діяльності України всіх форм власності.

ДЕРЖАВНЕ КОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО – суб'єкт підприємницької діяльності, що діє на основі статуту та принципах підприємництва і несе відповідальність за наслідки своєї діяльності усім належним йому на праві господарського відання майном.

ДЕРЖАВНЕ ОBOB'ЯЗКОВЕ СТРАХУВАННЯ - види обов'язкового страхування, за яких визначені законодавством страховальники сплачують страхові внески за рахунок державного бюджету.

ДЕРЖАВНЕ УНІТАРНЕ ПІДПРИЄМСТВО – підприємство, яке утворюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності, як правило, без поділу її на частки, і входить до сфери його управління.

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРАКТ – це договір, укладений державним замовником від імені держави з виконавцем державного замовлення, в якому визначаються економічні і правові зобов'язання сторін і регулюються взаємовідносини замовника і виконавця.

ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТР ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО ТА ЇХ ОБМЕЖЕНЬ – єдина державна інформаційна система, яка містить відомості про речові права на нерухоме майно, їх обмеження, суб'єктів речових прав, технічні характеристики об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд тощо), кадастровий план земельної ділянки, а також відомості про правочини, вчинені щодо таких об'єктів нерухомого майна.

ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ – це система правових норм, які спрямовані на захист інвестицій та не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів). Державні гарантії захисту інвестицій не можуть бути скасовані або звужені стосовно інвестицій, здійснених у період дії цих гарантій.

ДЕРЖАВНІ КОШТИ – кошти Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, державні кредитні ресурси, а також кошти Національного банку України, державних цільових фондів, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування, які спрямовуються на придбання товарів, робіт і послуг, що забезпечують діяльність цих органів.

ДЕРЖАВНІ ТЕЛЕРАДІООРГАНІЗАЦІЇ – телерадіоорганізації, які є державними підприємствами і засновані органами державної влади.

ДЕРИВАТИВ - стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати або продати цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених ним умовах у майбутньому.

ДЖЕРЕЛО ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ – це діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних,

радіоактивних, вибухо- і вогнебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб (ч.1 ст.1187 ЦК). Шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку. Особа, яка неправомірно заволоділа транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, завдала шкоди діяльністю щодо його використання, зберігання або утримання, зобов'язана відшкодувати її на загальних підставах (ч.2,3 ст.1187 ЦК). Якщо неправомірному заволодінню іншою особою транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом сприяла недбалість її власника (володільця), шкода, завдана діяльністю щодо його використання, зберігання або утримання, відшкодовується ними спільно у частці, яка визначається за рішенням суду з урахуванням обставин, що мають істотне значення. Особа, яка здійснює діяльність, що є джерелом підвищеної небезпеки, відповідає за завдану шкоду, якщо вона не доведе, що шкоду було завдано внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого (ч.4,5 ст.1187 ЦК).

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ - у страхуванні здійснюється з метою зменшення ризику й отримання більшого прибутку завдяки: а) одночасному розвитку кількох, не пов'язаних один з одним видів страхування, розширенню страховиком спектра страхових послуг; б) поширенню активності страховиків за межі основного бізнесу, що досягається розміщенням активів (із додержанням існуючих нормативів) серед різних, не пов'язаних між собою об'єктів (акції, облигації, нерухомість, банківські депозити).

ДИВІДЕНД – частина чистого прибутку акціонерних товариств, яку щороку розподіляють між акціонерами у вигляді доходу на придбані акції. Величина доходу залежить від розміру чистого прибутку, кількості випущених акцій, їх виду (звичайні та привілейовані). Дивіденд на звичайні акції прямо пропорційний прибуткові акціонерного товариства в даному році. За привілейованими акціями розмір дивіденду встановлюється заздалегідь у вигляді твердого відсотка від номінальної ціни акції. Дивіденд визначально впливає на курс акції, оскільки останній прямо пропорційний величині дивіденду, виплачуваного по акціях. Від дивіденду залежить також ліквідність акцій. Виплата дивіденду здійснюється переважно грішми, але може провадитись і додатковими акціями.

ДИЛЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ – укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів щодо цінних паперів від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу, крім випадків, передбачених законом.

ДИСКОНТ – 1) облік векселя; 2) відсоток, що стягується банками під час обліку векселів; 3) у біржових і валютних угодах – скидка з ціни на товар, валюту; 4) різниця між форвардним курсом і курсом у разі негайного постачання валюти.

ДИСКОНТНІ ОБЛІГАЦІЇ – облигації, що розміщуються за ціною, нижчою ніж їх номінальна вартість. Різниця між ціною придбання та номінальною вартістю облигації виплачується власнику облигації під час її погашення і становить дохід (дисконт) за облигацією.

ДИСПОЗИТИВНІСТЬ – можливість суб'єктів самостійно упорядковувати (регулювати) свої відносини, діяти на власний розсуд: вступати у правовідносини чи ні, визнавати їх зміст, здійснювати свої права або утримуватися від цього, з кількох запропонованих законом або договором варіантів поведінки вибрати оптимальний з погляду власних інтересів. Диспозитивність стосується сфери як приватних, так і публічних відносин. У приватних відносинах диспозитивність визначається принципом “дозволено все, що не заборонене законом”. Мірилом диспозитивності у приватних відносинах є, насамперед, закон. Обсяг диспозитивності визначається договорами, статутами юридичних осіб та об'єднань громадян. Виявами диспозитивності є можливість вільного обрання договірної партнери, право займатися будь-якими видами підприємницької діяльності, крім заборонених, право виходу з господарського товариства, можливість передати своє право власності іншій особі або взагалі відмовитися від нього.

ДИФАМАЦІЯ – публічне поширення дійсних або вигаданих відомостей, які принижують честь, гідність та ділову репутацію фізичної чи юридичної особи. Законодавством України передбачено цивільно– та кримінально-правові засоби захисту честі, гідності та ділової репутації фізичних осіб. Зокрема, забезпечується можливість доведення неправдивості, невірогідності чи довільного тлумачення розповсюджених відомостей.

ДІЄЗДАТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ. Юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до закону та установчих документів. Порядок створення

органів юридичної особи встановлюється законом та установчими документами (ст. 92 ЦК). У передбачених законом випадках юридична особа може набувати цивільних прав та обов'язків і здійснювати їх через своїх учасників. Статтею 122 ЦК встановлено, що кожен учасник повного товариства має право діяти від імені товариства. Органи, які за законом чи установчими документами юридичної особи виступають від її імені, мають діяти в інтересах юридичної особи, яку вони представляють, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень. Юридична особа може мати як один орган (директор), так і декілька одночасно (голова правління, правління). Зазначені органи можуть бути як колегіальними, так і одноособовими. У зв'язку з цим на практиці непоодинокими є випадки, коли, наприклад, угоду від імені юридичної особи укладають органи, які на це не мають права. Стаття 92 ЦК вперше ввела правило на випадок укладення органом юридичної особи угоди з перевищенням повноважень, встановлених установчими документами. У відносинах із третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження. Цивільних прав і обов'язків для юридичної особи можуть набувати її представники, які діють на підставі довіреності. Члени органу юридичної особи, які порушують свої обов'язки щодо представництва, несуть солідарну відповідальність за збитки, завдані ними юридичній особі.

ДІЛОВА РЕПУТАЦІЯ – особисте немайнове право, яке визнається та захищається законодавством, та спрямоване на індивідуалізацію особи шляхом оцінки її професійних якостей.

ДІЛОВИЙ ЗВИЧАЙ – сталі в цивільному обороті правила поведінки. Самі по собі ділові звичаї не є джерелом цивільного права. Однак у тих випадках, коли держава правовим актом санкціонує діловий звичай, він здобуває юридичну чинність правової норми і входить до системи цивільного законодавства. Згідно з раніше діючим законодавством тільки окремі норми права для конкретних випадків передбачали можливість застосування ділових звичаїв. У даний час з усіх ділових звичаїв законодавець особливо виділяє звичаї ділового обороту. Відповідно до ст. 7 ЦК цивільні відносини можуть регулюватися звичаями ділового обороту. Звичаєм є правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин. Звичай може бути зафіксований у відповідному документі. Звичай ділового обороту може бути застосований незалежно від того, чи зафіксований він у

якому-небудь документі (опублікований у пресі, викладений у рішенні суду, що вступив у законну силу, у конкретній справі, що містить подібні обставини і т. ін.). Звичай, що суперечить актам цивільного законодавства або договору, у цивільних відносинах не застосовується.

ДІЯ - юридичний факт, який виникає за волею людини. Напр., укладення договору, прийняття спадщини тощо. Дії можуть бути правомірними та протиправними. Правомірні дії відповідають вимогам закону, а протиправні їм протирічать. Вчинення неправомірних дій тягне за собою застосування передбачених цивільним законодавством санкцій до правопорушника. За своїм юридичним значенням всі правомірні дії поділяються на юридичні поступки - такі правомірні дії, які породжують цивільно-правові наслідки незалежно від волі особи, що вчинила юридичний поступок, та юридичні акти - такі правомірні акти, які породжують відповідні юридичні наслідки лише тоді, коли вони вчинені із спеціальним наміром викликати ці наслідки. До юридичних актів відносяться адміністративні акти та правочини.

ДІЯЛЬНІСТЬ З ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ – діяльність професійного учасника фондового ринку (організатора торгівлі) із створення організаційних, технологічних, інформаційних, правових та інших умов для збирання та поширення інформації стосовно попиту і пропозицій, проведення регулярних торгів фінансовими інструментами за встановленими правилами, централізованого укладення і виконання договорів щодо фінансових інструментів, у тому числі здійснення клірингу та розрахунків за ними, та розв'язання спорів між членами організатора торгівлі.

ДІЯЛЬНІСТЬ З УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ІНСТИТУЦІЙНИХ ІНВЕСТОРІВ – професійна діяльність учасника фондового ринку – компанії з управління активами, що провадиться нею за винагороду від свого імені або на підставі відповідного договору про управління активами інституційних інвесторів.

ДІЯЛЬНІСТЬ З УПРАВЛІННЯ ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ – діяльність, яка провадиться торговцем цінними паперами від свого імені за винагороду протягом визначеного строку на підставі договору про управління переданими йому цінними паперами та грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери, а також отримання в процесі цього управління цінними паперами та грошовими коштами, які належать на праві власності установнику

управління в його інтересах або в інтересах визначених ним третіх осіб.

ДІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ЧАСІ, ПРОСТОРІ І ЗА КОЛОМ ОСІБ. Вирішити питання про дію цивільного законодавства у часі – означає встановити момент набуття ним чинності і момент припинення його дії. Відповідно до ст. 94 Конституції закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування. Нормативно-правові акти ВРУ і Президента України набирають чинності через десять днів з дня їх офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самими актами, але не раніше дня їх опублікування в офіційному друкованому виданні. Нормативно-правові акти КМУ набирають чинності з моменту їх прийняття, якщо більш пізній строк набрання ними чинності не передбачено в цих актах. Акти КМУ, які визначають права та обов'язки громадян, набирають чинності не раніше дня їх опублікування в офіційних друкованих виданнях. Згідно з Указом Президента України від 10 червня 1997 року офіційними друкованими виданнями є: “Офіційний вісник України”, “Відомості Верховної Ради України” та газета “Урядовий кур'єр”. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права й обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом згідно зі ст. 57 Конституції, є нечинними. Акт цивільного законодавства регулює відносини, що виникли з дня набрання ним чинності. За загальним правилом закони та інші нормативно-правові акти діють на майбутнє і не мають зворотної дії в часі. З цього правила є винятки. Стаття 58 Конституції України містить правило про те, що закони та інші нормативно-правові акти мають зворотню дію в часі у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Якщо цивільні відносини виникли раніше і регулювалися актом цивільного законодавства, який втратив чинність, чинний акт цивільного законодавства застосовується до прав та обов'язків, що виникли з моменту набрання ним чинності. Припинення дії законів та інших нормативно-правових актів настає у випадках, коли спливає строк, на який вони приймалися, при прямому скасуванні їх дії, а також у випадках прийняття нового закону або іншого нормативно-правового акта, які по-іншому регулюють ті самі відносини. Закони та інші нормативно-правові акти діють на всій території України і поширюються на всіх осіб. Таким є загальне правило про дію цивільного законодавства у просторі та за колом осіб. Але залежно від виду та характеру зазначених актів вони можуть

поширюватися не на всю територію України, а на її певну частину, і так само не на всіх, а тільки на певне коло осіб.

ДОБРОВІЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ - форма страхування, що здійснюється на підставі добровільно укладеного договору між страховиком і страхувальником. Добровільне страхування здійснюється згідно з правилами страхування, що їх розробляє страховик і реєструє в Уповноваженому органі. Договір добровільного страхування вступає в дію, як правило, після повної сплати страхової премії або суми, що припадає на перший строк платежу.

ДОБРОСОВІСНИЙ ВЕКСЕЛЕДЕРЖАТЕЛЬ - векселедержатель, який придбав вексель добросовісно, тобто був неінформований про можливі обставини (насильство, примушення, обман, помилка, підробка тощо), які призвели до порушення правомірності видачі або передавання векселя.

ДОВІРЕНІСТЬ – письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами. Довіреність на вчинення правочину представником може бути надана особою, яку представляють (довірителем), безпосередньо третій особі (ч.3 ст.244 ЦК). Форма довіреності повинна відповідати формі, в якій відповідно до закону має вчинятися правочин. Строк довіреності встановлюється у довіреності. Якщо строк довіреності не встановлений, вона зберігає чинність до припинення її дії (ч.1 ст.247 ЦК). Строк довіреності, виданої в порядку передоручення, не може перевищувати строку основної довіреності, на підставі якої вона видана. Довіреність, у якій не вказана дата її вчинення, є нікчемною (ч.2,3 ст.247 ЦК). Представництво за довіреністю припиняється у разі: 1) закінчення строку довіреності; 2) скасування довіреності особою, яка її видала; 3) відмови представника від вчинення дій, що були визначені довіреністю; 4) припинення юридичної особи, яка видала довіреність; 5) припинення юридичної особи, якій видана довіреність; 6) смерті особи, яка видала довіреність, оголошення її померлою, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, обмеження її цивільної дієздатності; 7) смерті особи, якій видана довіреність, оголошення її померлою, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, обмеження її цивільної дієздатності (ч.1 ст.248 ЦК). Особа, яка видала довіреність, може у будь-який час скасувати довіреність або передоручення. Відмова від цього права є нікчемною. Особа, яка видала довіреність і згодом скасувала її, повинна негайно повідомити про це представника, а також відомих їй третіх осіб, для

представництва перед якими була видана довіреність (ч.1,2 ст.249 ЦК).

ДОВІРИТЕЛЬ – суб’єкт інституту договірної представництва, одна із сторін у договорі доручення та у договорі довірчого товариства з довірцем майна. Якщо у договорі доручення довіритель має право доручати іншій стороні (повіреному) виконати певні юридичні дії, то у договорі довірчого товариства довіритель передає довірній особі майно для виконання довірчих операцій. Довірцями можуть бути як юридичні, так і фізичні особи.

ДОВІРЧА ВЛАСНІСТЬ (ТРАСТ) – система фідучіарних, тобто заснованих на довірі, майнових відносин. Суб’єктами даних відносин можуть бути засновник довірчої власності, довірчий власник, а також бенефіціарій – особа, на користь якої створюється довірна власність. Довірчий власник зобов’язується управляти майном (тобто здійснювати не заборонені законом трастові операції), переданим йому іншим суб’єктом – засновником довірчої власності, таким чином, щоб бенефіціарій отримував у межах строку, на який встановлено довірчу власність, певний прибуток. Відбувається немов би розщеплення права власності: повноваження щодо управління об’єктом права власності належать одній особі, а вигоди отримує інша. Бенефіціарієм може бути як сам замовник, так і вказані ним особи. Довірчий власник використовує передане майно лише згідно з визначеною засновником метою. Об’єктами довірчої власності можуть бути будь-яке нерухоме або рухоме майно та майнові права, крім прямо заборонених законом. Права та обов’язки суб’єктів довірчої власності визначаються у декларації про створення довірчої власності. Забороняється включати до декларації такі права та обов’язки, що суперечать закону, а також ті, які неможливо виконати. Обов’язок довірчого власника щодо піклування або збереження об’єкта довірчої власності презюмується, а право щодо відчуження об’єкта має передбачатися у декларації про створення довірчої власності. Довірчий власник зобов’язаний подавати звіт про власну діяльність на першу вимогу бенефіціарія і відшкодовувати (за наявності) заподіяну об’єктові довірчої власності шкоду, якщо не доведе, що він чесно й розумно розпоряджався переданим йому майном. У разі зловживання повноваженнями довірчий власник може підлягати ув’язненню. Він не має права змішувати власні кошти із коштами бенефіціарія. У випадку банкрутства довірчого власника вимоги бенефіціарія задовольняються у першу чергу. Бенефіціарій має право витребувати майно, що є об’єктом довірчої власності, або його вартість від третіх осіб у разі порушення довірчим власником

обов'язків щодо розпорядження об'єктом довірчої власності. Існує дві концепції стосовно довірчої власності, залежно від її застосування англо-американською чи континентальною системами права. Відповідно до англо-американської системи довірчий власник вважається у відносинах з третіми особами справжнім власником. Континентальна система права не визнає розщеплення прав і титулу власника, тому довірчі відносини юридично оформляються за допомогою договорів доручення, комісії або договору на управління майном. Сьогодні інститут довірчої власності застосовується в найрізноманітніших сферах правового життя: для управління цінними паперами та захисту інтересів їх володільця; для здійснення банками, фінансовими компаніями трастових операцій; для контролю за діяльністю благодійних, пенсійних та інших фондів; для захисту інтересів неповнолітніх і недієздатних осіб.

ДОВІРЧЕ ТОВАРИСТВО – товариство з додатковою відповідальністю, яке здійснює представницьку діяльність за договором, укладеним з довірцями майна щодо реалізації їх прав власників. Відповідно до законодавства об'єктом договору можуть бути цінні папери та інше майно, право власності на яке посвідчене відповідними документами довірителя – особи, що є власником майна. Учасники довірчого товариства відповідають за його зобов'язаннями своїми внесками до статутного фонду, а за недостатності цих сум – додатково належним їм майном у п'ятикратному розмірі до внеску кожного учасника. Установчий договір довірчого товариства має передбачати домовленість про відповідальність за зобов'язанням перед комерційним банком та довірцями майна. Довірче товариство має розрахунковий рахунок у комерційному банку, що здійснює довірчі операції та забезпечує відповідальність за зберігання власних коштів довірчого товариства і майна довірцелів. Послуги, які довірче товариство надає довірцям майна, називаються довірчими операціями. Від імені довірчого товариства довірчі операції здійснюють його учасники – довірені особи. Вони особисто виконують свої зобов'язання перед довірцями майна. Вартість майна не повинна сумарно перевищувати частки довіреної особи у статутному фонді товариства. Довірче товариство може здійснювати такі передбачені законодавством довірчі операції: збереження майна та представницькі послуги щодо обслуговування майна довірцелів – громадян; розпорядження майном, агентські послуги, ведення рахунків для власників цінних паперів та управління голосуючими акціями шляхом участі в загальних зборах акціонерного товариства – для довірцелів, що є юридичними особами. Довірче товариство здійснює також

операції, пов'язані з розміщенням приватизаційних паперів, у тому числі для товариства покупців. Джерелом прибутків довірчого товариства є плата, яку отримують довірені особи за довірчі операції. Розмір плати, якщо інше не передбачено законодавством, встановлюється у договорі між довірителями майна та довіреною особою.

ДОВІРЧЕ УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ – юридичні і фактичні дії, які управитель майна здійснює від свого імені, але в інтересах власника майна або призначеної ним особи (вигодонабувача). На відміну від довірчого власника управитель не стає власником майна, переданого йому в управління. Ним залишається власник, який є одночасно і засновником довірчого управління майном. Власник наділяє управителя правом здійснювати повноваження, які становлять право власності, без передачі самого права власності. Однак тріаду повноважень (володіння, користування та розпорядження) управитель здійснює лише у тих випадках, коли об'єктом довірчого управління майном є речі. Якщо об'єктом довірчого управління майном стають виключні чи інші права, то управління ними не може бути пов'язане із здійсненням вказаних повноважень. У такому разі довірче управління майном полягає у певних діях, спрямованих на здійснення цих прав, виходячи з їх змісту. Управління деякими видами майна передбачає одночасне здійснення повноважень володіння, користування та інших дій. Так, управління цінними паперами пов'язане не тільки з тріадою повноважень, а й зі здійсненням прав, які втілені в цінних паперах. Правовідносини управління майном можуть виникати на підставі договору довірчого управління, а також з підстав, встановлених ЦК України.

ДОВІРЧІ ОПЕРАЦІЇ – послуги, які довірче товариство надає довірителям майна. Довірчі операції від імені довірчого товариства здійснюють його учасники – довірені особи. Довірче товариство здійснює такі довірчі операції: для фізичних осіб – збереження і представницькі послуги для обслуговування майна довірительів; для юридичних осіб – розпорядження майном, агентські послуги, ведення рахунків для власників цінних паперів та управління голосуючими акціями, переданими довірчому товариству шляхом участі в загальних зборах акціонерного товариства. Довірче товариство може виконувати довірчі операції, пов'язані з розміщенням приватизаційних паперів, у тому числі для товариств покупців. Плата, яку отримують довірені особи за довірчими операціями, є джерелом доходів довірчого товариства. Розмір плати встановлюється у

договорі між довірительом майна та довіреною особою, якщо інше не передбачено законодавством.

ДОВІЧНЕ УТРИМАННЯ у цивільному праві – самостійний вид зобов'язань, які виникають внаслідок укладення договору про довічне утримання. За вказаним договором одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно (с.744 ЦК). Договір довічного утримання укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню. Договір довічного утримання, за яким передається набувачеві у власність нерухоме майно, підлягає державній реєстрації. Відчужувачем у договорі довічного утримання може бути фізична особа, незалежно від її віку та стану здоров'я. Набувачем у договорі довічного утримання може бути повнолітня дієздатна фізична або юридична особа. У договорі довічного утримання (догляду) можуть бути визначені всі види матеріального забезпечення, а також усі види догляду (опікування), якими набувач має забезпечувати відчужувача. Матеріальні блага, якими щомісяця повинен забезпечуватися відчужувач, мають бути оцінені в грошах. Договір довічного утримання (догляду) може бути розірваний за рішенням суду: 1) на вимогу відчужувача або третьої особи, на користь якої він був укладений, у разі невиконання або неналежного виконання набувачем своїх обов'язків, незалежно від його вини; 2) на вимогу набувача. Договір довічного утримання (догляду) припиняється зі смертю відчужувача (ч.1,2 ст.755 ЦК). У разі припинення юридичної особи – набувача з визначенням правонаступників до них переходять права та обов'язки за договором довічного утримання (догляду).

ДОГОВІР – домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Договір є одностороннім, якщо одна сторона бере на себе обов'язок перед другою стороною вчинити певні дії або утриматися від них, а друга сторона наділяється лише правом вимоги, без виникнення зустрічного обов'язку щодо першої сторони. Договір є двостороннім, якщо правами та обов'язками наділені обидві сторони договору. До договорів, що укладаються більш як двома сторонами (багатосторонні договори), застосовуються загальні положення про договір, якщо це не суперечить багатосторонньому характеру цих договорів. Договір є відплатним, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає із суті договору. Зміст договору становлять умови (пункти),

визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. Договір є укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції. Договір є укладеним у місці проживання фізичної особи або за місцезнаходженням юридичної особи, яка зробила пропозицію укласти договір, якщо інше не встановлено договором. Зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом. Договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала під час укладення договору.

ДОГОВІР АЛЕАТОРНИЙ (РИЗИКОВИЙ) – вид договору, в основі якого лежить ризик (імовірність) настання певної обставини чи події. Заздалегідь невідома можливість реалізації цієї імовірності і становить предмет алеаторного договору. Так, за договором страхування страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору. Страховий ризик – це ймовірність настання певної події, у зв'язку з чим і здійснюється страхування. У момент укладення угоди страхування невідомо, станеться чи ні ця подія. Саме на випадок реалізації такої ймовірності обумовлюється право страхувальника вимагати сплати страхової суми або страхового відшкодування, натомість він зобов'язується сплачувати страховикові страхові платежі. Алеаторним є і договір підряду, за яким одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу (ч.1 ст.837 ЦК).

ДОГОВІР БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ (ДЕПОЗИТУ) – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором. Договір банківського вкладу, в якому

вкладником є фізична особа, є публічним договором (ч.1,2 ст.1058 ЦК).

ДОГОВІР БАНКІВСЬКОГО РАХУНКА – цивільно-правовий договір, за яким банк зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок, відкритий клієнтові (володільцеві рахунка), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум з рахунка та проведення інших операцій за рахунком (ч.1 ст.1066 ЦК).

ДОГОВІР БУДІВЕЛЬНОГО ПІДРЯДУ – цивільно-правовий договір, за яким підрядник зобов'язується збудувати і здати у встановлений строк об'єкт або виконати інші будівельні роботи відповідно до проектно-кошторисної документації, а замовник зобов'язується надати підрядникові будівельний майданчик (фронт робіт), передати затверджену проектно-кошторисну документацію, якщо цей обов'язок не покладається на підрядника, прийняти об'єкт або закінчені будівельні роботи та оплатити їх (ч.1 ст.875 ЦК).

ДОГОВІР ДАРУВАННЯ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність (ч.1 ст.717 ЦК).

ДОГОВІР ДОВГОСТРОКОВОГО СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ – договір страхування життя строком на десять років і більше, який містить умову сплати страхових внесків (платежів, премій) протягом не менш як п'ять років та передбачає страхову виплату, якщо застрахована особа дожила до закінчення строку дії договору або досягла віку, визначеного договором. Такий договір не може передбачати часткових виплат протягом перших десяти років його дії, крім тих, що проводяться у разі настання страхових випадків, пов'язаних із смертю застрахованої особи або нещасним випадком чи хворобою застрахованої особи, що призвели до повної стійкої втрати нею працездатності.

ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ) – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно (ч.1 ст.744 ЦК).

ДОГОВІР ДОРУЧЕННЯ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії. Правочин, вчинений повіреним, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки довірителя (ч.1 ст.1000 ЦК).

ДОГОВІР ЗБЕРІГАННЯ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, яка передана їй другою стороною (поклажодавцем) і повернути її поклажодавцеві у схоронності. Договором зберігання, в якому зберігачем є особа, що здійснює зберігання на засадах підприємницької діяльності (професійний зберігач), може бути встановлений обов'язок зберігача зберігати річ, яка буде передана зберігачеві в майбутньому. Договір зберігання є публічним, якщо зберігання речей здійснюється суб'єктом підприємницької діяльності на складах (у камерах, приміщеннях) загального користування (ч.1,2,3 ст.936 ЦК).

ДОГОВІР ЗБЕРІГАННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ – цивільно-правовий договір, за яким в боксах та гаражах, на спеціальних стоянках зберігач зобов'язується не допускати проникнення в них сторонніх осіб і видати транспортний засіб за першою вимогою поклажодавця (ч.2 ст.977 ЦК).

ДОГОВІР КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг (ч.1 ст.1115 ЦК).

ДОГОВІР КОМІСІЇ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за плату вчинити один або кілька правочинів від свого імені, але за рахунок комітента (ч.1 ст.1011 ЦК).

ДОГОВІР КОНТРАКТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ – цивільно-правовий договір, за яким виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується виробити визначену договором сільськогосподарську продукцію і передати її у власність заготівельникові (контрактанту) або визначеному ним одержувачеві, а заготівельник зобов'язується прийняти цю продукцію та оплатити її за встановленими цінами відповідно до умов договору (ч.1 ст.713 ЦК).

ДОГОВІР КОНЦЕСІЇ (КОНЦЕСІЙНИЙ ДОГОВІР) – договір, відповідно до якого уповноважений орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування (концесієдавець) надає на платній та строковій основі суб'єкту підприємницької діяльності (концесіонеру) право створити (побудувати) об'єкт концесії чи суттєво його поліпшити та (або) здійснювати його управління (експлуатацію) відповідно до потреб закону з метою задоволення громадських потреб.

ДОГОВІР КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму (ч.1 ст.655 ЦК).

ДОГОВІР ЛІЗИНГУ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) у користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності і було набуто ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі) (ч.1 ст.806 ЦК).

ДОГОВІР ЛІЗИНГУ СУДНА – цивільно-правовий договір, за яким власник судна (лізингодавець) зобов'язується передати фрахтувальнику (лізингоодержувачу) судно без екіпажу для використання з метою торговельного мореплавства на визначений термін, після закінчення якого до лізингоодержувача переходить право власності на судно. Лізингоодержувач зобов'язується сплатити лізингову плату, в яку включаються плата за користування судном і його вартість за договором морського лізингу.

ДОГОВІР МІЖПОРТОВОГО БУКСИРУВАННЯ – цивільно-правовий договір, за яким власник одного судна (буксира) зобов'язується за винагороду буксирувати інше судно або інший плавучий об'єкт з одного порту (пункту) до іншого порту (пункту).

ДОГОВІР МІНИ (БАРТЕРУ) – цивільно-правовий договір, за яким кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший товар. Кожна із сторін договору міни є

продавцем того товару, який він передає в обмін, і покупцем товару, який він одержує взамін. Договором може бути встановлена доплата за товар більшої вартості, що обмінюється на товар меншої вартості (ч.1,2,3 ст.715 ЦК).

ДОГОВІР МОРСЬКОГО БУКСИРУВАННЯ – цивільно-правовий договір, за яким власник одного судна зобов'язується за винагороду відбуксирувати інше судно чи плавучий об'єкт на певну відстань або буксирувати його протягом певного часу чи для виконання маневру.

ДОГОВІР МОРСЬКОГО СТРАХУВАННЯ – цивільно-правовий договір, за яким страховик зобов'язується за обумовлену плату (страхову премію) у разі настання передбачених у договорі небезпечностей або випадковостей, яких зазнає об'єкт страхування (страхового випадку), відшкодувати страхувальнику або іншій особі, на користь якої укладено договір, понесені збитки.

ДОГОВІР МОРСЬКОГО КРУЇЗУ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона – організатор круїзу зобов'язується здійснити колективну морську подорож (круїз) за певною програмою і надати учасникові круїзу всі пов'язані з цим послуги (морське перевезення, харчування, побутове та екскурсійне обслуговування тощо), а інша сторона – учасник круїзу зобов'язується сплатити за це встановлену плату.

ДОГОВІР МОРСЬКОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖУ – цивільно-правовий договір, за яким перевізник або фрахтівник зобов'язується перевезти доручений йому відправником вантаж із порту відправлення в порт призначення і видати його уповноваженій на одержання вантажу особі (одержувачу), а відправник або фрахтувальник зобов'язується сплатити за перевезення встановлену плату (фрахт). Фрахтувальником і фрахтівником визнаються особи, що уклали між собою договір фрахтування судна (чартер).

ДОГОВІР МОРСЬКОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРА – цивільно-правовий договір, за яким перевізник зобов'язується перевезти пасажирів і його каютний багаж у пункт призначення, а в разі здачі пасажиром багажу – також доставити багаж у пункт призначення і видати його уповноваженій на отримання багажу особі; пасажир повинен сплатити встановлену плату за проїзд, а при здачі багажу – і плату за провезення багажу.

ДОГОВІР МОРСЬКОЇ ШПОТЕКИ. Будь-яке судно, зареєстроване у Державному судновому реєстрі України або Судновій книзі України, може бути закладено згідно з чинним законодавством судновласником (іпотечним заставодавцем) для забезпечення зобов'язання кредиторів (іпотечному заставодержателю).

ДОГОВІР НА ВИКОНАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ АБО ДОСЛІДНО-КОНСТРУКТОРСЬКИХ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РОБІТ – цивільно-правовий договір, за яким підрядник (виконавець) зобов'язується провести за завданням замовника наукові дослідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на нього, нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її. Договір може охоплювати весь цикл проведення наукових досліджень, розроблення та виготовлення зразків або його окремі етапи (ч.1 ст.892 ЦК).

ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ) – цивільно-правовий договір, за яким наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк.(ч.1 ст.759 ЦК) .

ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона - власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату (ч.1 ст.810 ЦК).

ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ – цивільно-правовий договір, за яким наймодавець зобов'язується передати наймачеві земельну ділянку на встановлений договором строк у володіння та користування за плату. Земельна ділянка може передаватись у найм разом з насадженнями, будівлями, спорудами, водоймами, які знаходяться на ній, або без них (ч.1 ст.792 ЦК).

ДОГОВІР НА КОРИСТЬ ТРЕТЬОЇ ОСОБИ – цивільно-правовий договір, за яким боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі (ч.1 ст.636 ЦК).

ДОГОВІР ОХОРОНИ – цивільно-правовий договір, за яким охоронець, який є суб'єктом підприємницької діяльності, зобов'язується забезпечити недоторканність особи чи майна, які охороняються. Володілець такого майна або особа, яку охороняють, зобов'язані виконувати передбачені договором правила особистої та

майнової безпеки і щомісячно сплачувати охоронцю встановлену плату (ч.1 ст.978 ЦК).

ДОГОВІР ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖУ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату (ч.1 ст.909 ЦК).

ДОГОВІР ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРА – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (перевізник) зобов'язується перевезти другу сторону (пасажира) до пункту призначення, а в разі здавання багажу - також доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а у разі здавання багажу - також за його провезення (ч.1 ст.910 ЦК).

ДОГОВІР ПЕРЕДАННЯ ВИКЛЮЧНИХ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (особа, що має виключні майнові права) передає другій стороні частково або у повному складі ці права відповідно до закону та на визначених договором умовах (ч.1 ст.1113 ЦК).

ДОГОВІР ПЕРЕСТРАХУВАННЯ - угода між двома страховими компаніями, з яких одна - цедент (перестраховальник) - зобов'язується передати ризики, а друга - перестраховик - прийняти ризики до перестраховання. У договорі перестраховання зазначаються: метод перестраховання, ліміти відповідальності перестраховика, частка його участі в договорі, перестраховальна комісія, порядок розрахунків. Договір перестраховання буває пропорційним або непропорційним.

ДОГОВІР ПІДНАЙМУ ЖИТЛА – цивільно-правовий договір, за яким наймач за згодою наймодавця передає на певний строк частину або все найняте ним помешкання у користування піднаймачеві. Піднаймач не набуває самостійного права користування житлом (ч.1 ст.823 ЦК).

ДОГОВІР ПІДРЯДУ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу (ч.1 ст.837 ЦК).

ДОГОВІР ПІДРЯДУ НА ПРОВЕДЕННЯ ПРОЕКТНИХ ТА ПОШУКОВИХ РОБІТ – цивільно-правовий договір, за яким підрядник зобов’язується розробити за завданням замовника проектну або іншу технічну документацію та (або) виконати пошукові роботи, а замовник зобов’язується прийняти та оплатити їх (ч.1 ст.887 ЦК).

ДОГОВІР ПОБУТОВОГО ПІДРЯДУ – цивільно-правовий договір, за яким підрядник, який здійснює підприємницьку діяльність, зобов’язується виконати за завданням фізичної особи (замовника) певну роботу, призначену для задоволення побутових та інших особистих потреб, а замовник зобов’язується прийняти та оплатити виконану роботу. Договір побутового підряду є публічним договором (ч.1,2 ст.865 ЦК).

ДОГОВІР ПОЗИКИ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов’язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості (ч.1 ст.1046 ЦК).

ДОГОВІР ПОЗИЧКИ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов’язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку (ч.1 ст.827 ЦК).

ДОГОВІР ПОРТОВОГО БУКСИРУВАННЯ – цивільно-правовий договір, за яким буксировласник за винагороду здійснює ввід у порт або вивід з порту суден та інших плавучих об’єктів, виконання маневрів судна, що буксирується, швартових та інших операцій у портових водах. Договір портового буксирування може бути укладено в усній формі.

ДОГОВІР ПОРУКИ – цивільно-правовий договір, за яким поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов’язку. Поручитель відповідає перед кредитором за порушення зобов’язання боржником (ч.1 ст.553 ЦК).

ДОГОВІР ПОСТАВКИ – цивільно-правовий договір, за яким продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов’язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій

діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму (ч.1 ст.712 ЦК).

ДОГОВІР ПОСТАЧАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИМИ ТА ІНШИМИ РЕСУРСАМИ ЧЕРЕЗ ПРИЄДНАНУ МЕРЕЖУ - цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (постачальник) зобов'язується надавати другій стороні (споживачеві, абонентові) енергетичні та інші ресурси, передбачені договором, а споживач (абонент) зобов'язується оплачувати вартість прийнятих ресурсів та дотримуватись передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного та іншого обладнання (ч.1 ст.714 ЦК).

ДОГОВІР ПРО ЗАКУПІВЛЮ – письмова угода між замовником та учасником-переможцем процедури закупівлі, яка передбачає надання послуг, виконання робіт або набуття права власності на товар за відповідну плату.

ДОГОВІР ПРО ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕАЛЬНОЇ ВАРТОСТІ – валютні, процентні та інші похідні (деривативи), зокрема форварди, ф'ючерси, опціони, свопи, що використовуються для мінімізації валютних та процентних ризиків і забезпечення регулярності платежів за іпотечним покриттям.

ДОГОВІР ПРОКАТУ – цивільно-правовий договір, за яким наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найм, передає або зобов'язується передати рухому річ наймачеві у користування за плату на певний строк. Договір прокату є публічним договором (ч.1,3 ст.787 ЦК).

ДОГОВІР ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором (ч.1 ст.901 ЦК).

ДОГОВІР ПРИЄДНАННЯ – цивільно-правовий договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому.

Друга сторона не може запропонувати свої умови договору (ч.1 ст.634 ЦК). Сторона, яка приєдналася до договору, може вимагати розірвання або зміни договору, якщо договір про приєднання хоч і не суперечить законодавчим актам, але позбавляє цю сторону звично надаваних їй прав, виключає або обмежує відповідальність другої сторони за порушення зобов'язань або містить інші явно обтяжливі умови для сторони, яка приєдналася до договору.

ДОГОВІР ПРО СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ – цивільно-правовий договір, за яким сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить законіві. Спільна діяльність може здійснюватися на основі об'єднання вкладів учасників (просто товариство) або без об'єднання вкладів учасників (ч.1,2 ст.1130 ЦК).

ДОГОВІР ПРО СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ БЕЗ СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ТА БЕЗ ОБ'ЄДНАННЯ ВКЛАДІВ УЧАСНИКІВ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПАРКУ – договір між юридичними особами – учасниками технологічного парку, що містить відомості про склад учасників технологічного парку, їх права та обов'язки, пріоритетні напрями діяльності технологічного парку, органи управління і керівний орган технологічного парку, їх повноваження та порядок прийняття ними рішень, порядок фінансування діяльності органів управління і керівного органу, порядок прийняття нових учасників технологічного парку та виключення з числа учасників технологічного парку, порядок ліквідації технологічного парку (припинення дії договору).

ДОГОВІР ПРО СТВОРЕННЯ ЗА ЗАМОВЛЕННЯМ І ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (творець - письменник, художник тощо) зобов'язується створити об'єкт права інтелектуальної власності відповідно до вимог другої сторони (замовника) та в установленний строк (ч.1 ст.1112 ЦК).

ДОГОВІР ПРОСТОГО ТОВАРИСТВА – цивільно-правовий договір, за яким сторони (учасники) беруть зобов'язання об'єднати свої вклади та спільно діяти з метою одержання прибутку або досягнення іншої мети (ч.1 ст.1132 ЦК).

ДОГОВІР РЕНТИ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (одержувач ренти) передає другій стороні (платникові ренти) у власність майно, а платник ренти взамін цього зобов'язується

періодично виплачувати одержувачеві ренти у формі певної грошової суми або в іншій формі (ч.1 ст.731 ЦК).

ДОГОВІР РОЗДРІБНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ – цивільно-правовий договір, за яким продавець, який здійснює підприємницьку діяльність з продажу товару, зобов'язується передати покупцеві товар, що звичайно призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупець зобов'язується прийняти товар і оплатити його. Договір роздрібної купівлі-продажу є публічним (ч.1,2 ст.698 ЦК).

ДОГОВІР СКЛАДСЬКОГО ЗБЕРІГАННЯ – цивільно-правовий договір, за яким товарний склад зобов'язується за плату зберігати товар, переданий йому покладавцем, і повернути цей товар у схоронності. Договір складського зберігання, укладений складом загального користування, є публічним договором (ч.1,2 ст.957 ЦК) .

ДОГОВІР СТРАХУВАННЯ - цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору (ч.1 ст.979 ЦК).

ДОГОВІР СУБКОМІСІЇ – цивільно-правовий договір, у якому комісіонер щодо субкомісіонера виступає комітентом, але при цьому відповідає перед комітентом за субкомісіонера. Комітент не має права без згоди комісіонера вступати у відносини з субкомісіонером (ст.1015 ЦК).

ДОГОВІР ТРАНСПОРТНОГО ЕКСПЕДИТУВАННЯ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (експедитор) зобов'язується за плату і за рахунок другої сторони (клієнта) виконати або організувати виконання визначених договором послуг, пов'язаних з перевезенням вантажу. Договором транспортного експедирування може бути встановлено обов'язок експедитора організувати перевезення вантажу транспортом і за маршрутом, вибраним експедитором або клієнтом, зобов'язання експедитора укласти від свого імені або від імені клієнта договір перевезення вантажу, забезпечити відправку і одержання вантажу, а також інші зобов'язання, пов'язані з перевезенням. Договором транспортного експедирування може бути передбачено надання додаткових послуг, необхідних для доставки вантажу (перевірка кількості та стану

вантажу, його завантаження та вивантаження, сплата мита, зборів і витрат, покладених на клієнта, зберігання вантажу до його одержання у пункті призначення, одержання необхідних для експорту та імпорту документів, виконання митних формальностей тощо) (ч.1 ст.929 ЦК).

ДОГОВІР, УКЛАДЕНИЙ НА ВІДСТАНІ – договір, укладений продавцем (виконавцем) із споживачем за допомогою засобів дистанційного зв'язку.

ДОГОВІР, УКЛАДЕНИЙ ПОЗА ТОРГОВЕЛЬНИМ АБО ОФІСНИМ ПРИМІЩЕННЯМ – договір, укладений із споживачем особисто на місці, іншому ніж торговельні або офісні приміщення продавця.

ДОГОВІР УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача) (ч.1 ст.1032 ЦК).

ДОГОВІР ФАКТОРИНГУ (ФІНАНСУВАННЯ ПІД ВІДСТУПЛЕННЯ ПРАВА ГРОШОВОЇ ВИМОГИ) – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другій стороні (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) (ч.1 ст.1077 ЦК).

ДОГОВІР ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ – цивільно-правовий договір, за яким лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі).

ДОГОВІР ЧАРТЕРУ (ФРАХТУВАННЯ) – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (фрахтівник) зобов'язується надати другій стороні (фрахтувальникові) за плату всю або частину місткості в одному чи кількох транспортних засобах на один або кілька рейсів для перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти або з іншою метою, якщо це не суперечить закону та іншим нормативно-правовим актам (ч.1 ст.912 ЦК).

ДОГОВІР ЧАРТЕРУ (ФРАХТУВАННЯ ПОВІТРЯНОГО СУДНА) – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (фрахтівник) зобов’язується надати іншій стороні (фрахтувальнику) за плату всю місткість одного чи кількох повітряних суден на один або кілька рейсів для повітряного перевезення пасажирів, багажу, вантажу і пошти або для іншої мети, якщо це не суперечить чинному законодавству України.

ДОГОВІР ФРАХТУВАННЯ СУДНА – цивільно-правовий договір, за яким судновласник зобов’язується за обумовлену плату (фрахт) надати судно фрахтувальнику для перевезення пасажирів, вантажів та для інших цілей торговельного мореплавства на певний час. Надане фрахтувальнику судно може бути укомплектоване екіпажем (тайм-чартер) або не споряджене і не укомплектоване екіпажем (бербоут-чартер).

ДОГОВІРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – це відповідальність за порушення існуючого між сторонами відносного зобов’язання, і тому вона як юридичний обов’язок має характер додаткового, що приєднується до невиконаного. Договірна відповідальність має дві форми: загальну і спеціальну. Загальна форма – це стягнення збитків. Її застосовують у всіх випадках, за винятком тих, де закон виключає її. Спеціальні форми, навпаки, можуть застосовуватися там, де це передбачено законом або договором. Неустойка, сплата чи втрата завдатку, позбавлення суб’єктивного цивільного права – спеціальні форми договірної відповідальності.

ДОГОВІРНЕ ПРАВО – система правових норм, що регулюють договірні відносини; інститут ряду галузей законодавства (цивільного, трудового, екологічного тощо). У цивільному законодавстві України норми договірного права містяться передусім у ЦК. Зокрема, у ч.2 ст.202 ЦК зазначається, що правочини можуть бути односторонніми та дво- чи багатосторонніми (договори). На договори як вид угод поширюються загальні положення глави 16 ЦК про форму та інші умови та дійсності правочинів, підстави і наслідки визнання їх недійсними тощо. Деякі норми договірного права регламентуються загальними положеннями про зобов’язання. Окремим видам договірних зобов’язань присвячені глави 54 – 77 ЦК. Договірне право включає і ті норми загальних положень ЦК, які визначають правовий статус фізичних та юридичних осіб, інших суб’єктів цивільного права, положення про представництво, довіреність, позовну давність тощо. У системі договірного права

виділяють також загальні положення про договори (поняття договору та його види, принципи договірного права, порядок укладання, зміни або розірвання договорів). Договірні зобов'язання класифікуються за ознаками, які характеризують правовий наслідок (юридичну мету) укладання того чи іншого договору. За цим критерієм можна виділити такі групи договорів: про передачу майна у власність (купівля-продаж, поставка, контракція, міна, дарування тощо); про передачу майна у тимчасове користування (найм (оренда), лізинг, найм (оренда) житла, тощо); про виконання робіт (підряд, будівельний підряд, підряд на проектні та пошукові роботи тощо); на передачу результатів творчої діяльності (авторські, ліцензійні договори, договори на передачу науково-технічної продукції тощо); про надання послуг (перевезення, страхування, доручення, комісія, зберігання тощо); про сумісну діяльність (установчий договір, угоди про науково-технічне співробітництво тощо). Ці договори становлять систему договірного права. Окремі види договорів регулюються, крім ЦК, численними підзаконними актами – положеннями, правилами, статутами, типовими договорами тощо.

ДОГОВІРНІ САНКЦІЇ – засоби майнового примусу, які застосовуються у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання. Зміст договірних санкцій полягає в тому, що сторона, яка порушила договір, повинна відшкодувати збитки, а також сплатити неустойку (штраф, пеню). Законом або договором можуть бути передбачені випадки, коли: допускається стягнення тільки неустойки (штрафу, пені), але не збитків; збитки можуть бути стягнені в повній сумі понад неустойку (штраф, пеню); за вибором кредитора можуть бути стягнуті або неустойка (штраф, пеня), або збитки. Суд у виняткових випадках має право з урахуванням інтересів сторін, що заслуговують на увагу, зменшити належну до сплати кредиторів неустойку (штраф, пеню). Сплата неустойки (штрафу, пені), встановленої у разі прострочення або іншого неналежного виконання зобов'язання і відшкодування збитків, не звільняють боржника від виконання зобов'язання в натурі. Якщо боржник не виконав за зобов'язанням певну роботу, кредитор має право виконати цю роботу за рахунок боржника, якщо інше не впливає із закону чи договору, або вимагати відшкодування збитків.

ДОКТРИНАЛЬНЕ (НАУКОВЕ) ТЛУМАЧЕННЯ – роз'яснення змісту цивільно-правової норми вченим в юридичній літературі, коментарях до цивільних законів, на наукових конференціях тощо. Таке тлумачення, на відміну від легального, обов'язкової сили не має.

ДОКУМЕНТ – передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носіїві. Первинний документ – це документ, що містить в собі вихідну інформацію. Вторинний документ – це документ, що являє собою результат аналітико-синтетичної та іншої переробки одного або кількох документів.

ДОКУМЕНТАРНА ФОРМА ЦІННОГО ПАПЕРА – сертифікат цінних паперів, що містить реквізити відповідного виду цінних паперів певної емісії, дані про кількість цінних паперів та засвідчує сукупність прав, наданих цими цінними паперами.

ДОКУМЕНТАЦІЯ – зафіксована на матеріальному носії інформація про технології та її складові (нормативна, науково-технічна, конструкторська документація, звіти про результати патентно-кон'юнктурних, наукових і науково-прикладних досліджень, конструкторських і проектних робіт, державних випробувань складових технологій), наявність якої забезпечує їх використання.

ДОМІЦИЛІАНТ – платник за векселем, який уповноважує доміциліата здійснити платіж за векселем у місці доміциляції – місцезнаходженні доміциліата. Місцезнаходження платника і доміциліата різні. Право доміцилювати вексель, тобто визначати особливе місце платежу (населений пункт, відмінний від місцезнаходження особи, яка зазначена як платник за векселем), належить виключно векседавцю як у простих, так і в переказних векселях.

ДОМІЦИЛІАТ – особа, яка є особливим платником за векселем за дорученням і за рахунок доміциліанта. Місцезнаходження такої особи і доміциліанта різні.

ДОМІЦИЛЬОВАНИЙ ВЕКСЕЛЬ - вексель, в якому зазначено особливе місце платежу, що відрізняється від місцезнаходження особи, яка зазначена як платник за векселем.

ДОМІЦИЛЯЦІЯ ВЕКСЕЛЯ – призначення за векселем особливого місця платежу, що відрізняється від місцезнаходження особи, яка зазначена як платник за векселем, шляхом проставлення доміциляційної формули. Під час складання векселя векседавець може зазначити не лише особливе місце платежу, а й особу, яка оплатить вексель у місці доміциляції. Якщо така особа не зазначена,

то її може зазначити трасат під час акцепту. Якщо він цього не зробить, то вважається що акцептант сам виконує платіж у місці доміциляції.

ДОПОМІЖНІ ПРИМІЩЕННЯ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ – приміщення, призначені для забезпечення експлуатації будинку та побутового обслуговування мешканців будинку (сходові клітки, вестибюлі, перехідні шлюзи, позаквартирні коридори, колясочні, кладові, сміттекамери, горища, підвали, шахти і машинні відділення ліфтів, вентиляційні камери та інші технічні приміщення).

ДОРОЖНЄ ПОКРИТТЯ – укріплені верхні шари дороги, що сприймають навантаження від транспортних засобів.

ДОРОЖНІЙ ЛИСТ – документ установленого зразка для визначення та обліку роботи транспортного засобу.

ДОСУДОВА САНАЦІЯ – система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, інвестор, з метою запобігання банкрутству боржника шляхом реорганізаційних, організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до початку порушення провадження у справі про банкрутство.

ДОЧІРНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ – організація, яка створена як юридична особа іншою організацією шляхом передачі їй частини свого майна у повне господарське відання або оперативне управління для досягнення цілей, визначених засновником. Засновник затверджує статут дочірньої організації, призначає її керівника та здійснює щодо неї інші права власника, передбачені законодавчими актами. Дочірня організація зазначається у статуті організації, яка її створила. Проте дочірня організація не відповідає за борги своєї основної організації, а остання – за борги дочірньої організації.

ДРІБНИЙ ПОБУТОВИЙ ПРАВОЧИН – правочин, що задовольняє побутові потреби особи, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість (ч.1 ст.31 ЦК).

ДРУКОВАНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ – періодичні друковані видання (преса) – газети, журнали, бюлетені тощо і разові видання з визначеним тиражем.

Е

ЕВІКЦІЯ – в цивільному праві позбавлення покупця володіння купленою річчю за судовим рішенням на підставі речового позову власника чи уповноваженої ним особи. За договором купівлі-продажу продавець товару має передати покупцеві право власності на нього. Проте інколи продавець може не мати права власності на річ, яку продає, і тоді це право він, звісно, не може передати покупцеві (“ніхто не може передати іншому більше прав, ніж має сам”). Власник цієї речі може подати речовий позов до її набувача і відсудити річ на підставі свого права власності. Для покупця можуть настати невігідні наслідки, якщо до справи про відсудження речі він з тих чи інших причин не залучить продавця. Якщо покупець залучить до справи покупця, то в такому разі всі негативні наслідки лягають на продавця. Якщо ж покупець до справи про відсудження речі не залучить продавця, то ті самі негативні наслідки падають на покупця – він зобов’язаний повернути річ її власникові.

ЕКВАЙРИНГ – діяльність щодо технологічного, інформаційного обслуговування торговців та виконання розрахунків з ними за операції, які здійснені із застосуванням спеціальних платіжних засобів.

ЕКІПАЖ ПОВІТРЯНОГО СУДНА – це особи авіаційного персоналу, яким у встановленому порядку доручено виконання певних обов’язків з керування і обслуговування повітряного судна при виконанні польотів. Всі члени екіпажу належать до льотного складу. Мінімальний склад льотного екіпажу встановлюється порадником з льотної експлуатації цього типу повітряного судна.

ЕКСПЕДИТОР – суб’єкт господарювання, який за дорученням клієнта та за його рахунок виконує або організовує виконання транспортно-експедиторських послуг, визначених договором транспортного експедитування.

ЕКСПОРТ (ЕКСПОРТ ТОВАРІВ) – продаж товарів українськими суб’єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб’єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів. При цьому термін реекспорт (реекспорт товарів) означає продаж іноземним суб’єктам господарської діяльності та вивезення за межі України товарів, що були раніше імпортовані на територію України.

ЕКСПОРТ (ІМПОРТ) ТОВАРУ – вивезення за межі України (ввезення з-за меж України) капіталу у будь-якій формі (валютних коштів, продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших немайнових прав) з метою одержання прибутків від виробничої та інших форм господарської діяльності.

ЕЛЕКТРОННЕ ПОВІДОМЛЕННЯ – інформація, надана споживачу через телекомунікаційні мережі, яка може бути у будь-який спосіб відтворена або збережена споживачем в електронному вигляді.

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТ – документ, інформація в якому представлена у формі електронних даних, включаючи відповідні реквізити документа, в тому числі і електронний цифровий підпис, який може бути сформований, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму чи на папері.

ЕЛЕКТРОННИЙ ПІДПИС – дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані та призначені для ідентифікації підписувача цих даних.

ЕЛЕКТРОННИЙ ЦИФРОВИЙ ПІДПИС – сукупність даних, отримана за допомогою криптографічного перетворення вмісту електронного документа, яка дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати особу, яка його підписала.

ЕЛЕКТРОННІ ДЕРЖАВНІ ЗАКУПІВЛІ – здійснення замовниками встановлених законодавством процедур закупівель за допомогою інформаційної системи в мережі Інтернет в режимі on-line з використанням електронного документообігу та електронного цифрового підпису.

ЕМАНСИПАЦІЯ – у цивільному праві розуміється як надання повної дієздатності особі, яка досягла 16 років і 1) працює за трудовим договором або 2) за згодою батьків займається підприємницькою діяльністю або 3) зареєструвала шлюб або 4) записана матір'ю чи батьком дитини.

ЕМІСІЙНІ ЦІННІ ПАПЕРИ – цінні папери, що посвідчують однакові права їх власників у межах одного випуску стосовно особи, яка бере на себе відповідні зобов'язання (емітент). До емісійних цінних паперів належать: акції; облігації підприємств; облігації місцевих позик; державні облігації України; іпотечні сертифікати;

іпотечні облігації; сертифікати фондів операцій з нерухомістю; інвестиційні сертифікати; казначейські зобов'язання України.

ЕМІСІЯ – установа законодавством послідовність дій емітента щодо випуску та розміщення емісійних цінних паперів.

ЕМІСІЯ ПОТЕЧНИХ ОБЛІГАЦІЙ – дії емітента щодо випуску та розміщення іпотечних облігацій, послідовність яких встановлюється законодавством.

ЕМІСІЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ – випуск в обіг цінних паперів. Проводиться на фондових біржах або на позабіржовому ринку цінних паперів. Емісія цінних паперів та їх розміщення серед інвесторів емітент здійснює самостійно або через посередників – торговців цінними паперами.

ЕМІТЕНТ – юридична особа, Автономна Республіка Крим або міські ради, а також держава в особі уповноважених нею органів державної влади, яка від свого імені розміщує емісійні цінні папери та бере на себе зобов'язання щодо них перед їх власниками.

ЕМІТЕНТ ПОТЕЧНИХ СЕРТИФІКАТІВ – фінансова установа, яка від свого імені випускає такі сертифікати та зобов'язується виконувати обов'язки, що випливають з інформації про їх випуск.

ЕМІТЕНТ ЦІННИХ ПАПЕРІВ – юридична особа, яка від свого імені випускає цінні папери і зобов'язується виконувати обов'язки, що випливають з умов їх випуску.

ЕМФІТЕВЗИС – це право користування чужою земельною ділянкою, яке встановлюється договором між власником земельної ділянки і особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (ч.1 ст.407 ЦК).

ЕФІРНИЙ ЧАС – проміжок часу, протягом якого відповідно до ліцензії на замовлення телерадіоорганізація здійснює трансляцію (ретрансляцію) програм та передач.

Є

ЄДИНИЙ МАЙНОВИЙ КОМПЛЕКС – це підприємство, що використовується для здійснення підприємницької діяльності. До складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, призначені для його діяльності, включаючи земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировину, продукцію, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом. Підприємство як єдиний майновий комплекс є нерухомістю (ч.1,2 ст.191 ЦК).

Ж

ЖИТЛОВИЙ БУДИНОК – це будівля капітального типу, споруджена з дотриманням вимог, встановлених законом, іншими нормативно-правовими актами, і призначена для постійного у ній проживання (ч.1 ст.380 ЦК).

ЖИТЛОВИЙ КОМПЛЕКС – єдиний комплекс нерухомого майна, що утворений земельною ділянкою в установлених межах, розміщеним на ній жилим багатоквартирним будинком або його частиною разом із спорудами та інженерними мережами, які утворюють цілісний майновий комплекс.

ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ – результат господарської діяльності, спрямованої на забезпечення умов проживання та перебування осіб у жилих і нежилих приміщеннях, будинках і спорудах, комплексах будинків і споруд відповідно до нормативів, норм, стандартів і правил.

ЖИТЛО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ – це житловий будинок, квартира, інше приміщення, призначені та придатні для постійного проживання в них (ч.1 ст.379 ЦК).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ ПРО ЗАКУПІВЛЮ

– надання учасником замовнику гарантій виконання ним вимог договору про закупівлю, включаючи такі способи забезпечення, як банківські гарантії, резервні акредитиви, чеки, згідно з якими первинне зобов'язання несе будь-який банк, депозити, векселі, порука та інші види забезпечення виконання договору за вибором замовника відповідно до законодавства.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

– передбачені законом або договором спеціальні заходи, спрямовані на додаткове стимулювання належного виконання зобов'язання боржником. До способів забезпечення виконання зобов'язань цивільне законодавство відносить: неустойку (штраф, пеню), поруку, гарантію, заставу, притримання, завдаток. Зазначені способи відрізняються мірою впливу на боржника і методами досягнення мети – належного виконання зобов'язань. Кожен із способів забезпечення виконання зобов'язань характеризується певними специфічними рисами. Проте існують загальні риси, спільні для них. По-перше, це загальна спрямованість, яка полягає у наданні кредитором певних гарантій стосовно задоволення його вимог. По-друге, виникнення особливого (акцесорного) зобов'язання, специфіка якого полягає у додатковому акцесорному характері щодо головного зобов'язання. Недійсність головного зобов'язання тягне за собою недійсність додаткового зобов'язання. По-третє, кожен із способів забезпечення виконання зобов'язань припиняється у разі припинення головного зобов'язання. Підставою виникнення будь-якого способу забезпечення виконання зобов'язань є договір. Тільки стосовно неустойки і застави передбачено, що вони можуть також встановлюватись безпосередньо законом. Угоди про будь-який спосіб забезпечення виконання зобов'язань під загрозою їх недійсності повинні укладатися у письмовій формі. Деякі з них потребують також нотаріального посвідчення. І лише щодо завдатку існує інше правило: недотримання простої письмової форми правочину позбавляє сторони в разі спору права посилатися для підтвердження правочину на показання свідків, але не тягне за собою недійсність угоди. Вибір відповідного способу забезпечення виконання зобов'язань залежить від суті зобов'язань, напр., для зобов'язань, що виникають з договору позики, кредитного договору, більш надійними є такі способи, як застава, банківська гарантія, порука. У зобов'язаннях про виконання робіт або надання послуг використовується неустойка, оскільки інтерес кредитора полягає не стільки в отриманні від боржника певної грошової суми,

скільки у досягненні конкретного результату. У ЦК по-новому вирішується кілька питань щодо забезпечення виконання зобов'язань. По-перше, ЦК не дає вичерпного переліку видів забезпечення виконання зобов'язань. Договором або законом можуть бути встановлені інші види забезпечення (ч.2 ст.546 ЦК). Виокремлюють речово-правові та зобов'язально-правові види забезпечення. До першої групи належать застава і притримання, до другої – неустойка, порука, гарантія і завдаток.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕНДЕРНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ – надання учасником замовнику гарантій щодо забезпечення виконання ним зобов'язань, які виникають у зв'язку з поданням тендерних пропозицій, включаючи такі способи забезпечення, як банківські гарантії, резервні акредитиви, чеки, згідно з якими первинне зобов'язання несе будь-який банк, депозити, векселі, порука та інші види забезпечення за вибором замовника відповідно до законодавства.

ЗАВДАТОК – це грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторіві боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання. Якщо не буде встановлено, що сума, сплачена в рахунок належних з боржника платежів, є завдатком, вона вважається авансом (ч.1 ст.570 ЦК). Якщо порушення зобов'язання сталося з вини боржника, завдаток залишається у кредитора. Якщо порушення зобов'язання сталося з вини кредитора, він зобов'язаний повернути боржникові завдаток та додатково сплатити суму у розмірі завдатку або його вартості (ч.1 ст.571 ЦК). Сторона, винна у порушенні зобов'язання, має відшкодувати другій стороні збитки в сумі, на яку вони перевищують розмір (вартість) завдатку, якщо інше не встановлено договором. У разі припинення зобов'язання до початку його виконання або внаслідок неможливості його виконання завдаток підлягає поверненню (ч.2,3 ст. 571 ЦК).

ЗАГАЛЬНА АВАРІЯ – збитки, яких зазнано внаслідок зроблених навмисно і розумно надзвичайних витрат або пожертвувань з метою врятування судна, фрахту і вантажу, що перевозиться на судні, від загальної для них небезпеки. Загальна аварія розподіляється між судном, фрахтом і вантажем пропорційно їх вартості.

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ АКЦІОНЕРІВ - вищий орган акціонерного товариства. У загальних зборах мають право брати участь усі його акціонери незалежно від кількості і виду акцій, що їм належать.

Акціонери або їхні представники, які беруть участь у загальних зборах, реєструються із зазначенням кількості голосів, що їх має кожний акціонер, який бере участь у зборах. До виключної компетенції загальних зборів акціонерів належить: 1) внесення змін до статуту товариства, у тому числі зміна розміру його статутного капіталу; 2) обрання членів наглядової ради, а також утворення і відкликання виконавчого та інших органів товариства; 3) затвердження річної фінансової звітності, розподіл прибутку і збитків товариства; 4) рішення про ліквідацію товариства. Рішення загальних зборів акціонерів приймаються більшістю не менш як у 3/4 голосів акціонерів, які беруть участь у зборах, щодо: 1) внесення змін до статуту товариства; 2) ліквідації товариства. З інших питань рішення приймаються простою більшістю голосів акціонерів, які беруть участь у зборах. Загальні збори акціонерів скликаються не рідше одного разу на рік. Позачергові збори акціонерів скликаються у разі неплатоспроможності товариства, а також за наявності обставин, визначених у статуті товариства, та в будь-якому іншому випадку, якщо цього вимагають інтереси акціонерного товариства в цілому. Порядок скликання і проведення загальних зборів, а також умови скликання і проведення позачергових зборів та повідомлення акціонерів встановлюються статутом товариства і законом.

ЗАГАЛЬНІ УМОВИ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ – умови, згідно яких зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цивільного кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться (ч.1 ст.526 ЦК).

ЗАДОВОЛЕННЯ ВИМОГ КРЕДИТОРІВ - виконання боржником свого обов'язку на вимогу кредитора. Як правило, термін зустрічається при проведенні процедур, пов'язаних з визнанням боржника банкрутом. У разі ліквідації платоспроможної юридичної особи вимоги її кредиторів задовольняються у такій черговості: 1) у першу чергу задовольняються вимоги щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та вимоги кредиторів, забезпечені заставою чи іншим способом; 2) у другу чергу задовольняються вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності; 3) у третю чергу задовольняються вимоги щодо податків, зборів (обов'язкових платежів); 4) у четверту чергу задовольняються всі інші вимоги. Вимоги однієї черги задовольняються пропорційно сумі вимог, що

належать кожному кредитору цієї черги. У разі відмови ліквідаційної комісії у задоволенні вимог кредитора або ухилення від їх розгляду кредитор має право до затвердження ліквідаційного балансу юридичної особи звернутися до суду із позовом до ліквідаційної комісії. За рішенням суду вимоги кредитора можуть бути задоволені за рахунок майна, що залишилося після ліквідації юридичної особи. Вимоги кредитора, заявлені після спливу строку, встановленого ліквідаційною комісією для їх пред'явлення, задовольняються з майна юридичної особи, яку ліквідовують, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, заявлених своєчасно. Вимоги кредиторів, які не визнані ліквідаційною комісією, якщо кредитор у місячний строк після одержання повідомлення про повну або часткову відмову у визнанні його вимог не звертався до суду з позовом, вимоги, у задоволенні яких за рішенням суду кредиторів відмовлено, а також вимоги, які не задоволені через відсутність майна юридичної особи, що ліквідується, вважаються погашеними.

ЗАЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРУ – термін, що охоплює (об'єднує) такі терміни: просто зазначення походження товару; кваліфіковане зазначення походження товару. Просто зазначення походження товару – будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару. Кваліфіковане зазначення походження товару – термін, що охоплює (об'єднує) такі терміни: назва місця походження товару; географічне зазначення походження товару.

ЗАКЛАД – це застава рухомого майна, що передається у володіння заставодержателя або за його наказом - у володіння третій особі (ч.2 ст.575 ЦК). За угодою заставодержателя із заставодавцем предмет застави може бути залишено у заставодавця під замком та печаткою заставодержателя (тверда застава). Індивідуально визначена річ може бути залишена у заставодавця з накладенням знаків, які засвідчують заставу. Заставодержатель зобов'язаний вживати необхідних заходів для збереження предмету закладу. Водночас він має право користуватися ним, якщо це передбачено договором. Таке право дістало назву “право на чужу річ”. Суть його полягає у тому, що заставодержатель має можливість користуватися чужим майном, а за певних умов, і розпоряджатися ним. Набуті заставодержателем доходи спрямовуються на покриття витрат на утримання предмета закладу, а також зараховуються у рахунок погашення відсотків по боргу, забезпеченому закладом зобов'язань чи самого боргу. Якщо виникає загроза загибелі, пошкодження чи зменшення вартості предмета закладу не з вини заставодержателя, він має право вимагати

заміни предмета закладу, а у разі відмови заставодавця виконати цю вимогу – достроково звернути стягнення на предмет закладу. Заставодержатель відповідає за втрату, недостачу чи пошкодження предмета закладу, якщо він не доведе, що вони сталися не з його вини. Ломбард або інша організація, для яких надання кредитів громадянам під заклад є предметом їхньої діяльності, можуть бути звільнені від відповідальності лише за умови, коли заставодержатель доведе, що втрата, недостача чи пошкодження предмета закладу сталися внаслідок непереборної сили. Заставодержатель відшкодовує збитки у розмірі вартості втраченого майна, а за пошкодження предмета закладу – у розмірі суми, на яку знизилася вартість заставленого майна. Він же відшкодовує збитки у повному обсязі, якщо це передбачено законом чи договором.

ЗАКОННИЙ ВЕКСЕЛЕДЕРЖАТЕЛЬ - векселедержатель, який обґрунтовує своє право володіння векселем на підставі законодавства про вексельний обіг. Законним векселедержателем визнається особа, яка може довести своє право вимоги за векселем на підставі самого векселя. Такою визнається особа, чие право ґрунтується на безперервному ряді індосаментів. Законний векселедержатель зобов'язаний повернути вексель попередньому власнику векселя лише у тому разі, якщо придбав вексель недобросовісно або при придбанні векселя здійснив грубу необережність.

ЗАЛЕЖНЕ ГОСПОДАРСЬКЕ ТОВАРИСТВО. Господарське товариство (товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) є залежним, якщо іншому (головному) господарському товариству належать двадцять або більше відсотків статутного капіталу товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю чи двадцять або більше відсотків простих акцій акціонерного товариства (ч.1 ст.118 ЦК).

ЗАЛІЗНИЧНИЙ ТРАНСПОРТ – виробничо-технологічний комплекс організацій і підприємств залізничного транспорту загального користування, призначений для забезпечення потреб суспільного виробництва і населення країни в перевезеннях у внутрішньому і міжнародному сполученнях та надання інших транспортних послуг усім споживачам без обмежень за ознаками форми власності та видів діяльності тощо.

ЗАЛІЗНИЦЯ – статутне територіально-галузеве об'єднання, до складу якого входять підприємства, установи та організації залізничного транспорту і яке, при централізованому управлінні,

здійснює перевезення пасажирів та вантажів у визначеному регіоні транспортної мережі.

ЗАМІНА ОСІБ У ЗОБОВ'ЯЗАННІ – заміна, яка пов'язана з тим, що попередні учасники зобов'язання вибувають з цих відносин, а їх права та обов'язки у повному обсязі переходять до суб'єктів, які їх замінюють. Заміна осіб у зобов'язанні може набувати форми заміни кредитора або заміни боржника. Заміна кредитора – це уступка кредитором своїх прав вимоги за зобов'язанням іншій особі. Вона має назву цесії. Кредитор, який поступається своїм правом вимоги за зобов'язанням третій особі, називається цедентом, а особа, якій поступається своїм правом вимоги за зобов'язанням, – цесіонарієм. Для цесії (уступки вимоги) необхідною є угода між старим і новим кредитором, тобто між цедентом і цесіонарієм. Згоди боржника на здійснення цесії не потрібно, оскільки вона, як правило, ніякою мірою не погіршує його становища.

ЗАМОВНИК – юридична особа будь-якої форми власності, яка видає замовлення на будівництво, укладає договір підряду (контракт) про виконання робіт на будівництві об'єктів, контролює хід його виконання, приймає та оплачує виконані роботи.

ЗАМОВНИК ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ – юридична або фізична особа, яка замовляє транспортні послуги з перевезення пасажирів чи/та вантажів.

ЗАПИС (ЗВУКОЗАПИС, ВІДЕОЗАПИС) – фіксація за допомогою спеціальних технічних засобів (у тому числі й за допомогою числового представлення) на відповідному матеріальному носії звуків і (або) рухомих зображень, яка дозволяє здійснювати їх сприйняття, відтворення або сповіщення за допомогою відповідного пристрою.

ЗАПОВІДАЛЬНИЙ ВІДКАЗ (ЛЕГАТ) – право заповідача у заповіті покласти на спадкоємця зобов'язання передати іншій особі – відказоодержувачеві у власність або за іншим речовим правом майнове право або речі, що входить або не входить до складу спадщини (ст.1238 ЦК). При заповідальному відказі правовідносини виникають між спадкоємцем, який має обов'язок, та відказоодержувачем (легатарієм), який має право вимагати від спадкоємця передачі йому майнового права або речі що належали спадкодавцеві. Спадкодавець може покласти на спадкоємця, до якого переходить рухоме або нерухоме майно, обов'язок надати іншій особі право користуватися цим майном. У цьому разі власником майна стає

спадкоємець, а не легатарій. Останній набуває право лише користування річчю. Тобто заповідальним відказом спадкодавець може встановлювати сервітут – право відказоодержувача користуватися чужою річчю у певних межах. Заповідальний відказ має певні межі. Права спадкоємця, на якого заповідачем покладено заповідальний відказ, не можуть бути порушені, тому спадкоємець зобов'язаний виконати легат лише у межах реальної вартості майна, яке перейшло до нього, із вирахуванням частки боргів спадкодавця, що припадають на це майно. З іншого боку, спадкоємець, на користь якого було зроблено заповідальний відказ, може бути усунений від права на спадкування на підставах, передбачених законом (якщо спадкоємець умисно позбавив життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців, вчинив замах на їхнє життя тощо) (ч.6 ст.1224 ЦК).

ЗАПОВІТ – це особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті (ч.1 ст.1233 ЦК). Заповіт є правочином, який укладається фізичною особою (заповідачем) на випадок смерті, вчиняється в передбаченій законом формі, містить призначення спадкоємця (спадкоємців), а також може передбачати інші розпорядження, в тому числі покласти на спадкоємців обов'язки щодо виконання вказівок заповідача особистого характеру. Право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Право на заповіт здійснюється особисто. Вчинення заповіту через представника не допускається (ч.1, 2 ст.1234 ЦК). Заповідач може призначити своїми спадкоємцями одну або кілька фізичних осіб, не залежно від наявності у нього з цими особами сімейних, родинних відносин, а також інших учасників цивільних відносин. Заповідач може без зазначення причин позбавити права на спадкування будь-яку особу з числа спадкоємців за законом. У цьому разі ця особа не може одержати право на спадкування (ч.1, 2 ст.1235). Заповідач не може позбавити права на спадкування осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині. Чинність заповіту щодо осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, встановлюється на час відкриття спадщини. У разі смерті особи, яка була позбавлена права на спадкування до смерті заповідача, позбавлення її права на спадкування втрачає чинність. Діти (внуки) цієї особи мають право на спадкування на загальних підставах (ч.3,4 ст.1235 ЦК). Заповідач має право охопити заповітом права та обов'язки, які йому належать на момент укладення заповіту, а також ті права та обов'язки, які можуть йому належати у майбутньому. Заповідач має право скласти заповіт щодо усієї спадщини або її частини (ч.1,2 ст.1236 ЦК). Якщо заповідач розподілив між спадкоємцями у заповіті лише свої права, до спадкоємців, яких він

призначив, переходить та частина його обов'язків, що є пропорційною до одержаних ними прав. Чинність заповіту щодо складу спадщини встановлюється на момент відкриття спадщини (ч.3,4 ст.1236 ЦК). Частина спадщини, що не охоплена заповітом, спадкується спадкоємцями за законом на загальних підставах. До числа цих спадкоємців входять також спадкоємці за законом, яким інша частина спадщини була передана за заповітом (ч.1 ст.1245 ЦК). Заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складення. Заповіт має бути особисто підписаний заповідачем (ч.1, 2 ст.1247 ЦК). Нотаріус посвідчує заповіт, який написаний заповідачем власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів. Нотаріус може на прохання особи записати заповіт з її слів власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів. У цьому разі заповіт має бути вголос прочитаний заповідачем і підписаний ним. Якщо заповідач через фізичні вади не може сам прочитати заповіт, посвідчення заповіту має відбуватися при свідках (ч.1, 2 ст.1248 ЦК). Тлумачення заповіту може бути здійснене після відкриття спадщини самими спадкоємцями. У разі спору між спадкоємцями тлумачення заповіту здійснюється судом відповідно до ст. 213 ЦК України.

ЗАПОВІТ З УМОВОЮ (УМОВНИЙ ЗАПОВІТ). Заповідач може обумовити виникнення права на спадкування у особи, яка призначена у заповіті, наявністю певної умови, як пов'язаної, так і не пов'язаної з її поведінкою (наявність інших спадкоємців, проживання у певному місці, народження дитини, здобуття освіти тощо). Умова, визначена у заповіті, має існувати на час відкриття спадщини (ч.1 ст.1242 ЦК).

ЗАПОВІТ ПОДРУЖЖЯ. Подружжя має право скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності. У разі складення спільного заповіту частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до другого з подружжя, який його пережив. У разі смерті останнього право на спадкування мають особи, визначені подружжям у заповіті.

ЗАРАХУВАННЯ- спосіб припинення зобов'язання, при якому взаємно сплачуються зустрічні однорідні вимоги, строк виконання яких настав, а також вимоги, строк виконання яких не встановлено або визначено моментом пред'явлення вимоги. Зарахування зустрічних вимог може здійснюватися за заявою однієї із сторін. Не допускається зарахування зустрічних вимог: 1) про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю; 2) про стягнення аліментів; 3) щодо довічного утримання

(догляду); 4) у разі спливу позовної давності; 5) в інших випадках, встановлених договором або законом.

ЗАСІБ ЕЛЕКТРОННОГО ЦИФРОВОГО ПІДПISУ – програмний засіб, програмно-апаратний або апаратний пристрій, призначені для генерації ключів, накладення та/або перевірки електронного цифрового підпису.

ЗАСНОВНИЦЬКИЙ ДОГОВІР- установчий документ, що укладається при створенні певного виду юридичних осіб. У засновницькому договорі товариства визначаються зобов'язання учасників створити товариство, порядок їх спільної діяльності щодо його створення, умови передання товариству майна учасників, якщо додаткові вимоги щодо змісту засновницького договору не встановлені спеціальними нормативними актами.

ЗАСОБИ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗВ'ЯЗКУ – телекомунікаційні мережі, поштовий зв'язок, телебачення, інформаційні мережі, зокрема Інтернет, які можуть використовуватися для укладення договорів на відстані.

ЗАСТАВА – спосіб забезпечення виконання зобов'язання. У силу застави кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставадавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави) (ч.1 ст.572 ЦК). Правова природа застави має подвійний характер, оскільки застава містить у собі елементи як речових, так і зобов'язальних правовідносин. Заставою може бути забезпечена як дійсна вимога, так і та, що може виникнути в майбутньому. Предметом застави може бути будь-яке майно (зокрема речі, цінні папери, майнові права), відчужене заставадавцем і на яке може бути звернене стягнення. Предметом застави може бути майно, яке заставадавець набуде після виникнення застави (майбутній урожай, приплід худоби тощо) (ч.1,2 ст.576 ЦК). Застава виникає на підставі договору, закону або рішення суду. Предметом застави не можуть бути національні, культурні та історичні цінності, які є об'єктами права державної власності і занесені або підлягають занесенню до Державного реєстру національної культурної спадщини (ч.4 ст.576 ЦК). Предметом застави не можуть бути вимоги, які мають особистий характер, а також інші вимоги, застава яких заборонена законом. Предмет застави залишається у заставадавця, якщо інше не встановлено законом або

договором (ч.5, 6 ст.576 ЦК). ЦК України визначає два види застав – іпотеку та заклад. Відповідно до ЦК України розрізняється застава власного майна (прав та застава прав на чужі речі). Застава нерухомого майна підлягає державній реєстрації у випадках та в порядку, встановлених законом. Застава рухомого майна може бути зареєстрована на підставі заяви заставодержателя або заставодавця з внесенням запису до Державного реєстру обтяжень рухомого майна. Моментом реєстрації застави є дата та час внесення відповідного запису до Державного реєстру обтяжень рухомого майна (ч.3,4 ст.577 ЦК). Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження предмета застави несе власник заставленого майна, якщо інше не встановлено договором або законом. Заставодавцем може бути боржник або третя особа (майновий поручитель). Заставодавцем може бути власник речі або особа, якій належить майнове право, а також особа, якій власник речі або особа, якій належить майнове право, передали річ або майнове право з правом їх застави (ч.1,2 ст. 583 ЦК). Право застави виникає з моменту укладення договору застави, а у випадках, коли договір підлягає нотаріальному засвідченню, – з моменту його нотаріального посвідчення. Якщо предмет застави відповідно до договору або закону повинен перебувати у володінні заставодержателя, право застави виникає в момент передання йому предмета застави. Якщо таке передання було здійснене до укладення договору застави, право застави виникає з моменту його укладення (ч.1,2 ст.585 ЦК). Право застави припиняється у разі: 1) припинення зобов'язання, забезпеченого заставою; 2) втрати предмета застави, якщо заставодавець не змінив предмет застави; 3) реалізації предмета застави; 4) набуття заставодержателем права власності на предмет застави. Право застави припиняється також в інших випадках, встановлених законом (ч.1 ст.593 ЦК).

ЗАСТАВНА – це борговий цінний папір, який засвідчує безумовне право його власника на отримання від боржника виконання за основним зобов'язанням, за умови, що воно підлягає виконанню в грошовій формі, а в разі невиконання основного зобов'язання – право звернути стягнення на предмет іпотеки. Заставна оформлюється, якщо її випуск передбачений іпотечним договором. Заставна може передаватися її власником будь-якій особі шляхом вчинення індосаменту відповідно до закону. Наступний власник заставної має ті ж права, що мав іпотекодержатель згідно з договором, яким обумовлене основне зобов'язання, та іпотечним договором, на підставі якого була оформлена заставна. У разі видачі заставної припиняються грошові зобов'язання боржника за договором, який обумовлює основне зобов'язання, та виникають грошові зобов'язання

боржника щодо платежу за заставною. Після оформлення заставної виконання основного зобов'язання та звернення стягнення на предмет іпотеки може бути здійснено лише на підставі вимоги власника заставної. Анулювання заставної і видача нової заставної здійснюються за згодою між іпотекодавцем, боржником, якщо він є відмінним від іпотекодавця, та власником заставної. Відомості про анулювання заставної і видачу нової заставної підлягають державній реєстрації у встановленому законом порядку. Заставна не може видаватися, якщо іпотекою забезпечене грошове зобов'язання, суму боргу за яким на момент укладення іпотечного договору не визначено і яке не містить критеріїв, що дозволяють визначити цю суму на конкретний момент. Заставна підлягає державній реєстрації у встановленому законом порядку разом з державною реєстрацією обтяження відповідного нерухомого майна іпотекою. Після реєстрації випуску заставної її оригінал передається іпотекодержателю.

ЗАСТАВНИЙ ІНДОСАМЕНТ - індосамент, за яким вексель не переходить у власність і знаходиться у векселедержателя за заставним правом. При заставному індосаменті векселедержатель має право передавати вексель іншій особі тільки в порядку передоручення. В текст заставного індосаменту включається застереження “Валюта в заставу” або інше рівнозначне, що має на меті заставу.

ЗАСТАВОДАВЕЦЬ – боржник або третя особа (майновий поручитель). Заставодавцем може бути власник речі або особа, якій належить майнове право, а також особа, якій власник речі або особа, якій належить майнове право, передали річ або майнове право з правом їх застави.

ЗАСТРАХОВАНИЙ – особа, яка бере участь в особистому страхуванні, об'єктом страхового захисту якого є життя, здоров'я і працездатність. Застрахований може бути одночасно і страхувальником. Застрахований має право у передбачених договором випадках отримати обумовлену страхову суму або виплати меншого розміру.

ЗАХИСТ ІНВЕСТИЦІЙ – це комплекс організаційних, технічних та правових заходів, спрямованих на створення умов, які сприяють збереженню інвестицій, досягненню цілі внесення інвестицій, ефективній діяльності об'єктів інвестування та реінвестування, захисту законних прав та інтересів інвесторів, у тому числі права на отримання прибутку (доходу) від інвестицій.

ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ – це регламентоване правове регулювання на випадок оспорювання, невизнання, заперечення, виникнення загрози порушення чи порушення особистого немайнового права. Змістом права на захист особистих немайнових прав є такі повноваження: вимагати непорушення цих прав; вимагати припинення всіх діянь, якими порушуються ці права; вимагати відновлення вказаних особистих немайнових прав у випадку їх порушення. Для захисту особистих немайнових прав можна застосовувати загальні способи захисту прав (ст. 280 ЦК) та інші (спеціальні) способи – відповідно до змісту цих прав, способу їх порушення та наслідків, спричинених цим порушенням. До таких спеціальних способів захисту особистих немайнових прав законодавець відносить: поновлення порушеного особистого немайнового права (ст. 276 ЦК); спростування неправдивої інформації та суміжні способи захисту (ст. 277 ЦК); заборону поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права (ст. 278 ЦК). Гарантією своєчасного та ефективного захисту особистих немайнових прав є передбачена ст. 279 ЦК можливість накладати на особу штраф, у випадку невиконання покладеного рішенням суду зобов'язання вчинити відповідні дії для усунення порушення особистого немайнового права або ж у випадку ухилення від виконання судового рішення. При цьому сплата штрафу не звільняє особу від обов'язку виконати рішення суду.

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ – застосування цивільно-правових засобів з метою забезпечення цивільних прав. Здійснюється за допомогою заходів матеріально-правового і процесуально-правового характеру. Кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дії чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб (ч.1 ст.16 ЦК). Розрізняють дві основні форми захисту цивільних прав – юрисдикційну та неюрисдикційну. До юрисдикційної форми захисту відносять діяльність уповноважених державою органів щодо захисту

порушених або оспорюваних прав. До таких органів ЦК України відносить суд, органи державної влади України, АРК, органи місцевого самоврядування та нотаріусів. Неюрисдикційна форма захисту охоплює дії громадян та організацій у захисті прав, які здійснюються ними самостійно без звернення до компетентних державних органів. У ЦК України вказані дії, об'єднані в поняття самозахисту цивільних прав, який розглядається як один із способів захисту цивільних прав. Найбільш поширеним способом захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів є відшкодування збитків. Він застосовується як у договірних, так і в позадоговірних відносинах. Цей спосіб полягає у тому, що боржник відшкодовує кредиторів понесені ним майнові збитки. Іншим поширеним способом захисту цивільних прав є відшкодування моральної шкоди. Цей спосіб захисту полягає у покладення на порушника обов'язку сплатити потерпілому грошову компенсацію за фізичні або моральні страждання, які той переніс внаслідок скоєного правопорушення.

ЗАЯВА – офіційне звернення особи (декількох осіб) до уповноваженого органу установи, підприємства, організації або посадової особи, не пов'язане із порушенням прав і законних інтересів особи і тому без вимоги про усунення такого порушення.

ЗБЕРІГАЧ ЦІННИХ ПАПЕРІВ – комерційний банк або торговець цінними паперами, який має дозвіл на зберігання та обслуговування обігу цінних паперів і операцій емітента з цінними паперами на рахунках у цінних паперах як щодо тих цінних паперів, що належать, так і тих, які він зберігає згідно з договором про відкриття рахунка в цінних паперах; при цьому зберігач не може вести реєстр власників цінних паперів, щодо яких він здійснює угоди.

ЗБИТКИ – це: 1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); 2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) (ч.2 ст.22 ЦК).

ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО – система правових норм, що будується на нормах – звичаях, які діють у суспільстві в результаті тривалого застосування, санкціоновані державою і забезпечуються у випадку необхідності її примусовою силою.

ЗВИЧАЙ – це правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин (ч.1 ст.7 ЦК).

ЗВИЧАЙНІ УМОВИ ДОГОВОРУ – це ті умови, які передбачаються у законі чи іншому нормативному акті і стають обов'язковими для сторін внаслідок факту укладення договору. Від істотних звичайні умови відрізняються тим, що вони не потребують окремого погодження і про них не обов'язково застерігати у тексті договору.

ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ. Цивільне правовідношення складається з цивільних прав і обов'язків. Можливість здійснення суб'єктивного цивільного права полягає в реалізації тих правомочностей, які за своїм змістом закладені у правовідношенні. Але у цивільному правовідношенні є і суб'єктивні обов'язки, які можуть бути активними, коли особа повинна вчиняти певні дії, і пасивними, коли вона зобов'язана утримуватися від певних дій. Оскільки суб'єктивні права і обов'язки взаємопов'язані, то їх здійснення залежить від способів реалізації тих чи інших. Відрізняють два принципові способи реалізації – фактичні і юридичні. Фактичні полягають у здійсненні таких дій, які викликають їх майнові і немайнові наслідки, що торкаються прав та інтересів окремих осіб, але наслідки ці не мають юридичного характеру. Юридичні способи здійснення суб'єктивного права полягають у реалізації дій юридичного характеру: правочинів, укладенні авторських договорів та інших наслідків. Важливе значення мають способи здійснення суб'єктивних обов'язків. Суб'єктивні обов'язки активного характеру можуть призвести до припинення правовідношення в цілому або викликати у зобов'язаної особи право одержання зустрічного задоволення. Цивільно-правовий обов'язок, що становить міру поведінки, якої має дотримуватися зобов'язана особа, тісно пов'язаний з тим правом вимоги, яким наділена уповноважена особа. Цивільне право характеризується тією властивістю, що суб'єкти цивільного права мають право вимагати від зобов'язаних осіб певної поведінки, закладеної у змісті правовідношення. Суб'єкти цивільного правовідношення діють на власний розсуд, і їх поведінка має відповідати закону, договору і звичаям ділового обороту. Нездійснення особою своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення, крім випадків, встановлених законом. Особа може відмовитися від свого майнового права (ст. 12 ЦК). Якщо закон і договір є незаперечними засобами цивільно-правового регулювання правовідносин, то звичай ділового обороту є додатковим засобом. Усі цивільні правовідносини пов'язані з правообладанням. Наприклад,

зміст цивільної правоздатності юридичних осіб розкривається через їх правові можливості після набуття певних прав. Цивільні правовідносини мають особливості можливої реалізації залежно від їх видів. Це – майнові і немайнові цивільні правовідносини, абсолютні і відносні, односторонні і взаємні, регулятивні і правоохоронні. У взаємному правовідношенні кожна зі сторін виступає як уповноважена і одночасно зобов'язана особа. Взаємні правовідносини відображають двосторонній характер розподілу прав і обов'язків, їх еквівалентно-оплатний характер. Від характеру суб'єктивного права залежить характер виконання суб'єктивного обов'язку. Він може бути для обов'язків активного характеру добровільним або примусовим. Свої можливості має розподіл виконання суб'єктивних обов'язків при солідарній та субсидіарній відповідальності. Загальні вимоги щодо здійснення особами суб'єктивних прав і обов'язків зосереджені в кількох правових принципах, яких дотримуються особи, здійснюючи права та обов'язки цивільного правовідношення. Уповноважена особа має дотримуватися встановленого законом, договором, діловим звичаєм здійснення суб'єктивних цивільних прав і виконання цивільних обов'язків. Це – принцип законності. При цьому передбачається обов'язкове дотримання правил ділової етики і моральних принципів суспільства. Інший принцип – це принцип солідарності і ділового співробітництва під час здійснення прав та обов'язків. Це – корінний принцип існування цивільних правовідносин, який полягає в тому, що суб'єкти цивільних правовідносин не повинні порушувати права і охоронювані законом інтереси інших осіб, а також допомагати один одному у виконанні покладених на них обов'язків. Нарешті, принцип використання цивільних прав і обов'язків відповідно до їх соціального призначення.

«ЗЕЛЕНА КАРТКА» – назва однойменної системи міжнародних договорів і страхового свідоцтва про страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, які виїжджають у країни – члени цієї системи. Дістала назву від кольору і форми полісу. Заснована в 1949 році. Нині членами Міжнародної системи «Зелена картка» є понад 40 країн Європи, Азії і Африки. У червні 1997 року до складу членів системи «Зелена картка» прийнято Україну.

ЗЕМЕЛЬНА ЛІСОВА ДІЛЯНКА – земельна ділянка лісового фонду України з визначеними межами, яка надається або вилучається у землекористувача чи власника земельної ділянки для ведення лісового господарства або інших суспільних потреб відповідно до земельного законодавства.

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ (ШИКАНА) – цивільне правопорушення, що здійснюється управомоченою особою під час здійснення свого права, пов'язаного з використанням недозволених засобів його реалізації, але в рамках звичайного типу поведінки, яке визначається змістом даного права. Корінною ознакою зловживання правом є те, що воно має на меті навмисне заподіяння шкоди іншій особі. Зловживання правом має назву шикана. Управомочена особа при цьому спирається на формально належне їй право. Зловживання правом може виражатися у рамках належних особі прав, але без наміру спеціально нанести шкоду іншій особі. Тоді воно не носить назви шикана, але результати нанесення шкоди недозволеними засобами характеризують і цей вид правопорушення. Різниця у цих правопорушеннях полягає в суб'єктивному складі правопорушень – здійснення свого права без наміру нанести шкоду іншій особі і здійснення свого права спеціально з метою нанесення шкоди.

ЗМІСТ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ. Зміст зобов'язальних правовідносин, як і будь-яких інших цивільних правовідносин, утворюють суб'єктивні права та обов'язки його учасників. Разом з тим, зі ст.509 ЦК України впливає особливість змісту зобов'язальних правовідносин, яка виявляється в тому, що правомочність кредитора набуває форми права вимоги, а обов'язок боржника має форму боргу, як обов'язку виконання вимоги кредитора. Оскільки зобов'язання є правовідносинами майнового характеру, то і їх зміст становлять суб'єктивні права та обов'язки також майнового характеру.

ЗМІШАНЕ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ – вид особистого страхування, в якому передбачається страхове покриття кількох несумісних ризиків. Найчастіше змішане страхування життя включає покриття на випадок смерті застрахованого з будь-якої причини протягом строку дії договору, у разі дожиття його до закінчення строку договору і в разі, коли через нещасний випадок було завдано шкоди його здоров'ю.

ЗМІШАНИЙ ДОГОВІР – це договір, в якому містяться елементи різних договорів. До відносин сторін у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору (ч.2 ст.628 ЦК).

ЗНАК ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА – зображення, що вказує на суб'єктивне право автора, яке складається з таких

елементів: латинська літера «с», обведена колом; ім'я особи, яка має авторське право; рік першої публікації твору. Знак охорони авторського права проставляється на оригіналі і кожному примірнику твору.

ЗНАКИ ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ – це зареєстровані у встановленому порядку позначення, за якими товари і послуги одних осіб відрізняються від однорідних товарів і послуг інших осіб.

ЗНАХІДКА. Особа, яка знайшла загублену річ, зобов'язана негайно повідомити особу, яка її загубила, або власника речі і повернути знайдену річ цій особі. Особа, яка знайшла загублену річ у приміщенні або транспортному засобі, зобов'язана передати її особі, яка представляє володільця цього приміщення чи транспортного засобу. Особа, якій передана знахідка, набуває прав та обов'язків особи, яка знайшла загублену річ. Якщо особа, яка має право вимагати повернення загубленої речі, або місце її перебування невідомі, особа, яка знайшла загублену річ, зобов'язана заявити про знахідку міліції або органів місцевого самоврядування (ч.1, 2 ст.337 ЦК). Особа, яка знайшла загублену річ, має право зберігати її у себе або здати на зберігання міліції, або органів місцевого самоврядування, або передати знахідку особі, яку вони вказали. Річ, що швидко псується, або річ, витрати на зберігання якої є непропорційно великими порівняно з її вартістю, може бути продана особою, яка її знайшла, з одержанням письмових доказів, що підтверджують суму виторгу. Сума грошей, одержана від продажу знайденої речі, підлягає поверненню особі, яка має право вимагати її повернення. Особа, яка знайшла загублену річ, відповідає за її втрату, знищення або пошкодження в межах її вартості лише в разі свого умислу або грубої необережності (ч.3, 4 ст.337 ЦК). Особа, яка знайшла загублену річ, набуває право власності на неї після спливу шести місяців з моменту заявлення про знахідку міліції або органів місцевого самоврядування, якщо: 1) не буде встановлено власника або іншу особу, яка має право вимагати повернення загубленої речі; 2) власник або інша особа, яка має право вимагати повернення загубленої речі, не заявить про своє право на річ особі, яка її знайшла, міліції або органів місцевого самоврядування. Якщо особа, яка знайшла загублену річ, подасть органам місцевого самоврядування письмову заяву про відмову від набуття права власності на неї, ця річ переходить у власність територіальної громади (ч.1, 2 ст. 338 ЦК). Знайдені транспортні засоби передаються на зберігання міліції, про що робиться оголошення в друкованих засобах масової інформації. Якщо протягом шести місяців від дня опублікування цього

оголошення власник або інша особа, яка має право вимагати повернення транспортного засобу, не будуть виявлені або вони не заявлять про свої права на транспортний засіб, міліція має право продати його, а суму виторгу внести на спеціальний рахунок у банку. Якщо протягом трьох років колишній власник транспортного засобу не вимагатиме передання йому суми виторгу, ця сума переходить у власність територіальної громади, на території якої було знайдено транспортний засіб (ч.3 ст.338 ЦК). Особа, яка знайшла загублену річ, має право вимагати від особи, якій вона повернута, або особи, яка набула права власності на неї, відшкодування необхідних витрат, пов'язаних із знахідкою (зберігання, розшук власника, продаж речі тощо). Особа, яка знайшла загублену річ, має право вимагати від її власника (володільця) винагороду за знахідку в розмірі до двадцяти відсотків вартості речі (ч. 1,2 ст.339 ЦК). Якщо власник (володілець) публічно обіцяв винагороду за знахідку, винагорода виплачується на умовах публічної обіцянки. Право на одержання винагороди не виникає, якщо особа, яка знайшла загублену річ, не заявила про знахідку або вчинила спробу приховати її (ч.3,4 ст.339 ЦК).

ЗНАЧНІ УГОДИ – угоди щодо розпорядження майном боржника, балансова вартість якого перевищує один відсоток балансової вартості активів боржника на день укладення угоди.

ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ – засоби, які забезпечують захист права власності та інших цивільних прав осіб, між якими виникає цивільно-правове зобов'язання, тобто між особами, пов'язаними між собою певними правами та обов'язками. Зобов'язальні засоби захисту права власності та інших цивільних прав базуються на можливості застосування примусових заходів у правовідносинах з цілком конкретно визначеними учасниками відносних правовідносин, у яких є уповноважена і зобов'язана особи.

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – це правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку (ч.1 ст.505 ЦК). Як вид цивільного правовідношення, зобов'язання мають свої особливості. За своїм змістом зобов'язальні правовідносини опосередковують динаміку цивільних правовідносин. У зобов'язальному правовідношенні встановлюється повна визначеність осіб, які беруть участь у ньому. Для зобов'язань

характерним є особливий правовий зв'язок між суб'єктами, який виражається у наступному: 1) зобов'язання опосередковують процес переміщення матеріальних благ; 2) уповноваженій особі кореспондується певний зобов'язаний суб'єкт, вже відомий на момент виникнення зобов'язання; 3) у змісті суб'єктивного права в зобов'язанні найбільше значення має можливість уповноваженої особи вимагати певної поведінки у зобов'язаних осіб, що іменується правом вимоги; 4) головний зміст обов'язку боржника в зобов'язанні становить перевага у здійсненні активних дій, причому їх зміст конкретизується в законодавстві чи договорі. Утримання від дій є лише додатковим елементом; 5) суб'єктивні права в зобов'язанні залежать від його виникнення, типу і виду зобов'язання. Зобов'язання, як і будь-яке інше цивільне правовідношення складається із тих самих елементів, що мають певну специфіку саме як зобов'язальні правовідношення. Суб'єкти зобов'язальних правовідносин – це фізичні та юридичні особи. Уповноважена особа дістала назву кредитора, а зобов'язана – боржника. Юридичним об'єктом зобов'язання визнається певна поведінка зобов'язаної особи, але на перший план виступають позитивні дії боржника. Зміст зобов'язальних правовідносин утворюють суб'єктивні права й обов'язки їх учасників. Специфіка зобов'язальних правовідносин полягає у тому, що змістом правомочності кредитора є право вимоги, а обов'язок боржника полягає у виконанні вимоги кредитора.

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ (ДЕЛІКТ) – цивільно-правові зобов'язання, в яких потерпіла сторона (кредитор) має право вимагати від боржника (заподіювача шкоди) повного відшкодування протиправно заподіяної шкоди шляхом надання відповідного майна в натурі або відшкодування збитків. Такі зобов'язання також називають деліктними зобов'язаннями. Деліктне зобов'язання – це різновид цивільно-правових зобов'язань, і тому йому властиві ті самі структурні особливості, що характеризують кожне зобов'язання. Такими структурними елементами є суб'єкт, об'єкт та зміст. Суб'єктами деліктних зобов'язань можуть бути будь-які учасники цивільних правовідносин. Їх називають кредитором і боржником. Кредитор – це особа, якій заподіяно шкоду (потерпілий). Боржник – це особа, яка відповідає за заподіяну шкоду. Як правило, нею є заподіювач шкоди. Об'єктом деліктних зобов'язань є відшкодування, яке боржник зобов'язаний надати потерпілому. Зміст деліктного зобов'язання становлять право кредитора та обов'язок боржника.

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З МНОЖИННІСТЮ ОСІБ – зобов'язання, у яких беруть участь кілька боржників або кілька кредиторів, або водночас кілька боржників і кілька кредиторів. Такі зобов'язання можуть бути активними, пасивними та змішаними. З точки зору способу виконання зобов'язання з множинністю осіб поділяються на часткові та солідарні. У частковому активному зобов'язанні кожен із кредиторів має право вимагати від боржника виконання зобов'язання лише у певній частці. Кредитор, який одержав належне йому виконання, із зобов'язання вибуває, але воно зберігає свою силу для решти кредиторів до тих пір, поки вони не здійснять належне їм право. У частковому пасивному зобов'язанні кожен із боржників зобов'язаний надати кредиторові виконання лише у певній частці з тим, щоб боржник, який виконав зобов'язання, вибував, але воно зберігало силу для решти боржників, поки вони не виконають покладений на них обов'язок перед кредитором. У змішаному частковому зобов'язанні поєднуються обидва принципи: в такому зобов'язанні кожен із кредиторів може вимагати виконання в певній частці від кожного з боржників. У солідарному активному зобов'язанні кожен із кредиторів має право вимагати від боржника виконання в повному обсязі. Як тільки боржник надасть повне виконання хоч би одному із кредиторів, зобов'язання припиняється. У солідарному пасивному зобов'язанні кредитор вправі вимагати виконання в повному обсязі від будь-якого боржника, тому він має право заявляти вимогу про виконання і до всіх боржників водночас, і до будь-якого з них у частині боргу. Але зобов'язання припиняється як тільки повне виконання буде надано кредиторові хоч би одним із боржників. У змішаному солідарному зобов'язанні також поєднуються обидва принципи виконання солідарного зобов'язання. В такому зобов'язанні кожен із кредиторів може вимагати виконання в повному обсязі від кожного з боржників.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ – діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами. Суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні є: фізичні особи – громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України; юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організації та об'єднання всіх видів, включаючи акціонерні та інші види господарських товариств, асоціації, спілки, концерни, консорціуми,

торговельні доми, посередницькі та консультаційні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові установи, міжнародні об'єднання, організації та інші), в тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності; об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність; структурні одиниці суб'єктів господарської діяльності іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення, тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України; спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України; інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України. Україна в особі її органів, місцеві органи влади і управління в особі створених ними зовнішньоекономічних організацій, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності, а також інші держави, які беруть участь у господарській діяльності на території України, діють як юридичні особи згідно з законами України. До видів зовнішньоекономічної діяльності, які здійснюють в Україні суб'єкти цієї діяльності, належать: експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили; надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, в тому числі: виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристських та інших, що прямо і виключно не заборонені законами України; надання вищезазначених послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України; наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності; навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі; міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами у випадках, передбачених законами України; кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених

законами України; спільна підприємницька діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності, що включає створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами; підприємницька діяльність на території України, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності; аналогічна діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України; організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібною торгівлі на території України за іноземну валюту у передбачених законами України випадках; товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; орендні, в тому числі лізингові, операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; операції по придбанню, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку; роботи на контрактній основі фізичних осіб України з іноземними суб'єктами господарської діяльності як на території України, так і за її межами; роботи іноземних фізичних осіб на контрактній сплатній основі з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності як на території України, так і за її межами; інші види зовнішньоекономічної діяльності, не заборонені прямо і у виключній формі законами України. Посередницькі операції, при здійсненні яких право власності на товар не переходить до посередника (на підставі комісійних, агентських договорів, договорів доручення та інших), здійснюються без обмежень. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності здійснюють вищезазначене право після державної реєстрації їх як учасників зовнішньоекономічної діяльності.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИЙ ДОГОВІР (КОНТРАКТ) - матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності. Зовнішньоекономічний договір (контракт) укладається суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності або його представником у простій письмовій формі, якщо

інше не передбачено міжнародним договором України чи законом. Повноваження представника на укладення зовнішньоекономічного договору (контракту) може впливати з доручення, статутних документів, договорів та інших підстав, які не суперечать цьому Закону. Дії, які здійснюються від імені іноземного суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності України, уповноваженим на це належним чином, вважаються діями цього іноземного суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають право укладати будь-які види зовнішньоекономічних договорів (контрактів), крім тих, які прямо та у виключній формі заборонені законами України. Зовнішньоекономічний договір (контракт) може бути визнано недійсним у судовому порядку, якщо він не відповідає вимогам законів України або міжнародних договорів України.

ЗОВНІШНЯ РЕКЛАМА – реклама, що розміщується на спеціальних тимчасових і стаціонарних конструкціях, розташованих на відкритій місцевості, а також на зовнішніх поверхнях будинків, споруд, на елементах вуличного обладнання, над проїжджою частиною вулиць і доріг.

ЗРАЗОК ТОВАРУ – виріб, споживчі характеристики якості якого відповідають вимогам товару, що передається.

ЗУПИНКА – спеціально обладнаний пункт для очікування автобуса та посадки і висадки пасажирів.

ЗУСТРІЧНЕ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – виконання свого обов'язку однією із сторін, яке відповідно до договору обумовлене виконанням другою стороною свого обов'язку. При зустрічному виконанні зобов'язання сторони повинні виконувати свої обов'язки одночасно, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства, не впливає із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту (ч.1,2 ст. 538 ЦК). Якщо зустрічне виконання обов'язку здійснено однією із сторін, незважаючи на невиконання другою стороною свого обов'язку, друга сторона повинна виконати свій обов'язок (ч.4 ст. 538 ЦК).

I

ІДЕНТИЧНІ ТОВАРИ (РОБОТИ, ПОСЛУГИ) – товари (роботи, послуги), що мають однакові характерні для них основні ознаки. Під час визначення ідентичності товарів беруться до уваги, зокрема, їх фізичні характеристики, які не впливають на якісні характеристики і не мають суттєвого значення для визначення ознак товару, якість і репутація на ринку, країна походження та виробник. Незначні відмінності в їх зовнішньому вигляді можуть не враховуватися.

ІМЕННИЙ ВЕКСЕЛЬ - вексель без права його індосації першим векселедержателем іншій особі. При цьому в текст векселя векседавець включає вказівку “не наказу”, “без права передавання” або інше рівнозначне. Однак іменний вексель може бути переданий у порядку і з наслідками звичайної цесії.

ІМЕННИЙ ІНДОСАМЕНТ - індосамент, за яким векселедержатель передає всі або тільки певні права придбавачу векселя та в якому зазначається особа, якій або наказу якої має бути здійснений платіж.

ІМПЕРАТИВНА НОРМА - норма цивільного права, що містить правило, яке учасники цивільного обороту не можуть змінити за своїм бажанням.

ІМПОРТ (ІМПОРТНІ ТОВАРИ) – купівля (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України, включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами.

ІМПОРТ КАПІТАЛУ - ввезення в межі України капіталу у будь-якій формі (валютних коштів, продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших немайнових прав) з метою одержання прибутків від виробничої та інших форм господарської діяльності.

ІМ'Я АВТОРА – сукупність слів чи знаків, що ідентифікують автора: прізвище та ім'я автора; прізвище, ім'я та по батькові автора; ініціали автора; псевдонім автора; прийнятий автором знак (сукупність знаків) тощо.

ІМ'Я ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ, яка є громадянином України, складається із прізвища, власного імені та по батькові, якщо інше не впливає із закону або звичаю національної меншини, до якої вона належить (ч.1 ст.28 ЦК).

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОДАТКОВИЙ КРЕДИТ – це відстрочка плати податку на прибуток, що надається суб'єкту підприємницької діяльності на визначений строк з метою збільшення його фінансових ресурсів для здійснення інноваційних програм, з наступною компенсацією відстрочених сум у вигляді податкових надходжень, податку через загальне зростання прибутку, що буде отримано внаслідок реалізації інноваційних програм.

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ СЕРТИФІКАТ – цінний папір, який розміщується інвестиційним фондом, інвестиційною компанією, компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду та посвідчує право власності інвестора на частку в інвестиційному фонді, взаємному фонді інвестиційної компанії та пайовому інвестиційному фонді.

ІНВЕСТИЦІЇ – всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект. Такими цінностями можуть бути: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери; рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих (“ноу-хау”); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; інші цінності.

ІНВЕСТОРИ – суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування. Інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності.

ІНВЕСТОРИ В ЦІННІ ПАПЕРИ – фізичні та юридичні особи, резиденти і нерезиденти, які набули права власності на цінні папери з метою отримання доходу від вкладення коштів та/або набуття

відповідних прав, що надаються власнику цінних паперів відповідно до законодавства. Інституційними інвесторами є інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди), інвестиційні фонди, взаємні фонди інвестиційних компаній, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, інші фінансові установи, які здійснюють операції з фінансовими активами в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, - а також за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

ІНДЕКСАЦІЯ – спосіб збереження реальної величини грошових вимог і доходів в умовах інфляції. Інфляція передбачає включення індексних застережень (обмовок) в кредитні і платіжні згоди, договори при оплаті праці, документи, які регулюють виплату дивідендів, процентів, пенсій, допомоги. Індексція дозволяє перераховувати розміри грошових виплат пропорційно змінам індексу цін за період з моменту підписання до виконання зобов'язань. Під час індексації цінних паперів використовується індекс оптових цін. Індекс роздрібних цін використовується під час індексації заробітної плати, пенсії, допомоги.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ - набір способів, засобів та символів, які ідентифікують особу і відмежовують одного суб'єкта права від іншого. Так, державу індивідуалізує територія, органи державної влади тощо; юридичних осіб - фірмове найменування, місце реєстрації, товарний знак тощо; фізичних осіб - ім'я, місце проживання й акти цивільного стану.

ІНДИВІДУАЛЬНО ВИЗНАЧЕНІ РЕЧІ - речі, які певним чином виділені учасниками цивільного обороту як юридично незамінні. Як правило, це предмети, що є унікальними в своєму роді.

ІНДОСАМЕНТ – спеціальний надпис на векселі, за яким векселедержатель передає всі або тільки певні права придбавачу векселя. Індосамент має бути безумовним. Частковий індосамент недійсний. Індосамент буває передаточним, передорученим і заставним, кожний з яких у свою чергу може бути іменним, бланковим і на пред'явника.

ІНДОСАМЕНТ НА ПРЕД'ЯВНИКА - індосамент, за яким векселедержатель передає всі або тільки певні права придбавачу

векселя та в якому зазначається особа, якій або наказу якої має бути здійснений платіж.

ІНДОСАНТ – юридична або фізична особа, яка володіє векселем і здійснює передатний напис (індосамент).

ІНДОСАТ – векселедержатель, який одержав вексель за індосаментом.

ІНДОСАЦІЯ – передавання векселя іншій особі за індосаментом.

ІНЖИНІРИНГ – надання послуг (виконання робіт) зі складання технічних завдань, проведення наукових досліджень, складання проектних пропозицій, проведення техніко-економічних обстежень та інженерно-розвідувальних робіт з будівництва об'єктів, розробка технічної документації, проектування та конструкторське опрацювання об'єктів техніки і технології, консультації та авторський нагляд під час монтажних та пусконаладжувальних робіт, а також консультації економічного, фінансового або іншого характеру, пов'язані з такими послугами (роботами).

ІНКАСО - банківська операція, яка вчинюється на підставі укладеного між банком і клієнтом договору банківського рахунку і полягає в одержанні банком на підставі дорученням клієнта належні йому гроші і зараховує їх в установленому порядку на рахунок одержувача цих коштів. У разі розрахунків за інкасовими дорученнями (за інкасо) банк (банк-емітент) за дорученням клієнта здійснює за рахунок клієнта дії щодо одержання від платника платежу та (або) акцепту платежу. Банк-емітент, ч який одержав інкасове доручення, має право залучати для його виконання інший банк (виконуючий банк). Випадки застосування та порядок здійснення розрахунків за інкасовими дорученнями встановлюються законом, банківськими правилами та звичаями ділового обороту. У разі відсутності будь-якого документа або невідповідності документів за зовнішніми ознаками інкасовому дорученню виконуючий банк повинен негайно повідомити про це клієнта. У разі неусунення зазначених недоліків банк повертає документи без виконання. Документи подаються платникові у тій формі, в якій вони одержані, за винятком банківських відміток і написів, необхідних для оформлення інкасової операції. Документи, що підлягають оплаті при їх поданні, виконуючий банк зобов'язаний подати до платежу негайно з отриманням інкасового доручення. Якщо документи підлягають оплаті в інший строк, виконуючий банк повинен для одержання

акцепту платника подати документи для акцепту негайно з отриманням інкасового доручення, а вимогу платежу має здійснити не пізніше ніж у день настання строку платежу, визначеного у документі. Часткові платежі можуть бути прийняті у випадках, якщо це встановлено банківськими правилами, або за наявності в інкасовому дорученні спеціального дозволу. Одержані (інкасовані) суми негайно передаються виконуючим банком у розпорядження банку-емітента, який повинен зарахувати ці суми на рахунок клієнта. Виконуючий банк має право відрахувати з інкасованих сум належні йому плату та відшкодування витрат та (або) видатків.

ІНКАСУВАННЯ (ІНКАСО) ВЕКСЕЛЯ – здійснення банком за дорученням векселедержателя операції з векселем з метою одержання платежу.

ІНКОРПОРАЦІЯ - форма систематизації нормативно-правових актів, яка полягає у зовнішньому упорядкуванні вже існуючих нормативних актів без зміни змісту їх норм.

ІНКОТЕРМС – міжнародні правила тлумачення комерційних термінів, опубліковані Міжнародною торговою палатою з метою запобігти розбіжностям у трактуванні умов договорів міжнародної купівлі-продажу. Нині діють у редакції 2000. Міжнародні правила по тлумаченню комерційних термінів згруповано у чотири базові групи, кожна з яких відрізняється своєю суттю. Перша група: продавець передає товар у розпорядження покупця у приміщенні, яке йому належить (умови групи EXW – франко-завод). Друга група: продавець передає товар під відповідальність перевізника, визначеного покупцем (умови групи FCA – франко-перевізник, FAS – фас, FOB – фоб). Третя група: продавець передає товар перевізникові, з яким він уклав договір перевезення, але без ризику загибелі чи пошкодження товару або виникнення додаткових витрат, викликаних подіями, що відбулися після завантаження та відправлення товару (умови групи CFP – каф, CIF – сіф, CPT – “перевезення сплачене до ...”, CIP – “перевезення і страхування сплачені до ...”). Четверта група: продавець зобов’язаний нести всі ризики, необхідні для доставки товару до країни призначення (DAF – “поставка до кордону ...”, DES – “поставка з судна ...”, DEQ – “поставка з пристані ...”, DDU – “поставка з судна без сплати мита ...”, DDP – “поставка з оплатою мита ...”). Всі умови договору купівлі-продажу із зазначенням зобов’язань згруповано під десятьма заголовками, де кожний заголовок з боку продавця дзеркально відбиває аналогічну позицію покупця стосовно того самого предмета. Торгівельні партнери, які

бажають користуватися правилами, мають зазначати у тексті, що під час укладання договору вони користувались ІНКОТЕРМС у редакції 2000. Сторони, які бажають мати можливість звернутися по допомогу до арбітражу Міжнародної торгової палати для врегулювання взаємних спорів, повинні зробити у контракті спеціальне чітке застереження про взаємну згоду на арбітраж Міжнародної торгової палати. Законодавством України встановлено, що під час укладання суб'єктами підприємницької діяльності країни всіх форм власності договорів, у тому числі зовнішньоекономічних договорів (контрактів), предметом яких є товари, застосовуються названі правила.

ІННОВАЦІЇ – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ (У СФЕРІ ІНВЕСТУВАННЯ) – одна із форм інвестиційної діяльності, яка здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу, що включає: випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення; реалізацію довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат; фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил; розробку і впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального і екологічного становища.

ІННОВАЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО – підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг.

ІНОГОРОДНІЙ ВЕКСЕЛЬ – вексель, який підлягає оплаті в іншому ніж місцезнаходження векселедержателя населеному пункті.

ІНОЗЕМНА ВАЛЮТА - валюта готівкою, грошові знаки (банкноти, білети державної скарбниці, монети), що знаходяться в обігу і є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені або ті, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, які знаходяться в обігу; платіжні документи у грошових одиницях іноземних держав та міжнародних розрахункових одиницях; кошти у грошових одиницях іноземних держав, міжнародних розрахункових одиницях та у діючій на території України валюті з вільною конверсією, які знаходяться на рахунках та вкладах у банківсько-кредитних установах на території України та за її межами.

ІНОЗЕМНЕ ПІДПРИЄМСТВО – унітарне або корпоративне підприємство, створене за законодавством України, що діє виключно на основі власності іноземців або іноземних юридичних осіб, або діюче підприємство, придбане повністю у власність цих осіб.

ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ - цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту. Підприємство з іноземними інвестиціями – підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному фонді якого, за його наявності, становить не менше 10 відсотків. Підприємство набирає статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс. Іноземні інвестиції можуть здійснюватися у вигляді: іноземної валюти, що визнається конвертованою Національним банком України; валюти України- при реінвестиціях в об'єкт первинного інвестування чи в будь-які інші об'єкти інвестування відповідно до законодавства України за умови сплати податку на прибуток (доходи); будь-якого рухомого і нерухомого майна та пов'язаних з ним майнових прав; акцій, облігацій, інших цінних паперів, а також корпоративних прав (прав власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи, створеної відповідно до законодавства України або законодавства інших країн), виражених у конвертованій валюті; грошових вимог та права на вимоги виконання договірних зобов'язань, які гарантовані першокласними банками і мають вартість у конвертованій валюті, підтверджену згідно з законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями; будь-яких прав інтелектуальної власності, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена згідно з законами (процедурами)

країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями, а також підтверджена експертною оцінкою в Україні, включаючи легалізовані на території України авторські права, права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, ноу-хау тощо; прав на здійснення господарської діяльності, включаючи права на користування надрами та використання природних ресурсів, наданих відповідно до законодавства або договорів, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена згідно з законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями; інших цінностей відповідно до законодавства України. Іноземні інвестиції можуть здійснюватися у таких формах: часткової участі у підприємствах, що створюються спільно з українськими юридичними і фізичними особами, або придбання частки діючих підприємств; створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам, філій та інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб або придбання у власність діючих підприємств повністю; придбання не забороненого законами України нерухомого чи рухомого майна, включаючи будинки, квартири, приміщення, обладнання, транспортні засоби та інші об'єкти власності, шляхом прямого одержання майна та майнових комплексів або у вигляді акцій, облігацій та інших цінних паперів; придбання самостійно чи за участю українських юридичних або фізичних осіб прав на користування землею та використання природних ресурсів на території України; придбання інших майнових прав; господарської (підприємницької) діяльності на основі угод про розподіл продукції; в інших формах, які не заборонені законами України, в тому числі без створення юридичної особи на підставі договорів із суб'єктами господарської діяльності України. Іноземні інвестиції можуть вкладатися в будь-як об'єкти, інвестування в які не заборонено законами України.

ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТОРИ - суб'єкти, які провадять інвестиційну діяльність на території України, а саме: юридичні особи, створені відповідно до законодавства іншого, ніж законодавство України; фізичні особи - іноземці, які не мають постійного місця проживання на території України і не обмежені у дієздатності; іноземні держави, міжнародні урядові та неурядові організації; інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, які визнаються такими відповідно до законодавства України.

ІНОЗЕМНІ СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ - суб'єкти господарської діяльності, що мають постійне місце-знаходження або постійне місце проживання за межами України.

ІНСАЙДЕРСЬКА ІНФОРМАЦІЯ – будь-яка неоприлюднена інформація про емітента, його цінні папери або правочини щодо них, оприлюднення якої може значно вплинути на вартість цінних паперів.

ІНСТИТУТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА - група юридичних норм в галузі цивільного права, які об'єднані певною спільністю ознак однорідних суспільних відносин, що ними регулюються.

ІНТЕГРАЛЬНА МІКРОСХЕМА – мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з'єднання якого неподільно сформовані в об'ємі і (або) на поверхні матеріалу, що становить основу такого виробу, незалежно від способу його виготовлення.

ІНТЕРЕСИ, ЩО ОХОРОНЯЮТЬСЯ ЗАКОНОМ - прагнення до користування конкретним матеріальним та/ або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного права і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам.

ІНФЛЯЦІЙНЕ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ – обумовлений сторонами договору про іпотечний кредит спосіб збереження реальної вартості грошових вимог та доходів кредитодавця. Таке застереження має забезпечувати індексацію платежів за договором про іпотечний кредит при сплаті основного зобов'язання.

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ- це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави. З метою задоволення цих потреб органи державної влади та органи місцевого і регіонального самоврядування створюють інформаційні служби, системи, мережі, бази і банки даних. Порядок їх створення, структура, права та обов'язки визначаються Кабінетом Міністрів України або іншими органами державної влади, а також органами місцевого і регіонального самоврядування. Основними напрямками інформаційної діяльності є: політичний, економічний, соціальний, духовний, екологічний, науково-технічний, міжнародний тощо. Основними видами інформаційної діяльності є одержання, використання, поширення та зберігання інформації. Одержання

інформації - це набуття, придбання, накопичення відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами або державою. Використання інформації - це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави. Поширення інформації - це розповсюдження, обнародування, реалізація у встановленому законом порядку документованої або публічно оголошеної інформації. Зберігання інформації - це забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв. Одержання, використання, поширення та зберігання документованої або публічно оголошеної інформації здійснюється у порядку, передбаченому законодавчими актами в галузі інформації.

ІНФОРМАЦІЙНА ПОСЛУГА - здійснення у визначеній законом формі інформаційної діяльності по доведенню інформаційної продукції до споживачів з метою задоволення їх інформаційних потреб.

ІНФОРМАЦІЙНА ПРОДУКЦІЯ - матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій.

ІНФОРМАЦІЯ - документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. Всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій. Реалізація права на інформацію громадянами, юридичними особами і державою не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб. Кожному громадянину забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законами України. Види інформації: статистична інформація; адміністративна інформація (дані); масова інформація; інформація про діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування; правова інформація; інформація про особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; соціологічна інформація. Статистична інформація - це офіційна документована державна інформація, яка дає кількісну характеристику масових явищ

та процесів, що відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя. Адміністративна інформація (дані) - це офіційні документовані дані, що дають кількісну характеристику явищ та процесів, що відбуваються в економічній, соціальній, культурній, інших сферах життя і збираються, використовуються, поширюються та зберігаються органами державної влади (за винятком органів державної статистики), органами місцевого самоврядування, юридичними особами відповідно до законодавства з метою виконання адміністративних обов'язків та завдань, що належать до їх компетенції. Масова інформація - це публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація. Друкованими засобами масової інформації є періодичні друковані видання (преса) - газети, журнали, бюлетені тощо і разові видання з визначеним тиражем. Правова інформація – це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо. Інформація довідково-енциклопедичного характеру- це систематизовані, документовані або публічно оголошені відомості про суспільне, державне життя та навколишнє природне середовище. Соціологічна інформація — це документовані або публічно оголошені відомості про ставлення окремих громадян і соціальних груп до суспільних подій та явищ, процесів, фактів. Джерелами інформації є передбачені або встановлені Законом носії інформації: документи та інші носії інформації, які являють собою матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, а також повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи. Режим доступу до інформації - це передбачений правовими нормами порядок одержання, використання, поширення і зберігання інформації. За режимом доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. (ч.1 ст.200 ЦК).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО УПРАВЛІННЯ ПРАВАМИ - інформація, в тому числі в електронній (цифровій) формі, що ідентифікує об'єкт авторського права і (або) суміжних прав і автора чи іншу особу, яка має на цей об'єкт авторське право і (або) суміжні права, або інформація про умови використання об'єкта авторського права і (або) суміжних прав, або будь-які цифри чи коди, у яких представлена така інформація, коли будь-який із цих елементів інформації прикладений до примірника об'єкта авторського права і (або) суміжних прав або вміщений у нього чи з'являється у зв'язку з його повідомленням до загального відома.

ІПОТЕКА – вид забезпечення виконання зобов’язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов’язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у порядку, встановленому законом. Іпотека виникає на підставі договору, закону або рішення суду. Іпотекою може бути забезпечене виконання дійсного зобов’язання або задоволення вимоги, яка може виникнути в майбутньому на підставі договору, що набрав чинності. Іпотека має похідний характер від основного зобов’язання і є дійсною до припинення основного зобов’язання. Обтяження нерухомого майна іпотекою підлягає державній реєстрації в порядку, встановленому законом. Предметом іпотеки можуть бути один або декілька об’єктів нерухомого майна за таких умов: нерухоме майно належить іпотекодавцю на праві власності або на праві господарського відання, якщо іпотекодавцем є державне або комунальне підприємство, установа чи організація; нерухоме майно може бути відчужене іпотекодавцем і на нього відповідно до законодавства може бути звернене стягнення; нерухоме майно зареєстроване у встановленому законом порядку як окремий виділений в натурі об’єкт права власності, якщо інше не встановлено законодавством. Ризик випадкового знищення, випадкового пошкодження або псування предмета іпотеки несе іпотекодавець, якщо інше не встановлено іпотечним договором. Вартість предмета іпотеки визначається за згодою між іпотекодавцем і іпотекодержателем або шляхом проведення оцінки предмета іпотеки відповідним суб’єктом оціночної діяльності у випадках, встановлених законом або договором. Іпотекодавець зобов’язаний застрахувати предмет іпотеки на його повну вартість від ризиків випадкового знищення, випадкового пошкодження або псування, якщо іпотечним договором цей обов’язок не покладено на іпотекодержателя. У разі забезпечення виконання основного зобов’язання іпотекою нерухомого майна, що належить третій особі (майновому поручителю), майновий поручитель є іпотекодавцем відповідно до іпотечного договору і не несе відповідальність перед іпотекодержателем за виконання основного зобов’язання боржником. У разі задоволення вимог іпотекодержателя за рахунок предмета іпотеки майновий поручитель набуває права кредитора за основним зобов’язанням. Іпотека припиняється у разі: припинення основного зобов’язання; реалізації предмета іпотеки відповідно до закону; набуття іпотекодержателем права власності на предмет іпотеки; визнання іпотечного договору недійсним; знищення (втрати) переданої в іпотеку будівлі (споруди), якщо іпотекодавець не

відновив її. Якщо предметом іпотечного договору є земельна ділянка і розташована на ній будівля (споруда), в разі знищення (втрати) будівлі (споруди) іпотека земельної ділянки не припиняється; з інших підстав, передбачених законом.

ІПОТЕКОДАВЕЦЬ – особа, яка передає в іпотеку нерухоме майно для забезпечення виконання власного зобов'язання або зобов'язання іншої особи перед іпотекодержателем. Іпотекодавцем може бути боржник або майновий поручитель.

ІПОТЕКОДЕРЖАТЕЛЬ – кредитор за основним зобов'язанням.

ІПОТЕЧНЕ ПОКРИТТЯ – іпотечні активи, а також інші активи, які відповідно до законодавства, проспекту емісії та реєстру іпотечного покриття забезпечують виконання зобов'язань емітента за іпотечними облігаціями.

ІПОТЕЧНИЙ АКТИВ – право вимоги за забезпеченим іпотекою грошовим зобов'язанням боржника.

ІПОТЕЧНИЙ ДОГОВІР – цивільно-правовий договір, який укладається між одним або декількома іпотекодавцями та іпотекодержателем у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. Іпотечний договір повинен містити такі істотні умови: 1) для іпотекодавця та іпотекодержателя – юридичних осіб відомості про: для резидентів – найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України; для нерезидентів – найменування, місцезнаходження та державу, де зареєстровано особу; для іпотекодавця та іпотекодержателя – фізичних осіб відомості про: для громадян України – прізвище, ім'я, по-батькові, адресу постійного місця проживання та індивідуальний ідентифікаційний номер у державному реєстрі фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів; для іноземців, осіб без громадянства – прізвище, ім'я, по-батькові (за наявності), адресу постійного місця проживання за межами України; 2) зміст та розмір основного зобов'язання, строк і порядок його виконання; 3) опис предмета іпотеки, достатній для його ідентифікації, та/або його реєстраційні дані. При іпотеці земельної ділянки має зазначатися її цільове призначення; 4) посилання на випуск заставної або її відсутність. У разі відсутності в іпотечному договорі однієї з вказаних вище істотних умов він вважається неукладеним. Іпотечний договір може містити інші положення, зокрема, визначення вартості предмета

іпотеки, посилання на документ, що підтверджує право власності іпотекодавця на предмет іпотеки, відомості про обмеження та обтяження прав іпотекодавця на предмет іпотеки, визначення способу звернення стягнення на предмет іпотеки.

ІПОТЕЧНИЙ ЖИТЛОВИЙ КРЕДИТ – фінансовий кредит, що надається фізичній особі, товариству співвласників квартир або житловому кооперативу строком не менше п'яти повних календарних років для фінансування витрат, пов'язаних з будівництвом або придбанням квартир (кімнати) або житлового будинку (його частини) (з урахуванням землі, що знаходиться під таким житловим будинком, чи присадибної ділянки), які надаються у власність позичальника з прийняттям кредитором такого житла (землі, що знаходиться під ним, чи присадибної ділянки) у заставу.

ІПОТЕЧНИЙ КРЕДИТ – правовідносини, які виникають на підставі договору про іпотечний кредит між кредитором і боржником з приводу надання коштів у користування з встановленням іпотеки.

ІПОТЕЧНИЙ КРЕДИТОР – фінансова установа, крім спеціалізованої іпотечної установи, яка відповідно до законодавства має право надавати кредити (позики), виконання зобов'язань боржників за якими забезпечене іпотекою, та/або яка набула право вимоги за забезпеченими іпотекою кредитами (позиками) від інших осіб.

ІПОТЕЧНИЙ ПУЛ – об'єднання іпотек за іпотечними договорами, що забезпечує виконання основних зобов'язань, реформованих у консолідований іпотечний борг.

ІПОТЕЧНИЙ СЕРТИФІКАТ – особливий вид цінного паперу, забезпечений іпотечними активами або іпотеками.

ІПОТЕЧНІ АКТИВИ – реформовані в консолідований іпотечний борг зобов'язання за договорами про іпотечний кредит здійснювати платежі в рахунок погашення основного зобов'язання протягом строку обігу сертифікатів. Іпотечні активи мають вартість, ціну придбання та строк існування.

ІПОТЕЧНІ ЦІННІ ПАПЕРИ – цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм

коштів. До іпотечних цінних паперів відносяться: а) іпотечні облігації; б) іпотечні сертифікати; в) заставні; г) сертифікати ФОН.

ІСТОТНЕ ПОРУШЕННЯ ДОГОВОРУ – порушення договору, допущене однією із сторін, якщо воно тягне за собою таку шкоду для другої сторони, що остання значною мірою позбавляється того, на що вона мала право розраховувати на підставі договору, за винятком випадків, коли сторона, яка порушила договір, не передбачила такого результату і інша особа, яка діє за аналогічних обставин, не передбачила б цієї шкоди.

ІСТОТНИЙ НЕДОЛІК – недолік, який робить неможливим чи недопустимим використання товару відповідно до його цільового призначення, виник з вини виробника (продавця, виконавця), після його усунення проявляється знову з незалежних від споживачів причин і при цьому наділений хоча б однією з нижченаведених ознак: а) він взагалі не може бути усунутий; б) його усунення потребує понад чотирнадцять календарних днів; в) він робить товар суттєво іншим, ніж передбачено договором.

ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ – це умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди (ч.1 ст.638 ЦК).

К

КАБАЛЬНА УГОДА у цивільному праві – договір, який громадянин вимушений укласти на вкрай не вигідних для нього умовах внаслідок обману, насильства, погрози або збігу тяжких обставин і наявності їх безпосереднього зв'язку з волевиявленням сторони. Під обманом розуміється умисне введення в оману учасника угоди шляхом подання відомостей, що не відповідають дійсності, або замовчування обставин, які мають істотне значення для угоди, що укладається. Насильством визнається фізичний або психічний вплив на особу учасника угоди або його близьких з метою спонукання його до укладення кабальної угоди. Збігом тяжких обставин слід вважати такий майновий або особистий стан фізичної особи чи його близьких (нужденність, хвороба та ін.), який примусив укласти договір на вкрай не вигідних умовах. Погроза може бути підставою для визнання угоди недійсною, коли з обставин, які мали місце на момент укладання угоди, були підстави вважати, що відмова учасника угоди від її укладання могла спричинити шкоду його законним інтересам. Кабальна угода визнається судом чи господарським судом недійсною за позовом потерпілої сторони. У цьому випадку винна сторона повертає потерпілому все одержане нею за кабальною угодою майно, а якщо повернення у натурі неможливе – відшкодовує його вартість, а також відшкодовує потерпілому понесені ним витрати, втрати або пошкодження цього майна.

КАБАЛЬНИЙ ПРАВОЧИН – правочин, вчинений особою під впливом тяжкої обставини. Він характеризується такими ознаками: особа вчиняє правочин на вкрай не вигідних для себе умовах (напр., реалізує за дуже низьку плату коштовне майно або виконує важкі роботи); особа вчиняє такий правочин під впливом тяжкої для неї обставини. Тяжка обставина може стосуватися як самої особи (купівля ліків, виплата боргів для юридичної особи тощо), так і її близьких (витрати на лікування дружини, витрати на поховання тощо); особа вчиняє такий правочин добровільно (тут немає насильства), більше того, вона сама може бути ініціатором такого правочину; особа усвідомлює, що вчиняє правочин на в карай не вигідних для себе умовах (тут немає помилки або обману), але вимушена це зробити під впливом тяжкої обставини.

КАБОТАЖ – перевезення вантажів морськими транспортними організаціями між портами. Розрізняють великий та малий каботаж. Великий каботаж – це плавання на середній відстані між кількома морськими портами, малий каботаж – плавання на малі відстані лише

між двома портами. В Україні каботажні перевезення здійснюються суднами, які плавають під державним прапором України, а також суднами, що плавають під іноземним прапором за умови одержання на це дозволу Міністерства транспорту України. Умови морського перевезення вантажів визначаються договором, який укладається у письмовій формі. Документами, які підтверджують наявність і зміст договору морського перевезення вантажу, вважаються: 1) рейсовий чартер – якщо договір передбачає умову надання для перевезення усього судна, його частини або окремих суднових приміщень; 2) коносамент – якщо договір не передбачає умов, властивих рейсовому чартеру; 3) інші письмові докази.

КАЗЕННЕ ПІДПРИЄМСТВО – підприємство в галузях народного господарства, в яких: законом дозволено здійснення господарської діяльності лише державним підприємствам; основним (понад п'ятдесят відсотків) споживачем продукції (робіт, послуг) виступає держава; за умовами господарювання неможлива вільна конкуренція товаровиробників чи споживачів; переважаючим (понад п'ятдесят відсотків) є виробництво суспільно необхідної продукції (робіт, послуг), яке за своїми умовами і характером потреб, що ним задовольняються, як правило, не може бути рентабельним; приватизацію майнових комплексів державних підприємств заборонено законом.

КАЗНАЧЕЙСЬКЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ – державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання України, дає власнику право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейських зобов'язань України.

КАЗУАЛЬНЕ ТЛУМАЧЕННЯ - роз'яснення змісту цивільно-правової норми по кожній конкретній справі судом або іншим державним органом.

КАНАЛ МОВЛЕННЯ – сукупність технічних засобів мовлення (кабельного, оптичного, радіозв'язку), призначених для розповсюдження теле- та/чи радіопрограм на територію, що визначається параметрами цих засобів, які забезпечують трансляцію в реальному часі однієї телерадіопроеграми.

КАНАЛ МОВЛЕННЯ БАГАТОКАНАЛЬНОЇ ТЕЛЕМЕРЕЖІ – частина ресурсу багатоканальної телемережі, яка забезпечує трансляцію в реальному часі однієї телерадіопрограми.

КАНАЛ ТЕЛЕВІЗІЙНИЙ – певна смуга частот, призначена для потреб телебачення і зазначена у Плані використання радіочастотного ресурсу України.

КАПІТАЛЬНЕ БУДІВНИЦТВО - процес створення нових, а також розширення, реконструкція, технічне переоснащення діючих підприємств, об'єктів виробничого і невиробничого призначення, пускових комплексів (з урахуванням проектних робіт, проведення торгів (тендерів) у будівництві, консервації, розконсервації об'єктів, утримання дирекцій підприємств, що будуються, а також придбання технологічного обладнання, що не входить до кошторису об'єктів).

КАПІТАЛЬНИЙ РЕМОНТ - ремонтні роботи основних засобів, внаслідок чого збільшується строк їх служби або поліпшуються якісні характеристики (потужність, продуктивність та ін.).

КАСАЦІЙНА ІНСТАНЦІЯ - окрема ланка в системі загальних судів України, завданням якої є перевірка правильності вироків, рішень, ухвал та постанов суду першої інстанції з правового (законність) і фактичного (обґрунтованість) боку за матеріалами, наявними у справі і додатково поданими сторонами або іншими особами, які беруть участь у справі.

КАСКО – страхування корпусу та механізмів транспортного засобу. Відшкодовуються збитки, зумовлені здебільшого пошкодженням або конструктивним знищенням автомобіля, судна, літака.

КАУЗАЛЬНІ ПРАВОЧИНИ – правочини, в яких безпосередньо визначена підстава їх укладення. Обумовлена наміром (метою) досягти конкретного юридичного результату (придбати майно у власність, одержати майно в оренду, одержати грошові кошти в позику, дати підряднику замовлення на виготовлення речі тощо). Переважна частина правочинів є каузальними. Відсутність у такому правочині визначення правової підстави його укладення (напр., відсутність у розписці про одержання коштів, застереження щодо мети їх одержання) унеможливорює встановлення його правової природи, а також може призвести до визнання його недійсним.

КВАЗІДЕЛІКТ – підстава для виникнення зобов’язань з відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок неохайності або необережності. На відміну від делікту, що передбачає наявність вини як умови для відшкодування шкоди, в квазіделіктних правовідносинах шкода може бути завдана правомірними діями. До таких правопорушень відносять зобов’язання, що виникають, напр., внаслідок рятування суспільного майна. Термін використовується у французькому цивільному законодавстві.

КВАЗІКОНТРАКТ – підстава для виникнення зобов’язань, подібних до договірних своїм змістом і характером. Виникає між особами, які не мають договірних правовідносин. Особа, яка здійснює певні дії згідно з квазіконтрактом, чинить це за власною ініціативою, але її дії породжують зобов’язання перед третіми особами, а іноді – взаємні зобов’язання сторін. Термін використовується у цивільно-правових системах, які сформувалися у минулому. Французький цивільний кодекс до квазіконтрактів відносить ведення чужих справ без доручення або безпідставне збагачення. У британському законодавстві він використовується поряд з квазіделіктом для класифікації підстав виникнення цивільно-правових зобов’язань.

КВАРТИРА - ізольоване помешкання в житловому будинку, призначене та придатне для постійного у ньому проживання (ч.1 ст.382 ЦК). Власникам квартири у дво-або багатоквартирному житловому будинку належать на праві спільної сумісної власності приміщення загального користування, опорні конструкції будинку, механічне, електричне, сантехнічне та інше обладнання за межами або всередині квартири, яке обслуговує більше однієї квартири, а також споруди, будівлі, які призначені для забезпечення потреб усіх власників квартир, а також власників нежитлових приміщень, які розташовані у житловому будинку.

КВИТАНЦЯ - офіційна розписка, яка підтверджує прийняття грошей, документів або інших речей.

КВОТА - частка або дозволена норма будь-чого. Існують такі різновиди квот: 1) Податкова квота - розмір податку, що встановлюється з кожної одиниці оподаткування; 2) встановлена синдикатом або картелю частка кожного учасника об’єднання в загальному виробництві або продажу продукції. 3) зовнішньоекономічні квоти: а) квоти (контингенти) глобальні - квоти, що встановлюються по товару (товарах) без зазначення конкретних країн (груп країн), куди товар (товари) експортується або з яких він (вони)

імпортується; б) квоти (контингенти) групові - квоти, що встановлюються по товару (товарах) з визначенням групи країн, куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується; в) квота експортна (імпортна) - граничний обсяг певної категорії товарів, який дозволено експортувати з території України (імпортувати на територію України) протягом встановленого строку та який визначається у натуральних чи вартісних одиницях; г) квоти (контингенти) індивідуальні - квоти, що встановлюються по товару (товарах) з визначенням конкретної країни, куди товар (товари) може експортуватись або з якої він (вони) може імпортуватись; д) квоти антидемпінгові - граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом антидемпінгового розслідування та/або антидемпінгових заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом установленого строку та який визначається в натуральних та/або вартісних одиницях виміру; е) квоти компенсаційні - граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом антисубсидійного розслідування та/або компенсаційних заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом установленого строку та який визначається в натуральних та/або вартісних одиницях виміру; є) квоти спеціальні - граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом спеціального розслідування та/або спеціальних заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом установленого строку та який визначається в натуральних та/або вартісних одиницях виміру.

КЕРУЮЧИЙ ШОТЕКОЮ – банк, який здійснює обслуговування іпотечних активів.

КЕРУЮЧИЙ САНАЦІЄЮ – фізична особа, яка відповідно до рішення господарського суду організовує здійснення санації боржника.

КЛАУЗУЛА - вказівка на умови, при яких зобов'язання підлягає виконанню, або про можливість відмовитися від виконання у випадку зміни зазначених умов.

КЛАСИФІКАЦІЯ СТРАХУВАННЯ — система поділу страхування на сфери діяльності, галузі, підгалузі, види і форми. Класифікація страхування має на меті сприяти формуванню страхового ринку, впорядкуванню звітності та державному регулюванню страхової діяльності, розвитку міжнародної інтеграції у страхуванні.

КЛІЄНТ – споживач послуг експедитора (юридична або фізична особа), який за договором транспортного експедитування самостійно або через посередника, що діє від його імені, доручає експедитору виконати чи організувати або забезпечити виконання визначених договором транспортного експедитування послуг та оплачує їх, включаючи плату експедитору.

КЛІРИНГ – механізм, що включає збирання, сортування, реконсиляцію та проведення взаємозаліку зустрічних вимог учасників платіжної системи, а також обчислення за кожним із них сумарного сальдо за визначений період часу між загальними обсягами вимог та зобов'язань.

КОДИФІКАЦІЯ - форма систематизації нормативно-правових актів, яка полягає в їх удосконаленні шляхом зміни змісту (переробки і узгодження) юридичних норм, пов'язаних спільним предметом правового регулювання, і об'єднання в новий нормативно-правовий акт.

КОЕФІЦІЄНТ ІПОТЕЧНОГО ПОКРИТТЯ – величина співвідношення між несплаченою емітентом основною сумою боргу за відповідним випуском звичайних іпотечних облігацій і розміром їх іпотечного покриття.

КОЛЕКТИВНЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО – добровільне об'єднання громадян у самостійне підприємство для спільного виробництва сільськогосподарської продукції та товарів і діє на засадах підприємництва та самоврядування.

КОЛЕКТИВНЕ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ – страхування, при якому може укладатися договір на страхування за рахунок коштів підприємства всіх працівників або їх групи. У колективному страхуванні життя страхувальником є підприємство, а застрахованим – кожний працівник, прізвище якого заноситься до списку, що є невіддільною частиною полісу.

КОЛІСНИЙ ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ – транспортний засіб, призначений для руху безрейковими дорогами, який використовується для перевезення людей і (або) вантажів, а також перевезення і приводу під час руху чи на місці встановленого на ньому обладнання чи механізмів для виконання спеціальних робочих функцій, допущений до участі в дорожньому русі.

КОМАНДИТНЕ ТОВАРИСТВО – це товариство, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном (повними учасниками), є один чи кілька учасників (вкладників), які несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів та не беруть участі в діяльності товариства (ч.1 ст.133 ЦК).

КОМЕРЦІЙНА КОНЦЕСІЯ - за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг. Предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації. Договором комерційної концесії може бути передбачено використання предмета договору із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери цивільного обороту. У випадках, передбачених договором комерційної концесії, користувач може укласти договір комерційної субконцесії, за яким він надає іншій особі (субкористувачу) право користування наданим йому правоволодільцем комплексом прав або частиною комплексу прав на умовах, погоджених із правоволодільцем або визначених договором комерційної концесії. Користувач та субкористувач відповідають перед правоволодільцем за завдану йому шкоду солідарно. Визнання недійсним договору комерційної концесії має наслідком недійсність договору комерційної субконцесії.

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ – це інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якої вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію (ч.1 ст.505 ЦК).

КОМЕРЦІЙНЕ НАЙМЕНУВАННЯ. Правова охорона надається комерційному найменуванню, якщо воно дає можливість вирізнити одну особу з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо справжньої її діяльності.

КОМЕРЦІЙНИЙ КРЕДИТ – це товарна форма кредиту, яка визначає відносини з питань перерозподілу матеріальних фондів і характеризує кредитну угоду між двома суб'єктами господарської діяльності. Учасники кредитних відносин при комерційному кредиті регулюють свої господарчі відносини і можуть створювати платіжні засоби у вигляді векселів – зобов'язань боржника сплатити кредитору зазначену суму у визначений термін. Об'єктом комерційного кредиту можуть бути реалізовані товари, виконані роботи, надані послуги, щодо яких продавцем надається відстрочка платежу.

КОМЕРЦІЙНИЙ ПРЕДСТАВНИК – це особа, яка постійно та самостійно виступає представником підприємців під час укладення ними договорів у сфері підприємницької діяльності (ч.1 ст.234 ЦК).

КОМЕРЦІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ - юридичні особи, які мають за мету своєї діяльності отримання прибутку, а також його розподіл між учасниками.

КОМІСІОНЕР – сторона в договорі комісії, що виконує за обумовлену винагороду доручення комітента від свого імені. Основним обов'язком комісiонера є здійснення правочинів згідно із вказівками комітента і на найбільш вигідних для нього умовах (ч.1 ст.1014 ЦК). При цьому комісiонер відповідає за дійсність, а не за виконання правочинів, укладених ним з третіми особами. Комісiонер не відповідає перед комітентом за невиконання третьою особою договору, вчиненого з нею за рахунок комітента (ч.3 ст.1016 ЦК). Комісiонер зобов'язаний вчиняти правочини на умовах, найбільш вигідних для комітента.

КОМІСІЯ СТРАХОВА – винагорода, що виплачується страховиком посередникам (брокерам і агентам) за залучення об'єктів на страхування, оформлення документації, інкасацію страхових внесків, а в деяких випадках — і за розгляд страхових претензій. Комісія страховика нараховується у відсотках від страхових премій (внесків). Розмір відсотка залежить від виду страхування та деяких інших чинників.

КОМІТЕНТ – сторона у договорі комісії, яка оплачує комісійну винагороду та відшкодовує понесені комісiонером витрати. Комітент зобов'язаний прийняти від комісiонера виконання за договором комісії (ст.1023 ЦК). Це означає: 1) прийняти все належно виконане; 2) оглянути майно, придбане для нього комісiонером, і негайно

повідомити комісiонера про виявленi у цьому майнi недолiки; 3) забезпечити комісiонера всiм необхідним для виконання зобов'язання (передати товар, перерахувати кошти тощо). Майно, що перебуває у комісiонера i є об'єктом угоди купiвлi-продажу, залишається у власника комітента.

КОМПЕНСАЦІЯ - виплата зобов'язаною особою грошової суми або передача iншого майна внаслідок скоєння нею протиправної дiї, невиконання зобов'язання або за iнших умов, зазначених в законi або договорi.

КОМПЕТЕНЦІЯ - сукупнiсть повноважень, якими надiляється орган управління або посадова особа для досягнення поставлених перед ними цiлей.

КОМПЛЕКТНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ – сукупнiсть деталей та вузлiв, що становлять закінчений вирiб. Комплектнiсть продукцiї визначається стандартами, технічними умовами, преїскурантами або договором. Постачальник продукцiї зобов'язаний відвантажувати всi деталi та вузли одночасно, якщо iнше не передбачено договором. У випадках, коли окремі вузли відвантажуються безпосередньо iх виробниками, всi деталi i вузли повиннi бути відвантаженi не пiзніше строку постачання продукцiї в цiлому. Порушення вимог щодо комплектностi продукцiї тягне за собою сплату штрафу постачальником, яка не звiльняє його від доукомплектування продукцiї.

КОМПОНУВАННЯ ІНТЕГРАЛЬНОЇ МІКРОСХЕМИ вважається придатним для набуття права iнтелектуальної власностi на нього, якщо воно є оригiнальним (ч.1 ст.471 ЦК).

КОМПРОМЕТАЦІЯ ОСОБИСТОГО КЛЮЧА – будь-яка подiя та/або дiя, що призвела або може призвести до несанкцiонованого використання особистого ключа.

КОМП'ЮТЕРНА ПРОГРАМА - набiр iнструкцiй у виглядi слiв, цифр, кодiв, схем, символiв чи у будь-якому iншому виглядi, виражених у формi, придатнiй для зчитування комп'ютером, якi приводять його у дiю для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операцiйну систему, так i прикладну програму, вираженi у вихiдному або об'єктному кодах).

КОМУНАЛЬНЕ УНІТАРНЕ ПІДПРИЄМСТВО – підприємство, яке утворюється компетентним органом мiсцевого самоврядування в

розпорядчому порядку на базі відокремленої частини комунальної власності і входить до сфери його управління. Орган, до сфери управління якого входить комунальне унітарне підприємство, є представником власника – відповідної територіальної громади і виконує його функції у межах, визначених законодавством. Майно комунального унітарного підприємства перебуває у комунальній власності і закріплюється за таким підприємством на праві господарського відання (комунальне комерційне підприємство) або на праві оперативного управління (комунальне некомерційне підприємство).

КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ – результат господарської діяльності, спрямованої на задоволення потреб фізичної чи юридичної особи у забезпеченні холодною та гарячою водою, водовідведенням, газо- та електропостачанням, опаленням, а також вивезення побутових відходів у порядку, встановленому законодавством.

КОМУНАЛЬНІ ТЕЛЕРАДІООРГАНІЗАЦІЇ – створені органами місцевого самоврядування за участі територіальної громади у встановленому законом порядку телерадіоорганізації, не менше половини акцій або часток статутного фонду яких перебувають у комунальній власності.

КОНДОМІНІМУМ - товариство власників житла, в якому кожен домовласник має кількість голосів, пропорційну його частки в праві загальної власності на спільне майно.

КОНКЛЮДЕНТНІ ДІЇ – дії особи, що виражають її волевиявлення на встановлення правовідносин, зокрема, на укладання угоди, висловлені не в формі усної чи письмової пропозиції, а безпосередньо через поведінку, з якої можна зробити висновки про такий намір. Угоди, що укладаються шляхом конклюдентних дій (напр., використання автоматів для продажу певних товарів, газет, білетів чи жетонів на проїзд у транспорті, автоматизованих камер схову тощо), виконуються, як правило, одночасно з їх здійсненням, особливо у роздрібній торгівлі. У деяких передбачених законодавством випадках юридичні наслідки породжує і умовчування особи, що розглядається як спосіб вираження волі цієї особи, спрямованої на виникнення прав чи прийняття на себе зобов'язань (напр., відсутність заперечень проти оплати платіжної вимоги контрагента за договором, що надійшла до банківської установи, вважається згодою на здійснення такого платежу; відсутність заперечень у наймодавця проти продовження користування майном наймачем після закінчення строку дії договору,

у результаті чого договір вважається пролонгованим на невизначений строк, тощо).

КОНКУРС – змагання, яке має на меті виявлення кращих з учасників (кандидатів, здобувачів, претендентів). В Україні застосовується як форма і спосіб: заміщення вакантних посад наукових і педагогічних працівників, деяких категорій державних службовців, працівників культури, мистецтва, архітектури тощо; зарахування до навчальних закладів освіти; вирішення певного наукового, технічного, художнього та іншого творчого завдання або участі у відповідних проектах виконання художнього твору тощо. Загальні правові засади проведення конкурсу і зобов'язання, що виникають з публічного оголошення конкурсу встановлені ст.1150–1157 ЦК. Конкурс (змагання) має право оголосити фізична або юридична особа (засновник конкурсу). Конкурс оголошується публічно через засоби масової інформації. Оголошення про конкурс може бути зроблено іншим чином. Засновник конкурсу має право запросити до участі в ньому персональних учасників (закритий конкурс) (ст.1150 ЦК). Засновник конкурсу повідомляє про його умови одночасно з оголошенням про конкурс або персонально кожному, хто виявив бажання брати участь у ньому. Предметом конкурсу може бути результат інтелектуальної, творчої діяльності, вчинення певних дій, виконання роботи тощо. За результатами конкурсу видається винагорода (премія). Кількість призових місць, вид нагороди (сума премії) за кожне призове місце тощо визначаються в умовах конкурсу. Умовами конкурсу має бути передбачено строк подання творів на конкурс чи виконання певної дії. Предмет конкурсу, нагорода (премія), яка має бути виплачена переможцеві, є істотними умовами оголошення конкурсу (ст.1151 ЦК). Переможцем конкурсу є особа, яка досягла найкращого результату. Переможець конкурсу визначається в порядку, встановленому засновником конкурсу. Результати конкурсу оголошуються в тому ж порядку, в якому його було оголошено.

КОНКУРСНА ГАРАНТІЯ – встановлений Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення грошовий внесок, що підтверджує наміри та зобов'язання учасника конкурсу на отримання ліцензії.

КОНКУРСНІ КРЕДИТОРИ - кредитори за вимогами до боржника, які виникли до порушення провадження у справі про банкрутство та вимоги яких не забезпечені заставою майна боржника. До конкурсних кредиторів відносяться також кредитори, вимоги яких до боржника

виникли внаслідок правонаступництва за умови виникнення таких вимог до порушення провадження у справі про банкрутство.

КОНОСАМЕНТ – документ, що містить умови договору морського перевезення вантажу. Підтверджує факт наявності договору і є доказом прийому перевізником вантажу до перевезення. Коносамент є товаро-розпорядчим документом. Перевізник видає вантаж за умови повернення йому коносамента. Коносаменти можуть бути: іменними, в яких зазначається ім'я отримувача і передача яких здійснюється шляхом уступки права вимоги; ордерними, що видаються “наказом” відправника чи отримувача, передача яких здійснюється шляхом індосаменту – передавального напису; на пред'явника, які передаються фактичним врученням отримувачу коносамента. У коносаменті зазначаються: найменування судна, якщо вантаж прийнято до перевезення на визначеному судні; найменування перевізника; місце приймання або навантаження вантажу; найменування відправника; місце призначення вантажу чи, за наявності чартеру, місце призначення або направлення судна; найменування одержувача вантажу; найменування вантажу, його маркування, кількість місць чи кількість та/або міра (маса, об'єм); фрахт та інші належні перевізникові платежі або зазначення; час і місце видачі коносамента; кількість складених примірників; підпис капітана або іншого представника перевізника.

КОНСЕНСУАЛЬНИЙ ДОГОВІР – договір, який передбачає згоду сторін з усіх істотних умов. Консенсуальний договір вважається укладеним з моменту досягнення згоди сторін. Передача речі, здійснення дій відбуваються з метою їх виконання. Більшість договорів є консенсуальними, наприклад, договір купівлі-продажу, договір підряду, договір комісії та ін.

КОНСИГНАЦІЯ - різновид договору комісії, що застосовується переважно у зовнішньоекономічних договорах. Історично консигнація, власне, подвійний договір комісії - це комісія більш широкого змісту - призначення одним комісіонером (іноді комітентом) іншого від свого імені, але за чужий рахунок. У сучасному вигляді консигнація - це правовідношення, коли одна сторона бере на себе обов'язок за винагороду протягом певного часу продати від свого імені товари, передані їй іншою стороною. Часто цей договір передбачає, що товар, який не був реалізований у вказаний проміжок часу, переходить у власність консигнатора, але з обов'язковою оплатою. На період дії договору консигнації товар зберігається на консигнаційному складі, що належить консигнатору. Після закінчення

вказаного проміжку часу договір консигнації трансформується у договір купівлі-продажу.

КОНСОЛІДАЦІЯ - форма систематизації нормативно-правових актів, яка полягає в об'єднанні декількох нормативно-правових актів, що діють в однієї галузі суспільних відносин, в єдиний нормативно-правовий акт, як правило, без зміни змісту його складових.

КОНСОЛІДОВАНИЙ ІПОТЕЧНИЙ БОРГ – зобов'язання за договорами про іпотечний кредит, реформовані кредитором.

КОНСОРЦІУМ – тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). Консорціум використовує кошти, яким його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом. У разі досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність.

КОНСОРЦІУМНИЙ КРЕДИТ. Кредит може надаватися позичальнику банківським консорціумом такими способами: а) шляхом акумулювання кредитних ресурсів у визначеному банку з подальшим наданням кредитів суб'єктам господарської діяльності; б) шляхом гарантування загальної суми кредиту провідним банком або групою банків. Кредитування здійснюється в залежності від потреби в кредиті; в) шляхом зміни гарантованих банками – учасниками квот кредитних ресурсів за рахунок залучення інших банків для участі в консорціумній операції.

КОНСТРУКТИВНІ ЕЛЕМЕНТИ БАГАТОПОВЕРХОВОГО БУДИНКУ – частини споруди, які забезпечують її цілісність та необхідні технічні умови функціонування (фундамент, несучі стіни, міжповерхові перекриття, сходові марші, конструкції даху, покрівля, в'їзна група тощо).

КОНТИНЕНТАЛЬНА (РОМАНО-ГЕРМАНСЬКА) ПРАВОВА СИСТЕМА - правова система, в основу якої покладене римське право. Характерними рисами є: поділ права на публічне та приватне; домінування нормативно-правового акту як джерела права; розмежування та кодифікація джерел права.

КОНТРАГЕНТ – сторона у двосторонньому або багатосторонньому договорі (контракті). У двосторонніх договорах права та обов'язки одного контрагента відповідають правам і обов'язкам другого.

КОНТРАКТ – угода двох чи більше осіб з метою встановлення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків. Термін “контракт” є синонімом договору.

КОНТРАФАКТНИЙ ПРИМІРНИК ТВОРУ, ФОНОГРАМИ, ВІДЕОГРАМИ - примірник твору, фонограми чи відеограми, відтворений, опублікований і (або) розповсюджуваний з порушенням авторського права і (або) суміжних прав, у тому числі примірники захищених в Україні творів, фонограм і відеограм, що ввозяться на митну територію України без згоди автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав, зокрема з країн, в яких ці твори, фонограми і відеограми ніколи не охоронялися або перестали охоронятися.

КОНТРОФЕРТА – зустрічна оферта, відповідь на пропозицію укласти договір, що містить умови, які є додатковими, або відрізняються від умов, зазначених у пропозиції. Застосовується переважно у зовнішньоторговельних відносинах. Відповідно до законодавства України відповідь особи, котрій адресована пропозиція про намір укласти договір (оферта), про прийняття пропозиції (акцепт) має бути повною і безумовною. Відповідь на згоду укласти договір на інших умовах, ніж запропоновано в оферті, не є акцептом. Така відповідь визнається відмовою від акцепту й одночасно новою офертою, тобто контроферта має містити істотні умови договору, який сторона, що надсилає контроферту, має намір укласти в майбутньому. Сторона, що одержала контроферту, повинна діяти як особа, котрій адресовано оферту. Вона може дати позитивну відповідь про прийняття контроферти, і тоді договір вважатиметься укладеним на зазначених у контроферті умовах.

КОНТРАСТАЛІЙНИЙ ЧАС – додатковий після закінчення терміну навантаження (розвантаження) час очікування судном закінчення вантажних робіт.

КОНФІДЕНЦІЙНА ІНФОРМАЦІЯ – інформація з обмеженим доступом, що містить відомості, якими володіють, користуються або розпоряджаються окремі фізичні чи юридичні особи і які є предметом їх професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого інтересу. Порядок доступу, система захисту та рівень

конфіденційності відповідних відомостей визначаються законодавством або їх власниками. Конфіденційною є інформація про особу (персональні дані). Різновидами конфіденційної інформації є комерційна таємниця, банківська таємниця. До комерційної інформації належать і відомості, зміст яких відомий певній особі у зв'язку з її професійною діяльністю (службова інформація). Винні у розголошенні службової таємниці притягаються до юридичної відповідальності.

КОНФІСКАЦІЯ - це санкція за вчинення правопорушення, яка може бути застосована до особи у вигляді позбавлення права власності на майно за рішенням суду у випадках, встановлених законом. Конфісковане майно переходить у власність держави безоплатно (ч.1 ст.354 ЦК).

КОНЦЕРН – статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну.

КОНЦЕСІЯ – надання з метою задоволення громадських потреб уповноваженим органам виконавчої влади чи органам місцевого самоврядування на підставі концесійного договору на платній та строковій основі юридичній або фізичній особі (суб'єкту підприємницької діяльності) права на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії (строкове платне володіння), за умови взяття суб'єктом підприємницької діяльності (концесіонером) на себе зобов'язань по створенню (будівництву) та (або) управлінню (експлуатації) об'єктом концесії майнової відповідальності та можливого підприємницького ризику.

КООПЕРАТИВ – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування.

КООПЕРАЦІЯ – система певних видів кооперативів, їхніх спілок, об'єднань, створених з метою задоволення економічних та соціальних потреб членів кооперативу. На законодавчому рівні в Україні врегульовано правовий статус і діяльність двох кооперативних систем – споживчої та сільськогосподарської. Разом з тим утворюються і функціонують інші види кооперативів: житлово-будівельні, дачні, гаражні, заготівельні тощо, які діють на основі типових або примірних статутів. За цілями і характером своєї діяльності кооперативи поділяються на споживчі, виробничі і змішані.

КОПІЯ ВЕКСЕЛЯ - письмове відтворення векселя з усіма його частинами і подробицями як з лицьового, так і зі зворотного боків. Копія виготовляється і завіряється векселедержателем.

КОРИСНА МОДЕЛЬ вважається придатною для набуття права інтелектуальної власності на неї, якщо вона, відповідно до закону, є новою і придатною для промислового використання. Об'єктом корисної моделі може бути продукт (пристрій, речовина тощо) або процес у будь-якій сфері технології (ч.1,2 ст.460 ЦК).

КОРПОРАТИВНЕ ПІДПРИЄМСТВО – господарське товариство, холдинговим корпоративним пакетом акцій (часток, паїв) якого володіє, користується та розпоряджається холдингова компанія.

КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО – 1) складова частина цивільного права, якою регулюються правовий статус, порядок утворення і діяльності акціонерних та інших господарських товариств і організацій (корпорацій). 2) система внутрішніх організаційних правил акціонерних та інших господарських товариств і організацій (корпорацій), обов'язкових тільки для членів корпорацій. Ці правила визначають організаційну структуру корпорації, її трудовий розпорядок, преміювання тощо. Акти корпоративного права приймаються органами управління корпорації: загальними зборами, радою директорів, правлінням, керівником акціонерного (господарського) товариства чи організації. До порушників застосовуються санкції, зазначені в корпоративних актах. Можливий також судовий захист прав, встановлених актами корпоративного права.

КОРПОРАТИВНІ НОРМИ - правила поведінки, які встановлені в корпорації (організації, установі, підприємстві) для врегулювання відносин між людьми та спрямовані на досягнення цілей її функціонування, що відбито в статутах, положеннях, рішеннях.

КОРПОРАТИВНІ ПРАВА – право власності на частку (пай) у статутному фонді (капіталі) юридичної особи, включаючи права на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також частки активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства.

КОРПОРАТИВНІ ЦІННІ ПАПЕРИ (ГОЛОСУЮЧІ АКЦІЇ) - цінні папери, які крім права на отримання прибутку, надають право на участь в управлінні акціонерним товариством.

КОРПОРАЦІЯ – договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

КОШТОРИС - документ, в якому закріплюється ціна роботи підрядчика за договором підряду, якщо для досягнення результату підрядчик зобов'язаний виконати комплекс робіт, які є значимими за обсягом та складністю. Ціна роботи у договорі підряду включає відшкодування витрат підрядника та плату за виконану ним роботу. Якщо робота виконується відповідно до кошторису, складеного підрядником, кошторис набирає чинності та стає частиною договору підряду з моменту підтвердження його замовником. Кошторис на виконання робіт може бути приблизним або твердим. Якщо є всі вихідні дані, визначені всі необхідні види робіт, то складається твердий кошторис. Його не можна ні збільшувати, ні зменшувати. За загальним правилом, кошторис є твердим, якщо інше не встановлено договором. Зміни до твердого кошторису можуть вноситися лише за погодженням сторін. У разі перевищення твердого кошторису усі пов'язані з цим витрати несе підрядник, якщо інше не встановлено законом. Приблизним кошторис вважається тільки при наявності на це вказівки в договорі. Він складається в тих випадках, коли неможливо заздалегідь визначити всі необхідні роботи. Якщо виникла необхідність проведення додаткових робіт і у зв'язку з цим істотного перевищення визначеного приблизного кошторису, підрядник зобов'язаний своєчасно попередити про це замовника. Замовник, який не погодився на перевищення кошторису, має право відмовитися від договору підряду. У цьому разі підрядник може вимагати від замовника оплати виконаної частини роботи. Підрядник, який своєчасно не попередив замовника про необхідність перевищення приблизного кошторису, зобов'язаний виконати договір підряду за

ціною, встановленою договором. Підрядник не має права вимагати збільшення твердого кошторису, а замовник – його зменшення в разі, якщо на момент укладення договору підряду не можна було передбачити повний обсяг роботи або необхідні для його витрати. У разі істотного зростання після укладення договору вартості матеріалу, устаткування, які мали бути надані підрядником, а також вартості послуг, що надавалися йому іншими особами, підрядник має право вимагати збільшення кошторису. У разі відмови замовника від збільшення кошторису підрядник має право вимагати розірвання договору.

КРАЙНЯ НЕОБХІДНІСТЬ у цивільному праві – стан, у якому заподіюється шкода з метою усунення небезпеки, що загрожувала цивільним правам чи інтересам іншої фізичної або юридичної особи, якщо цю небезпеку за даних умов не можна було усунути іншими засобами. Дії, вчинені у стані крайньої необхідності, вважаються правомірними. Поняття “крайня необхідність” використовується у праві для позначення виключної ситуації, в якій особа, яка в ній опинилася, має пожертвувати одними правами й інтересами для рятування інших прав і інтересів. Для визначення небезпечної ситуації крайньою необхідністю у правовому аспекті треба, щоб благо, право, яке приноситься в жертву, було менш цінним, ніж те право, що рятується, а також, щоб не існувало інших способів усунути небезпеку, що виникла (напр., заподіяння шкоди зіткненням автомобілів внаслідок неочікуваної появи на автошляху пішохода). Дії заподіювача у стані крайньої необхідності не є протиправними, але закон не виключає можливості покладення обов’язку щодо відшкодування шкоди на особу, яка її заподіяла. Це пов’язано з тим, що потерпілою стає особа, яка також не здійснювала протиправних дій і стала жертвою збігу обставин, які мали випадковий характер. Тому, за загальним правилом, заподіяна у стані крайньої необхідності шкода має бути відшкодована особою, яка її заподіяла.

КРЕДИТ – позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання.

КРЕДИТНА ІСТОРІЯ – це сукупність інформації про юридичну або фізичну особу, що її ідентифікує, відомостей про виконання нею зобов’язань за кредитними правочинами, іншої відкритої інформації.

КРЕДИТНА КАРТКА – іменний грошовий документ, випущений банком або іншою спеціалізованою кредитною установою, що засвідчує наявність у відповідній установі рахунка власника цього документа і дає право на придбання товарів та послуг у роздрібній торговельній мережі без оплати їх готівкою. За умовами здійснення розрахунків розрізняють три основні види кредитних карток: загального зразка, розрахунки за якими відбуваються на базі відкритого установами - емітентами револьверного кредиту; дорожнього типу, для яких характерні такі ж принципи кредиту при розширеній сфері застосування та обмеженого кола утримувачів; дебетові, платежі за якими здійснюються у межах залишку коштів на поточних рахунках клієнтів.

КРЕДИТНА ЛІНІЯ – юридично оформлене зобов'язання банку (або іншої фінансово-кредитної установи) перед позичальником надавати йому протягом певного часу кредити в межах заздалегідь узгодженого між сторонами розміру (обсягу) без проведення додаткових переговорів або укладання додаткових угод. Кредитна лінія має переваги порівняно з разовим кредитним договором (угодою) для обох сторін. Для позичальника – це більш визначена перспектива комерційної (підприємницької) діяльності, економія накладних видатків і часу, неминуче пов'язаних з веденням переговорів та укладенням кожного окремого кредитного договору (угоди). Такі ж переваги має і банк – кредитор.

КРЕДИТНА ОПЕРАЦІЯ – це договір щодо надання кредиту, який супроводжується записами за банківськими рахунками з відповідним відображенням у балансах кредитора та позичальника.

КРЕДИТНА СИСТЕМА – сукупність кредитних відносин та інститутів, які організують ці відносини. Кредитними називаються ті відносини, які складаються з приводу мобілізації тимчасово вільних грошових коштів підприємств, організацій, бюджету та населення, і використання цих коштів відбувається на умовах повернення для задоволення економічних і соціальних потреб суспільства. Основним провідником кредитних відносин в суспільстві є банки. Вони діють одночасно у ролі покупця і продавця існуючих в суспільстві тимчасово вільних грошових коштів. Купівля і залучення тимчасово вільних грошових коштів визначають пасивні операції банків, а продаж та інвестування – активні операції. Активні і пасивні операції здійснюються банком у відповідності з визначеними принципами, з застосуванням тих чи інших засобів, методів, форм та іншого інструментарію. Головним видом активних операцій комерційних

банків є кредитування. Воно здійснюється у відповідності з такими принципами: строковість, цільовий характер, забезпеченість та платність кредиту.

КРЕДИТНА СПІЛКА – неприбуткова організація, заснована фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднання грошових внесків членів кредитної спілки.

КРЕДИТНИЙ ДОГОВІР – договір, за яким одна сторона (кредитор) зобов'язується надати кредит іншій стороні (позичальникові) на передбачених умовах та в домовленому розмірі, а позичальник зобов'язується у встановлений строк повернути кредит та сплатити за нього відсотки. Для отримання кредиту позичальник звертається до банку. Форма звернення може бути у вигляді листа, клопотання, заяви. У документі зазначається необхідна сума кредиту, його мета, строк погашення та форми забезпечення. Якщо поточний рахунок позичальника відкритий в іншому банку, то він подає у банк установчі документи із зазначенням юридичної адреси, картку зі зразками підписів, завірену банком, та довідку банку про залишки коштів на рахунках і наявність заборгованості за позичками. Розмір відсоткових ставок та порядок їх сплати встановлюються банком і визначаються у кредитному договорі залежно від кредитного ризику, наданого забезпечення, попиту і пропозицій, які склалися на кредитному ринку, строку користування кредитом, облікової ставки та інших факторів. Банк здійснює контроль за виконанням позичальником умов кредитного договору, цільовим використанням кредиту, своєчасним і повним його погашенням. При цьому банк протягом усього строку дії кредитного договору підтримує ділові контакти з позичальником, зобов'язаний проводити перевірки стану збереження заставленого майна, що повинно передбачатися кредитним договором. У разі виявлення фактів використання кредиту не за цільовим призначенням, банк має право достроково розірвати кредитний договір, що є підставою для стягнення всіх коштів у межах зобов'язань позичальника за кредитним договором у встановленому чинним законодавством порядку.

КРЕДИТНИЙ ЗВІТ – сукупність інформації про суб'єкта кредитної історії, яка є повним або частковим відображенням його кредитної історії.

КРЕДИТНИЙ ПРАВОЧИН – правочин, за яким виникає, змінюється або припиняється зобов'язання фізичної або юридичної особи щодо сплати грошових коштів користувачу протягом певного часу в майбутньому (у тому числі договір страхування).

КРЕДИТНИЙ РИЗИК – ймовірність несплати позичальником основного боргу та відсотків, які належать сплаті за користування кредитом у терміни, визначені у кредитному договорі.

КРЕДИТОР – 1) у цивільному праві сторона в зобов'язанні, яка має право вимагати від іншої сторони (боржника) виконання певного зобов'язання. У двосторонніх договорах (напр., у договорі купівлі-продажу) кредиторами і боржниками одночасно є обидві сторони, в односторонньому (договір займу) – одна із сторін кредитор, а інша – боржник. В одному зобов'язанні може бути кілька кредиторів, і в цьому випадку, якщо інше не передбачено законом чи договором, кожен з них може вимагати виконання зобов'язання на рівні з іншими. Проте, якщо предмет зобов'язання є річчю неподільною, кредитори визнаються солідарними і будь-який з них має право пред'явити боржникові вимогу в повному обсязі, а боржник не має права висувати проти цієї вимоги заперечень, що ґрунтуються на його відносинах з іншими солідарними кредиторами, в яких цей кредитор не брав участі. Боржник, що виконав зобов'язання перед одним із солідарних кредиторів, звільняється від виконання цього зобов'язання перед іншим кредитором, а кредитор, що отримав виконання, зобов'язаний відшкодувати іншим кредиторам належну їм частку.

КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЬ – це здатність позичальника в повному обсязі і у визначеній кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями.

Л

ЛЕГАЛЬНЕ ТЛУМАЧЕННЯ - роз'яснення змісту цивільно-правової норми не тим органом, який прийняв нормативний акт, що містить цю норму, а тим, який уповноважений на це в силу закону.

ЛЕГКОВИЙ АВТОМОБІЛЬ – пасажирський автомобільний транспортний засіб з числом місць для сидіння не більше дев'яти з місцем водія включно.

ЛІГА СТРАХОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ – некомерційне об'єднання страховиків з метою обстоювання їхніх інтересів у владних структурах, сприяння удосконаленню страхового законодавства, підвищенню кваліфікації персоналу та інформаційного забезпечення страхових компаній, налагодженню контактів з відповідними об'єднаннями (асоціаціями) інших держав.

ЛІЗИНГ – різновид підприємницької діяльності, спрямованої на інвестування власних, позичкових або залучених коштів шляхом надання майнового кредиту. Полягає у наданні лізингодавцем лізингоодержувачу у виключне користування на визначений строк за умови сплати періодичних лізингових платежів майна, яке лізингодавець набуває у власність за дорученням і погодженням (вибором) лізингоодержувача (непрямий лізинг) або набув у власність раніше для цілей лізингу (прямий лізинг). Об'єктом лізингу можуть бути неспоживні речі, що використовуються для підприємницької діяльності, та нематеріальні активи (право користування землею, водою, іншими природними ресурсами, інтелектуальною власністю, право видавничої діяльності тощо). Основними суб'єктами лізингу є лізингодавець, лізингоодержувач і продавець лізингового майна. Крім них, у лізингу можуть брати участь кредитори лізингодавця, гаранті лізингоодержувача, сублізингодавці, страхувальники та інші суб'єкти. Правовідносини між основними суб'єктами лізингу щодо надання майнового кредиту регламентуються договором лізингу. Останній є платним консенсуальним договором і може укладатися у формі тристоронньої або багатосторонньої угоди за участю всіх основних суб'єктів лізингу при непрямому лізингу або двосторонньої угоди за участю лізингодавця і лізингоодержувача при прямому лізингу. Двостороннім є також договір зворотного лізингу, при якому продавець лізингового майна є одночасно лізингоодержувачем. Тристоронніми договорами і договорами зворотного лізингу регулюються як передача у користування, так і купівля-продаж об'єкта лізингу, а двосторонніми – тільки передача його у

користування, оскільки набуття майна лізингодавцем відбулося раніше. Договори лізингу класифікуються за: об'єктами лізингу (лізинг рухомого майна, що було і не було у вжитку, лізинг нерухомого майна, виробничих комплексів тощо); суб'єктами, що беруть участь у лізингу (прямий, непрямий, зворотний, пайовий і роздільний лізинг); сектором ринку, в якому здійснюється лізинг (внутрішній і міжнародний лізинг); ступенем окупності інвестицій і можливістю чи неможливістю переходу об'єкта лізингу у власність лізингоодержувача (фінансовий і оперативний лізинг); способом передачі об'єкта лізингу у власність лізингоодержувача (строковий, безстроковий щодо викупу і умовний лізинг); умовами використання об'єкта лізингу (цільовий і безумовний лізинг); умовами надання послуг лізингоодержувачу (лізинг з повним і неповним набором послуг, спеціальними послугами, компенсаційний, чистий); характером лізингових платежів (лізинг з грошовим, компенсаційним і змішаним платежами). Найбільше практичне значення має поділ на договори фінансового і оперативного (операційного, експлуатаційного) лізингу. Характерною рисою договорів фінансового лізингу є можливість переходу права власності на об'єкт лізингу до лізингоодержувача після використання об'єкта лізингу протягом строку, близького, як правило, до строку його повної амортизації. Строк дії договорів оперативного лізингу є суттєво коротшим від строку повної амортизації об'єкта лізингу, а сам об'єкт після закінчення строку договору повертається лізингодавцю, якщо тільки договір не продовжується на новий строк. Ризики випадкового знищення або пошкодження об'єкта лізингу та витрати на утримання об'єкта лізингу, крім витрат, пов'язаних з його експлуатацією та поновленням використаних матеріалів, при оперативному лізингу несе лізингодавець, а при фінансовому – лізингоодержувач, якщо інше не передбачено договором. Істотними умовами договору лізингу є: найменування сторін; об'єкт лізингу (склад і вартість майна), умови та строки його поставки; строк, на який укладається договір лізингу; розмір, склад та графік сплати лізингових платежів, умови їх перегляду; умови переоцінки вартості об'єкта лізингу; умови повернення об'єкта лізингу у разі банкрутства лізингоодержувача; умови страхування об'єкта лізингу; умови експлуатації й технічного обслуговування, модернізації об'єкта лізингу та надання інформації щодо його технічного стану; умови повернення об'єкта лізингу чи його викупу після закінчення договору лізингу, умови дострокового розірвання договору лізингу; відповідальність сторін; дати і місце укладення договору. Строк договору лізингу визначається за домовленістю сторін, але не може перевищувати строк повної амортизації об'єкта лізингу.

ЛІЗИНГОВИЙ КРЕДИТ – це відносини між юридичними особами, які виникають у разі оренди майна і супроводжуються укладанням лізингової угоди. Лізинг є формою майнового кредиту. Об'єктом лізингу є різне рухоме (машини, обладнання, транспортні засоби, обчислювальна та інша техніка) та нерухоме (будинки, споруди, система телекомунікацій та інше) майно.

ЛІКВІДАТОР – фізична особа, яка відповідно до рішення господарського суду організовує здійснення ліквідаційної процедури боржника, визнаного банкрутом, та забезпечує задоволення визнаних судом вимог кредиторів у встановленому законом порядку.

ЛІКВІДАЦІЯ – припинення діяльності суб'єкта підприємницької діяльності, визнаного господарським судом банкрутом, з метою здійснення заходів щодо задоволення визнаних судом вимог кредиторів шляхом продажу його майна.

ЛІКВІДАЦІЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ. Під час ліквідації неплатоспроможної юридичної особи вимоги її кредиторів задовольняються у порядку, передбаченому ст. 31 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», у такій черговості: 1. У першу чергу задовольняються: вимоги, забезпечені заставою; виплата вихідної допомоги звільненим працівникам банкрута, у тому числі відшкодування кредиту, отриманого на ці цілі; витрати Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що пов'язані з набуттям ними прав кредитора щодо банку, у розмірі всієї суми відшкодування за вкладом фізичних осіб; витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство в господарському суді та роботою ліквідаційної комісії, у тому числі: витрати на оплату державного мита; витрати заявника на публікацію оголошення про порушення справи про банкрутство; витрати на публікацію в офіційних друкованих органах інформації про порядок продажу майна банкрута; витрати на публікацію в засобах масової інформації про поновлення провадження у справі про банкрутство у зв'язку з визнанням мирової угоди недійсною; витрати керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), пов'язані з утриманням і збереженням майнових активів банкрута; витрати кредиторів на проведення аудиту, якщо аудит проводився за рішенням господарського суду за рахунок їхніх коштів; витрати на оплату праці керуючих (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) у порядку, передбаченому ст. 27 цього Закону. Перелічені витрати

відшкодовуються ліквідаційною комісією після реалізації нею частини ліквідаційної маси, якщо інше не передбачено законом. 2. У другу чергу задовольняються вимоги, що виникли із зобов'язань банкрута перед працівниками підприємства-банкрута (за винятком повернення внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства), зобов'язань, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян шляхом капіталізації відповідних платежів у порядку, встановленому КМУ, а також вимоги громадян – довіритель (вкладників) довірчих товариств або інших суб'єктів підприємницької діяльності, які залучали майно (кошти) довіритель (вкладників). 3. У третю чергу задовольняються вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів). 4. У четверту чергу задовольняються вимоги кредиторів, не забезпечені заставою, у тому числі й вимоги кредиторів, що виникли із зобов'язань у процедурі розпорядження майном боржника чи у процедурі санації боржника. 5. У п'яту чергу задовольняються вимоги щодо повернення вкладів членів трудового колективу до статутного фонду підприємства. 6. У шосту чергу задовольняються інші вимоги.

ЛІКВІДАЦІЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ. У разі ліквідації платоспроможної юридичної особи вимоги її кредиторів задовольняються у такій черговості, передбаченій ст. 112 ЦК: у першу чергу задовольняються вимоги щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та вимоги кредиторів, забезпечені заставою чи іншим способом; у другу чергу задовольняються вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, вимогами автора про плату за використання результатів його інтелектуальної, творчої діяльності; у третю чергу задовольняються вимоги щодо податків, зборів (обов'язкових платежів); у четверту чергу задовольняються всі інші вимоги. Вимоги однієї черги задовольняються пропорційно сумі вимог, що належать кожному кредитору цієї черги. У разі відмови ліквідаційної комісії у задоволенні вимог кредитора або ухилення від їх розгляду кредитор має право до затвердження ліквідаційного балансу юридичної особи звернутися до суду із позовом до ліквідаційної комісії, і за рішенням суду вимоги кредитора можуть бути задоволені за рахунок майна, що залишилося після ліквідації юридичної особи. Вимоги кредитора, заявлені після закінчення строку, встановленого ліквідаційною комісією для їх пред'явлення, задовольняються з майна юридичної особи, яку ліквідують, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, заявлених своєчасно. Вимоги кредиторів, які не визнані ліквідаційною комісією, якщо кредитор у місячний строк після одержання повідомлення про повну або часткову відмову у визнанні

його вимог не звернувся до суду з позовом, вимоги, у задоволенні яких за рішенням суду кредиторів відмовлено, а також вимоги, які не задоволені через відсутність майна юридичної особи, що ліквідується, вважаються погашеними.

ЛІКВІДАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ – це повне припинення юридичної особи без виникнення правонаступництва. Відповідно до ст. 110 ЦК юридична особа ліквідується: 1) за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами; 2) за рішенням суду про визнання судом недійсною державної реєстрації юридичної особи через допущені під час її створення порушення, які не можна усунути, а також в інших випадках, передбачених законом. Вимога про ліквідацію юридичної особи на підставах, зазначених у п. 2 ч. 1 ст. 110 ЦК, може бути пред'явлена до суду органом, що здійснює державну реєстрацію, а також учасником юридичної особи. Інші особи, наприклад кредитори юридичної особи, не мають права пред'являти позов про її ліквідацію. Рішенням суду про ліквідацію юридичної особи на її учасників або орган, уповноважений установчими документами приймати рішення про ліквідацію юридичної особи, можуть бути покладені обов'язки щодо проведення ліквідації юридичної особи. Якщо вартість майна юридичної особи є недостатньою для задоволення вимог кредиторів, юридична особа може ліквідуватися лише у порядку, передбаченому законодавством про неспроможність, а саме Законом України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”.

ЛІС – тип природних комплексів, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище.

ЛІСОВА ДІЛЯНКА – ділянка лісового фонду України з визначеними межами, виділена відповідно до Лісового кодексу для ведення лісового господарства та використання лісових ресурсів без вилучення її у землекористувача або власника землі.

ЛІСТИНГ – сукупність процедур з включення цінних паперів до реєстру організатора торгівлі та здійснення контролю за відповідністю цінних паперів і емітента умовам та вимогам, установленим у правилах організатора торгівлі.

ЛІЦЕНЗІАТ (ВЛАСНИК ЛІЦЕНЗІЇ) – юридична або фізична особа, якій Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення видала відповідну ліцензію.

ЛІЦЕНЗІЙНА КАРТКА ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ – документ, який містить реєстраційні дані ліцензії та транспортного засобу.

ЛІЦЕНЗІЙНИЙ ДОГОВІР – це цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію) на умовах, визначених за взаємною згодою сторін з урахуванням вимог Цивільного кодексу та іншого закону (ч.1 ст.1109 ЦК). Ліцензійний договір є двостороннім, консенсуальним, оплатним. Ліцензійні договори залежно від обсягу прав ліцензіата можуть бути у формі простої невиключної ліцензії та виключної ліцензії. За простою невиключною ліцензією ліцензіар передає ліцензіату право на використання об'єкта інтелектуальної власності, зберігаючи при цьому таке ж право і за собою, а також може видавати ліцензії на використання цього ж об'єкта іншим особам. Виключна ж ліцензія, передбачаючи видачу дозволу на право використання об'єкта інтелектуальної власності ліцензіату, навпаки, заперечує можливість передачі такого права стосовно того ж об'єкта іншим особам, хоча ліцензіар і зберігає за собою право самому комерційно використовувати об'єкт. Допускається укладення інших видів ліцензійних договорів, що не суперечать чинному законодавству: патентний ліцензійний договір, стосовно об'єкта якого подана заявка на видачу патента (свідоцтва) або його вже одержано; безпатентний ліцензійний договір, стосовно об'єкта якого не може бути виданий охоронний документ; змішаний – якщо договір охоплює зразу декілька об'єктів; примусовий – коли об'єкт не використовується протягом встановленого законом періоду, то за заявою будь-кого заінтересованого у використанні об'єкта інтелектуальної власності, згідно з рішенням суду таке право йому надається у примусовому порядку. У ліцензійному договорі повинні бути передбачені способи використання об'єкта інтелектуальної власності, розмір винагороди чи порядок визначення винагороди за кожний спосіб використання об'єкта інтелектуальної власності, порядок і строки його виплати а також інші умови, узгоджені сторонами. Предмет ліцензійного

договору – виключні майнові права, що відомі на день укладення угоди. За виключною ліцензією ліцензіат має право на укладення субліцензійного договору, тобто, в свою чергу, передати одержані за ліцензією права іншим особам. Ліцензійний договір укладається в письмовій формі. Ліцензійні договори діють протягом передбачених сторонами строків, але не довше дії виключних прав на об'єкти права інтелектуальної власності. Відповідальність сторін за ліцензійним договором настає у вигляді обов'язку відшкодувати іншій стороні заподіяну невиконанням чи неналежним виконанням своїх обов'язків шкоду, а при грошових зобов'язаннях – сплатити неустойку (штраф чи пеню).

ЛІЦЕНЗІЙНІ ВИМОГИ – кваліфікаційні, організаційні, технічні, технологічні, фінансово-економічні, особливі вимоги до телерадіоорганізацій, які мають на меті отримання ліцензії на мовлення.

ЛІЦЕНЗІЯ – спеціальний дозвіл, який видається компетентним державним органом, або уповноваженою ним особою на здійснення певних дій чи діяльності у визначених сферах або на використання певних прав, що належать іншій особі. В Україні видача і отримання ліцензії (ліцензування) застосовується державою як метод регулювання господарської діяльності, цивільно-правових відносин щодо об'єктів інтелектуальної власності, а також як форма і засіб здійснення контролю держави за дотриманням суб'єктами господарювання вимог законодавства, що пред'являються до зовнішньоекономічної діяльності, валютних операцій, окремих видів підприємництва та ін.

ЛІЦЕНЗІЯ НА МОВЛЕННЯ – документ державного зразка, який видається Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення та засвідчує право ліцензіата відповідно до учом ліцензії здійснювати мовлення, використовувати канали мовлення, мережі мовлення, канали багатоканальних телемереж.

ЛІЦЕНЗІЯ ПРОВАЙДЕРА ПРОГРАМНОЇ ПОСЛУГИ – документ державного зразка, який видається Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення та засвідчує право ліцензіата надавати програмні послуги з використанням ресурсу багатоканальних телемереж.

ЛІЦЕНЗУВАННЯ – видача, переоформлення та анулювання ліцензій, видача дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ та

ліцензійних реєстрів, контроль за додержання ліцензіатами ліцензійних умов, видача розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування.

ЛІЦЕНЗУВАННЯ МОВЛЕННЯ – видача, провадження, переоформлення, анулювання ліцензій на мовлення, внесення змін до ліцензій на мовлення, видача дублікатів ліцензій на мовлення, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов і умов ліцензії, видача розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов і умов ліцензії, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування мовлення.

ЛІЦИТАТОР – особа, яка веде аукціонні (публічні) торги, аукціоніст професіонал, котрий володіє процедурою проведення аукціону. Призначається організатором торгів. Функціональні обов'язки ліцитатора визначаються положеннями про порядок проведення певних видів аукціонів. За загальним правилом торги розпочинаються з оголошення порядку їх проведення. По кожному лоту, що виставляється на торги, ліцитатор оголошує в інформаційній картці його номер, назву, коротку характеристику майна (товару), стартову ціну і крок торгів. Якщо ціна, запропонована учасником торгів, котрий першим підняв квиток з номером, є більшою за попередню, то ліцитатор називає номер учасника і запропоновану ним ціну. Коли ж протягом трьох хвилин після триразового повторення останньої ціни не буде запропоновано вищої, ліцитатор одночасно з ударом молотка оголошує про продаж лота, називає ціну продажу і номер, під яким зареєстрований переможець як учасник торгів.

ЛЛОЙД – 1) міжнародний страховий ринок, заснований у 1734 році й розташований у Лондонському Сіті; 2) корпорація (об'єднання) юридично незалежних страховиків, кожний з яких самостійно приймає на страхування ризики, виходячи зі своїх фінансових можливостей. Кожен член ллойда на забезпечення своєї діяльності має внести вагому суму у вигляді депозиту. Члени ллойда об'єднані в синдикати, очолювані андеррайтерами, кожен з яких приймає ризики на страхування від імені членів відповідного синдикату. Останні приймають на страхування ризики від імені членів синдикату. Нині ллойд є великим страховиком і перестраховиком, особливо морських, авіаційних, автомобільних, нафтогазодобувних ризиків. Багато українських страховиків перестраховують ризики на ринку ллойда.

ЛОГІЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ - роз'яснення змісту цивільно-правової норми шляхом правил формальної логіки.

ЛОГОТИП (ФІРМОВИЙ, ТОРГОВИЙ ЗНАК) – будь-яка комбінація позначень (слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів), які придатні для вирізнення програм чи передач однієї телерадіоорганізації від іншої.

ЛОМБАРД – юридична особа, що надає позику під заставу рухомого майна. В Україні здійснювати ломбардні операції можуть лише державні підприємства і організації, а також повні товариства. Учасники повного товариства несуть солідарну відповідальність по зобов'язаннях товариства усім своїм майном. Під час видачі позики під заставу ломбард укладає у письмовій формі договір застави, в якому зазначається: найменування сторін та їх місцезнаходження (місцепроживання), суть забезпеченої заставою вимоги, її розмір, строк виконання зобов'язання, опис, оцінка і місцезнаходження заставленого майна та інші умови. Оцінка переданого у заставу майна визначається за домовленістю сторін. Ломбард зобов'язаний страхувати заставлене майно за рахунок заставодавця за оцінкою, узгодженою перед прийняттям майна в заставу. У випадку, коли під час реалізації предмета застави виручена грошова сума перевищує розмір забезпечених заставою вимог, різниця повертається заставодавцю. За видану позику під заставу ломбард стягує плату за її користування та окремо плату за зберігання заставленого майна – з повної суми оцінки, визначеної під час прийняття майна. Ломбарди мають право також надавати послуги щодо зберігання незаставленого майна.

ЛОМБАРДНА ОПЕРАЦІЯ – операція фізичних чи юридичних осіб з отримання коштів від юридичної особи, кваліфікованої як фінансова установа згідно із законодавством України, під заставу товарів або валютних цінностей. Ломбардні операції є різновидом кредиту під заставу.

М

МАГІСТРАЛЬНИЙ ТРУБОПРОВІД – технологічний комплекс, що функціонує як єдина система і до якого входить окремий трубопровід з усіма об'єктами і спорудами, зв'язаними з ним єдиним технологічним процесом, або кілька трубопроводів, якими здійснюються транзитні, міждержавні, міжрегіональні поставки продуктів транспортування споживачам, або інші трубопроводи, спроектовані та збудовані згідно з державними будівельними вимогами щодо магістральних трубопроводів.

МАЙНО – особливий об'єкт, яким вважається окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки (ч.1 ст.190 ЦК).

МАЙНОВЕ СТРАХУВАННЯ – галузь страхування, в якій об'єктом страхування є майно, що належить юридичним або фізичним особам.

МАЙНОВИЙ ПОРУЧИТЕЛЬ – особа, яка передає в іпотеку нерухоме майно для забезпечення виконання зобов'язання іншої особи – боржника.

МАЙНОВІ САНКЦІЇ – передбачені законом або договором засоби впливу на правопорушника, пов'язані з настанням для нього негативних, невігідних правових наслідків майнового характеру. Цивільному законодавству відомі такі майнові санкції: конфіскаційні – це санкції, що пов'язані з безоплатним вилученням у доход держави майна (напр., до особи може бути застосовано позбавлення права власності на майно за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення (конфіскація) у випадках, встановлених законом (ст.354 ЦК)); штрафні – ті, які застосовуються до правопорушника незалежно від майнової шкоди, якої зазнала потерпіла сторона внаслідок правопорушення (напр., відповідно до ст.549 ЦК штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання). Від конфіскаційних штрафні санкції відрізняються тим, що перші стягуються з правопорушника в доход держави, другі – на користь потерпілої сторони. Суттєвою ознакою штрафних санкцій є те, що вони застосовуються незалежно від наявності збитків; компенсаційні санкції – ті, що призначені відшкодувати потерпілій стороні шкоду, заподіяну правопорушником. Як правило, такі санкції застосовуються у випадках невиконання або неналежного виконання зобов'язання із договору або заподіяння шкоди деліктом (напр., відшкодування

майнової шкоди фізичній особі, яка потерпіла від злочину (ст.1177 Цивільного Кодексу)).

МАЛЕ ПІДПРИЄМСТВО – різновид підприємства в Україні, самостійний господарюючий суб'єкт, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідну або комерційну діяльність з метою одержання відповідного прибутку (доходу). До категорії малих підприємств, незалежно від організаційно-правової форми і форми власності, належать підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 500 тисяч євро. Середньооблікова чисельність працюючих визначається з урахуванням усіх працівників, у тому числі тих, що працюють за договорами та за сумісництвом, працівників представництв, філій, відділень та інших відокремлених підрозділів.

МАЛОЛІТНЯ ОСОБА - особа, яка не досягла чотирнадцятирічного віку. Вона наділена частковою дієздатністю і не несе відповідальності за завдану нею шкоду.

МАРЖА – величина, яка виражає різницю між процентними ставками, курсами цінних паперів, ставками страхових внесків і відшкодувань, цінами товарів тощо. Термін широко використовується у банківській, біржовій, страховій і торгівій діяльності та у відповідних договорах і законодавстві, що опосередковують цю діяльність.

МАСОВА ІНФОРМАЦІЯ – публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація.

МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ – вид особистого страхування на випадок втрати здоров'я від хвороби або внаслідок нещасного випадку. Медичне страхування застосовується з метою нагромадження й ефективного використання коштів, потрібних для покриття витрат на медичне обслуговування страхувальників. Медичне страхування може бути обов'язковим і добровільним. Договір про медичне страхування укладається в індивідуальному порядку, гарантуючи застрахованому отримання медичної допомоги в обсягах і на умовах, визначених чинним законодавством або правилами страхування.

МЕМОРІАЛЬНИЙ ОРДЕР – міжбанківський розрахунковий документ, який у випадках передбачених інструкцією, складається банком під час здійснення розрахунків для документального оформлення операцій щодо списання коштів з рахунка платника, операцій з виконання письмового доручення платника або розпорядження стягувача щодо списання коштів з рахунка платника.

МЕРЕЖА МОВЛЕННЯ – сукупність визначених ліцензією на мовлення каналів мовлення, телемереж, радіочастот, супутників, які використовуються мовником для розповсюдження теле- чи радіопрограм та передач.

МЕТОД ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА – сукупність правових засобів і прийомів впливу на майнові та особисті немайнові відносини, які дістали відображення в цивільно-правових нормах. Визначальною ознакою методу цивільно-правового регулювання суспільних відносин є юридична рівність сторін. Ні один із учасників цивільно-правових відносин не може примусити іншого учасника до певної поведінки за формою і суттю. З цією ознакою пов'язана й інша ознака, а саме диспозитивність сторін у цивільно-правових відносинах. Поняття диспозитивності означає, що учасники можуть діяти на власний розсуд, вирішуючи питання щодо прав та обов'язків у даному правовідношенні. Взаємовідносини сторін визначаються лише їх узгодженою волею. Можливість діяти на свій розсуд визначає ще одну рису методу цивільно-правового регулювання. Це – ініціативність сторін під час встановлення їх взаємовідносин і зв'язків між ними. Для учасників цивільних правовідносин, які не виконують своїх обов'язків, порушують права інших учасників цивільних правовідносин, настає цивільно-правова відповідальність, що полягає у застосуванні до порушників засобів захисту і мір цивільної відповідальності, які мають переважно майновий характер.

МЕТОДИ НАУКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА – це прийоми, способи і засоби вирішення відповідних наукових завдань. Метод – це спосіб пізнання дійсності і її відтворення в мисленні. У юридичній науці використовують загальнонаукові і спеціальні методи дослідження. Загальнонаукові методи застосовуються в усіх суспільних науках. Загальнонаукові методи – це методи філософського характеру, що визначають загальну методологічну спрямованість кожного дослідження. До них належать матеріалістичні методи пізнання розвитку суспільних відносин і, перш за все, метод матеріалістичної діалектики. Виходячи з нього, правове дослідження має базуватися на об'єктивному і всебічному аналізі реальної дійсності, тобто на

конкретних суспільних відносинах, реальній практиці, оцінці історичного розвитку. Досліджуючи певні правові явища у сфері суспільних відносин, вчений використовує загальнофілософські методи пізнання дійсності. Крім загальнофілософських, у правовій науці (в тому числі й у цивілістиці) використовують спеціальні методи, тобто способи і прийоми дослідження, притаманні певній науці, до яких належать соціологічні методи, порівняльний метод, метод комплексного аналізу та системний метод. Соціологічний метод – це метод спеціального соціологічного пізнання і прийомів. Цивільно-правова наука глибоко і всебічно вивчає багатоманітні зв'язки цивільного права з життям суспільства і держави і навпаки – вплив суспільних відносин на цивільне право. Спрямованістю соціологічного методу є вивчення ефективності застосування норм цивільного законодавства та його інститутів. Це неможливо без конкретного аналізу судової практики, проведення соціологічних опитувань, вивчення матеріалів засобів масової інформації. Порівняльний метод заснований на вивченні правового регулювання відповідних правовідносин в інших законодавствах і правових системах. При цьому кожний предмет дослідження, тобто конкретний інститут, загальні принципи певної системи норм, окремі правові категорії тощо, вивчаються всебічно в їх історичному розвитку, становленні з урахуванням доктринальних дискусій, доцільності застосування у вітчизняному праві. Метод комплексного аналізу – це комплексний, всебічний аналіз проблемного питання, певної категорії за допомогою інших наук. Наприклад інститут права власності не можна виокремити від відповідних економічних досліджень. Даний метод проявляється й у взаємопов'язаному вивченні інших правових явищ. Інститут обмежених речових прав необхідно вивчати з точки зору принципів засад підгалузі речового права, схожих зобов'язальних прав, а заставне право не можна досліджувати без аналізу інших способів забезпечення зобов'язань, їх загальних рис та відмінностей. Системний метод (метод системного аналізу) полягає в тому, що конкретне явище розглядається як система, тобто певна організаційна форма, в якій складові частини поєднані спільною метою. Системний аналіз полягає у виявленні її елементів, встановленні взаємозв'язків між ними, визначенні загальних рис, характерних ознак, які дають змогу об'єднати елементи в єдине ціле. Такі системні аналізи на сучасному етапі є дуже актуальними, і можна виділити проблемні аспекти в систематизації зобов'язань, прав, юридичних осіб, договорів тощо.

МЕЦЕНАТСТВО - добровільна безкорислива матеріальна, фінансова, організаційна та інша підтримка фізичними особами

набувачів благодійної допомоги.

МИРОВА УГОДА – домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочки та (або) розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, яка оформляється угодою сторін. Мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство.

МІЖНАРОДНА КООПЕРАЦІЯ – взаємодія двох або більше суб'єктів господарської діяльності, серед яких хоча б один є іноземним, під час якої здійснюється спільна розробка або спільне виробництво, спільна реалізація кінцевої продукції та інших товарів на основі спеціалізації у виробництві проміжної продукції (деталей, вузлів, матеріалів, а також устаткування, що використовуються у комплексних поставках) або спеціалізації на окремих технологічних стадіях (функціях) науково-дослідних робіт, виробництва та реалізації з координацією відповідних програм господарської діяльності.

МІЖНАРОДНІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ І ВАНТАЖІВ – перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом з перетином державного кордону.

МІЖНАРОДНІ ЧОВНИКОВІ (МАЯТНИКОВІ) ПЕРЕВЕЗЕННЯ – перевезення, що передбачають прямі та зворотні поїздки груп пасажирів з певного місця відправлення до певного місця призначення.

МІСЦЕ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ – останнє місце проживання спадкодавця. Якщо місце проживання невідоме, то місцем відкриття спадщини буде місце знаходження його майна (нерухомого) або основної його частини і лише потім місце розташування рухомого майна.

МІСЦЕВИЙ ВЕКСЕЛЬ - вексель, який підлягає оплаті в місцезнаходженні векселедержателя.

МІСЦЕ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – місце, де боржник має вчинити дії, що складають об'єкт зобов'язального правовідношення, а кредитор має прийняти запропоноване йому боржником належне виконання. Місце виконання зобов'язання встановлюється у договорі. Якщо місце виконання зобов'язання не встановлено у договорі, виконання провадиться: 1) за зобов'язанням про передання нерухомого майна – за місцезнаходженням цього майна; 2) за

зобов'язанням про передання товару (майна), що виникає на підставі договору перевезення, за місцем здавання товару (майна) перевізникові; 3) за зобов'язанням про передання товару (майна), що виникає на підставі інших правочинів, – за місцем виготовлення або зберігання товару (майна), якщо це місце було відоме кредиторіві на момент виникнення зобов'язання; 4) за грошовим зобов'язанням – за місцем проживання кредитора, а якщо кредитором є юридична особа, – за її місцезнаходженням на момент виникнення зобов'язання. Якщо кредитор на момент виконання зобов'язання змінив місце проживання (місцезнаходження) і сповістив про це боржника, зобов'язання виконується за новим місцем проживання (місцезнаходженням) кредитора з віднесенням на кредитора всіх витрат, пов'язаних із зміною місця виконання; 5) за іншим зобов'язанням – за місцем проживання (місцезнаходженням) боржника. Зобов'язання може бути виконане в іншому місці, якщо це встановлено актами цивільного законодавства або впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту (ст.532 ЦК).

МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ – місцезнаходження постійно діючого виконавчого органу юридичної особи, а в разі його відсутності – місцезнаходження іншого органу чи особи, уповноваженої діяти від імені юридичної особи без довіреності, за певною адресою, яка вказана засновниками (учасниками) в установчих документах і за якою здійснюється зв'язок з юридичною особою.

МІСЦЕ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ – країна, на території якої безпосередньо надаються туристичні послуги.

МІСЦЕ ПРОДАЖУ (РЕАЛІЗАЦІЇ) ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ – країна, в якій зареєстровано відповідний суб'єкт господарювання, що реалізує туристичний продукт.

МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо), у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово (ст. 29 ЦК). Фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, вільно обирає собі місце проживання, за винятком обмежень, що встановлюються законом. Місцем проживання фізичної особи у віці від десяти до чотирнадцяти років є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я

тощо, в якому вона проживає, якщо інше місце проживання не встановлено за згодою між дитиною та батьками (усиновлювачами, опікуном) або організацією, яка виконує щодо неї функції опікуна. У разі спору місце проживання фізичної особи у віці від десяти до чотирнадцяти років визначається органом опіки та піклування або судом. Місцем проживання фізичної особи, яка не досягла десяти років, є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я, в якому вона проживає. Місцем проживання недієздатної особи є місце проживання її опікуна або місцезнаходження відповідної організації, яка виконує щодо неї функції опікуна. ЦК вперше визначено, що фізична особа може мати кілька місць проживання.

МІСЬКИЙ ЕЛЕКТРИЧНИЙ ТРАНСПОРТ – складова частина єдиної транспортної системи, призначена для перевезення громадян трамваями, тролейбусами, поїздами метрополітену на маршрутах (лініях) відповідно до вимог життєзабезпечення населених пунктів.

МОВЛЕННЯ (ТЕЛЕРАДІОМОВЛЕННЯ) – створення (комплектування та/або пакетування) і розповсюдження програм, пакетів програм, передач з використанням технічних засобів телекомунікацій для публічного приймання за допомогою побутових теле- та радіоприймачів у відкритий спосіб чи за абонентну плату на договірних засадах.

МОВНИК (ТЕЛЕ- ЧИ РАДІО) – суб'єкт господарювання, який створює (комплектує та/або пакетує) телевізійні чи радіопроеграми та передачі і розповсюджує їх у відкритому або кодованому вигляді за допомогою технічних засобів шляхом трансляції та ретрансляції для приймання їх споживачами.

МОМЕНТ ЗДІЙСНЕННЯ ЕКСПОРТНОГО (ІМПОРТНОГО) КОНТРАКТУ - момент, на який здійснено всі обов'язки за зазначеним контрактом, включаючи оформлення векселів (тратт) або укладення кредитних угод.

МОМЕНТ ЗДІЙСНЕННЯ ЕКСПОРТУ (ІМПОРТУ) - момент перетину товаром митного кордону України або переходу права власності на зазначений товар, що експортується чи імпортується, від продавця до покупця.

МОРАЛЬ - система норм і принципів, які виникають із потреб узгодженості інтересів індивідів між собою і спрямовані на регулювання поведінки людей відповідно традиціям, вихованню, суспільної думки.

МОРАЛЬНА ШКОДА полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи (ч.2 ст.23 ЦК). Підставою для відшкодування моральної шкоди є факт заподіяння особі фізичного болю та страждань, або душевних страждань, або приниження честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. Відповідно до чинного законодавства моральна шкода може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності, права інтелектуальної власності, прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків. Під немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підірив довіри до її діяльності. Суб'єктами права вимоги за зобов'язаннями про відшкодування моральної шкоди можуть бути фізичні, юридичні особи, а також держава. Відповідно до загальних підстав цивільно-правової відповідальності обов'язковому з'ясуванню під час вирішення спору про відшкодування моральної (немайнової) шкоди підлягають: наявність такої шкоди, протиправність діяння (бездії) її заподіювача, наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача та вини останнього в її заподіянні. Особа звільняється від відповідальності щодо відшкодування моральної шкоди, якщо доведе, що остання заподіяна не з її вини. Ступінь вини заподіювача шкоди і потерпілого та урахування матеріального становища відповідача можуть впливати на розмір відшкодування моральної шкоди у сторону його зменшення (ст. 1193 ЦК). Розмір відшкодування

моральної (немайнової) шкоди судом визначається залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) та з урахуванням інших обставин. Моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном або в інший спосіб, у якому виражається майновий характер відповідальності. У разі заподіяння особі моральної шкоди неправомірними діями кількох осіб розмір відшкодування визначається з урахуванням ступеня вини кожного із заподіювачів. На осіб, які заподіяли моральну шкоду спільно (взаємопов'язаними, сукупними діями або діями з єдиним наміром) покладається солідарна відповідальність за її відшкодування.

МОРАТОРІЙ - в цивільному праві розуміється як підстава припинення позовної давності. В данному випадку Кабінет Міністрів України відсовує термін виконання зобов'язань. Мораторій може бути загальним — коли відноситься до всіх зобов'язань або частковим - коли поширюється лише на певні їх види. Як правило, об'ява мораторію пов'язана з надзвичайною ситуацією: військовими діями, проведенням економічних реформ тощо.

МОРАТОРІЙ НА ЗАДОВОЛЕННЯ ВИМОГ КРЕДИТОРІВ - зупинення виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), термін виконання яких настав до дня введення мораторію, і припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до прийняття рішення про введення мораторію.

МОРСЬКЕ СТРАХУВАННЯ – один з найдавніших видів страхування. Охоплює страхування суден, вантажів і фрахту, екіпажу та пасажирів від різних видів небезпеки під час виконання рейсів. Головні ризики: збитки від вогню, блискавки, шторму та іншого стихійного лиха, від зіткнення суден, посадки судна на мілину, зникнення судна безвісти тощо. Крім того, морське страхування покриває витрати, зумовлені загальною аварією, крадіжкою і пропажею вантажу. Обсяг відповідальності в разі морського страхування визначається спеціальними умовами.

МОРСЬКИЙ ПОРТ – державне транспортне підприємство, призначене для обслуговування суден, пасажирів і вантажів на відведених порту території та акваторії, а також перевезення вантажів і пасажирів на судах, що належать порту.

МОТОРНЕ (ТРАНСПОРТНЕ) СТРАХОВЕ БЮРО (МТСБ) – об'єднання страховиків, котрі здійснюють страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів. МТСБ є юридичною особою. Створене в 1994 році. Нині об'єднує понад 70 страховиків. Страховики можуть входити до МТСБ як повні або асоційовані члени. Вищим органом управління є загальні збори страховиків — членів Моторного бюро (МТСБ). Мета об'єднання – координація діяльності членів цього об'єднання з питань оформлення страхування і покриття шкоди, завданої третім особам внаслідок дорожньо-транспортних пригод на території України, а також за її межами, реалізація договорів, конвенцій і домовленостей з уповноваженими організаціями зі страхування цивільної відповідальності транспортних засобів інших країн. Фінансування виконання гарантійних функцій та завдань МТСБ здійснюється за рахунок коштів централізованих резервних фондів органами управління цього об'єднання.

Н

НАБУВАЛЬНА ДАВНІСТЬ. Інститут цивільного права, за яким особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом десяти років або рухомим майном – протягом п'яти років, набуває право власності на це майно, якщо інше не встановлено ЦК (ч.1 ст.344 ЦК). Інститут набувальної давності є новелою ЦК. Набувальна давність пов'язана з фактами безтитульного володіння майном. Відрізняють титульне і безтитульне володіння майном. Титульне володіння – це володіння річчю, підставою якого служить будь-яка правова підстава або титул (напр., договір купівлі-продажу). Безтитульне володіння – це фактичне володіння, яке не спирається на будь-які правові підстави набувальної давності і розповсюджується на випадки фактичного, безтитульного володіння чужим майном. Для набуття права власності за набувальною давністю потрібне дотримання певних умов, які торкаються добросовісності і строків володіння. ЦК (ст.344) передбачає, що особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом десяти років або рухомим майном – протягом п'яти років, набуває права власності на це майно (набувальна давність), якщо інше не встановлено нормами ЦК. Право власності на нерухоме майно, що підлягає державній реєстрації, виникає за набувальною давністю з моменту державної реєстрації. Особа, яка заявляє про давність володіння, може приєднати до часу свого володіння весь час, протягом якого цим майном володіла особа, чий правонаступником (спадкоємцем) вона є.

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА “ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО” – це впорядковані та систематизовані дані щодо основних цивільно-правових постулатів і категорій. Цивільне право як навчальна дисципліна вивчає цивільне право і науку цивільного права. Предметом цивільного права як навчальної дисципліни слід вважати вивчення цивільного права і науки цивільного права, теоретичних і законодавчих категорій цивільного права, які безпосередньо розкривають зміст інститутів і підгалузей цивільного права та практики застосування цивільно-правових норм. Завданням цивільного права як навчальної дисципліни є викладення діючого цивільного законодавства та існуючої практики на науковому фундаменті та відповідних теоретичних концепціях. Глибоке пізнання соціально-економічної та юридичної природи цивільно-правових інститутів формує професіональну правосвідомість сучасного юриста та надає змогу аналізувати зміни і вдосконалення у законодавстві та

правозастосовчій діяльності. Одним із найважливіших завдань цивільного права як навчальної дисципліни є теоретико-пізнавальні завдання отримання, аналізу та систематизації досягнень цивілістичної науки. Проте система курсу цивільного права не збігається з системою цивільного права як галузі права і системою цивільного законодавства. Вона являє собою певне поєднання цих систем і відображає призначення навчальної дисципліни цивільного права – навчити студентів використовувати правову інформацію на підставі аналізу сутності цивільно-правових категорій та теоретичного обґрунтування закріплених у законодавстві норм. Система навчального курсу цивільного права не збігається із системою цивільного права і системою ЦК України і має різні варіанти.

НАДЗВИЧАЙНА СИТУАЦІЯ – обставини, що склалися (або можуть скластися) на певній території внаслідок стихійного лиха, катастрофи, аварії або іншої біди, що зумовило людські жертви, матеріальні втрати, шкоду довкіллю, порушення нормальних умов життя й діяльності. За причинами, які можуть призвести до виникнення надзвичайної ситуації на території України, розрізняють: надзвичайні ситуації техногенні, природні, соціально-політичні та воєнні. Залежно від поширеності за територією, обсягів заподіяних або очікуваних економічних збитків, кількості людей, які загинули, визначаються чотири рівні надзвичайної ситуації – загальнодержавний, регіональний, місцевий та об’єктний.

НАДІЙНИЙ ЗАСІБ ЕЛЕКТРОННОГО ЦИФРОВОГО ПІДПISУ – засіб електронного цифрового підпису, що має сертифікат відповідності або позитивний експертний висновок за результатами державної експертизи у сфері криптографічного захисту інформації. Підтвердження відповідності та проведення державної експертизи цих засобів здійснюється у порядку, визначеному законодавством.

НАЙМАЧ – сторона у договорі найму (оренди). За загальним правилом наймач зобов’язаний користуватися річчю відповідно до її призначення та умов договору. Якщо наймач користується річчю, переданою йому у найм, не за її призначенням або з порушенням умов договору найму, наймодавець має право вимагати розірвання договору та відшкодування збитків. Ризик випадкового знищення або пошкодження майна несе наймач, який затримав повернення речі наймодавець (ст.772 ЦК). Наймач має право змінювати стан речі, переданої йому у найм, лише за згодою наймодавця (ст.773 ЦК). Відповідно до ст.775 ЦК право власності на плоди, продукцію, доходи, одержані наймачем внаслідок користування найманою річчю,

належать наймачу. Користуючись найнятим майном, наймач може проводити ті чи інші його поліпшення. Зокрема, поточний ремонт речі, переданої у найм, провадиться наймачем за його рахунок, якщо інше не встановлено договором або законом. Наймач може поліпшити річ, яка є предметом договору найму лише за згодою наймодавця (ст.778 ЦК).

НАЙМЕНУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ. Юридична особа повинна мати своє найменування, яке містить інформацію про її організаційно-правову форму. Найменування установи має містити інформацію про характер її діяльності. Юридична особа може мати крім повного найменування скорочене найменування. Юридична особа, що є підприємницьким товариством, може мати комерційне (фірмове) найменування. Комерційне (фірмове) найменування юридичної особи може бути зареєстроване у порядку, встановленому законом. Найменування юридичної особи вказується в її установчих документах і вноситься до Єдиного державного реєстру.

НАЙМОДАВЕЦЬ – це сторона у договорі найму (оренди). Головним обов'язком наймодавця є надання наймачеві майна у стані, що відповідає умовам договору і призначенню майна. Відповідно до ст.767 ЦК наймодавець зобов'язаний передати наймачеві річ у комплекті й у стані, що відповідають умовам договору найму та її призначенню. Крім цього, наймодавець зобов'язаний попередити наймача про особливі властивості та недоліки речі, які йому відомі і які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна наймача чи інших осіб або призвести до пошкодження самої речі під час користування нею. Наймодавець може гарантувати якість речі протягом всього строку найму (ст.768 ЦК).

НАКЛАДНА – спеціальний документ, яким оформляються приймання, передача, видача, відправлення, перевезення продукції (товарів) та інших матеріальних цінностей. Залежно від форми, змісту, юридичних наслідків та інших критеріїв існують такі види накладних: товарна, товарно-транспортна, залізнична, авіавантажів, транспортна. Товарна накладна – первинний бухгалтерський документ, яким оформляються операції по відпуску і прийманню матеріальних цінностей. У ньому зазначаються вид товару, його кількість, ціна, загальна вартість тощо. Товарна накладна є документом суворої звітності й обов'язково скріплюється підписами тих, хто передає товар, і тих, хто його одержує. Товарно-транспортна накладна – документ, що посвідчує договір перевезення вантажів автомобільним транспортом. Під час міжнародних перевезень

складається чотири оригінальних примірників: перший залишається у вантажовідправника; другий переміщується разом з вантажем; третій і четвертий зберігаються у перевізника. Залізнична накладна є договором перевезення вантажів залізничним транспортом. Використовується у разі змішаного вантажного сполучення під час перевезень зовнішньоторговельних вантажів. Накладна авіавантажів – договір повітряних перевезень вантажів, який складається в аеропорту відправлення і вручається перевізнику одночасно з вантажем. Випишується, як правило, в трьох оригіналах і шести копіях: перший примірник оригіналу вручається перевізнику; другий – одержувачу; третій – відправникові вантажу. Копії накладної залишаються у перевізника, відправника, одержувача, в аеропортах відправлення і призначення, а також у митниці. Крім звичайних функцій договору авіаперевезення, перевізного товаророзпорядчого документа і розписки перевізника в одержанні вантажу для перевезення, авіанакладна в міжнародних сполученнях виконує також функцію митної декларації. Транспортна накладна є основним перевізним розпорядчим документом, що регулює відносини між перевізником, відправником і одержувачем вантажу, який перевозиться залізницею, внутрішнім водним, повітряним і автомобільним транспортом. Має юридичне і фінансове призначення та є джерелом одержання статистичної інформації. Складається за встановленою формою на ім'я певного одержувача і підписується вантажовідправником. Відправник вантажу несе відповідальність перед перевізником за правильність зазначених відомостей (перевізник має право їх перевірити). Транспортна накладна містить найменування вантажу, його вагу, кількість місць, пункт відправлення і пункт призначення, маркування, час прийняття до перевезення, дату доставки тощо. Вона супроводжує вантаж під час перевезення і разом з ним видається вантажоодержувачеві у пункті призначення. Форми транспортної накладної встановлюються відповідними державними органами залежно від виду та засобу перевезень (сполучень). Накладна засвідчує факт укладення договору перевезення, його основний зміст і належне виконання. Надання цього документа є обов'язковим під час пред'явлення претензій і позовів з ряду вимог (у разі недостачі, псування або пошкодження вантажу, прострочення доставки, затримки його видачі та ін.).

НАЛЕЖНА ЯКІСТЬ ТОВАРУ, РОБОТИ АБО ПОСЛУГИ – властивість продукції, яка відповідає вимогам, встановленим для цієї категорії продукції у нормативно-правових актах і нормативних документах, та умовам договору із споживачем.

НАШВПРИЧІП – причіп, вісь (осі) якого розміщено позаду центра мас транспортного засобу (за умови рівномірного завантаження) і який обладнано зчіпним пристроєм, що забезпечує передачу горизонтальних і вертикальних зусиль на інший транспортний засіб, що виконує функції тягача.

НАСИЛЬСТВО – фізичний або психічний тиск на особу з метою примушення її до вчинення правочину. Насильство може мати будь-які прояви: фізичне насильство (катування, биття, заподіяння болю); психічне насильство (залякування, погроза вбивством, загроза заподіяння тілесних ушкоджень самій особі або її близьким); насильство дією (викрадення дитини, пошкодження майна особи). Характерною рисою насильства є його незаконність, а також те, що воно є результатом активної поведінки винного. Частіше за все акт насильства являє собою кримінально каране діяння.

НАУКА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА – це система теоретичних поглядів, понять, ідей, теорій та концепцій у сфері цивільно-правових відносин. Науку цивільного права не можна змішувати з одноіменною галуззю права, галуззю законодавства і навчальною дисципліною. Цивільне право як галузь права – це система норм, що регулюють певні суспільні відносини. Цивільне законодавство охоплює сукупність нормативних актів, які містять норми цивільного права. Навчальний курс цивільного права ґрунтується на вивченні положень та висновків цивілістичної науки, змісту цивільного права, цивільного законодавства та їх практичному застосуванні. Предметом науки цивільного права є норми цивільного права, їх зміст та сутність, проблеми застосування. Предмет науки необхідно відрізнити від об'єкта наукового вивчення. Об'єкт науки – це все те, що ми знаємо про нього до наукового вивчення, а предмет – це те, що ми знаємо після наукового вивчення. Об'єктом науки цивільного права є цивільно-правові явища в їх розмаїтті, а предметом – сутність властивостей цивільно-правових явищ. Предмет науки цивільного права відрізняється від предмета цивільного права. Він є ширшим за обсягом і не зводиться до тлумачення, догматичного аналізу цивільно-правових норм. Наукою цивільного права вивчаються: поняття цивільного права та його місце у правовій системі, закономірності розвитку цивільно-правових норм, їх зміст, формулюються загальні принципи з метою створення цілісної системи для ефективного застосування під час регулювання суспільних відносин, що неможливо без вивчення особливостей самих суспільних відносин. Це є догмою цивільного права, входить до предмета цивільно-правової науки і складає його першу частину.

До предмета дослідження цивілістики входить також вивчення історії вітчизняного цивільного права, пов'язаної з багатолітнім досвідом розвитку науки цивільного права. Це друга складова частина предмета науки цивільного права. Третьою складовою частиною предмета цивільно-правової науки слід вважати порівняльний аналіз цивільно-правового розвитку в зарубіжних країнах, вивчення зарубіжного законодавства та досвіду і знань зарубіжної цивільно-правової доктрини. Цивілістика вивчає поняття цивільного права та його місце у системі права, історичний розвиток, аналізує чинне законодавство та закономірності розвитку цивільно-правових норм, їх зміст і систематизацію, досягнення зарубіжної цивільно-правової доктрини, проводить порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства, прогнозує сучасні тенденції розвитку цивільного права на підставі оцінки сучасних суспільних відносин, які складають предмет цивільно-правового регулювання. Необхідно також вирізнити зміст цивільно-правової науки: сукупність знань щодо цивільно-правових явищ, які можна систематизувати за основними розділами цивілістики. До них належать вчення про правовідносини, вчення про правоздатність, вчення про цивільно-правову відповідальність, про юридичні факти тощо. Розділи знань, що складають зміст цивілістики, не збігаються з системою цивільного права. Наука цивільного права – це систематизовані знання про цивільно-правові явища, їх властивості і закономірності розвитку, спроби і шляхи досягнення ефективності цивільно-правового регулювання суспільних відносин, розробка нових знань на підставі вивчення та співвідношення історичного розвитку, а також аналізу досягнень вітчизняної та зарубіжної цивілістики.

НАУКОВЕ ВІДКРИТТЯ – це встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання (ч.1 ст.457 ЦК).

НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ – примусове безоплатне вилучення засобів виробництва, що перебувають у приватній власності, з наступною передачею їх у державну або іншу власність.

НАЦІОНАЛЬНА ДЕПОЗИТАРНА СИСТЕМА – в Україні система органів, які ведуть рахунки власників цінних паперів, реєстри власників іменних цінних паперів, рахунки зберігачів та здійснюють кліринг і розрахунки за угодами щодо цінних паперів. Діє на двох рівнях. Нижній рівень – це зберігачі (комерційні банки, які мають дозвіл на діяльність з випуску та обігу цінних паперів і торгівці

цінними паперами, що за дорученням власника проводять операції з депонованими цінними паперами, здійснюють іншу депозитарну діяльність, пов'язану з обігом цінних паперів, за винятком клірингу та розрахунків за угодами щодо цінних паперів), а також реєстратори (юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які одержали дозвіл на ведення реєстрів власників іменних цінних паперів). Верхній рівень – це Національний депозитарій України і депозитарії (юридичні особи, які надають послуги щодо зберігання цінних паперів незалежно від форми їх випуску, відкриття і ведення рахунків у цінних паперах, обслуговування операцій на цих рахунках, включаючи кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів та операцій емітента з випущеними ним цінними паперами). Обслуговування обігу державних цінних паперів, у тому числі депозитарну діяльність з цими паперами, здійснює Національний банк України. Особливості здійснення цієї діяльності встановлюються Державною комісією з цінних паперів і фондового ринку спільно з НБУ.

НАЦІОНАЛЬНЕ БАГАТСТВО УКРАЇНИ - власність народу України: земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, що знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, основні засоби виробництва у промисловості, будівництві, сільському господарстві, транспорті, зв'язку, житловий фонд, будівлі та споруди, фінансові ресурси, наукові досягнення, створена завдяки зусиллям народу України частка в загальносоюзному багатстві, зокрема в загальносоюзних алмазному та валютному фондах і золотому запасі, національні, культурні та історичні цінності, в тому числі й ті, що знаходяться за її межами, є власністю народу України. Національне багатство України забезпечує право кожного громадянина на одержання частки з суспільних фондів на споживання, на соціальний захист, зокрема, у разі непрацездатності та безробіття, а також право працюючого на особисту участь в управлінні народним господарством.

НАЦІОНАЛЬНИЙ АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ ПРОДУКТ – програми, фільми, аудіовізуальні твори, вироблені фізичними або юридичними особами України.

НЕБЕЗПЕЧНИЙ ВАНТАЖ – речовини, матеріали, вироби, відходи виробничої та іншої діяльності і тара з-під них, які внаслідок притаманних їм властивостей за наявності певних факторів можуть під час перевезення спричинити вибух, пожежу, пошкодження

технічних засобів, пристроїв, споруд та інших об'єктів, заподіяти матеріальні збитки та шкоду довкіллю, а також призвести до загибелі, травмування, отруєння людей, тварин і які за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за результатами випробувань, залежно від ступеня їх впливу на довкілля або людину віднесено до одного з класів небезпечних речовин.

НЕБЕЗПЕЧНІ РЕЧОВИНИ – речовини, віднесені до таких класів: клас 1 – вибухові речовини та вироби; клас 2 – гази; клас 3 – легкозаймисті розчини; клас 4.1 – легкозаймисті тверді речовини; клас 4.2 - речовини, схильні до самозаймання; клас 4.3 – речовини, що виділяють легкозаймисті гази при стиканні з водою; клас 5.1 – речовини, що окислюють; клас 5.2 – органічні пероксиди; клас 6.1 – токсичні речовини; клас 6.2 – інфекційні речовини; клас 7 – радіоактивні матеріали; клас 8 – корозійні речовини; клас 9 – інші небезпечні речовини та вироби.

НЕВИЗНАЧЕНО – ДОМІЦИЛЬОВАНИЙ ВЕКСЕЛЬ – доміцильований вексель, в якому векселедавцем зазначено лише місце платежу, що відрізняється від місцезнаходження платника, але не зазначена третя особа, яка здійснить платіж, — доміциліат.

НЕГАТОРНИЙ ПОЗОВ – позов власника про усунення будь-яких перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження майном, навіть якщо ці порушення не пов'язані з позбавленням права володіння (ст.391 ЦК). Негаторний позов пред'являється власником за умови, що він має майно у своєму володінні, однак протиправна поведінка інших осіб перешкоджає йому здійснювати права користування та розпорядження ним. Негаторний позов є речово-правовим і може застосовуватися лише у випадку відсутності між позивачем і відповідачем зобов'язальних відносин та бути поданим щодо індивідуально визначеного майна. Об'єктом негаторного позову є усунення триваючого правопорушення, що збереглося до моменту подання позову до суду. Позивачем у негаторному позові є власник майна або особа, яка володіє майном на підставі інших прав на майно (титульний власник). До останніх належать як суб'єкти речових прав (напр., підприємство, організація, установа, що не є власником майна, але володіє ним на праві повного господарського відання або оперативного управління, що позбавлена можливості користуватися чи розпоряджатися майном, так і суб'єкти зобов'язальних прав, які пов'язані з володінням (напр., орендар, охоронець, перевізник). Відповідачем у негаторному позові є особа, яка власними

протиправними діями перешкоджає позивачу здійснювати правомочність щодо користування чи розпорядження майном. Предметом негаторного позову є вимога позивача про усунення з боку відповідача будь-яких перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном. Підставою негаторного позову є обставини, що підтверджують право позивача на користування і розпорядження майном, вчинення відповідачем дій, що перешкоджають позивачу використовувати належні йому права, позадоговірний характер наявних між сторонами правовідносин. Якщо на момент подання позову правопорушення, що є об'єктом негаторного позову, припинилося, то підстав для задоволення позову в суду немає. Умовою задоволення негаторного позову позивача є встановлення судом факту протиправності дій відповідача, задоволення позовних вимог позивача не залежить від наявності вини відповідача. Захист прав і охоронюваних законом інтересів позивачів за негаторним позовом надається судом у формі припинення дій, що порушують право, або відновлення становища, яке існувало до порушення права. Позовна давність до вимог за негаторним позовом не застосовується, оскільки правопорушення є таким, що триває у часі. Тому негаторний позов може бути пред'явлений позивачем доти, поки існує саме правопорушення.

НЕДІЄЗДАТНІСТЬ фізичної особи (ст. 39 ЦК). Фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу нездатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Якщо суд відмовить у задоволенні заяви про визнання особи недієздатною і буде встановлено, що вимога була заявлена недобросовісно без достатньої для цього підстави, фізична особа, якій такими діями було завдано моральної шкоди, має право вимагати від заявника її відшкодування. Фізична особа визнається недієздатною з моменту набрання законної сили рішенням суду про це. Якщо від часу виникнення недієздатності залежить визнання недійсним шлюбу, договору або іншого правочину, суд з урахуванням висновку судово-психіатричної експертизи та інших доказів щодо психічного стану особи може визначити у своєму рішенні день, з якого вона визнається недієздатною. Над недієздатною фізичною особою встановлюється опіка. Недієздатна фізична особа не має права вчиняти будь-якого правочину. Правочини від імені недієздатної фізичної особи та в її інтересах вчиняє її опікун. Шкода, завдана недієздатною фізичною особою, відшкодовується опікуном або закладом, який зобов'язаний здійснювати нагляд за нею, якщо він не доведе, що шкода була завдана не з його вини. Обов'язок цих осіб відшкодувати шкоду, завдану недієздатною фізичною особою, не

припиняється у разі поновлення її цивільної дієздатності. Якщо опікун недієздатної особи, яка завдала шкоди, помер або у нього відсутнє майно, достатнє для відшкодування шкоди, а сама недієздатна особа має таке майно, суд може постановити рішення про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю потерпілого, частково або в повному обсязі за рахунок майна цієї недієздатної особи. За позовом опікуна або органу опіки та піклування суд поновлює цивільну дієздатність фізичної особи, яка була визнана недієздатною, і припиняє опіку, якщо буде встановлено, що внаслідок видужання або значного поліпшення її психічного стану у неї поновилася здатність усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними.

НЕДІЙСНІСТЬ ЗАПОВІТУ – заповіт, складений особою, яка не мала на це права, а також заповіт, складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення, є нікчемним (ч.1 ст.1257 ЦК).

НЕДІЙСНІСТЬ ПРАВочИНУ - підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог щодо слідуєчих положень: 1) зміст правочину не може суперечити ЦКУ, іншим актам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства; 2) особа, що вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності; 3) волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі; 4) має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним; 5) правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами) не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей. Недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається. У випадках, встановлених ЦКУ, нікчемний правочин може бути визнаний судом дійсним. Якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин). Недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю. У разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, - відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування. Якщо у зв'язку із

вчиненням недійсного правочину другій стороні або третій особі завдано збитків та моральної шкоди, вони підлягають відшкодуванню винною стороною. Правові наслідки недійсності нікчемного правочину, які встановлені законом, не можуть змінюватися за домовленістю сторін. Вимога про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину може бути пред'явлена будь-якою заінтересованою особою. Суд може застосувати наслідки недійсності нікчемного правочину з власної ініціативи. Недійсність окремої частини правочину не має наслідком недійсності інших його частин і правочину в цілому, якщо можна припустити, що правочин був би вчинений і без включення до нього недійсної частини. Правочин, який вчинила фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена, за межами її цивільної дієздатності без згоди піклувальника, може бути згодом схвалений ним у порядку, встановленому ЦКУ. У разі відсутності такого схвалення правочин за позовом піклувальника може бути визнаний судом недійсним, якщо буде встановлено, що він суперечить інтересам самого підопічного, членів його сім'ї або осіб, яких він відповідно до закону зобов'язаний утримувати. Правочин, який дієздатна фізична особа вчинила у момент, коли вона не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, може бути визнаний судом недійсним за позовом цієї особи, а в разі її смерті - за позовом інших осіб, чиї цивільні права або інтереси порушені. У разі наступного визнання фізичної особи, яка вчинила правочин, недієздатною позов про визнання правочину недійсним може пред'явити її опікун. Сторона, яка знала про стан фізичної особи у момент вчинення правочину, зобов'язана відшкодувати їй моральну шкоду, завдану у зв'язку із вчиненням такого правочину. Правочин юридичної особи, вчинений нею без відповідного дозволу (ліцензії), може бути визнаний судом недійсним. Якщо особа, яка вчинила правочин, помилилася щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин може бути визнаний судом недійсним. Якщо одна із сторін правочину навмисно ввела другу сторону в оману щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин визнається судом недійсним. Обман має місце, якщо сторона заперечує наявність обставин, які можуть перешкодити вчиненню правочину, або якщо вона замовчує їх існування. Правочин, вчинений особою проти її справжньої волі внаслідок застосування до неї фізичного чи психічного тиску з боку другої сторони або з боку іншої особи, визнається судом недійсним. Правочин, який вчинено внаслідок зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною, визнається судом недійсним. Правочин, який вчинено внаслідок зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною,

визнається судом недійсним. Фіктивний правочин визнається судом недійсним.

НЕДОБРОСОВІСНА ЕМІСІЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ – дії, що порушують процедуру емісії, встановлену законодавством, і є підставою для прийняття рішення про відмову в реєстрації проспекту емісії та випуску цінних паперів, зупинення відкритого (публічного) розміщення цінних паперів.

НЕДОБРОСОВІСНА РЕКЛАМА – реклама, яка вводить або може ввести в оману споживачів реклами, завдати шкоди особам, державі чи суспільству внаслідок неточності, недостовірності, двозначності, перебільшення, замовчування, порушення вимог щодо часу, місця і способу розповсюдження.

НЕДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – зобов'язання з односторонніх дій, до яких, зокрема, належать зобов'язання, що виникають із публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу, та зобов'язання, що виникають із публічної обіцянки винагороди за результатами конкурсу, вчинення дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення, запобігання загрози життю, здоров'ю, майну фізичної або юридичної особи, рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи.

НЕДОЛІК – окрема невідповідність товару (роботи, послуги) вимогам нормативних документів, умовам договорів або вимогам, що пред'являються до нього, а також інформації про товар (роботу, послугу), яка надана виробником (виконавцем, продавцем).

НЕЖИЛЕ ПРИМІЩЕННЯ – приміщення, яке належить до житлового комплексу, але не відноситься до житлового фонду і є самостійним об'єктом цивільно-правових відносин.

НЕЗАРОБЛЕНА ПРЕМІЯ – частина премії, що за договором страхування або страховим портфелем припадає на ще не початий або залишок періоду страхування. Наприклад, якщо договір страхування укладено на календарний рік, то за станом на 1 квітня незароблена премія становитиме суму страхових внесків, яка припадає на період до кінця року (9 місяців).

НЕКОМЕРЦІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ - юридичні особи, мета діяльності яких не пов'язана з отриманням прибутку. За загальним правилом, вони можуть здійснювати підприємницьку діяльність тільки в межах

досягнення їх статутних цілей. При цьому вони не можуть розподіляти прибуток між своїми учасниками.

НЕМАТЕРІАЛЬНИЙ АКТИВ – об'єкти інтелектуальної, у тому числі промислової, власності, а також інші аналогічні права. Визнані в порядку, встановленому законодавством, об'єктом права власності.

НЕМАТЕРІАЛЬНІ БЛАГА - 1) результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної власності, які створюють цивільні права та обов'язки; 2) інформація; 3) особисті немайнові блага.

НЕМОЖЛИВІСТЬ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ - спосіб припинення зобов'язання, при якому виникають об'єктивні обставини, що роблять неможливим виконання для даного боржника.

НЕОБЕРЕЖНІСТЬ – форма вини, для якої характерно, що особа, яка вчинила правопорушення, передбачала можливість настання негативних наслідків своєї поведінки, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості таких наслідків, хоч повинна була або могла їх передбачити. На відміну від кримінального законодавства, цивільне розрізняє просту і грубу необережності. що має значення під час визначення розміру відшкодування (ст.1193 ЦК). Для розмежування простої і грубої необережності можна використати відоме положення римського права “нерозуміння того, що всі розуміють”. Під час грубої необережності особа порушує елементарні правила поведінки, а тому ступінь шкідливих наслідків досить великі. Під час простої необережності, навпаки, протиправність полягає у порушенні складних правил, у зв'язку з чим ступінь передбачення наслідків досить малий.

НЕПІДПРИЄМНИЦЬКІ ТОВАРИСТВА – це товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками (ч.1 ст.85 ЦК).

НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ – неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, в тому числі по заробітній платі, а також виконати зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності.

НЕПОВНА ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ фізичної особи у віці від

чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа) (ст. 32 ЦК). Фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років має право: самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами; самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи; самостійно укласти договір банківського вкладу (рахунка) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку). Крім того, неповнолітня особа може розпоряджатися грошовими коштами, внесеними іншими особами у фінансову установу на її ім'я, за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника. На вчинення неповнолітньою особою правочину щодо транспортних засобів або нерухомого майна повинна бути письмова нотаріально посвідчена згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника. За загальним правилом неповнолітня особа вчиняє інші правочини за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників. Згода на вчинення неповнолітньою особою правочину має бути одержана від будь-кого з батьків (усиновлювачів). У разі заперечення того з батьків (усиновлювачів), з ким проживає неповнолітня особа, правочин може бути здійснений з дозволу органу опіки та піклування. За наявності достатніх підстав суд за заявою батьків (усиновлювачів), піклувальника, органу опіки та піклування може обмежити право неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавити її цього права. Суд може скасувати своє рішення про обмеження або позбавлення цього права, якщо відпали обставини, що були підставою для його прийняття. Неповнолітні особи можуть нести цивільну відповідальність. Неповнолітня особа відповідає за завдану нею шкоду самостійно на загальних підставах, особисто несе відповідальність за порушення договору, укладеного нею самостійно відповідно до закону. Неповнолітня особа особисто несе відповідальність за порушення договору, укладеного за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника. Якщо у неповнолітньої особи недостатньо майна для відшкодування збитків, додаткову відповідальність несуть її батьки (усиновлювачі) або піклувальник, якщо вони не доведуть, що шкоду було завдано не з їхньої вини. Якщо неповнолітня особа перебувала у закладі, який за законом здійснює щодо неї функції піклувальника, цей заклад зобов'язаний відшкодувати шкоду в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі, якщо він не доведе, що шкоду було завдано не з його вини. Обов'язок батьків (усиновлювачів), піклувальника, закладу, який за законом здійснює щодо неповнолітньої особи функції піклувальника,

відшкодування шкоди припиняється після досягнення особою, яка завдала шкоду, повноліття або коли вона до досягнення повноліття стане власником майна, достатнього для відшкодування шкоди. Шкода, завдана неповнолітньою особою після набуття нею повної цивільної дієздатності, відшкодовується цією особою самостійно на загальних підставах. У разі відсутності в неповнолітньої особи, яка набула повної цивільної дієздатності, майна, достатнього для відшкодування завданої нею шкоди, ця шкода відшкодовується у частці, якої не вистачає, або в повному обсязі її батьками (усиновлювачами) або піклувальником, якщо вони дали згоду на набуття нею повної цивільної дієздатності і не доведуть, що шкоду було завдано не з їхньої вини. Обов'язок цих осіб відшкодувати шкоду припиняється з досягненням особою, яка завдала шкоду, повноліття.

НЕПОДІЛЬНА РІЧ – річ, яку не можна поділити без втрати її цільового призначення (ч.2 ст.183 ЦК).

НЕПОДІЛЬНЕ МАЙНО – неподільна частина житлового комплексу, яка складається з частини допоміжних приміщень, конструктивних елементів будинку, технічного обладнання будинку, що забезпечують належне функціонування жилого будинку.

НЕПОКРИТИЙ АКРЕДИТИВ – акредитив, оплата за яким, у разі тимчасової відсутності коштів на рахунку платника, гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту.

НЕПРАВОМІРНІ ДІЇ - породжені волею людини обставини, які протирічать вимогам закону або інших нормативних актів та тягнуть за собою застосування передбачених законодавством санкцій до правопорушника.

НЕПРОПОРЦІЙНЕ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ – форма організації договорів перестрахування, що передбачає відповідальність перестраховика лише в тому разі, коли збиток перевищує обумовлений розмір збитку або збитковості. Непропорційне перестрахування відбувається тоді, коли передання ризику цедентом відбувається в межах визначеного ліміту — ексцеденту.

НЕРЕГУЛЯРНІ ПАСАЖИРСЬКІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ – перевезення пасажирів автобусом, замовленим юридичною або фізичною особою з укладанням письмового договору на кожну послугу, в якому

визначають маршрут руху, дату та час перевезень, інші умови перевезень та форму оплати послуг, або перевезення за власний кошт.

НЕРЕЗИДЕНТИ. 1) Фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання за межами України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають на території України. 2) Юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, які не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцезнаходженням за межами України, що створені й діють відповідно до законодавства іноземної держави, в тому числі юридичні особи та інші суб'єкти підприємницької діяльності, за участю інших суб'єктів підприємницької діяльності України. 3) Розташовані на території іноземних дипломатичних, консульських, торгових та інших представництвах міжнародних організацій та їх філії, що мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також представництва інших організацій і фірм, які не здійснюють підприємницької діяльності на підставі законів України.

НЕРУХОМІ РЕЧІ – це земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Правовий режим нерухомого майна поширюється на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти (ч.1 ст.181 ЦК).

НЕСПОЖИВНА РІЧ – річ, призначена для неодноразового використання, яка зберігає при цьому свій первісний вигляд протягом тривалого часу (ч.2 ст.185 ЦК).

НЕУСТОЙКА (ШТРАФ, ПЕНЯ) – грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання (ч.1 ст.549 ЦК). Предметом неустойки може бути грошова сума, рухоме і нерухоме майно. Залежно від правових підстав застосування неустойки, остання поділяється на законну та договірну. Законна неустойка встановлюється у нормативних актах. Законом визначається її розмір і випадки, коли вона застосовується. Неустойка як спосіб забезпечення використовується у відносинах як фізичних, так і юридичних осіб. Договірна неустойка – це визначена сторонами у договорі грошова сума, яку боржник зобов'язується сплатити кредиторіві у разі неналежного виконання договору. Цей вид неустойки широко використовують у договірних відносинах між громадянами і юридичними особами. Штраф – це неустойка у твердо визначеній грошовій сумі, яка стягується одноразово у разі

невиконання або неналежного виконання зобов'язання. Пеня – це неустойка, яка обчислюється у відсотковому відношенні до розміру платежу за кожний день прострочення. За співвідношенням неустойки і збитків розрізняють такі види неустойки: виключна, залікова, альтернативна та штрафна. За виключною неустойкою стягується лише неустойка. Цей вид неустойки широко застосовують у нормативних актах, що регламентують договори перевезення. За заліковою неустойкою стягненню підлягає неустойка, а збитки відшкодовуються винною стороною не в повному обсязі, а лише в частині, яка не покрита неустойкою. За альтернативною неустойкою уповноважений суб'єкт має право стягнути або неустойку, або збитки. Отже, право вибору надається кредиторіві. За штрафною неустойкою стягненню підлягають у повному обсязі неустойка і збитки.

НЕЧЕСНА ПІДПРИЄМНИЦЬКА ПРАКТИКА – будь-яка підприємницька діяльність або бездіяльність, що суперечить правилам, торговим та іншим чесним звичаям та впливає або може вплинути на економічну поведінку споживача щодо продукції.

НЕЩАСНИЙ ВИПАДОК – раптовий, непередбачений зовнішній вплив, такий як пожежа, дорожньо-транспортна пригода, катастрофа, отруєння хімічними продуктами чи інша подія, що спричинила смерть або каліцтво застрахованої особи, пошкодження або знищення застрахованого майна.

НЕЮРИСДИКЦІЙНІ ФОРМИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ - дії фізичних осіб та товариств по захисту цивільних прав та інтересів, що охороняються законом, які здійснюються ними самостійно, без звернення за допомогою до державних та інших компетентних органів.

НІКЧЕМНІ ПРАВОЧИНИ – неправомірні правочини, які за своїм змістом, формою чи іншими елементами визнаються законом в імперативній формі недійсними з моменту їх вчинення. Нікчемними, зокрема, є правочини щодо забезпечення зобов'язань, вчинені без додержання письмової форми, правочини, вчинені з порушенням вимог закону про нотаріальне посвідчення.

НОВАЦІЯ - спосіб припинення зобов'язання за домовленістю сторін про заміну первісного зобов'язання новим зобов'язанням між тими ж сторонами.

НОМІНАЛЬНА СУМА ВЕКСЕЛЯ - сума, яка підлягає сплаті за векселем, без урахування обумовлених у тексті векселя відсотків.

НОРМА ПРАВА - загально-обов'язкове правило поведінки, встановлене або санкціоноване державою в якості регулятора суспільних відносин та забезпечується державним впливом.

НОРМАТИВНО-ЯВОЧНИЙ ПОРЯДОК УТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ - порядок, при якому для утворення юридичної особи не потрібно згоди будь-яких третіх осіб, в тому числі і державних органів. Щоб зареєструвати юридичну особу, реєструючий орган лише перевіряє чи відповідають закону установчі документи товариства і чи дотримано встановленої процедури його утворення.

НОТАРІАТ - це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Вчинення нотаріальних дій в Україні і покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси). Документи, оформлені державними і приватними нотаріусами, мають однакову юридичну силу. У населених пунктах, де немає нотаріусів, нотаріальні дії вчиняються уповноваженими на це посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів. Вчинення нотаріальних дій за кордоном покладається на консульські установи України, а у випадках, передбачених чинним законодавством, - на дипломатичні представництва України. Посвідчення заповітів і доручень, прирівняних до нотаріальних, може провадитись уповноваженими посадовими особами.

НОТАРІУС - громадянин України, який має вищу юридичну освіту (університет, академія, інститут) і пройшов стажування протягом шести місяців в державній нотаріальній конторі або у нотаріуса, що займається приватною нотаріальною практикою, склав кваліфікаційний іспит та одержав свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість. Нотаріус не може перебувати в штаті інших державних, приватних та громадських підприємств і організацій, займатися підприємницькою і посередницькою діяльністю, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім юридичних консультацій, а також

викладацької і наукової у вільний від роботи час. Нотаріус має право: витребувати від підприємств, установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій; складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів та виписки з них, а також давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру. Чинним законодавством нотаріусу можуть бути надані й інші права. Нотаріус зобов'язаний: здійснювати свої професійні обов'язки відповідно до закону і принесеної присяги; сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду; зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій; відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству України або міжнародним договорам. Особа, якій вперше надається право займатися нотаріальною діяльністю приносить присягу. Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, зобов'язані додержувати таємниці цих дій. Стажистом нотаріуса може бути особа, яка має вищу юридичну освіту (університет, академія, інститут). Стажист нотаріуса проходить стажування в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса. Умови роботи визначаються трудовим контрактом між стажистом та приватним нотаріусом чи державною нотаріальною конторою з додержанням законодавства про працю. Нотаріус забезпечує підготовку стажиста до нотаріальної діяльності.

НОУ-ХАУ – технічні знання, досвід, секрети виробництва, яких потребує вирішення технічного або іншого завдання. Найчастіше під ноу-хау розуміють результат технічної творчості, хоча цей термін використовується, коли йдеться про технічну та іншу інформацію, необхідну для виробництва певного виробу, технічні рішення, виконані на рівні винаходу, які не були запатентовані в тій чи іншій державі. Однією з основних ознак ноу-хау є елемент секретності науково-технічної інформації, що передається. Охорона ноу-хау здійснюється тільки в договірному порядку згідно з умовами ліцензійних договорів та інших угод. Передача ноу-хау застосовується у ліцензійній торгівлі, різних формах науково-технічного співробітництва з іноземними державами, наданні відповідної документації, досвіду і навичок в організації виробництва. Охорона ноу-хау у таких випадках обумовлюється відповідним ліцензійним договором або іншими угодами.

О

ОБ'ЄДНАННЯ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ – юридична особа, створена власниками для сприяння використанню їхнього власного майна та управління, утримання і використання неподільного та загального майна.

ОБ'ЄДНАННЯ СТРАХОВИКІВ – спілки, асоціації та інші об'єднання для координації діяльності страховиків, захисту інтересів своїх членів та здійснення спільних програм. Об'єднання страховиків мають бути зареєстровані в установленому порядку як юридичні особи. Об'єднання страховиків безпосередньо самі страховою діяльністю не займаються. Серед функціонуючих об'єднань страховиків вагоме місце посідають Ліга страхових організацій України, Моторне (транспортне) страхове бюро, Морське страхове бюро та Авіаційне страхове бюро. Об'єднання страховиків утримуються за рахунок внесків страхових компаній.

ОБ'ЄКТ БУДІВНИЦТВА – нерухомість, будівництво якої організовує забудовник та фінансування будівництва якої здійснює управитель за рахунок отриманих в управління коштів.

ОБ'ЄКТ ІНВЕСТУВАННЯ – квартира або приміщення соціально-побутового призначення (вбудовані в житлові будинки або окремо розташовані нежитлові приміщення, гаражний бокс, машиномісце тощо) в об'єкті будівництва, яке після завершення будівництва стає окремим майном.

ОБ'ЄКТ НЕРУХОМОГО МАЙНА (НЕРУХОМЕ МАЙНО, НЕРУХОМІСТЬ) – земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці (будівля, споруда тощо), переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення.

ОБ'ЄКТ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ – об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об'єкти як такі, що відповідно до закону є реальною загрозою виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру.

ОБ'ЄКТ СТРАХУВАННЯ – конкретний майновий інтерес страхувальника або застрахованої особи (майно, відповідальність

перед третьою особою, життя та здоров'я тощо), якому може бути завдано шкоди в разі стихійного лиха, нещасного випадку або іншої страхової події.

ОБ'ЄКТ ТЕХНОЛОГІЇ – наукові та науково-технічні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці, ноу-хау або їх сукупність), в яких відображено перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції.

ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ – речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага (ч.1 ст.177 ЦК). Об'єкти цивільних прав можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи.

ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН – це те, на що спрямовано суб'єктивне право і суб'єктивний обов'язок з метою задоволення інтересів фізичних і юридичних осіб.

ОБ'ЄКТИ ДОРОЖНЬОГО СЕРВІСУ – спеціально облаштовані місця для зупинки маршрутних транспортних засобів, майданчики для стоянки транспортних засобів, майданчики відпочинку, видові майданчики, автозаправні станції, пункти технічного обслуговування, мотелі, пункти приймання їжі та питної води, автопавільйони, туалети, урни та контейнери для сміття.

ОБІГ ЦІННИХ ПАПЕРІВ – вчинення правочинів, пов'язаних з переходом прав власності на цінні папери і прав за цінними паперами, за винятком договорів, що укладаються під час розміщення цінних паперів.

ОБЛІГАЦІЙ ВНУТРІШНІХ ДЕРЖАВНИХ ПОЗИК УКРАЇНИ – державні цінні папери, що розміщуються виключно на внутрішньому фондовому ринку і підтверджують зобов'язання України щодо відшкодування пред'явниками цих облігацій їх номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій.

ОБЛІГАЦІЇ ЗОВНІШНІХ ДЕРЖАВНИХ ПОЗИК УКРАЇНИ – державні боргові цінні папери, що розміщуються на міжнародних фондових ринках і підтверджують зобов’язання України відшкодувати пред’явникам цих облігацій їх номінальну вартість з виплатою доходу відповідно до умов випуску облігацій.

ОБЛІГАЦІЯ – цінний папір, що посвідчує внесення його власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов’язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбаченій умовами розміщення облігацій строк та виплати доходу за облігацією, якщо інше не передбачено умовами розміщення.

ОБМАН У ПРАВОЧИНІ – навмисне введення в оману однією стороною правочину іншої сторони з метою вчинення правочину. Обман як підставу для визнання правочину недійсним треба відрізнити від помилки, що має істотне значення. Відмінності між цими правовими конструкціями зводяться до наступного: обман – це певні винні, навмисні дії сторони, яка намагається запевнити іншу сторону про такі властивості та наслідки правочину, які насправді наступити не можуть. Помилка є результатом невірною уявленням про обставини правочину. При обмані наслідки правочину, що вчиняється, є відомими та бажаними для однієї зі сторін, у той час, як при помилці обидві сторони можуть невірно сприймати обставини правочину.

ОБМЕЖЕННЯ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО (ОБТЯЖЕННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА) – обмеження або заборона розпорядження нерухомим майном, встановлена відповідно до правочину (договору), закону або актів органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових осіб, прийнятих у межах повноважень, визначених законом.

ОБМЕЖЕНА ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ фізичної особи (ст. 36 ЦК). Цивільна дієздатність фізичної особи може бути обмежена за рішенням суду, якщо буде визнано, що вона страждає на психічний розлад, який суттєво впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо і тим ставить себе чи свою сім’ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов’язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

Цивільна дієздатність фізичної особи є обмеженою з моменту набрання законної сили рішенням суду про це. Над фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, встановлюється піклування. Фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена, може самостійно вчиняти лише дрібні побутові правочини. Правочини щодо розпорядження майном та інші правочини, що виходять за межі дрібних побутових, вчиняються особою, цивільна дієздатність якої обмежена, за згодою піклувальника. Відмова піклувальника дати згоду на вчинення правочинів, що виходять за межі дрібних побутових, може бути оскаржена особою, цивільна дієздатність якої обмежена, до органу опіки та піклування або суду. Одержання заробітку, пенсії, стипендії, інших доходів особи, цивільна дієздатність якої обмежена, та розпорядження ними здійснюються піклувальником. Піклувальник може письмово дозволити такій фізичній особі, цивільна дієздатність якої обмежена, самостійно одержувати заробіток, пенсію, стипендію, інші доходи та розпоряджатися ними. Особа з обмеженою дієздатністю самостійно несе відповідальність за порушення нею договору, укладеного за згодою піклувальника, та за шкоду, яка завдана нею іншій особі. У разі видужання фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена, або такого поліпшення її психічного стану, який відновив у повному обсязі її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, суд поновлює її цивільну дієздатність. У разі припинення фізичною особою зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо суд поновлює її цивільну дієздатність. Піклування, встановлене над фізичною особою, припиняється на підставі рішення суду про поновлення цивільної дієздатності.

ОБМЕЖУВАЛЬНА ДІЛОВА ПРАКТИКА - здійснення індивідуальних або колективних заходів, спрямованих на обмеження конкуренції та монополізацію виробництва, розподілу, обміну, споживання товарів і одержання надприбутків.

ОБОВ'ЯЗКОВА ЧАСТКА У СПАДЩИНІ. Неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (ч.1 ст.1241 ЦК). Право вимагати обов'язкову частку у вказаних осіб виникає у тому разі, якщо стосовно якоїсь з них порушено її право на спадкування: особа не зазначена у заповіті взагалі, заповідана їй частка менша від обов'язкової. Під час визначення розміру обов'язкової частки у спадщині враховуються всі

спадкоємці за законом, які спадкували б, коли б такий порядок не був змінений заповітом. При цьому враховується вартість речей звичайної домашньої обстановки та вжитку, заповідальний відказ, встановлений на користь особи, яка має право на обов'язкову частку. Право на отримання обов'язкової частки не залежить від згоди інших спадкоємців. Однак, якщо інші спадкоємці заперечують проти видачі свідоцтва про право на спадщину на обов'язкову частку, то вони мають право звернутися з позовом до суду.

ОБОВ'ЯЗКОВЕ СТРАХУВАННЯ – форма страхування, що ґрунтується на принципах обов'язковості як для страхувальника, так і для страховика. Обов'язкове страхування має перевагу перед добровільним страхуванням, оскільки дає змогу істотно знизити тарифи на страхові послуги. Водночас йому притаманні й недоліки, які полягають у тому, що обов'язкове страхування не враховує фінансових можливостей кожного страхувальника, особливостей об'єктів страхування і страхових ризиків. Обсяг відповідальності страховика під час обов'язкового страхування, як правило, значно нижчий за реальну вартість майна.

ОБОВ'ЯЗКОВЕ СТРАХУВАННЯ ПАСАЖИРІВ – здійснюється від нещасного випадку в дорозі і поширюється на пасажирів морського, річкового, повітряного, залізничного та автобусного транспорту. Страхова премія входить у вартість квитка.

ОБОРОТНИЙ РЕЙС – рух автобуса від початкової до кінцевої зупинки маршруту і у зворотньому напрямку до початкової зупинки.

ОБСЛУГОВУЮЧИЙ БАНК – банк, у якому відкрито рахунок учаснику безготівкових розрахунків та/або який здійснює для нього на договірних умовах будь-яку з операцій чи послуг, передбачених Законом України “Про банки і банківську діяльність”. Функції банку, що обслуговує установи та організації, оплата видатків яких здійснюється з єдиного казначейського рахунка, виконує також орган державного казначейства.

ОБСЛУГОВУЮЧИЙ КООПЕРАТИВ – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують двадцяти відсотків загального обороту кооперативу.

ОБСТАВИНА - в цивільному праві розрізняють: відкладальні обставини - коли особи, які вчиняють правочин, мають право обумовити настання або зміну прав та обов'язків обставиною, щодо якої невідомо, настане вона чи ні; та скасувальні обставини - коли особи, які вчиняють правочин, мають право обумовити припинення прав та обов'язків обставиною, щодо якої невідомо, настане вона чи ні. Якщо настанню обставини недобросовісно перешкоджала сторона, якій це не вигідно, обставина вважається такою, що настала. Якщо настанню обставини недобросовісно сприяла сторона, якій це вигідно, обставина вважається такою, що не настала.

ОБСТАВИНИ НЕПЕРЕБОРНОЇ СИЛИ – надзвичайні обставини та події (землетрус, ураган, шторм, повінь; війна та воєнні дії, зруйнування внаслідок дії вибухових приладів, що знаходяться у землі; радіаційне, хімічне зараження, інші надзвичайні та невідворотні для даних умов події), які не можуть бути передбачені сторонами під час укладення договору підряду (контракту) та в разі виникнення яких неможливо вжити відповідних заходів.

ОБТЯЖЕННЯ – це право обтяжувача на рухоме майно боржника або обмеження права боржника чи обтяжувача на рухоме майно, що виникає на підставі закону, договору, рішення суду або інших дій фізичних і юридичних осіб, з якими закон пов'язує виникнення прав і обов'язків щодо рухомого майна.

ОБТЯЖУВАЧ – уповноважений орган під час публічного обтяження; кредитор за забезпеченням рухомим майном зобов'язанням; власник рухомого майна, що знаходиться у володінні боржника; будь-яка інша особа, на користь якої встановлюється договірне обтяження; особа, яка здійснює управління рухомим майном в інтересах кредитора.

ОГОЛОШЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ПОМЕРЛОЮ (ст.46 ЦК). Фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом шести місяців. Фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій. З урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою і до спливу цього

строку, але не раніше спливу шести місяців. Фізична особа оголошується померлою від дня набрання законної сили рішенням суду про це. Фізична особа, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку або у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена померлою від дня її вірогідної смерті. Закон пов'язує певні правові наслідки з оголошенням фізичної особи померлою. Правові наслідки оголошення фізичної особи померлою прирівнюються до правових наслідків, які настають у разі смерті. До спадкоємців фізичної особи, оголошеної померлою, переходять усі права й обов'язки, які належали їй як суб'єкту права. Разом з тим, з метою забезпечення прав такої особи у разі її появи, встановлено правило, що спадкоємці фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчужувати протягом п'яти років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини. Нотаріус, який видав спадкоємцеві свідоцтво про право на спадщину на нерухоме майно, накладає на нього заборону відчуження. Якщо фізична особа, яка була оголошена померлою, з'явилася або якщо одержано відомості про місце її перебування, суд за місцем перебування цієї особи або суд, що постановив рішення про оголошення її померлою, за заявою цієї особи або іншої заінтересованої особи скасовує рішення суду про оголошення фізичної особи померлою. Незалежно від часу своєї появи фізична особа, яка була оголошена померлою, має право вимагати від особи, яка володіє її майном, повернення цього майна, якщо воно збереглося та безоплатно перейшло до неї після оголошення фізичної особи померлою, за винятком майна, придбаного за набувальною давністю, а також грошей та цінних паперів на пред'явника. Особа, до якої майно перейшло за відплатним договором, зобов'язана повернути його, якщо буде встановлено, що на момент набуття цього майна вона знала, що фізична особа, яка була оголошена померлою, жива. У разі неможливості повернути майно в натурі особі, яка була оголошена померлою, відшкодовується вартість цього майна. Якщо майно фізичної особи, яка була оголошена померлою і з'явилася, перейшло у власність держави або територіальної громади і було реалізоване ними, цій особі повертається сума, одержана від реалізації цього майна.

ОДНОРІДНІ ТОВАРИ (РОБОТИ, ПОСЛУГИ) – товари (роботи, послуги), які не є ідентичними, мають подібні характеристики і складаються зі схожих компонентів, що дозволяє їм виконувати однакові функції та (або) бути взаємозамінними. Під час визначення однорідності товарів (робіт, послуг) беруться до уваги, зокрема, їх

якість, наявність товарного знаку, репутація на ринку, країна походження та виробник.

ОДНОСТОРОННІЙ ДОГОВІР – договір, за яким одна сторона (особа) бере на себе обов’язок перед другою стороною (особою) вчинити певні дії або утриматися від них, а друга сторона наділяється лише правом вимоги без виникнення зустрічного обов’язку щодо першої сторони. Односторонніми є договори дарування, безоплатного користування майном тощо.

ОДНОСТОРОННІЙ ПРАВОЧИН – дія однієї сторони, яка може бути представлена однією або кількома особами. Односторонній правочин може створювати обов’язки лише для особи, яка його вчинила (ч.3 ст.202 ЦК).

ОЗНАКИ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ. 1. Організаційна єдність характеризується наявністю стійких взаємозв’язків між членами (учасниками, акціонерами) юридичної особи, внутрішньою структурою і функціональною диференціацією. Завдяки цьому воля окремих членів юридичної особи трансформується в єдину волю юридичної особи. Так, акціонери акціонерного товариства, незалежно від їх кількості, мають право приймати рішення на загальних зборах товариства, де воля кожного акціонера перетворюється на єдине волевиявлення юридичної особи. 2. Реєстрація відповідно до вимог чинного законодавства, що полягає у легалізації того чи іншого виду юридичної особи з боку державних органів, які здійснюють державну реєстрацію. Юридична особа підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому законом, і дані державної реєстрації включаються до Єдиного державного реєстру, відкритого для загального ознайомлення. Тільки з моменту державної реєстрації організація набуває статусу юридичної особи і може бути суб’єктом цивільних та інших відносин. 3. Наділення цивільною правоздатністю і дієздатністю. Юридична особа здатна мати такі самі цивільні права та обов’язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині (напр., право на приватне життя). 4. Наявність можливості виступати позивачем і відповідачем у суді надає право захищати свої права та відповідати за взяті на себе зобов’язання. Відповідно до ч. 2 ст. 102 ЦПК сторонами у цивільному процесі, крім громадян, можуть бути державні підприємства, установи, організації, кооперативні організації, їх об’єднання, інші громадські організації, що мають права юридичної особи. 5. Майнова відокремленість юридичної особи є матеріальною базою діяльності юридичної особи. Ступінь

майнової відокремленості у різних юридичних осіб неоднаковий. Господарські товариства є власниками свого майна. Відповідно до ст. 73 ГК України майно державного унітарного підприємства перебуває у державній власності, але закріплене за такими підприємствами на праві господарського відання чи оперативного управління. 6. Принцип самостійної цивільно-правової відповідальності юридичної особи полягає у тому, що організація обов'язково повинна нести самостійну майнову відповідальність за своїми зобов'язаннями у межах закріпленого за нею майна, якщо інше не встановлено законом. 7. Участь у цивільному обігу від власного імені. Для індивідуалізації юридичної особи вона повинна мати своє найменування, яке містить вказівку на її організаційно-правову форму. Найменування установи має містити інформацію про характер її діяльності.

ОПЕРАТОР БАГАТОКАНАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ – суб'єкт господарювання (юридична або фізична особа), який здійснює обслуговування та технічну експлуатацію багатоканальної телемережі відповідно до вимог Закону України „Про телекомунікації”, без права надання програмної (інформаційної) послуги.

ОПИС ТОВАРІВ – перелік споживчих характеристик, які повинен мати товар.

ОПІКА - форма захисту особистих й майнових інтересів у фізичних осіб. Опіка встановлюється над недієздатними особами, над малолітніми особами, які позбавлені батьківського піклування. Також опіка встановлюється над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, а також фізичної особи, місце перебування якої невідоме. Для цього на підставі рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою нотаріус за останнім місцем її проживання описує належне їй майно та встановлює над ним опіку. За заявою заінтересованої особи або органу опіки та піклування над майном фізичної особи, місце перебування якої невідоме, опіка може бути встановлена нотаріусом до ухвалення судом рішення про визнання її безвісно відсутньою. Опіка над майном припиняється 1) у разі скасування рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою, а також у разі появи фізичної особи, місце перебування якої було невідомим; 2) у разі передачі малолітньої особи батькам (усиновлювачам); 3) у разі досягнення підопічним чотирнадцяти років. У цьому разі особа, яка здійснювала обов'язки опікуна, стає піклувальником без спеціального рішення щодо цього; 4) у разі поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною.

ОПІКУН - фізична особа з повною цивільною дієздатністю, яку призначає орган опіки та піклування для захисту майнових та особистих інтересів особи, що нездатна сама їх захистити (над недієздатними та малолітніми особами та над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, а також фізичної особи, місце перебування якої невідоме). Фізична особа може бути призначена опікуном лише за її письмовою заявою переважно з осіб, які перебувають у сімейних, родинних відносинах з підопічним, з урахуванням особистих стосунків між ними, можливості особи виконувати обов'язки опікуна. При призначенні опікуна для малолітньої особи враховується бажання підопічного. Фізичній особі може бути призначено одного або кількох опікунів. Не може бути опікуном фізична особа: 1) яка позбавлена батьківських прав, якщо ці права не були поновлені; 2) поведінка та інтереси якої суперечать інтересам фізичної особи, яка потребує опіки або піклування. Опікун вчинює всі правочини (крім тих, що не заборонені законом цій категорії громадян) від імені недієздатної фізичної або малолітньої особи та в її інтересах. Відповідальність за шкоду, завдану цима особами, несуть і їхні опікуни. Опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або фізичної особи, місце перебування якої невідоме, приймає виконання цивільних обов'язків на її користь, погашає за рахунок її майна борги, управляє цим майном в її інтересах. За заявою заінтересованої особи опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або фізичної особи, місце перебування якої невідоме, надає за рахунок цього майна утримання особам, яких вони за законом зобов'язані утримувати. До встановлення опіки або піклування і призначення опікуна чи піклувальника опіку або піклування над фізичною особою здійснює відповідний орган опіки та піклування. Якщо над фізичною особою, яка перебуває у навчальному закладі, закладі охорони здоров'я або закладі соціального захисту населення, не встановлено опіку чи піклування або не призначено опікуна чи піклувальника, опіку або піклування над нею здійснює цей заклад.

ОПЛАТНІ ПРАВОЧИНИ – двосторонні чи багатосторонні правочини, в яких кожна зі сторін зобов'язана надати одна одній певне майнове благо. Переважна частина правочинів – договорів є оплатними (договори купівлі-продажу, поставки, міни, майнового найму, підряду тощо).

ОПРИЛЮДНЕННЯ ТВОРУ – здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування,

публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо.

ОПУБЛІКУВАННЯ ТВОРУ, ФОНОГРАМИ, ВІДЕОГРАМИ – випуск в обіг за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав виготовлених поліграфічними, електронними чи іншими способами примірників твору, фонограми, відеограми у кількості, здатній задовольнити, з урахуванням характеру твору, фонограми чи відеограми, розумні потреби публіки, шляхом їх продажу, здавання в майновий найм, побутового чи комерційного прокату, надання доступу до них через електронні системи інформації таким чином, що будь-яка особа може його отримати з будь-якого місця і у будь-який час за власним вибором або передачі права власності на них чи володіння ними іншими особами.

ОПЦІОН – стандартний документ, який засвідчує право придбати (продати) цінні папери (товари, кошти) на визначених умовах у майбутньому з фіксацією ціни на час укладення такого опціону або на час такого придбання за рішенням сторін контракту.

ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ ТОВАРИСТВОМ - загальні збори його учасників і виконавчий орган, якщо інше не встановлено законом.

ОРГАНІЗАЦІЯ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ - організація, що управляє на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав і не має на меті одержання прибутку. Суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав можуть доручати управління своїми майновими правами організаціям колективного управління. Організації колективного управління створюються суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав та мають статус юридичної особи згідно із законом. Допускається утворення окремих організацій, які управляють певними категоріями майнових прав певних категорій суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, або організацій, які управляють різними майновими правами в інтересах різних категорій суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав. Особи, які використовують твори, виконання, програми мовлення, примірники фонограм (відеограм), зобов'язані надавати організаціям колективного управління точний перелік використаних творів, виконань, примірників фонограм (відеограм), програм мовлення разом з документально підтвердженими даними про одержані прибутки від їх використання та повинні виплачувати організаціям колективного управління винагороду в передбачений термін і в обумовленому

розмірі. Суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав можуть також доручати управління своїми майновими правами на колективній основі відповідним державним організаціям, установчі документи яких передбачають здійснення таких функцій. Організація колективного управління після її державної реєстрації зобов'язана протягом 30 днів стати на облік. Організації колективного управління діють на основі статутів, що затверджуються в установленому порядку і в межах повноважень, одержаних від суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав. Організації колективного управління не мають права займатися комерційною діяльністю чи використовувати будь-яким способом об'єкти авторського права і (або) суміжних прав, доручених їм для управління. На діяльність таких організацій не поширюються обмеження, передбачені законодавством про захист економічної конкуренції. Повноваження на колективне управління майновими правами передаються організаціям колективного управління авторами та іншими суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав на основі договорів, укладених у письмовій формі. Організації колективного управління можуть управляти на території України майновими правами іноземних суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав на основі договорів з аналогічними іноземними організаціями, в тому числі й про взаємне представництво інтересів. Організації колективного управління можуть доручати на основі договорів з аналогічними іноземними організаціями управляти на колективній основі за кордоном майновими правами українських суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, у тому числі й про взаємне представництво інтересів. На основі одержаних повноважень організації колективного управління надають будь-яким особам шляхом укладання з ними договорів невиключні права на використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав. Організація колективного управління має право вимагати від осіб, які використовують об'єкти авторського права і суміжних прав, надання їм документів, що містять точні відомості про використання зазначених об'єктів, необхідні для збирання і розподілу винагороди.

ОРГАНІЗАЦІЯ МОВЛЕННЯ - організація ефірного мовлення чи організація кабельного мовлення. Організація ефірного мовлення - телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо) у будь-якому частотному діапазоні (у тому числі й з використанням супутників). Організація кабельного мовлення - телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи

телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі на віддаль сигналу за допомогою того чи іншого виду наземного, підземного чи підводного кабелю (провідникового, оптоволоконного чи іншого виду).

ОРЕНДА – засноване на договорі строкове платне користування майном, необхідним орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності. В українських нормативно-правових актах має те саме значення, що й майновий найом. За законодавством України об'єктом оренди може бути будь-яке окреме індивідуально визначене майно (інвентарний об'єкт), яке під час використання не втрачає своєї споживчої якості, група інвентарних об'єктів, цілісні майнові комплекси підприємства, земельні ділянки, будівлі, споруди, інші види нерухомості, транспортні засоби, рухоме майно. Предметом договору оренди можуть бути також майнові права. До них належать майнові права автора та суб'єкта авторського права, володільця об'єкта промислової власності, права на чужі речі. Оренда принципово відрізняється від лізингу і прокату, що містять у собі елементи майнового найму, тим, що в разі оренди в користування передається власне майно наймодавця, яке стало йому непотрібним чи без якого він може обійтися, а не майно, набуте ним спеціально для передачі іншим особам у користування як для виду підприємницької діяльності. Суб'єктами оренди є орендарі (особи, які отримують майно в тимчасове платне користування від наймодавця), і орендодавці (особи, які передають майно орендареві в тимчасове користування). Орендарями можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, орендодавцями – особи, яким майно належить на праві власності, повного господарського відання або оперативного управління, а також особи, уповноважені власником надавати майно в оренду.

ОРЕНДА ЖИЛИХ ПРИМІЩЕНЬ – господарська операція, яка передбачає надання жилого будинку або квартири їх власником у користування іншій фізичній чи юридичній особі на визначений строк або безстроково, для цільового використання та за орендну плату.

ОРЕНДА ЗЕМЛІ – це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності.

ОРЕНДАР – сторона договору найму (оренди), яка відповідно до

такого договору бере або зобов'язується взяти в користування майно за плату і на певний строк. Орендарем може виступати як фізична, так і юридична особа, проте в окремих випадках законодавством встановлюється спеціальний суб'єктний склад договору найму (оренди).

ОРЕНДНЕ ПІДПРИЄМСТВО – підприємство, створене орендарем на основі оренди цілісного майнового комплексу існуючого державного або комунального підприємства чи майнового комплексу виробничого структурного підрозділу (структурної одиниці) цього підприємства з метою здійснення підприємницької діяльності.

ОРЕНДОДАВЕЦЬ – сторона договору найму (оренди), особа, яка відповідно до такого договору передає або зобов'язується передати орендареві майно у користування за плату і на певний строк. Орендодавцем може виступати власник або уповноважена ним особа. В окремих випадках законодавство встановлює вимоги щодо суб'єктного складу договорів оренди певних видів.

ОСНОВНИЙ ДОГОВІР – договір, укладення якого передбачене попереднім договором. Хоч істотні умови основного договору названі у попередньому договорі, але вони мають бути узгоджені сторонами під час укладення основного договору. Сторона, яка обґрунтовано ухиляється від укладення основного договору, повинна відшкодувати другій стороні збитки, зумовлені простроченням, якщо інше не передбачено попереднім договором або законодавчими актами. Зобов'язання, передбачені попереднім договором, припиняються, якщо до закінчення строку, протягом якого має бути укладений основний договір, цей договір не буде укладений або жодна із сторін не направить другій стороні пропозицію про його укладення.

ОСОБИСТЕ СЕЛЯНСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО – це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму.

ОСОБИСТЕ СТРАХУВАННЯ – галузь страхування, в якій об'єктом страхових відносин є життя, здоров'я, працездатність та пенсійне забезпечення людини. Особисте страхування спрямоване на забезпе-

чення захисту сімейних доходів громадян, а також на нагромадження ними коштів для підвищення рівня свого фінансового благополуччя. Особисте страхування є істотним доповненням до системи державного соціального страхування.

ОСОБИСТИЙ КЛЮЧ – параметр криптографічного алгоритму формування електронного цифрового підпису, доступний тільки підписувачу.

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ БЛАГА – блага, які охороняються цивільним законодавством: здоров'я, життя; честь, гідність і ділова репутація; ім'я (найменування); авторство; свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, а також інші блага, які охороняються цивільним законодавством (ч.1 ст.201 ЦК).

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА (ст.269) – це юридично гарантовані можливості, які довічно належать кожній фізичній особі за законом і характеризуються немайновістю та особистісністю. Для характеристики особистих немайнових прав особи слід керуватися такими основними ознаками: 1) дане право належить кожній особі – це означає, що воно належить усім без винятку особам (фізичним та юридичним) за умови, що наявність цього права в особі не суперечить її сутності (напр., юридична особа не може бути наділена правом на життя, здоров'я, честь, гідність тощо). При цьому всі особи рівні у можливості реалізації та охорони цих прав; 2) дане право належить особі довічно — це означає, що воно належить фізичній особі до моменту смерті, а юридичній особі – до моменту припинення; 3) дане право належить особі за законом – це означає, що підставою його виникнення є юридичний факт (подія або дія), передбачений законом. Переважна більшість особистих немайнових прав виникає в особі з моменту народження (створення), наприклад, право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканність, ім'я (найменування) тощо. Однак окремі види особистих немайнових прав можуть виникати в осіб і з іншого моменту, передбаченого законом, наприклад, право на донорство особа має лише з моменту досягнення повноліття, а право на зміну імені має особа, яка досягла 16 років, тощо; 4) дане право є немайновим – це означає, що в ньому відсутній майновий (економічний) зміст, тобто фактично неможливо визначити вартість цього права, а відповідно і блага, що є його об'єктом, у грошовому еквіваленті; 5) дане право є особистісним – це означає, що воно не може бути відчужене (як примусово, так і добровільно, як постійно, так і тимчасово) від особи-носія цих прав та/або передане іншим особам.

ОСОБЛИВА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЕМІТЕНТА – інформація про будь-які дії, що можуть вплинути на фінансово-господарський стан емітента та призвести до значної зміни вартості його цінних паперів.

ОСПОРЮВАНІ ПРАВОЧИНИ – неправомірні правочини, недійсність яких встановлюється судом на вимогу заінтересованої особи у встановлених законом випадках. Такими, зокрема, є правочини, вчинені малолітніми та неповнолітніми особами за межами їх цивільної дієздатності, недієздатними особами, під впливом помилки, обману чи насильства.

ОФЕРЕНТ - сторона правовідносин, що робить пропозицію укласти договір.

ОФЕРТА – пропозиція укласти договір, її може зробити кожна із сторін майбутнього договору. Пропозиція укласти договір має містити істотні умови договору і виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття (ч.1 ст.641 ЦК).

ОФІСНЕ ПРИМІЩЕННЯ – будь-яке приміщення (будівля тощо), в якому знаходиться суб'єкт господарювання або його філія, або його структурний підрозділ, або представництво.

ОХОРОНА СПАДКОВОГО МАЙНА. Охорона спадкового майна здійснюється в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів та кредиторів спадкодавця з метою збереження його до прийняття спадщини спадкоємцями.

ОЦІНКА ВІДПОВІДНОСТІ – доказування, що встановлені вимоги до продукції, процесу, системи, особи або органу виконано шляхом випробування, здійснення контролю або сертифікації.

ОЦІНКА МАЙНА, МАЙНОВИХ ПРАВ – це процес визначення їх вартості на дату оцінки за процедурою, встановленою нормативно-правовими актами, і є результатом практичної діяльності суб'єкта оціночної діяльності. Майном, яке може оцінюватися, вважаються об'єкти в матеріальній формі, у тому числі земельні ділянки, будівлі та споруди (включаючи їх невід'ємні частини), машини, обладнання, транспортні засоби тощо; паї, цінні папери; нематеріальні активи, у тому числі об'єкти права інтелектуальної власності; цілісні майнові комплекси всіх форм власності. Майновими правами, які можуть оцінюватися, визнаються будь-які права, пов'язані з майном, відмінні

від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (права володіння, розпорядження, користування), а також інші специфічні права (права на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та права вимоги.

ОЩАДНА КНИЖКА – документ, що засвідчує укладення договору банківського вкладу з громадянином, внесення ним грошових коштів та відображає їх рух на вкладному (депозитному) рахунку і нарахування процентів (відсотків). Договором банківського вкладу може передбачатися видача іменної ощадної книжки або ощадної книжки на пред'явника. Остання належить до категорії цінних паперів. В ощадній книжці зазначаються і посвідчуються банківською установою найменування та місцезнаходження банку або його філіалу (відділення), номер рахунка по вкладу, всі суми грошових коштів, що зараховані або вписані з рахунка, а також їх залишок на момент пред'явлення ощадної книжки в банк. Видача вкладу, виплата відсотків по ньому та виконання розпоряджень вкладника про перерахування коштів з рахунка іншим особам здійснюються банком лише після пред'явлення ощадної книжки. Всі записи в ній виконуються відповідними службовими особами безпосередньо в банківській установі в присутності вкладника або його законного представника чи спадкоємця. У разі втрати або пошкодження іменної ощадної книжки за заявою вкладника банк зобов'язаний видати йому нову ощадну книжку і на підставі особистої картки вкладного (депозитного) рахунка відновити відповідні записи. Відновлення втраченої чи пошкодженої ощадної книжки на пред'явника здійснюється у порядку, передбаченому законодавством для цінних паперів на пред'явника.

ОЩАДНИЙ (ДЕПОЗИТНИЙ) СЕРТИФІКАТ – цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання зі спливом встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом у банку який його видав.

П

ПАЙ – майновий поворотний внесок члена (асоційованого члена) кооперативу у створення та розвиток кооперативу, який здійснюється шляхом передачі кооперативу майна, в тому числі грошей, майнових прав, а також земельної ділянки.

ПАЙОВІ ЦІННІ ПАПЕРИ – цінні папери, які посвідчують участь їх власника у статутному капіталі (крім інвестиційних сертифікатів), надають власнику право на участь в управлінні емітентом і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідентів, та частини майна у разі ліквідації емітента. До пайових цінних паперів відносяться: а) акції; б) інвестиційні сертифікати.

ПАКЕТ ПРОГРАМ – перелік телерадіопрограм, які провайдер програмної послуги пропонує абонентам на договірних засадах як цілісну інформаційну послугу.

ПАРАМЕТРИ КОМФОРТНОСТІ АВТОБУСА – конструктивні параметри автобуса, які визначають для пасажирів комфортність поїздки.

ПАСАЖИРСЬКІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ – перевезення пасажирів легковими автомобілями або автобусами.

ПАСПОРТ МАРШРУТУ – документ, що містить схему маршруту, розклад руху, таблицю вартості проїзду, графіки режимів праці та відпочинку водіїв тощо.

ПАСПОРТ СТОЯНКИ ТАКСІ – документ, що містить інформацію про засоби облаштування стоянки, інформаційне забезпечення пасажирів, власника стоянки, схеми руху та правила надання послуг.

ПАТЕНТ – виданий компетентним державним органом документ, який надає його власникові виключне право на винахід (корисну модель, промисловий зразок, сорт рослин). На підставі рішення про видачу патенту та за наявності документа по сплату відповідного збору Державний департамент інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України публікує у своєму офіційному бюлетені відомості про видачу патенту. Водночас він здійснює державну реєстрацію патенту на винахід (корисну модель, промисловий зразок, сорт рослин). Власниками патенту можуть бути як фізичні, так і юридичні особи (за наявності їх згоди), вказані

автором (авторами) як правонаступники в заявці на видачу патенту чи у заяві, поданій до компетентного державного органу до моменту реєстрації винаходу, а також роботодавець – коли винахід створено у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи за його дорученням, за умови, що трудовим договором не передбачено інше. Право на одержання патенту має правонаступник винахідника або роботодавця. Власникові патенту належить виключне право на використання винаходів, що охороняються відповідним документом, на свій розсуд, якщо це не порушує прав інших його власників. Патент також надає його власникові право забороняти іншим особам використовувати винахід без його дозволу, крім випадків, коли законодавством таке використання не визнається порушенням прав власника документа. За подання заявки та видачу патенту, підтримання його чинності, продовження строку дії тощо сплачуються збори. Дія патенту обмежена територією країни патентування, а також строками.

ПАТЕНТНА ЧИСТОТА – властивість технологій та/або їх складових бути вільно використаними у певній державі без загрози порушення чинних на її території охоронних документів (патентів) на об'єкти права інтелектуальної власності, які належать третім особам, визначена згідно з чинними охоронними документами (патентами) на ці об'єкти та нормативно-правовими актами держави (держав), де планується використання зазначених технологій та їх складових, а також відповідно до конкретного періоду часу, обумовленого строком дії охоронних документів (патентів) на складові технологій на території такої держави (держав).

ПАТЕНТНО-КОН'ЮНКТУРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ – системний науковий аналіз властивостей технологій та їх складових, які впливають з їх правової охорони, стану ринків технологій, їх складових та продукції, патентної та ліцензійної ситуації, що склалася щодо них, характеру виробництва продукції.

ПАТРОНАТ - за договором про патронат орган опіки та піклування передає дитину, яка є сиротою або з інших причин позбавлена батьківського піклування, на виховання у сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) до досягнення дитиною повноліття, за плату.

ПЕНЯ – неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання (ч.3 ст.549 ЦК).

ПЕРЕВЕДЕННЯ БОРГУ – заміна боржника в зобов’язанні, що здійснюється лише за згодою кредитора. Наслідком переведення боргу є вибуття первісного боржника із зобов’язання і вступ до нього нового боржника, а також зміна суб’єктивного складу зобов’язання при збереженні його змісту. Згідно з цивільним законодавством перевід боргу може бути здійснено лише за згодою кредитора, оскільки йому не байдужі особа боржника, його платоспроможність, добросовісність, що дозволяє здійснювати відповідні види діяльності. За загальним правилом борг переходить до нового боржника у повному обсязі, включаючи неустойки та завдатки, однак порука та застава, надані третьою особою в забезпечення виконання зобов’язання припиняються, якщо поручитель чи заставадавець спеціально не виявили своєї згоди відповідати за нового боржника. При цьому застава, встановлена первісним боржником, зберігається після заміни боржника, якщо інше не встановлено договором або законом. Новий боржник може висувати проти вимог кредитора всі заперечення, що ґрунтуються на відносинах кредитора з первісним боржником. Вимоги щодо форми угоди про перевід боргу підпорядковуються загальним правилам: угода має бути укладена в такій же формі, як і угода між кредитором і первісним боржником. Заміна сторони в зобов’язанні має місце і у випадку заміни кредитора.

ПЕРЕВЕЗЕННЯ НЕБЕЗПЕЧНИХ ВАНТАЖІВ – діяльність, пов’язана з переміщенням небезпечних вантажів від місця їх виготовлення чи зберігання до місця призначення з підготовкою вантажу, тари, транспортних засобів та екіпажу, прийманням вантажу, здійсненням вантажних операцій та короткостроковим зберіганням вантажів на всіх етапах переміщення.

ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ В ЕКСПРЕСНОМУ РУХУ – перевезення пасажирів автобусами на маршруті загального користування, на якому є звичайний режим руху, з дотримання зупинок, кількість яких розкладом руху не перевищує 25 % кількості зупинок при звичайному режимі руху.

ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ ЛЕГКОВИМ АВТОМОБІЛЕМ НА ЗАМОВЛЕННЯ – перевезення пасажирів легковим автомобілем загального призначення, замовленим юридичною або фізичною особою з укладанням письмового договору на кожну послугу чи на обумовлений термін обслуговування, у якому визначають умови обслуговування, вартість послуги, термін її виконання та інші положення за домовленістю сторін.

ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ У ЗВИЧАЙНОМУ РЕЖИМІ РУХУ – перевезення пасажирів автобусами на маршруті загального користування з дотриманням усіх зупинок, передбачених розкладом руху.

ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ У РЕЖИМІ МАРШРУТНОГО ТАКСІ – перевезення пасажирів на міському чи приміському автобусному маршруті загального користування за розкладом руху, в якому визначається час відправлення автобусів з початкового та кінцевого пунктів маршруту з висадкою і посадкою пасажирів чи громадян на їхню вимогу на шляху прямування автобуса в місцях, де це не заборонено правилами дорожнього руху.

ПЕРЕВІЗНИК – юридична або фізична особа, яка взяла на себе зобов'язання і відповідальність за договором перевезення вантажу за доставку до місця призначення довіреного їй вантажу, перевезення вантажів та їх видачу (передачу) вантажоодержувачу або іншій особі, зазначеній у документі, що регулює відносини між експедитором та перевізником.

ПЕРЕВРАХУВАННЯ ВЕКСЕЛЯ - врахування банком в іншому банку векселя, який він придбав через врахування.

ПЕРЕДАТОЧНИЙ ІНДОСАМЕНТ - індосамент, за яким вексель переходить у власність іншої особи. За передаточним індосаментом індосату переходять усі права, які належали індосанту, а останній бере на себе відповідальність за оплату векселя, якщо тільки він не обумовив інше. Передаточний індосамент буває повним, бланковим і на пред'явника.

ПЕРЕДАЧА (ТЕЛЕРАДІОПЕРЕДАЧА) – змістовно завершена частина програми (телерадіопрограми), яка має відповідну назву, обсяг трансляції, авторський знак, може бути використана незалежно від інших частин програми і розглядається як цілісний інформаційний продукт.

ПЕРЕДОРУЧЕНИЙ ІНДОСАМЕНТ - індосамент, за яким вексель не переходить у власність іншої особи. За передорученим індосаментом індосату передаються певні права від власного імені і за дорученням індосанта на здійснення визначених власником векселя юридичних дій, потрібних для охорони прав останнього.

ПЕРЕДОРУЧЕННЯ. Представник зобов'язаний вчиняти правочин за наданими йому повноваженнями особисто, він може передати своє повноваження частково або в повному обсязі іншій особі, якщо це встановлено договором або законом між особою, яку представляють, і представником, або якщо представник був вимушений до цього з метою охорони інтересів особи, яку він представляє (ч.1. ст.240 ЦК). Передоручення оформляється видачею представником довіреності особі, яка заступає на його місце. Довіреність, за якою повноваження передаються іншій особі, повинна бути нотаріально посвідчена. Строк дії довіреності, виданої у порядку передоручення, не може перевищувати строку дії основної довіреності. Представник, який передав свої повноваження, зобов'язаний сповістити про це довірителя, а також надати йому необхідні відомості про особу, котрій передав повноваження. Невиконання цієї умови покладає на особу, що передала повноваження, відповідальність за дії особи, якій вона передала повноваження за довіреністю, як за свої власні. Особа, котра видала довіреність, може в будь-який час скасувати передоручення, а особа, якій довіреність видана, – відмовитися від неї. Ці дії можуть бути вчинені в будь-який час, а угоди, що обмежують це право, вважаються недійсними. Оскільки передоручення ґрунтується на основній довіреності, то з припиненням дії останньої втрачає силу і передоручення.

ПЕРЕКАЗ ГРОШЕЙ – рух певної суми грошей з метою їх зарахування на рахунок отримувача або видачі йому в готівковій формі. Переказ вважається завершеним з часу зарахування суми переказу на рахунок отримувача або її видачі йому в готівковій формі.

ПЕРЕКАЗНИЙ ВЕКСЕЛЬ - вексель, виданий у формі безумовної пропозиції (наказу) здійснити платіж.

ПЕРЕМОЖЕЦЬ ПРОЦЕДУРИ ЗАКУПІВЛІ – учасник, тендерна пропозиція якого в результаті оцінки визнана найкращою та акцептована.

ПЕРЕРОБКА (СПЕЦИФІКАЦІЯ) – використання однієї речі (матеріалу), в результаті чого створюється нова річ (п. 1 ст. 332 ЦК). Особа, яка самочинно переробила чужу річ, не набуває права власності на нову річ і зобов'язана відшкодувати власникові матеріалу його вартість (п. 2 ст. 332 ЦК). Право власності на рухому річ, створену особою шляхом переробки з матеріалу, що їй не належить, набувається власником матеріалу за його бажанням, якщо інше не встановлено законом або договором (п.3 ст. 332 ЦК). Якщо вартість

переробки і створеної нової речі істотно перевищує вартість матеріалу, право власності на нову річ набуває, за її бажанням, особа, яка здійснила таку переробку. У цьому разі особа, яка здійснила переробку, зобов'язана відшкодувати власникові матеріалу моральну шкоду (п. 4 ст. 332 ЦК). Власник матеріалу, який набув право власності на виготовлену з нього річ, зобов'язаний відшкодувати вартість переробки особі, яка її здійснила, якщо інше не встановлено договором (п. 5 ст. 332 ЦК).

ПЕРЕСТРАХУВАННЯ - страхування одним страховиком (цедентом, перестраховальником) на визначених договором умовах ризику виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика (перестраховика) резидента або нерезидента, який має статус страховика або перестраховика, згідно з законодавством країни, в якій він зареєстрований.

ПЕРЕТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ – зміна її організаційно-правової форми (ч.1 ст.108 ЦК).

ПЕРШІЙ ВЛАСНИК – особа, яка отримала цінні папери у власність безпосередньо в емітента (або в особи, що видала цінний папір) чи андеррайтера під час розміщення цінних паперів.

ПІД'ЇЗНІ КОЛІЇ – залізничні колії, які призначені для транспортного обслуговування одного або кількох підприємств, організацій та установ у взаємодії із залізничним транспортом загального користування.

ПІДНАЙМ – це передання наймачем речі у користування іншій особі, можливе лише за згодою наймодавця, якщо інше не встановлено договором або законом. Строк договору піднайму не може перевищувати строку договору найму (ч.1 ст.774 ЦК).

ПІДПИСУВАЧ – особа, яка на законних підставах володіє особистим ключем та від свого імені або за дорученням особи, яку вона представляє, накладає електронний цифровий підпис під час створення електронного документа.

ПІДПРИЄМСТВО –самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами, для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої,

науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому законодавством.

ПІДПРИЄМСТВО З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ – підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному фонді якого, за його наявності, становить не менше десяти відсотків.

ПІДПРИЄМСТВО КОЛЕКТИВНОЇ ВЛАСНОСТІ – корпоративне або унітарне підприємство, що діє на основі колективної власності засновника (засновників). Підприємствами колективної власності є виробничі кооперативи, підприємства споживчої кооперації, підприємства громадських та релігійних організацій, інші підприємства, передбачені законом.

ПІДПРИЄМСТВО ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН, РЕЛІГІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ – унітарне підприємство, засноване на власності об'єднання громадян (громадської організації, політичної партії) або власності релігійної організації для здійснення господарської діяльності з метою виконання їх статутних завдань.

ПІДПРИЗНАЧЕННЯ СПАДКОЄМЦЯ – це право заповідача призначити іншого спадкоємця на випадок, якщо спадкоємець, зазначений у заповіті, помре до відкриття спадщини, не прийме її або відмовиться від її прийняття чи буде усунений від права на спадкування, а також у разі відсутності умов, визначених у заповіті (ч.1 ст.1244 ЦК).

ПІДРЯДНИК – юридична особа будь-якої форми власності, яка укладає договір підряду (контракт) на будівництво (проектування) об'єктів, відповідно до визначених у ньому умов виконує передбачені договором підряду (контрактом) роботи та передає їх замовникові.

ПІДСТАВА ПОЗАДОГОВІРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ – це цивільне правопорушення, структурними елементами якого є шкода, протиправність поведінки, причинний зв'язок та вина.

ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ. Законодавство передбачає можливість звільнення від відповідальності. Таке звільнення відбувається у зв'язку з неможливістю виконання зобов'язання внаслідок: 1) дії непереборної сили (ст. 617 ЦК); 2) випадкового заподіяння шкоди (ст. 617 ЦК); 3) вини потерпілого у

заподіянні шкоди (ст. 1193 ЦК).

ПІДТВЕРДЖЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ – видача документа (декларація про відповідність або сертифікат відповідності) на основі рішення, яке приймається після проведення відповідних (необхідних) процедур оцінки відповідності, що довели виконання встановлених вимог.

ПІКЛУВАЛЬНИК - фізична особа з повною цивільною дієздатністю, яку призначає орган опіки та піклування для захисту майнових та особистих інтересів особи, що нездатна сама їх захистити (обмежено дієздатні та неповнолітні особи). Фізична особа може бути призначена піклувальником лише за її письмовою заявою. Піклувальник призначається переважно з осіб, які перебувають у сімейних, родинних відносинах з підопічним, з урахуванням особистих стосунків між ними, можливості особи виконувати обов'язки піклувальника. При призначенні піклувальника для неповнолітньої особи враховується бажання підопічного. Фізичній особі може бути призначено одного або кількох піклувальників. Піклувальником не може бути фізична особа: 1) яка позбавлена батьківських прав, якщо ці права не були поновлені; 2) поведінка та інтереси якої суперечать інтересам фізичної особи, яка потребує піклування. До встановлення піклування і призначення піклувальника піклування над фізичною особою здійснює відповідний орган опіки та піклування. Якщо над фізичною особою, яка перебуває у навчальному закладі, закладі охорони здоров'я або закладі соціального захисту населення, не встановлено піклування або не призначено піклувальника, піклування над нею здійснює цей заклад.

ПІКЛУВАННЯ – встановлюється над неповнолітніми особами, які позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, цивільна дієздатність яких обмежена (ч.1 ст.59 ЦК).

ПІРАТСТВО У СФЕРІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І (АБО) СУМІЖНИХ ПРАВ - опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм і програм організацій мовлення.

ПЛАГІАТ - оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору.

ПЛАТІЖ ЗА ВЕКСЕЛЕМ – операція, за якої оплату векселя здійснює платник або інша уповноважена особа або в порядку регресу, або в порядку посередництва, або в порядку поручительства.

ПЛАТІЖНА ВИМОГА-ДОРУЧЕННЯ – розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхньої – вимоги одержувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; нижньої – доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунка визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок одержувача.

ПЛАТІЖНА КАРТКА – спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу грошей з рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей у готівковій формі в касах банків, пунктах обміну іноземної валюти уповноважених банків та через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

ПЛАТІЖНА СИСТЕМА – платіжна організація, члени платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними під час проведення переказу грошей. Проведення переказу грошей є обов'язковою функцією, що має виконувати платіжна система.

ПЛАТІЖНЕ ДОРУЧЕННЯ – це документ, за яким банк зобов'язується за дорученням платника за рахунок грошових коштів, що розміщені на його рахунку у цьому банку, переказати певну грошову суму на рахунок визначеної платником особи (одержувача) у цьому чи в іншому банку у строк, встановлений законом або банківськими правилами, якщо інший строк не передбачений договором або звичаями ділового обороту (ч.1 ст.1089 ЦК).

ПЛАТНИК (ТРАСАТ) – юридична або фізична особа (боржник, платник), яка зобов'язана(ий) сплатити за переказним векселем (траттою).

ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ – це здатність позичальника своєчасно здійснювати розрахунки за всіма видами своїх зобов'язань господарської діяльності.

ПОВІРЕНИЙ – сторона у договорі доручення. Нею можуть бути фізичні та юридичні особи. До фізичних осіб як повірених висуваються вимоги щодо їх повної дієздатності. Юридична особа є завжди дієздатною. Предмет договору доручення становлять дії повіреного, спрямовані на здійснення суб'єктивних прав та обов'язків або на їх здобуття. Власне, це надання нематеріальних посередницьких послуг. Юридичні дії, які належать здійснити повіреному, мають бути чітко визначені у договорі доручення або видані на підставі договору довіреності. Дії повіреного мають бути правомірними, конкретними та здійсненими (ст.1003 ЦК). За загальним правилом повірений зобов'язаний вчиняти дії відповідно до змісту даного йому доручення.

ПОВІТРЯНЕ СУДНО – це літальний апарат, що тримається в атмосфері за рахунок його взаємодії з повітрям, відмінної від взаємодії з повітрям, відбитим від земної поверхні, і здатний маневрувати в тривимірному просторі.

ПОВІТРЯНИЙ ПЕРЕВІЗНИК – будь-яка юридична чи фізична особа, яка виконує повітряні перевезення, має права експлуатанта авіаційної техніки.

ПОВНА СУМА ВЕКСЕЛЯ - сума, яка підлягає сплаті за векселем, з урахуванням обумовлених в тексті векселя відсотків.

ПОВНА ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ фізичної особи (ст. 34 ЦК). Повну цивільну дієздатність набуває фізична особа, яка досягла 18 років (повноліття). Закон знає окремі винятки з цього загального правила. У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу. У разі розірвання шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття набута нею повна цивільна дієздатність зберігається. У разі визнання шлюбу недійсним з підстав, не пов'язаних з протиправною поведінкою неповнолітньої особи, набута нею повна цивільна дієздатність зберігається. Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. Надання повної цивільної дієздатності провадиться за рішенням органу опіки та піклування згідно із заявою заінтересованої особи за письмовою згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а у разі відсутності такої згоди повна цивільна дієздатність може бути надана за рішенням суду. Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка

досягла 16 років і бажає займатися підприємницькою діяльністю. За наявності письмової згоди на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування така особа може бути зареєстрована як підприємець. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця. Повна цивільна дієздатність, надана фізичній особі, поширюється на всі цивільні права та обов'язки. У разі припинення трудового договору, підприємницької діяльності надана особі повна цивільна дієздатність зберігається.

ПОВНЕ ТОВАРИСТВО – товариство, учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить (ч.1 ст.119 ЦК).

ПОВНИЙ ІНДОСАМЕНТ - іменний передаточний індосамент. Вексель з повним індосаментом підлягає оплаті наказу особи, на ім'я якої виконаний індосамент, і може бути переданий у подальшому лише за індосаментом цієї особи.

ПОГАШЕНІ ВИМОГИ КРЕДИТОРІВ - задоволені вимоги кредитора, щодо яких досягнуто згоди про припинення, у тому числі заміну, зобов'язання або припинення зобов'язання іншим чином.

ПОДВІЙНЕ СКЛАДСЬКЕ СВДОЦТВО - складається з двох частин - складського та заставного свідоцтва (варанта), які можуть бути як поєднані, так і відокремлені одне від одного. Однак у будь-якому разі кожна з цих частин є ордерним цінним папером та має містити такі відомості: 1) найменування та місцезнаходження товарного складу, що прийняв товар на зберігання; 2) номер свідоцтва за реєстром товарного складу; 3) найменування юридичної особи або ім'я фізичної особи, від якої прийнято товар на зберігання, її місцезнаходження або місце проживання; 4) найменування і кількість прийнятого на зберігання товару - число одиниць та (або) товарних місць та (або) міра (вага, об'єм) товару; 5) строк, на який прийнято товар на зберігання, або вказівка на те, що товар прийнято на зберігання до запитання; 6) розмір плати за зберігання або тарифи, на підставі яких вона обчислюється, та порядок її сплати; 7) дата видачі свідоцтва; 8) підпис особи, яка видала свідоцтво, та печатка товарного складу. Наявність усіх зазначених атрибутів є обов'язковою як для подвійного, так і для простого складського свідоцтва. Як зазначалося вище, законодавець у ст. 964 ЦК визначає подвійне

складське свідоцтво, як і його складові частини, ордерними цінними паперами, тому вони можуть передаватися разом або окремо вчиненням індосаменту (передавального напису).

ПОДВІЙНЕ СТРАХУВАННЯ – одночасне повне страхування одного й того самого об'єкта від одних і тих самих ризиків у кількох страховиків, через що страхова сума значно перевищує страхову вартість. У разі виявлення подвійного страхування кожний страховик покриває страхувальникові збиток у межах страхової вартості об'єкта пропорційно до своєї частки в загальній страховій сумі.

ПОДІЛЬНА РІЧ – річ, яку можна поділити без втрати її цільового призначення (ч.1 ст.183 ЦК).

ПОДІЯ - юридичний факт, що виникає поза волею людини (стихійне лихо, народження та смерть людини тощо).

ПОЖЕРТВА - дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів, особам (фізичним та юридичним, державі Україна, Автономній Республіці Крим, територіальним громадам) для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети. Договір про пожертву є укладеним з моменту прийняття пожертви. До договору про пожертву застосовуються положення про договір дарування, якщо інше не встановлено законом. Пожертвувач має право здійснювати контроль за використанням пожертви відповідно до мети, встановленої договором про пожертву. Якщо використання пожертви за призначенням виявилось неможливим, використання її за іншим призначенням можливе лише за згодою жертвувача, а в разі його смерті чи ліквідації юридичної особи - за рішенням суду. Пожертвувач або його правонаступники мають право вимагати розірвання договору про пожертву, якщо пожертва використовується не за призначенням.

ПОЖИТТЄВА СТРАХОВА РЕНТА – різновид особистого страхування, регулярний дохід, що виплачується застрахованій особі до кінця її життя з фонду, нагромадженого за рахунок страхових внесків.

ПОЗАДОГОВІРНА (НЕДОГОВІРНА) ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – відповідальність, що настає за вчинення протиправних дій однією особою щодо іншої за відсутності між ними договору або незалежно від наявних між ними договірних відносин. Така відповідальність настає за порушення обов'язку, встановленого законом або

підзаконним актом, і найчастіше виражається у формі відшкодування збитків.

ПОЗИЧАЛЬНИК – суб'єкт кредитних відносин, який отримав у тимчасове користування грошові кошти на умовах повернення, платності, строковості.

ПОЗОВ ПРО ВИЗНАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ – позадоговірний позов власника майна про визнання його права власності, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, що засвідчує його право власності (ст.392 ЦК). Об'єктом позову про визнання права власності є усунення невизначеності відносин права власності позивача щодо індивідуально-визначеного майна. Позивачем у позові про визнання права власності є власник індивідуально визначеного майна, права якого оспорується або не визнаються іншою особою, з якою власник не перебуває у зобов'язальних відносинах, або власник, який втратив документ, що засвідчує його право власності на майно. Відповідачем у позові про визнання права власності є особа, яка оспорує право власності на майно, або особа, яка хоч і не оспорує права власності на майно, але і не визнає його. Предметом вказаного позову є вимога позивача про визнання його права власності на майно. Підставою позову є обставини, що підтверджують право власності позивача на майно, та ст.16 ЦК, яка визначає визнання права як способу захисту цивільних прав та інтересів судом. Умовою задоволення позову про визнання права власності на майно є наявність у позивача доказів, що підтверджують його право власності на майно. Оскільки позови про визнання права власності пов'язані з невизначеністю відносин права власності позивача щодо свого майна, на ці позови не поширюється дія позовної давності.

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ - строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу. Загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки. Спеціальна позовна давність полягає в скороченні або збільшенні порівняно із загальною позовною давністю. Так, позовна давність в один рік застосовується, зокрема, до вимог: 1) про стягнення неустойки (штрафу, пені); 2) про спростування недостовірної інформації, поміщеної у засобах масової інформації. У цьому разі позовна давність обчислюється від дня розміщення цих відомостей у засобах масової інформації або від дня, коли особа довідалася чи могла довідатися про ці відомості; 3) про переведення на співвласника прав та обов'язків покупця у разі порушення

переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності; 4) у зв'язку з недоліками проданого товару; 5) про розірвання договору дарування; 6) у зв'язку з перевезенням вантажу, пошти; 7) про оскарження дій виконавця заповіту. Позовна давність у п'ять років застосовується до вимог про визнання недійсним правочину, вчиненого під впливом насильства або обману. Позовна давність у десять років застосовується до вимог про застосування наслідків нікчемного правочину. Позовна давність, встановлена законом, може бути збільшена за домовленістю сторін. Договір про збільшення позовної давності укладається у письмовій формі. Позовна давність, встановлена законом, не може бути скорочена за домовленістю сторін. Перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила. Перебіг позовної давності за вимогами про визнання недійсним правочину, вчиненого під впливом насильства, починається від дня припинення насильства. Перебіг позовної давності за вимогами про застосування наслідків нікчемного правочину починається від дня, коли почалося його виконання. У разі порушення цивільного права або інтересу неповнолітньої особи позовна давність починається від дня досягнення нею повноліття. За зобов'язаннями з визначеним строком виконання перебіг позовної давності починається зі спливом строку виконання. За зобов'язаннями, строк виконання яких не визначений або визначений моментом вимоги, перебіг позовної давності починається від дня, коли у кредитора виникає право пред'явити вимогу про виконання зобов'язання. Якщо боржникові надається пільговий строк для виконання такої вимоги, перебіг позовної давності починається зі спливом цього строку. За регресними зобов'язаннями перебіг позовної давності починається від дня виконання основного зобов'язання. Заміна сторін у зобов'язанні не змінює порядку обчислення та перебігу позовної давності. Перебіг позовної давності зупиняється: 1) якщо пред'явленню позову перешкоджала надзвичайна або невідворотна за даних умов подія (непереборна сила); 2) у разі відстрочення виконання зобов'язання (мораторій) на підставах, встановлених законом; 3) у разі зупинення дії закону або іншого нормативно-правового акта, який регулює відповідні відносини; 4) якщо позивач або відповідач перебуває у складі Збройних Сил України або в інших створених відповідно до закону військових формуваннях, що переведені на воєнний стан. У разі виникнення цих обставин перебіг позовної давності зупиняється на весь час існування цих обставин. Від дня припинення обставин, що були підставою для зупинення перебігу позовної давності, перебіг позовної давності продовжується з урахуванням часу, що минув до його зупинення.

Перебіг позовної давності переривається вчиненням особою дії, що свідчить про визнання нею свого боргу або іншого обов'язку. Позовна давність переривається у разі пред'явлення особою позову до одного із кількох боржників, а також якщо предметом позову є лише частина вимоги, право на яку має позивач. Після переривання перебіг позовної давності починається заново. Час, що минув до переривання перебігу позовної давності, до нового строку не зараховується. Залишення позову без розгляду не зупиняє перебігу позовної давності. Якщо суд залишив без розгляду позов, пред'явлений у кримінальному процесі, час від дня пред'явлення позову до набрання законної сили рішенням суду, яким позов було залишено без розгляду, не зараховується до позовної давності. Якщо частина строку, що залишилася, є меншою ніж шість місяців, вона продовжується до шести місяців. Зі спливом позовної давності до основної вимоги вважається, що позовна давність спливла і до додаткової вимоги (стягнення неустойки, накладення стягнення на заставлене майно тощо). Особа, яка виконала зобов'язання після спливу позовної давності, не має права вимагати повернення виконаного, навіть якщо вона у момент виконання не знала про сплив позовної давності. Заява про захист цивільного права або інтересу має бути прийнята судом до розгляду незалежно від спливу позовної давності. Позовна давність застосовується судом лише за заявою сторони у спорі, зробленою до винесення ним рішення. Сплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові. Якщо суд визнає поважними причини пропущення позовної давності, порушене право підлягає захисту. Позовна давність не поширюється: 1) на вимогу, що впливає із порушення особистих немайнових прав, крім випадків, встановлених законом; 2) на вимогу вкладника до банку (фінансової установи) про видачу вкладу; 3) на вимогу про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю; 4) на вимогу власника або іншої особи про визнання незаконним правового акта органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, яким порушено його право власності або інше речове право; 5) на вимогу страхувальника (застрахованої особи) до страховика про здійснення страхової виплати (страхового відшкодування). Законом можуть бути встановлені також інші вимоги, на які не поширюється позовна давність.

ПОКЛАДЕННЯ – розпорядження заповідача, за яким у спадкоємця встановлюється обов'язок з виконання певних дій на користь третьої особи. Ці дії спрямовані на здійснення загальнокорисної мети.

ПОКРИТИЙ АКРЕДИТИВ – акредитив, для здійснення платежів за яким завчасно бронюються кошти платника в повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або у виконуючому банку. Кошти заявника акредитива бронюються на аналітичному рахунку “Розрахунки за акредитивами” відповідних балансових рахунків.

ПОЛІС (СТРАХОВИЙ ДОГОВІР, СТРАХОВЕ СВІДОЦТВО) – письмова угода між страхувальником і страховиком, яка засвідчує, що страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку виплатити страхову суму або в межах страхової суми відшкодувати збиток страхувальникові чи іншій особі, зазначеній у полісі. За умови сплати страхових платежів у визначені строки поліс має містити: назву документа, реквізити страховика, прізвище або назву страхувальника, його адресу, перелік об'єктів страхування, розмір страхової суми, перелік страхових випадків, розмір тарифу, а також страхових платежів, термін їх сплати, строк дії договору, права й обов'язки сторін, інші умови, підписи сторін.

ПОМИЛКА У ПРАВОЧИНІ – неправильне сприйняття особою фактичних обставин правочину, що вплинуло на її волевиявлення, за відсутності якого можна було б вважати, що правочин не був би вчинений. Для визнання правочину недійсним як укладеного під впливом помилки необхідно, щоб помилка мала істотне значення. Під помилкою, що має істотне значення, ЦК України розуміє помилку щодо природи правочину, прав та обов'язків сторін, таких властивостей та якостей речі, які значно знижують її цінність або можливість використання за цільовим призначенням. Так, часто визнаються недійсними правочини купівлі-продажу або міни квартир у зв'язку з виявленням у них після виконання правочину істотних дефектів.

ПОМІЧНИК ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ - особа, яка здатна надавати систематичну допомогу дієздатній фізичній особі, що за станом здоров'я не може самостійно здійснювати і свої права та виконувати обов'язки. Помічником може бути лише дієздатна фізична особа. За заявою особи, яка потребує допомоги, ім'я її помічника реєструється органом опіки та піклування, що підтверджується відповідним документом. Помічник має право на одержання пенсії, аліментів, заробітної плати, поштової кореспонденції, що належать фізичній особі, яка потребує допомоги. Помічник має право вчиняти дрібні побутові правочини в інтересах особи, яка потребує допомоги, відповідно до наданих йому повноважень. Помічник представляє особу в органах державної влади, органах влади Автономної

Республіки Крим, органах місцевого самоврядування та організаціях, діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення. Помічник може представляти фізичну особу в суді лише на підставі окремої довіреності. Послуги помічника є сплатними, якщо інше не визначено за домовленістю сторін. Помічник може бути у будь-який час відкликаний особою, яка потребувала допомоги. У цьому разі повноваження помічника припиняються.

ПОПЕРЕДНІ ІМПОРТНІ ДЕПОЗИТИ - внесення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності на безпроцентні рахунки у банках, які обслуговують їх на території України, на період від моменту набрання договорами (контрактами), що ними укладаються, юридичної сили до моменту проходження товарами, що поставляються згідно із зазначеними договорами (контрактами), через митний кордон України або передачі товарів іноземними суб'єктами господарської діяльності на території України, грошових коштів у валюті договору (контракту) в сумі, визначеній у встановлених процентах до вартості відповідного договору (контракту).

ПОПЕРЕДНІЙ ДОГОВІР – договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір у майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором (ч.1 ст.635 ЦК).

ПОРІВНЯЛЬНА РЕКЛАМА – реклама, яка містить порівняння з іншими особами та/або товарами іншої особи.

ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – це невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання. Одним із видів порушення зобов'язання є прострочення боржника або кредитора.

ПОРЯДОК ЛІКВІДАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ. Ліквідаційна комісія після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами складає проміжний ліквідаційний баланс, який містить відомості про склад майна юридичної особи, що ліквідується, перелік пред'явлених кредиторами вимог, а також про результати їх розгляду. Проміжний ліквідаційний баланс затверджується учасниками юридичної особи або органом, який прийняв рішення про ліквідацію юридичної особи. Виплата грошових сум кредиторам юридичної особи, що ліквідується, провадиться у порядку черговості, встановленої ст. 112 ЦК, відповідно до проміжного ліквідаційного балансу, починаючи від дня його затвердження, за винятком кредиторів четвертої черги, виплати яким провадяться із закінченням

місяця від дня затвердження проміжного ліквідаційного балансу. У разі недостатності у юридичної особи, що ліквідується, грошових коштів для задоволення вимог кредиторів ліквідаційна комісія здійснює продаж майна юридичної особи (ст. 111 ЦК). Після завершення розрахунків з кредиторами ліквідаційна комісія складає ліквідаційний баланс, який затверджується учасниками юридичної особи або органом, що прийняв рішення про ліквідацію юридичної особи. Майно юридичної особи, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, передається її учасникам, якщо інше не передбачено законом або установчими документами юридичної особи. Не мають права отримувати майно після ліквідації члени благодійних фондів, громадських організацій, які є непідприємницькими юридичними особами. Ліквідація юридичної особи вважається завершеною після внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб запису про її припинення.

ПОСИЛЕНИЙ СЕРТИФІКАТ ВІДКРИТОГО КЛЮЧА – сертифікат ключа, який відповідає вимогам законодавства, виданий акредитованим центром сертифікації ключів, засвідчувальним центром, центральним засвідчувальним органом.

ПОСЛУГА – діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб.

ПОСЛУГА З ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ ЧИ ВАНТАЖІВ – перевезення пасажирів чи вантажів транспортними засобами на договірних умовах із замовником послуги за плату.

ПОСЛУГИ – будь-яка закупівля, крім товарів та робіт, включаючи підготовку спеціалістів, забезпечення транспортом і зв'язком, освоєння технологій, наукові дослідження, медичне та побутове обслуговування, а також консультаційні послуги, до яких належать послуги, пов'язані з консультуванням, експертизою, оцінкою, підготовкою висновків і рекомендацій.

ПОСЛУГИ ЕЛЕКТРОННОГО ЦИФРОВОГО ПІДПISУ – надання у користування засобів електронного цифрового підпису, допомога при генерації відкритих та особистих ключів, обслуговування сертифікатів ключів (формування, розповсюдження, скасування, зберігання, блокування та поновлення), надання інформації щодо чинних, скасованих і блокованих сертифікатів

ключів, послуги фіксування часу, консультації та інші послуги, визначені законом.

ПОСТІЙНЕ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ – місцезнаходження офіційно зареєстрованого головного органу управління (контори) суб'єкта господарської діяльності.

ПОСТІЙНЕ МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ - місце проживання на території якої-небудь держави не менше одного року фізичної особи, яка не має постійного місця проживання на території інших держав і має намір проживати на території цієї держави протягом необмеженого строку, не обмежуючи таке проживання певною метою, і за умови, що таке проживання не є наслідком виконання цією особою службових обов'язків або зобов'язань за договором (контрактом).

ПОТОЧНИЙ РАХУНОК – рахунок, який відкривається банками для підприємців, а також для об'єднань, підприємств і організацій, що знаходяться на господарському розрахунку, наділені власними оборотними коштами і мають самостійний баланс для зберігання грошових коштів і здійснення розрахунків. Порядок відкриття і закриття поточного рахунка встановлюється банками. Власник поточного рахунка самостійно розпоряджається коштами, які знаходяться на ньому. При відсутності або недостатності коштів для того, щоб задовольнити у визначений строк усі подані і визначені претензії, банк оплачує ці претензії в порядку календарної черговості надходження розрахункових документів (настання строків платежів).

ПОХІДНИЙ ТВІР – твір, що є творчою переробкою іншого існуючого твору без завдання шкоди його охорони (анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інша переробка твору) чи його творчим перекладом на іншу мову (до похідних творів не належать аудіовізуальні твори, одержані шляхом дублювання, озвучення, субтитрування українською чи іншими мовами інших аудіовізуальних творів).

ПОХІДНІ ЦІННІ ПАПЕРИ – цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів.

ПРАВИЛА СТРАХУВАННЯ – опрацьовуються страховиком на кожний вид страхування і підлягають реєстрації в Уповноваженому

органі (нині – Мінфіні). Правила страхування мають містити: перелік об'єктів страхування, порядок визначення страхових сум та розміру страхових виплат, перелік страхових ризиків, винятки зі страхових випадків і обмеження страхування, строк та місце дії договору страхування, порядок укладення договору страхування, права та обов'язки сторін, дії страхувальника в разі настання страхового випадку та перелік документів, що підтверджують ці випадки, порядок і умови сплати страхових сум, термін прийняття рішення про виплату або відмову щодо відшкодування, умови припинення дії договору і порядок вирішення суперечок. До правил страхування додаються страхові тарифи. Якщо правила страхування не відповідають цим вимогам, Уповноважений орган може відмовити страховикові у видачі ліцензії.

ПРАВО ВИМОГИ - суб'єктивне право уповноваженої сторони в зобов'язанні вимагати від зобов'язаних осіб певних активних дій або пасивного утримання від визначених дій.

ПРАВО ВЛАСНОСТІ – право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб (ч.1 ст.316 ЦК). Право власності виражає відношення особи до речі. Це означає, що між нею і певною річчю встановлюється ідеальний (юридичний) і безпосередній зв'язок, річ піддається пануванню певної особи, належить їй. Усі інші особи мають утримуватися від порушень цього панування, завдяки чому воно є абсолютним. Право власності і власність тісно поєднані. Власність – це суспільне відношення, пов'язане з присвоєнням особою засобів і продуктів виробництва. Присвоєння є сутністю права власності. Юридичним змістом права власності є правомочності володіння, користування і розпорядження майном (ч.1 ст.317 ЦК). Право власності в об'єктивному розумінні – це система правових норм, якими регулюються відносини власності, а в суб'єктивному розумінні – сукупність правомочностей власника щодо володіння, користування та розпорядження. Правом володіння визнається юридично забезпечена можливість фактичного панування над річчю. Право користування – юридично забезпечена можливість власника здобувати від майна, що йому належить, корисні властивості для задоволення своїх особистих і майнових потреб. Право розпорядження – юридично забезпечена можливість визначати долю речі. Право власності є безстроковим. Розрізняють право приватної власності фізичних і юридичних осіб (ст.325 ЦК), право державної власності (ст.326 ЦК) і право власності територіальних громад – право комунальної власності (ст.327 ЦК).

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЖИТЛО – одне з цивільних прав фізичних та юридичних осіб, об'єктом якого є жилий будинок, квартира, інші приміщення призначені та придатні для постійного проживання у них.

ПРАВО ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ – система юридичних норм, що закріплюють належність державі певного майна та визначають її права і обов'язки як власника щодо володіння, користування і розпоряджання цим майном. Право державної власності поширюється на кошти, що належать державі у формі державної скарбниці, а також на майно, яке не належить згідно із Законом “Про власність” іншим суб'єктам права власності. Об'єктами права державної власності є: майно, що забезпечує діяльність органів державної влади, майно Збройних сил, органів державної безпеки, прикордонних і внутрішніх військ; оборонні об'єкти; єдина енергетична система; системи транспорту загального користування, зв'язку та інформації, що мають загальнодержавне значення; майно казенних підприємств та інше майно, що становить матеріальну основу суверенітету України і забезпечує її економічний та соціальний розвиток. У державній власності може перебувати також майно, передане у власність України іншими державами, а також юридичними і фізичними особами. Згідно із законодавством від імені та в інтересах держави право власності здійснюють відповідні органи державної влади (ч.2 ст.326 ЦК).

ПРАВОЗДАТНІСТЬ – здатність фізичних та юридичних осіб бути носіями відповідних прав та обов'язків. Цивільну правоздатність передбачено ЦК України (ст.25), де зазначається, що здатність мати цивільні права і обов'язки визнається однаковою за всіма фізичними особами. Правоздатність фізичних осіб є загальною. Цивільна правоздатність виникає у момент народження фізичної особи і припиняється в момент її смерті (ст.25 ЦК). Всі фізичні особи рівні у здатності мати цивільні права та обов'язки (ст.26 ЦК). Правоздатність юридичної особи відрізняється від правоздатності фізичної особи. Якщо правоздатність фізичної особи виникає від моменту її народження, то правоздатність юридичної особи – від моменту її утворення і припиняється від моменту внесення запису до Єдиного державного реєстру про припинення юридичної особи. Юридична особа вважається утвореною з дня її державної реєстрації. Юридична особа не здатна мати такі права і обов'язки, які за своєю природою можуть належати лише людині (ст.91 ЦК). Юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють

відповідно до установчих документів та закону (ст.92 ЦК). У різних галузях права правоздатність може мати різні вияви, але її загальні принципи є незмінними.

ПРАВОЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ. Здатність мати цивільні права та обов'язки мають усі фізичні особи. Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження і припиняється у момент її смерті. У випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини. Цивільна правоздатність є невід'ємною від особи незалежно від віку, стану здоров'я чи інших характеристик людини. У випадках, встановлених законом, здатність мати окремі цивільні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням фізичною особою відповідного віку. Усі фізичні особи є рівними у здатності мати цивільні права та обов'язки. Фізична особа набуває прав та обов'язків і здійснює їх під своїм ім'ям. Ім'я фізичної особи, яка є громадянином України, складається з прізвища, власного імені та по батькові, якщо інше не впливає із закону або звичаю національної меншини, до якої вона належить. Під час здійснення окремих цивільних прав фізична особа відповідно до закону може використовувати псевдонім (вигадане ім'я) або діяти без зазначення імені. Фізична особа має усі особисті немайнові права, встановлені Конституцією та ЦК України, а також здатна мати усі майнові права, встановлені цивільним законодавством. Особа здатна мати інші цивільні права, які хоч і не встановлені Конституцією України та законодавством, однак не суперечать закону та моральним засадам суспільства. Правам особи кореспондують обов'язки, які фізична особа здатна мати як учасник цивільних відносин. ЦК визнає нікчемними правочини, які обмежують можливість фізичної особи мати не заборонені законом цивільні права та обов'язки. Правові акти Президента України, органів державної влади, органу влади АРК, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб не можуть обмежувати можливість фізичної особи мати не заборонені законом цивільні права та обов'язки, крім випадків, коли таке обмеження передбачене Конституцією України (ст. 27 ЦК). Характерними рисами правоздатності є рівність правоздатності фізичних осіб, їх невідчужуваність від особи та неможливість їх обмеження, окрім як у випадках та порядку, передбачених законом. Громадянин може розпоряджатися суб'єктивними правами, однак не може зменшити свою правоздатність, не може від неї відмовитись.

ПРАВОЗДАТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ (ст.91 ЦК). Юридична особа здатна мати цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність) такі самі, як і фізична особа, за винятком тих, які за

своєю природою можуть належати лише людині. Відповідно до ч. 2 ст. 91 ЦК цивільна правоздатність юридичної особи може бути обмежена лише за рішенням суду. Окремими видами діяльності, перелік яких визначається законом, юридична особа може займатися після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії). Відповідно до ст. 9 Закону України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” ліцензуванню підлягає діяльність щодо виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібною торгівлі; медичної практики; організації та утримання тоталізаторів, гральних закладів, випуску та проведення лотерей; надання послуг з перевезення пасажирів, вантажів повітряним транспортом; надання послуг, пов’язаних з охороною державної та іншої власності, надання послуг з охорони громадян тощо. Правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення запису до Єдиного державного реєстру про її припинення.

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об’єкт права інтелектуальної власності, визначений Цивільним кодексом та іншим законом (ч.1 ст.418 ЦК). Право інтелектуальної власності розглядається у двох значеннях: об’єктивному та суб’єктивному. У суб’єктивному значенні право інтелектуальної власності являє собою суб’єктивне право (майнові або немайнові права) на інтелектуальний продукт, тобто певні правомочності творця або іншої особи стосовно інтелектуального продукту. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, які поширюються на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об’єкт права інтелектуальної власності. В об’єктивному значенні право інтелектуальної власності – це система правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері створення та використання інтелектуального продукту. Ця сукупність правових норм становить підгалузь цивільного права і складається з декількох правових інститутів: авторське право та суміжні права, право промислової власності (патентне право), інститут засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу та їх продукції і послуг. До об’єктів права інтелектуальної власності, зокрема, належать: літературні та художні твори; комп’ютерні програми; копії даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування; торговельні марки (знаки для

товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці (ч.1 ст.420 ЦК). Суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до ЦК України, іншого закону чи договору.

ПРАВО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ – сукупність правових норм, якими регулюються належність матеріальних благ територіальним громадам села, селища, міста, району в місті, а також порядок користування цими благами. У багатьох країнах така форма власності називається “муніципальною власністю” (Англія, Росія, США та ін.). Законом України “Про власність” комунальна власність визначалася як різновид державної власності. До суб'єктів права комунальної власності цей закон відносив адміністративно-територіальні одиниці в особі обласних, районних, міських, селищних і сільських рад. Чинна Конституція України закріпила принципово нові засади функціонування комунальної власності та її економічної природи, відповідно до яких комунальна власність є самостійною формою публічної власності, відокремленою від державної власності. В Україні комунальна власність виникла спершу на основі безоплатної передачі територіальним громадам майна із загальнодержавної власності. Тепер вона збільшується переважно за рахунок виробничої та іншої діяльності комунальних підприємств, надходжень з власних, визначених законом джерел та закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних і місцевих податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Згідно з Конституцією, ЦК України (ст.327), Законом “Про місцеве самоврядування в Україні” суб'єктом права комунальної власності є територіальні громади села, селища, міста, району в місті, які безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є у комунальній власності: утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, установи та організації, а також здійснюють контроль за їх діяльністю. До об'єктів права комунальної власності можуть належати рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад, сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їх спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад, необхідні для забезпечення економічного і соціального розвитку відповідної території.

ПРАВО КОРИСТУВАННЯ – юридично забезпечена можливість власника одержувати з належного йому майна корисні властивості для задоволення своїх особистих і майнових потреб. Є складовим елементом права власності. Тісно пов’язане з правом володіння: без володіння речами, тобто без їх фактичного утримання, неможливо здобути їх корисні властивості. Право користування є одним із повноважень власника і здійснюється ним у межах, установлених законом. Власник має право використовувати належне йому майно для здійснення будь-якої діяльності, в тому числі господарської, за умови, що ця діяльність не суперечить закону. Власникові належить право на результати господарського використання майна (продукцію, доходи тощо). Право користування може належати особі, яка не є власником: на підставі закону – право повного господарського відання, право оперативного управління (ст.37 і 39 Закону України “Про власність”), право господарського відання, право оперативного управління, право оперативного використання майна (ст.136, 137 та 138 ГПК України); на підставі договору – договір майнового найму (оренди), договір прокату, договір найму (оренди) житла, договір позички, договір безоплатного користування майном, договір лізингу тощо. Власник у здійсненні права користування належним йому майном обмежений загальними вимогами закону, а правомочності інших користувачів мають ще й спеціальні обмеження – встановлені власником або такі, що впливають з призначення майна чи статутних завдань користувача.

ПРАВОМІРНИЙ ПРАВОЧИН – правочин, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним (ч.1 ст.204 ЦК).

ПРАВОМОЧНІСТЬ – передбачена законом можливість учасника правовідносин здійснювати певні дії або вимагати їх від іншого учасника цих правовідносин. Правомочність належить до сфери суб’єктивних прав, що означає закріплену нормами права можливість певних дій, певної поведінки громадян і організацій. Ця можливість забезпечується відповідними обов’язками інших осіб, покладеними на них нормами права. При невиконанні цими особами вказаних обов’язків уповноважена особа може звернутися за захистом до суду, господарського суду, третейського суду, іншого державного органу, які забезпечать виконання відповідних правових обов’язків. Правомочність може існувати у складі певного суб’єктивного права, а може бути і самостійним суб’єктивним правом. Прикладом існування кількох правомочностей у складі суб’єктивного права є право

власності, зміст якого становлять три правомочності: володіння, користування і розпорядження.

ПРАВО НА ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ І ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ

– конституційне право громадянина і людини. Засади цього права передбачені в Конституції України (ст.3, 32, 68), ЦК України, Законах “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”, “Про телебачення і радіомовлення”, “Про авторське право і суміжні права” та інших нормативно-правових актах. Підставою його виникнення є поширення неправдивої інформації. Кожен потерпілий має право на спростування неправдивої інформації або вимагати відшкодування майнової та немайнової (моральної) шкоди через суд.

ПРАВОНАСТУПНИЦТВО – перехід прав і обов’язків від однієї особи до іншої за законом або угодою. правонаступник набуває усіх прав первісного суб’єкта правовідносин. У цивільному, трудовому, сімейному праві допускається правонаступництво лише майнових прав і обов’язків. Особисті права є невідчужуваними від їх носія і не можуть передаватися іншим особам (напр., право авторства). Не допускається і наступництво майнових прав, пов’язаних з особою суб’єкта такого права (права на аліменти, на відшкодування шкоди, завданої життю і здоров’ю громадянина, тощо). правонаступництво може бути загальним (універсальним), якщо до особи переходить уся сукупність майнових прав і обов’язків (у разі реорганізації юридичної особи, під час спадкування тощо), і частковим (сингулярним), якщо до особи переходить лише окреме право або обов’язок (напр., під час передачі права вимоги до боржника).

ПРАВО ОСОБИСТОЇ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ДРУЖИНИ ТА ЧОЛОВІКА.

Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є: 1) майно, набуте нею, ним до шлюбу; 2) майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування; 3) майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто. Особистою приватною власністю дружини та чоловіка є речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть тоді, коли вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя. Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є премії, нагороди, які вона, він одержали за особисті заслуги. Суд може визнати за другим з подружжя право на частку цієї премії, нагороди, якщо буде встановлено, що він своїми діями (ведення домашнього господарства, виховання дітей тощо) сприяв її одержанню. Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є кошти, одержані як відшкодування за втрату

(пошкодження) речі, яка їй, йому належала, а також як відшкодування завданої їй, йому моральної шкоди. Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є страхові суми, одержані нею, ним за обов'язковим або добровільним особистим страхуванням. Суд може визнати особистою приватною власністю дружини, чоловіка майно, набуте нею, ним за час їхнього окремого проживання у зв'язку з фактичним припиненням шлюбних відносин. Якщо у придбання майна вкладені крім спільних коштів і кошти, що належали одному з подружжя, то частка у цьому майні, відповідно до розміру внеску, є його особистою приватною власністю (ст.57 СК).

ПРАВО ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ – право фізичних і юридичних осіб володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном на підставах, не заборонених законом. Вони можуть бути власниками будь-якого майна, за винятком окремих видів майна, які відповідно до закону не можуть їм належати (ст.325 ЦК). Право приватної власності набувається у порядку, визначеному Конституцією та іншими законами України. У приватній власності може бути будь-яке майно, за окремими винятками. Склад, кількість і вартість майна, яке може бути у власності фізичних та юридичних осіб, не обмежується (ч. 3 ст.325 ЦК). У приватній власності можуть бути також земельні ділянки. Право приватної власності є непорушним (ст.41 Конституції). Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні (ч.1 ст.321 ЦК). У ст.41 Конституції вказується, що примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості.

ПРАВО ПРИТРИМАННЯ. Кредитор, який правомірно володіє річчю, що підлягає передачі боржникові або особі, вказаній боржником, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредиторів пов'язаних з нею витрат та інших збитків має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання (ч.1 ст.594 ЦК).

ПРАВО ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ В ОБ'ЄКТИВНОМУ ЗНАЧЕННІ – це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що складаються у процесі створення, оформлення та використання результатів науково-технічної творчості.

ПРАВО ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ В СУБ'ЄКТИВНОМУ ЗНАЧЕННІ – право, яким наділяється відповідно до законодавства автор будь-якого результату науково-технічної діяльності.

ПРАВО РОЗПОРЯДЖАННЯ – одна з трьох правомочностей власника, що становлять зміст права власності, його сутність (ст.317 ЦК). Це надана законом можливість визначати юридичну та фактичну долю речі (майна). Право розпоряджання належить, як правило, власникові, крім випадків, установлених законом чи договором. Право розпоряджання входить до змісту деяких обмежених речових прав, наприклад, права землекористування (ч.1 ст.413 ЦК). Право розпоряджання будь-якого титульного володільця значно менше за право розпоряджання власника. Внаслідок здійснення права розпоряджання можуть виникнути, змінитися або припинитися ті чи інші правовідносини щодо майна власника. Власник шляхом розпорядження може припинити або обмежити своє право власності. За його волею право власності припиняється шляхом відчуження майна, споживання або відмови від права власності. Під відчуженням слід розуміти укладення договорів, спрямованих на передачу права власності іншій особі (договору дарування, договору купівлі-продажу, договору міни, договору поставки тощо). При цьому припиняються одні правовідносини і виникають інші, а новим власником стає контрагент за договором. Право відчуження належить власникові, за винятком випадків примусового продажу майна для задоволення вимог кредиторів. До права розпоряджання належить також право використання речі шляхом виробничого чи особистого споживання або для створення нових речей (специфікація). Повноваження власника слід характеризувати у цьому випадку як право розпоряджання. Воно відрізняється від права користування тим, що передбачає знищення речі й стосується лише її споживчих якостей, тоді як право користування передбачає зберігання істотних якостей речі. Відмова від права власності можлива в разі знищення або викидання майна і завжди є юридичним актом – актом розпоряджання.

ПРАВО СЛІДУВАННЯ - ознака, що характерна для речових прав і полягає в тому, що перехід права власності на майно до іншої особи не є підставою для припинення інших речових прав на це майно (тобто право ніби слідує за річчю).

ПРАВО СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ. Спільна власність виникає тоді, коли право власності належить багатьом суб'єктам на один об'єкт. Існують випадки, коли одне і те саме майно належить на праві

власності кільком особам. У такому випадку виникає спільна власність. Підставами виникнення можуть бути: спільне придбання майна, спадкування, перебування у шлюбі, приватизація, створення селянського (фермерського) господарства тощо. Право спільної власності виникає з підстав, не заборонених законом (ч.3 ст.355 ЦК). Характерними ознаками спільної власності є множинність суб'єктів та єдність об'єкта. Майно, що є у власності двох або більше осіб (співвласників), належить їм на праві спільної власності (спільне майно) (ч.1 ст.355 ЦК). Відносини співвласників поділяються на дві групи: 1) відносини всіх співвласників з третіми особами (абсолютні відносини); 2) відносини між самими співвласниками з приводу належного їм майна (відносні відносини). Крім множинності суб'єктів, характерною ознакою права спільної власності вважається єдність об'єкта. Право кожного із співвласників охоплює весь об'єкт в цілому, а не якусь його частину. Право власності, хоча і належить одразу кільком особам, охоплює одне і те саме майно неподільно. Законодавство передбачає два види спільної власності - спільну часткову і спільну сумісну (ч. 4 ст.355 ЦК, ст.3 Закону України "Про власність"). Між ними існують відмінності. У спільній частковій власності кожен із учасників має чітко визначену частку в праві власності на майно. Спільна сумісна власність є безчастковою, а право кожного із співвласників поширюється на все майно. Частки встановлюються у випадку їх припинення (поділу, виділу). Відносини спільної сумісної власності виникають у випадках, встановлених законом. Спільна часткова власність виникає також на підставі угод. У ЦК встановлене чітке розмежування вказаних видів спільної власності. Передбачається презумпція, згідно з якою спільна власність вважається частковою, якщо договором або законом не встановлена спільна сумісна власність на майно (ч. 4 ст. 355 ЦК).

ПРАВО СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ. Спільна сумісна власність двох або більше осіб без визначення часток кожного з них у праві власності є спільною сумісною власністю (ч.1 ст.368 ЦК). Спільна сумісна власність - це вид спільної власності, в якій частки не визначені заздалегідь. Вона дозволяє кільком особам володіти, користуватися, розпоряджатися належним їм майном за взаємною згодою як одним цілим. Частки учасників визначаються при припиненні спільної сумісної власності, тобто при поділі або виділі з неї. Спільна сумісна власність характеризується тим, що її учасники разом володіють і користуються майном (будинком, квартирою, земельною ділянкою, сукупністю речей тощо). Для розпорядження необхідна згода всіх співвласників, яка в одних випадках передбачається, а в інших - має бути висловлена у певній, передбаченій за-

коном формі. Згода співвласників на вчинення правочину має бути висловлена письмово і нотаріально посвідчена, якщо відносно спільного майна укладається правочин, що потребує нотаріального посвідчення та державної реєстрації (ч.2 ст. 369 ЦК). Згідно з ч.4 ст. 369 ЦК правочин щодо розпорядження майном, вчинений одним із співвласників (купівля-продаж, міна, дарування, здача в оренду тощо), може бути визнаний судом недійсним на вимогу інших у разі відсутності в учасника, який здійснив правочин, необхідних повноважень. Спільна сумісна власність припиняється визначенням часток, тобто перетворенням у спільну часткову власність. Це спричиняє поділ майна або виділ з нього окремої частки. При поділі спільної сумісної власності передбачається, що частки співвласників є рівними, якщо інше не передбачено законом, домовленістю сторін або рішенням суду. Порядок поділу спільної сумісної власності та виділу з неї частки підпорядковується правилам, встановленим у ЦК. У ст. 368 ЦК зазначені два види спільної сумісної власності: 1) спільна сумісна власність подружжя; 2) спільна сумісна власність членів сім'ї. Право спільної сумісної власності можуть мати фізичні та юридичні особи, а також держава, територіальні громади, якщо інше не встановлено законом (ст. 368 ЦК). Зазначені види спільної сумісної власності подружжя мають місце у ст. 16 Закону України "Про власність" та СК України, спільна сумісна власність членів сім'ї - у ст. 17 Закону України "Про власність". Спільна сумісна власність у зазначених вище випадках виникає, якщо угодою сторін не встановлена спільна часткова власність. Спільна сумісна власність подружжя виникає на підставі реєстрації шлюбу в органах РАЦСу. Згідно з положеннями СК України спільна сумісна власність виникає у жінки і чоловіка, які проживають однією сім'єю, якщо інше не встановлене договором між ними. Важливим видом спільної сумісної власності у ЦК є спільна сумісна власність членів сім'ї. Виникають певні труднощі щодо її регламентації, оскільки в даному нормативному акті вона чітко не визначається (ч.4 ст. 368 ЦК). Спільну сумісну власність членів сім'ї можна поділити на окремі підгрупи: спільна сумісна власність громадян на майно, придбане внаслідок спільної праці, які об'єдналися для спільної діяльності; власність селянського (фермерського) господарства; спільна сумісна власність на квартиру чи будинок, передані із державного житлового фонду при приватизації, за письмовою згодою всіх членів сім'ї наймача у сумісну власність.

ПРАВО СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ. Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того,

що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самотійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Об'єктами права спільної сумісної власності подружжя можуть бути будь-які речі, за винятком тих, які виключені з цивільного обороту. Об'єктом права спільної сумісної власності є заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя і внесені до сімейного бюджету або внесені на його особистий рахунок у банківську (кредитну) установу. Якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Речі для професійних занять (музичні інструменти, оргтехніка, лікарське обладнання тощо), придбані за час шлюбу для одного з подружжя, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Якщо майно дружини, чоловіка за час шлюбу істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, воно у разі спору може бути визнане за рішенням суду об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпоряджання майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними. Дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Договір про відчуження одним із подружжя на користь другого з подружжя своєї частки у праві спільної сумісної власності подружжя може бути укладений без виділу цієї частки. Дружина, чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою. При укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Дружина, чоловік мають право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового. Для укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного майна, згода другого з подружжя має бути подана письмово. Згода на укладення договору, який потребує нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, має бути нотаріально засвідчена. Договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки

для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї. Подружжя має право домовитися між собою про порядок користування майном, що йому належить на праві спільної сумісної власності. Договір про порядок користування житловим будинком, квартирою, іншою будівлею чи спорудою, земельною ділянкою, якщо він нотаріально посвідчений, зобов'язує правонаступника дружини та чоловіка. Дружина, чоловік мають право укласти з іншою особою договір купівлі-продажу, міни, дарування, довічного утримання (догляду), застави щодо своєї частки у праві спільної сумісної власності подружжя лише після її визначення та виділу в натурі або визначення порядку користування майном. Дружина, чоловік мають право скласти заповіт на свою частку у праві спільної сумісної власності подружжя до її визначення та виділу в натурі. Розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу. Розпоряджання майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності, після розірвання шлюбу здійснюється співвласниками виключно за взаємною згодою, відповідно до ЦК. Дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу. Дружина і чоловік мають право розділити майно за взаємною згодою. Договір про поділ житлового будинку, квартири, іншого нерухомого майна, а також про виділ нерухомого майна дружині, чоловікові зі складу усього майна подружжя має бути нотаріально посвідчений. У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором. При вирішенні спору про поділ майна суд може відступити від засади рівності часток подружжя за обставин, що мають істотне значення, зокрема якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї. За рішенням суду частка майна дружини, чоловіка може бути збільшена, якщо з нею, ним проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син, дочка, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування. Майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі. Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом. При цьому суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення. Неподільні речі присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними. Речі для професійних занять присуджуються тому з подружжя, хто

використовував їх у своїй професійній діяльності. Вартість цих речей враховується при присудженні іншого майна другому з подружжя. Присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених ЦК. Присудження одному з подружжя грошової компенсації можливе за умови попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду (ст 60-71 СК).

ПРАВО СПІЛЬНОЇ ЧАСТКОВОЇ ВЛАСНОСТІ. Власність двох чи більше осіб із визначенням часток кожного з них у праві власності є спільною частковою власністю (ч. 1 ст. 356 ЦК). Розмір часток у праві власності може бути рівним або нерівним. Частки у праві спільної часткової власності вважаються рівними, якщо інше не встановлено за домовленістю співвласників або законом (ч. 1,2 ст. 357 ЦК). Якщо розмір часток у праві спільної часткової власності не визначений законом чи правочином, він визначається з урахуванням вкладу у придбання (виготовлення, спорудження) майна кожного із співвласників. Цивільне законодавство передбачає можливість збільшення частки у праві спільної власності, але з дотриманням певних вимог. Співвласник має право на відповідне збільшення своєї частки у праві спільної часткової власності, якщо поліпшення спільного майна, що не можна відокремити, зроблені ним своїм коштом за згодою всіх співвласників, з додержанням встановленого порядку використання спільного майна (ч. 3 ст. 357 ЦК). Право спільної часткової власності здійснюється співвласниками за їхньою згодою (ст. 358 ЦК). Співвласники можуть домовитися про порядок володіння та користування майном, що є їхньою спільною частковою власністю. Кожен із співвласників має право на надання йому у володіння та користування тієї частини спільного майна в натурі, яка відповідає його частці у праві спільної власності, а при неможливості цього він має право вимагати від інших співвласників відповідної матеріальної компенсації (ч.3 ст. 358 ЦК). На співвласників покладається обов'язок брати участь відповідно до своєї частки у витратах на управління, утримання та збереження спільного майна, у сплаті податків, зборів (обов'язкових платежів), а також відповідати перед третіми особами за зобов'язаннями, пов'язаними із спільним майном (ст.360 ЦК). При продажу частки у праві спільної часткової власності співвласник має переважне право перед іншими особами на її купівлю за ціною, оголошеною для продажу, й на інших рівних умовах, крім продажу з публічних торгів (ч.1 ст. 362 ЦК). Переважне право купівлі не застосовується при відчуженні частки шляхом

укладення договорів дарування, довічного утримання, міни. Вказане право співвласників виникає у разі продажу частки, а не при інших способах відчуження на підставі зазначених договорів. Переважне право купівлі не розповсюджується на випадки продажу з прилюдних торгів, оскільки сама їх сутність передбачає перехід права власності до того, хто надасть більшу ціну. Згідно з правилами переважного права купівлі співвласник-продавець зобов'язаний письмово повідомити решту співвласників про намір продати свою частку сторонній особі, вказавши ціну та інші умови продажу. У разі, якщо вони відмовляться від здійснення свого права або взагалі не здійснять його протягом місяця щодо нерухомого майна і протягом десяти днів щодо рухомого майна з дня отримання повідомлення, продавець вправі продати свою частку будь-якій особі (ч.2 ст. 362 ЦК). Якщо кілька співвласників виявили бажання придбати частку в праві спільної часткової власності, продавець має право вибору покупця. При продажу частки з порушенням переважного права купівлі співвласник протягом року може звернутися до суду з позовом про переведення на нього прав та обов'язків покупця. Вказаний строк є строком позовної давності з відповідним початком перебігу. Наслідком порушення прав співвласників є не визнання угоди недійсною, а лише можливість переведення права, якщо співвласника задовольняє ціна, інші умови продажу та якщо він в змозі задовольнити їх. Спільна часткова власність може, зокрема, припинитися внаслідок виділу чи поділу. При поділі спільна часткова власність припиняється для всіх учасників, при виділі – лише для того, хто виділяється. Право вимагати виділу частки належить кожному із співвласників. У разі, якщо виділ згідно із законом не допускається або він є неможливим, співвласник може одержати від інших співвласників грошову або іншу матеріальну компенсацію при неможливості виділення майна в натурі (ч. 2 ст. 364 ЦК). Компенсація вартості частки може здійснюватися лише за згодою її володільця. Припинення права особи на частку в майні може здійснюватися на підставі рішення суду при наявності встановлених законодавством вимог за позовом інших співвласників за умови внесення позивачем вартості цієї частки на депозитний рахунок суду (ст.365 ЦК). Виділ частки може здійснюватися і на вимогу кредиторів (ст. 366 ЦК). У разі, коли право на виділ реалізується всіма учасниками спільної часткової власності, здійснюється поділ спільного майна в натурі і право спільної часткової власності припиняється. Майно, що є спільною частковою власністю, може бути поділене між співвласниками згідно з домовленістю між ними. Новелою є положення про необхідність нотаріальної форми договору про поділ нерухомого май-

на, що є спільною частковою власністю, та про виділ частки нерухомого спільного майна в натурі (ст. 364, 367 ЦК).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ - здійснюване державою за допомогою права та сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток. Існують наступні способи правового регулювання: дозвіл - надання особі права на свої власні активні дії; зобов'язання - покладення на особу обов'язку активної поведінки; заборона - покладення на особу обов'язку утримуватися від здійснення дій певного роду.

ПРАВОВИЙ АКТ - акт-волевиявлення (рішення) уповноваженого суб'єкта права, який регулює суспільні відносини шляхом встановлення (їх зміни, припинення дії) на основі цих норм прав і обов'язків учасників конкретних правовідносин, міри відповідальності конкретних осіб за зроблене ними правопорушення.

ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ - деформований стан правосвідомості особи або групи осіб, що характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону та права без злочинного умислу.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ - система закріплених в нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких суб'єкт права буде свою поведінку в суспільстві.

ПРАВОВІДНОСИНИ - врегульоване нормами права вольове суспільне відношення, що відбивається в конкретному зв'язку між уповноваженою та зобов'язаною особами носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень та відповідальності.

ПРАВОМОЧНІСТЬ - складова частина змісту суб'єктивного права, що представляє собою конкретну юридичну можливість, яка надається уповноваженій особі з метою задоволення її інтересів.

ПРАВОСВІДОМІСТЬ - система ідей, усвідомлень та почуттів, що відбивають ставлення індивіда та суспільства в цілому до змісту права та правозастосування.

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ - передбачена нормами права здатність (можливість) бути учасником правовідносин. Вона складається із правоздатності, дієздатності та деліктоздатності.

ПРАВОТВОРЧІСТЬ - це правова форма діяльності держави за участю громадянського суспільства по встановленню, зміні або відміні юридичних норм.

ПРАВОЧИН – дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Правочини можуть бути односторонніми та дво- чи багатосторонніми (договори) (ч.1,2 ст.202 ЦК). Правочин вважається одностороннім у тому разі, коли до виникнення цивільних прав і обов'язків призводить волевиявлення одного суб'єкта цивільного права. У багатьох випадках для виникнення цивільних прав і обов'язків необхідне зустрічне (взаємне) волевиявлення двох чи більше осіб. У таких випадках буде мати місце двосторонній або багатосторонній правочини. Переважна більшість правочинів у цивільних правовідносинах є двосторонніми, тобто такими правочинами (угодами), яким притаманна наявність взаємоузгодженого волевиявлення двох осіб, спрямованого на виникнення єдиного правового результату, покликаного забезпечити реалізацію обопільної чи самостійної мети кожної з цих осіб. Багатосторонніми вважаються ті правочини (угоди), підчас укладення яких взаємне волевиявлення проявляють три і більше осіб. Водночас усі багатосторонні правочини є договорами. Правочини можуть бути відплатними та безвідплатними. У першому випадку обов'язку однієї сторони щодо здійснення певної дії відповідає обов'язок іншої сторони здійснити певну зустрічну дію на користь першої сторони. До безвідплатних правочинів належать, зокрема, заповіт, дарування, позичка. Правочини поділяються також на консенсуальні та реальні. Якщо для здійснення правочину достатньо погодження сторін, то він є консенсуальним; якщо ж погодження недостатньо, а потрібно, напр., передати річ, то правочин є реальним. Окрему групу становлять умовні правочини. Розрізняють умови відкладальні та скасувальні. Умови – це обставини, про які на момент укладання угоди невідомо, настануть вони чи ні. Саме тому в умовних правочинах строк не може бути умовою. При скасувальній умові права та обов'язки виникають у момент укладання правочину, але вони можуть бути скасовані залежно від того, настане чи ні означена умова. При відкладальній умові виникнення прав і обов'язків поставлено в залежність від настання невідомої майбутньої обставини. Велике значення має спосіб вираження волі сторонами правочину, тобто його форма. Правочин може укладатися в усній і письмовій формах. Остання буває простою і нотаріально посвідченою. Усні правочини укладаються на словах. Як правило, це правочини, що виконуються негайно в момент їх вчинення. При простій письмовій формі сторони підписують єдиний письмовий документ або обмінюються листами,

телеграмами, телефонограмами тощо, підписаними стороною, яка надсилає їх. Проста письмова форма необхідна, зокрема, під час укладення правочинів між юридичними особами, а також між фізичними особами на суму, що перевищує у 20 і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Нотаріальне посвідчення правочину обов'язкове лише у випадках, зазначених у законі. Правочин, для якого законом не встановлена обов'язкова письмова форма, вважається укладеним, якщо з поведінки (дії) особи очевидна її воля укласти правочин. Такі дії називаються конклюдентними. Воля сторін до вчинення правочину може виражатися мовчанням у випадках, встановлених договором або законом. У випадках, встановлених законом, правочин підлягає державній реєстрації. Дійсним вважається правочин, який відповідає сукупності таких умов: його зміст не суперечить вимогам актів цивільного законодавства і моральним засадам суспільства; учасники є правоздатними і дієздатними особами; волевиявлення учасника правочину є вільним і відповідає його внутрішній волі; форма правочину відповідає вимогам закону; він є спрямованим на реальне настання правових наслідків, зумовлених ним; відповідальність правочинів, що вчиняються батьками (усиновлювачами), правам та інтересам їх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей. Новий Цивільний кодекс закріплює презумпцію дійсності правочину. Порухення вимог закону щодо форми правочину не завжди зумовлює його недійсність; її зумовлюють недотримання нотаріальної форми і порушення простої письмової форми у випадках, передбачених законом. Так, згідно зі ст.547 ЦК недотримання письмової форми правочину щодо забезпечення виконання зобов'язання тягне за собою його недійсність. Ст.1047 ЦК щодо питання про форму договору позики такого правила не містить, тому порушення простої письмової форми під час укладення договору позики не тягне за собою його недійсність. Згідно зі ст.218 ЦК заперечення однією зі сторін факту вчинення правочину або оспорювання окремих його частин може доводитися письмовими доказами, засобами аудіо-, відеозапису та іншими доказами. Рішення суду при цьому не може ґрунтуватися на свідченнях свідків. Це порушення закону позбавляє сторони права у разі спору посилатися для підтвердження правочину на показання свідків. Недійсні правочини поділяються на нікчемні та оспорювані. Нікчемний правочин – це правочин, недійсність якого встановлена законом. Оспорюваний правочин – це правочин, який може бути визнаний судом недійсним у разі, коли одна зі сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом. До оспорюваних належать, зокрема, правочини, укладені: громадянами віком від 14 до 18 років; під

впливом помилки, яка має істотне значення, обману, насильства, погрози, тяжкої обставини; за зловмисною домовленістю представника однієї сторони з іншою стороною. Особливу групу недійсних правочинів становлять фіктивні й удавані. Фіктивні правочини вчиняються без наміру створити юридичні наслідки. Удаваними називаються правочини, які вчиняються з метою приховати інший правочин. Удаваний правочин, як і фіктивний, завжди недійсний: правочин, який сторони насправді вчинили, може бути і дійсним, і недійсним залежно від того, чи відповідає він вимогам закону. Правочин, визнаний недійсним, вважається таким з моменту його вчинення. Недійсні частини правочину не тягнуть за собою недійсності іншої його частини, якщо можна припустити, що правочин міг бути вчинений і без включення до нього недійсної частини. Наслідками визнання правочину недійсним є повернення до початкового стану обох сторін (двостороння реституція). Якщо у зв'язку зі вчиненням недійсного правочину другій стороні або третій особі завдано збитків та моральної шкоди, вони підлягають відшкодуванню винною стороною. Зазначені наслідки є загальними і поширюються на всі види недійсних правочинів, якщо законом не встановлені особливі умови їх застосування або особливі правові наслідки для окремих недійсних правочинів.

ПРАВОЧИН З ВІДКЛАДАЛЬНОЮ ОБСТАВИНОЮ. Особи, які вчиняють правочин, мають право обумовити настання або зміну прав та обов'язків обставиною, щодо якої невідомо, настане вона чи ні.

ПРАВОЧИН ЗІ СКАСУВАЛЬНОЮ ОБСТАВИНОЮ. Особи, які вчиняють правочин, мають право обумовити припинення прав та обов'язків обставиною, щодо якої невідомо, настане вона чи ні.

ПРАВОЧИНИ З НЕДОЛІКАМИ ЗМІСТУ – правочини, зміст яких суперечить вимогам законів, інших нормативних актів або основам правопорядку. Серед основних складів недійсних правочинів з недоліками змісту можна назвати правочини, які порушують публічний порядок, а також фіктивні та удавані правочини.

ПРЕДМЕТ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – сукупність юридичних та матеріальних (якщо такі є) об'єктів зобов'язального правовідношення, тобто ті дії, що мають бути вчинені суб'єктами (або утримання від дії), та майно, що має бути передане за зобов'язанням (якщо останнє пов'язано з його переданням). Існують спеціальні правила щодо виконання грошових зобов'язань. Грошове зобов'язання має бути виконане у гривнях. Якщо у зобов'язанні

визначено грошовий еквівалент в іноземній валюті, сума, що підлягає сплаті у гривнях, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу, якщо інший порядок її визначення не встановлений договором або законом чи іншим нормативно-правовим актом. Використання іноземної валюти, а також платіжних документів в іноземній валюті під час здійснення розрахунків на території України за зобов'язаннями допускається у випадках, порядку та на умовах, встановлених законом (ст. 533 ЦК). У разі недостатності суми проведеного платежу для виконання грошового зобов'язання у повному обсязі, ця сума погашає вимоги кредитора у такій черговості, якщо інше не встановлено договором: 1) у першу чергу відшкодовуються витрати кредитора, пов'язані з одержанням виконання; 2) у другу чергу сплачуються проценти і неустойка; 3) у третю чергу сплачується основна сума боргу (ст.534 ЦК). За користування чужими грошовими коштами боржник зобов'язаний сплачувати проценти, якщо інше не встановлено договором між фізичними особами (ч.1 ст.536 ЦК).

ПРЕДМЕТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА – суспільні відносини, що врегульовані нормами цього права. В ст. 1 ЦК предмет окреслено особистими немайновими і майновими відносинами (цивільні відносини), що засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Врегульовані цивільним правом відносини за ознакою їх визначеності можна поділити на дві групи: легальні – безпосередньо вказані у самому законі і доктринальні – вказані у наукових роботах представників науки цивільного права. Як вказано у ст. 1 ЦК, цивільним законодавством регулюються особисті немайнові і майнові відносини, що означені загальним терміном “цивільні відносини”. Розмежування предмета правового регулювання між ЦК і ГК проведено у ч.2 ст.1 ЦК та ст.4 ГК. Так, до майнових відносин, заснованих на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій стороні, а також до податкових, бюджетних відносин цивільне законодавство не застосовується, якщо інше не встановлено законом. Стаття 4 ГК встановлює, що майнові та особисті немайнові відносини не є предметом господарського права, що регулюються ЦК. Перше місце серед відносин, що є предметом цивільного права, надано особистим немайновим відносинам (ст.1 ЦК). Така увага до особистих немайнових відносин спричинена необхідністю підняття ролі особистості у суспільній практиці. Особистими немайновими є відносини, що виникають з приводу немайнових благ і спрямовані на індивідуалізацію особи через визначені формально і притаманні особі соціальні властивості. Традиційно вони поділяються на дві групи:

особисті немайнові, не пов'язані з майном (честь, гідність, ім'я); особисті немайнові, пов'язані з майном (авторство, право на зображення). Поділ особистих немайнових прав на вказані групи втратив практичне значення і в умовах ринкової економіки і змін у сутності права інтелектуальної власності є необґрунтованим. Найбільшу за питомою вагою і значенням частину предмета цивільного права становлять майнові відносини. В умовах майнової відокремленості та домінування приватного інтересу мова вже йде не тільки про майнові відносини, а більше про речові відносини. Якщо майно як особливий предмет може бути річчю, сукупністю речей, а також майновими правами і обов'язками, то виникає потреба розрізняти речові відносини і майнові відносини. Одне з них є первинним – річ, а друге похідне – майно і майнові права. Цивільне право регулює не просто майнові відносини, а речові у тих випадках, коли щодо них є певний приватний інтерес у носіїв суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. Інтерес особи може полягати або у найбільш повних (набути право власності на земельну ділянку), чи обмежених правах на річ, чи її використанні (пройти по земельній ділянці, що належить іншій особі). Майнові відносини – вольові відносини, в яких результати виробничих відносин виражаються як відносини між особами в їх приналежності одним і відчуженості від інших чи переходу від одних осіб до інших. Загалом це відносини між людьми з приводу речі, майна чи майнових прав. З огляду на це доцільно іменувати ці відносини речовими. Речові відносини поділяються на відносини володіння, відносини власності і сервітутні відносини (відносини стосовно обмеженого користування чужою річчю). За змістом майнові відносини поділяються на: 1. Пов'язані з приналежністю майна (статика): відносини власності і відносини з обмеженим правом на чужі речі (речові права). 2. Пов'язані з переходом речей чи майна від одних осіб до інших (динаміка) на підставах договору, взяття цих відносин під охорону закону, делікту, безпідставного збагачення чи збереження майна за рахунок інших осіб, спадкування. 3. Пов'язані з реалізацією права майнових вимог. В умовах ринкової економіки відносини з реалізації прав вимог також стали предметом правового регулювання приватним правом. Другу групу врегульованих цивільним правом відносин становлять так звані доктринальні відносини. Вони вказані у наукових роботах. Так, до предмета цивільного права відносять і деякі організаційні відносини (засновницький договір, процедуру укладання договорів, корпоративне управління). В предмет цивільного права також включаються інші відносини. До них відносяться відносини з реалізації прав вимог (припинити недобросовісну конкуренцію,

обмежити свою частку на ринку тощо). Ці відносини лише знаходять свої специфіку та регулювання.

ПРЕДСТАВНИК - це особа, яка хоч і діє в чужих інтересах, але від власного імені, а також особа, уповноважена на ведення переговорів щодо можливих у майбутньому правочинів. Представник діє на підставі довіреності, договору, закону, акта органу юридичної особи та на інших підставах, встановлених актами цивільного законодавства. Представник може бути уповноважений на вчинення лише тих правочинів, право на вчинення яких має особа, яку він представляє. Представник не може вчиняти правочин, який відповідно до його змісту може бути вчинений лише особисто тією особою, яку він представляє. Представник не може вчиняти правочин від імені особи, яку він представляє, у своїх інтересах або в інтересах іншої особи, представником якої він одночасно є, за винятком комерційного представництва, а також щодо інших осіб, встановлених законом. Правочин, вчинений представником, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє. Представник зобов'язаний вчиняти правочин за наданими йому повноваженнями особисто. Він може передати своє повноваження частково або в повному обсязі іншій особі, якщо це встановлено договором або законом між особою, яку представляють, і представником, або якщо представник був вимушений до цього з метою охорони інтересів особи, яку він представляє. Представник, який передав своє повноваження іншій особі, повинен повідомити про це особу, яку він представляє, та надати їй необхідні відомості про особу, якій передані відповідні повноваження (замісника). Невиконання цього обов'язку покладає на особу, яка передала повноваження, відповідальність за дії замісника як за свої власні. Правочин, вчинений замісником, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє. Правочин, вчинений представником з перевищенням повноважень, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє, лише у разі наступного схвалення правочину цією особою. Правочин вважається схваленим зокрема у разі, якщо особа, яку він представляє, вчинила дії, що свідчать про прийняття його до виконання. Наступне схвалення правочину особою, яку представляють, створює, змінює і припиняє цивільні права та обов'язки з моменту вчинення цього правочину. Представник має право відмовитися від вчинення дій, які були визначені довіреністю. Представник зобов'язаний негайно повідомити особу, яку він представляє, про відмову від вчинення дій, які були визначені довіреністю. Представник не може відмовитися від вчинення дій, які

були визначені довіреністю, якщо ці дії були невідкладними або такими, що спрямовані на запобігання завданню збитків особі, яку він представляє, чи іншим особам. Представник відповідає перед особою, яка видала довіреність, за завдані їй збитки у разі недодержання ним вимог щодо негайного повідомлення особи, яку він представляє про відмову від вчинення визначених довіреністю дій та щодо відмови від вчинення невідкладних дій або дій, спрямованих на запобігання завданню збитків.

ПРЕДСТАВНИЦТВО - це правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє. Представництво виникає на підставі договору, закону, акта органу юридичної особи та з інших підстав, встановлених актами цивільного законодавства. Види представництва: 1) представництво за законом, за яким батьки (усиновлювачі) є законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей, а опікун є законним представником малолітньої особи та фізичної особи, визнаної недієздатною; законним представником у випадках, встановлених законом, може бути інша особа; 2) комерційне представництво, за яким комерційним представником є особа, яка постійно та самостійно виступає представником підприємців при укладенні ними договорів у сфері підприємницької діяльності; 3) представництво за довіреністю - представництво, яке ґрунтується на договорі, може здійснюватися за довіреністю; довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами. Довіреність на вчинення правочину представником може бути надана особою, яку представляють (довірителем), безпосередньо третій особі. Представництво за довіреністю припиняється у разі: 1) закінчення строку довіреності; 2) скасування довіреності особою, яка її видала; 3) відмови представника від вчинення дій, що були визначені довіреністю; 4) припинення юридичної особи, яка видала довіреність; 5) припинення юридичної особи, якій видана довіреність; 6) смерті особи, яка видала довіреність, оголошення її померлою, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, обмеження її цивільної дієздатності. У разі смерті особи, яка видала довіреність, представник зберігає своє повноваження за довіреністю для ведення невідкладних справ або таких дій, невиконання яких може призвести до виникнення збитків; 7) смерті особи, якій видана довіреність, оголошення її померлою, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, обмеження її цивільної дієздатності. З припиненням представництва за довіреністю втрачає чинність передоручення. У разі припинення представництва за довіреністю представник

зобов'язаний негайно повернути довіреність.

ПРЕДСТАВНИЦТВО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ – відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи (ч.2 ст.95 ЦК).

ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ВЕКСЕЛЯ ДЛЯ ПЛАТЕЖУ – дія, під час якої векселедержатель (особа з вексельними повноваженнями) пред'являє векселедавцю (акцептанту) вексель до платежу (оплати).

ПРЕЗУМПЦІЯ - в галузі доказів та доказування означає припущення про факти, їх наявність або відсутність.

ПРЕЦЕДЕНТ (СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ) - рішення суду по конкретній справі.

ПРИБУДИНКОВА ТЕРИТОРІЯ – територія навколо багатоквартирного будинку, визначена актом на право власності чи користування земельною ділянкою і призначена для обслуговування багатоквартирного будинку.

ПРИВАТИЗАЦІЙНІ ПАПЕРИ – це особливий вид державних цінних паперів, які засвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду. В Україні їх правовий статус регулюється Законом “Про приватизаційні папери” та іншими законодавчими актами. За цим законом приватизаційними паперами в Україні є приватизаційні майнові сертифікати, житлові чеки, земельні бони. Приватизаційні папери мають такі реквізити: запис про приналежність паперу до України; найменування органу, що випустив папір; вид приватизаційного паперу, серія, та порядковий номер; дата випуску і строк використання; номінальне значення у вартісному, обчисленому, виходячи з відновної вартості майна, що приватизується, і/або натуральному вираженні чи в умовних одиницях; прізвище, ім'я, по-батькові та місце проживання власника, відомості про документ, що посвідчує його особу; підпис керівника емітента або іншої уповноваженої на це особи, печатка установи, яка видала папір. У приватизаційних паперах також міститься інформація про умови і порядок їх використання та про права власника. Приватизаційні папери можуть бути лише іменними.

ПРИВАТИЗАЦІЙНІ ЦІННІ ПАПЕРИ – цінні папери, які посвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду.

ПРИВАТИЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ЖИТЛОВОГО ФОНДУ – це відчуження квартир (будинків), кімнат у квартирах та одноквартирних будинках, де мешкають два і більше наймачів, та належних до них господарських споруд і приміщень (підвалів, сараїв і ін.) державного житлового фонду на користь громадян України.

ПРИВАТИЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО МАЙНА – це відчуження майна, що перебуває у державній власності, і майна, що належить Автономній Республіці Крим, на користь фізичних та юридичних осіб, які можуть бути покупцями відповідно до закону, з метою підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів на структурну перебудову економіки України.

ПРИВАТНЕ (ЗАКРИТЕ) РОЗМІЩЕННЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ – розміщення цінних паперів шляхом безпосередньої пропозиції цінних паперів заздалегідь визначеному колу осіб.

ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО – підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи.

ПРИВАТНЕ ПРАВО – система норм, які регулюють відносини, засновані на приватних інтересах, незалежності та ініціативі індивідуальних власників і об'єднань (корпорацій) у їх майновій діяльності та в особистих стосунках. На відміну від публічного права, яке регулює і захищає загальні (публічні) інтереси держави, приватне право спрямоване на захист приватних інтересів відповідно до принципів свободи та рівності всіх суб'єктів. Воно ґрунтується на координації відносин між суб'єктами. Основу приватного права становлять диспозитивні норми. Приватне право є системою юридичної децентралізації, а сама держава виконує роль захисника відносин, встановлених приватними особами. Система приватного права може бути моністичною, тобто складатися лише з цивільного права, або дуалістичною і складатися з двох галузей: цивільного права і торгового права. Сучасною тенденцією розвитку і кодифікації системи приватного права є перехід від дуалістичної до моністичної

моделі приватного права. Оскільки межа між публічним правом і приватним правом історично зумовлена і не завжди є чіткою, в юридичній доктрині, особливо англо-американській, існують концепції, згідно з якими на практиці відбувається процес “публіцизації приватного права” або зникнення межі між приватним правом і публічним правом.

ПРИДБАННЯ ВЕКСЕЛЯ – одержання векселя у власника через купівлю, врахування, заставу (заклад), видачу або дарування, спадщину або іншу угоду, результат якої – майнове право на вексель.

ПРИМІРНИК ВЕКСЕЛЯ – один з векселів, які в сукупності становлять комплект переказного векселя. Усі примірники мають ідентичний зміст і самотійний обіг, разом з тим усі примірники становлять одне вексельне зобов’язання. У тексті примірника векселя зазначається його порядковий номер: перший (прима), другий (секунда), третій (терція) тощо; в іншому разі кожний примірник є самотійним векселем. Примірники виготовляються трасантом.

ПРИМІРНИК ТВОРУ - копія твору, виконана у будь-якій матеріальній формі. Примірник фонограми - копія фонограми на відповідному матеріальному носії, яка виконана безпосередньо чи опосередковано із цієї фонограми і містить усі зафіксовані на ній звуки чи їх частину. Примірник відеограми - копія відеограми на відповідному матеріальному носії, яка виконана безпосередньо чи опосередковано із цієї відеограми і містить усі зафіксовані на ній рухомі зображення чи їх частину (як із звуковим супроводом, так і без нього).

ПРИНАЛЕЖНІСТЬ РЕЧІ – це річ, призначена для обслуговування іншої (головної) речі і пов’язана з нею спільним призначенням (ч.1 ст. 186 ЦК).

ПРИНЦИПАЛ – основна особа (боржник) у вексельному борговому зобов’язанні.

ПРИНЦИПИ (ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ) ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА – основні, вихідні положення галузі цивільного права. До них належать: 1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; 2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених законом; 3) свобода договору; 4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; 5) судовий захист цивільного права та інтересу; 6) справедливість, добросовісність та розумність (ст.3 ЦК). До принципів цивільного

права належить принцип юридичної рівності суб'єктів цивільного правовідношення перед законом (ст.1 ЦК). В юридичній літературі наріжним принципом цивільного права є принцип свободи особистості. Важливим принципом цивільного права є принцип всебічної охорони і судового захисту цивільних прав.

ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ. До принципів цивільно-правової відповідальності можна віднести принципи: 1) законності (обов'язкове виконання суб'єктами цивільного права імперативних вимог, викладених у нормі права щодо відповідальності); 2) невідворотності відповідальності (обов'язкове застосування відповідальності до будь-якого правопорушника); 3) індивідуалізації (допускається врахування ступеня суспільної небезпеки правопорушення, форми вини, майнового стану правопорушника та ін. (напр., ст. 1193 ЦК встановлює можливість урахування вини потерпілого і матеріального становища фізичної особи, яка завдала шкоди); 4) принцип повного відшкодування шкоди (відновлення майнового становища потерпілого до стану, який існував до правопорушення, ст. 1166 ЦК); 5) принцип рівності сторін; 6) принцип поєднання особистих інтересів із суспільними (здійснення права не повинно шкодити інтересам і цивільним правам суспільства та іншим суб'єктам цивільного права; наприклад, фізична особа має право вимагати усунення небезпеки, створеної внаслідок підприємницької або іншої діяльності, яка загрожує життю та здоров'ю, ст. 282 ЦК).

ПРИПИНЕННЯ ДІЇ ПОЛІСУ – може статися за таких умов: виконання страховиком зобов'язань у повному обсязі, закінчення передбаченого строку дії договору страхування; несплати страхувальником страхових платежів, розірвання страхового договору з ініціативи страхувальника або страховика, ліквідації страхувальника (юридичної особи) або страховика, смерті страхувальника (фізичної особи); визнання судовими органами договору недійсним. У разі припинення дії полісу з ініціативи страхувальника йому повертаються страхові платежі за період, що залишився до закінчення дії договору, з відрахуванням нормативних витрат на ведення справи.

ПРИПИНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ. Зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином. Зобов'язання припиняється за згодою сторін внаслідок передання боржником кредиторів відступного (грошей, іншого майна тощо). Розмір, строки й порядок передання відступного встановлюються сторонами. Зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічних однорідних

вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги. Зобов'язання припиняється за домовленістю сторін. Зобов'язання припиняється за домовленістю сторін про заміну первісного зобов'язання новим зобов'язанням між тими ж сторонами (новація). Зобов'язання припиняється внаслідок звільнення (прощення боргу) кредитором боржника від його обов'язків, якщо це не порушує прав третіх осіб щодо майна кредитора. Зобов'язання припиняється поєднанням боржника і кредитора в одній особі. Зобов'язання припиняється неможливістю його виконання у зв'язку з обставиною, за яку жодна із сторін не відповідає. Зобов'язання припиняється смертю боржника, якщо воно є нерозривно пов'язаним з його особою і у зв'язку з цим не може бути виконане іншою особою. Зобов'язання припиняється смертю кредитора, якщо воно є нерозривно пов'язаним з особою кредитора. Зобов'язання припиняється ліквідацією юридичної особи (боржника або кредитора), крім випадків, коли законом або іншими нормативно-правовими актами виконання зобов'язання ліквідованої юридичної особи покладається на іншу юридичну особу, зокрема за зобов'язаннями про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

ПРИПИНЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ. Юридична особа припиняється у результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам- правонаступникам (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або внаслідок ліквідації. Юридична особа вважається такою, що припинила існування, після внесення запису до Єдиного державного реєстру юридичних осіб про її припинення. Відповідно до ст. 105 ЦК учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, зобов'язані негайно письмово повідомити про це орган, що здійснює державну реєстрацію, який вносить до Єдиного державного реєстру відомості про те, що юридична особа перебуває у процесі припинення. Учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняли рішення про припинення юридичної особи, призначають за погодженням з органом, який здійснює державну реєстрацію, комісію щодо припинення юридичної особи (ліквідаційну комісію, ліквідатора) та встановлюють порядок і строки її припинення. Виконання функцій комісії щодо припинення юридичної особи може бути покладено на орган управління юридичної особи, яка здійснює управління справами юридичної особи, виступає у суді від імені юридичної особи, що припиняється, публікує у засобах масової інформації дані про державну реєстрацію юридичної особи, по-

відомлення про її припинення та про порядок і строк заявлення вимог її кредиторами, який не може бути меншим двох місяців з моменту публікації про припинення. Комісія вживає усіх можливих заходів щодо виявлення кредиторів, а також письмово повідомляє їх про припинення юридичної особи.

ПРИТРИМАННЯ - спосіб забезпечення зобов'язання, за яким кредитор, який правомірно володіє річчю, що підлягає передачі боржникові або особі, вказаній боржником, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредиторів пов'язаних з нею витрат та інших збитків має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання. Притриманням речі можуть забезпечуватись інші вимоги кредитора, якщо інше не встановлено договором або законом. Кредитор має право притримати річ у себе також у разі, якщо права на неї, які виникли після передачі речі у володіння кредитора, набула третя особа. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження притриманої речі несе кредитор, якщо інше не встановлено законом.

ПРИХОВАНА РЕКЛАМА – інформація про особу чи товар у програмі, передачі, публікації, якщо така інформація слугує рекламним цілям і може вводити в оману осіб щодо дійсної мети таких програм, передач, публікацій.

ПРИЧІП – транспортний засіб без власного джерела енергії, пристосований для буксирування автомобілем.

ПРОВАЙДЕР ПРОГРАМНОЇ ПОСЛУГИ – суб'єкт господарювання, який на підставі ліцензії, виданої Національною радою України з питань телебачення та радіомовлення, на договірних засадах надає абонентам можливість перегляду пакетів програм, використовуючи для передавання цих програм ресурси багатоканальних телемереж.

ПРОВОДОВА МЕРЕЖА – комплекс поєднаних у єдиному технологічному процесі споруд і технічних засобів, призначених для трансляції однієї чи кількох радіопрограм у штучному закритому середовищі (проводі).

ПРОГРАМА (ТЕЛЕРАДІОПРОГРАМА) – поєднана єдиною творчою концепцією сукупність передач (телерадіопередач), яка має постійну назву і траслюється телерадіоорганізацією за певною сіткою мовлення.

ПРОГРАМНА КОНЦЕПЦІЯ МОВЛЕННЯ – обов’язковий додаток до ліцензії на мовлення, яким визначаються основні змістовні характеристики мовлення відповідно до вимог законодавства.

ПРОГРАМНА ПОСЛУГА – формування пакетів програм та забезпечення абонентам можливості їх перегляду на договірних засадах.

ПРОДАВЕЦЬ – суб’єкт господарювання, який згідно з договором реалізує споживачеві товари або пропонує їх до реалізації.

ПРОДАЖ ОБ’ЄКТІВ МАЛОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ ЗА КОНКУРСОМ – це продаж, який полягає у передачі права власності покупцеві, який запропонував найкращі умови подальшої експлуатації об’єкта або за рівних умов – найвищу ціну. Добір покупців за конкурсом проводить конкурсна комісія, яку створює орган приватизації. Конкурсна комісія визначає умови і термін проведення конкурсу. Для участі в конкурсі покупець подає до конкурсної комісії свій план приватизації об’єкта. Конкурс здійснюється у два етапи. На першому етапі оголошується попередній переможець конкурсу. Інформація про його пропозиції доводиться до всіх учасників конкурсу. Якщо протягом п’яти робочих днів від них не надійдуть додаткові пропозиції, то попередній переможець оголошується покупцем. За наявності інших пропозицій проводиться додаткове засідання конкурсної комісії, яка розглядає ці пропозиції і визначає остаточного переможця. Працівники підприємства, які створили товариство покупців і беруть участь у конкурсі, за інших рівних умов мають пріоритетне право на його придбання. Результати конкурсу оформляються протоколом і затверджуються органом приватизації. З переможцем конкурсу укладається договір купівлі-продажу, який підлягає нотаріальному посвідченню і реєстрації органами влади.

ПРОДАЖ ОБ’ЄКТІВ МАЛОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ НА АУКЦІОНІ – це продаж, який полягає у прямій передачі права власності на об’єкт покупцеві, який запропонував під час торгів найвищу ціну. Аукціон проводиться відповідним органом приватизації або уповноваженою ним юридичною особою за наявності не менше як трьох покупців, які повинні зареєструвати себе як учасники аукціону. Торги на аукціоні здійснює безпосередньо ведучий (ліцитатор), який спочатку описує об’єкт приватизації та умови його продажу. Початком торгів вважається момент оголошення початкової ціни об’єкта, якщо протягом трьох хвилин після оголошення не буде запропоновано

вищу ціну, ліцитатор одночасно з ударом молотка робить оголошення про придбання об'єкта тією особою, яка запропонувала найвищу ціну. Результати продажу майна на аукціоні оформляються договором купівлі-продажу, який укладається між покупцем та уповноваженим представником відповідного органу приватизації. Цей договір підлягає нотаріальному посвідченню і реєстрацією органами влади.

ПРОДАЖ ТОВАРІВ – будь-які операції, що здійснюються згідно з договорами купівлі-продажу, міни, поставки та іншими цивільно-правовими договорами, які передбачають передачу прав власності на такі товари за плату або компенсацію, незалежно від строків її надання, а також операції з безоплатного надання товарів. Не вважаються продажем операції з надання товарів у межах договорів комісії, схову (відповідального зберігання), доручення, інших цивільно-правових договорів, які не передбачають передачу прав власності на такі товари.

ПРОДАЖ РЕЗУЛЬТАТІВ РОБІТ (ПОСЛУГ) – будь-які операції цивільно-правового характеру з надання результатів робіт (послуг), з надання права на користування або на розпоряджання товарами, у тому числі нематеріальними активами та іншими ніж товари, об'єктами власності за компенсацію, а також операції з безоплатного надання результатів робіт (послуг). Продаж результатів робіт (послуг) включає, зокрема, надання права на користування товарами у межах договорів лізингу (оренди), продаж, передачу права на підставі авторських або ліцензійних договорів, а також інші способи передачі об'єктів авторського права, патентів, знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної, в тому числі промислової власності.

ПРОДУКЦІЯ – будь-який виріб (товар), робота чи послуга, що виготовляються, виконуються чи надаються для задоволення суспільних потреб.

ПРОДУКЦІЯ, ПЛОДИ ТА ДОХОДИ – все те, що виробляється, добувається, одержується з речі або приноситься річчю. Продукція, плоди та доходи належать власникові речі, якщо інше не встановлено договором або законом (ч.1,2 ст.189 ЦК).

ПРОДЮСЕР АУДІОВІЗУАЛЬНОГО ТВОРУ- особа, яка організує або організує та фінансує створення аудіовізуального твору.

ПРОЕКТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ - затверджені текстові та графічні матеріали, якими визначаються містобудівні, об'ємно-планувальні, архітектурні, конструктивні, технічні, технологічні вирішення, а також кошториси об'єктів будівництва.

ПРОЕКТНІ РОБОТИ ДЛЯ БУДІВНИЦТВА - роботи зі складання схем та інших матеріалів щодо розвитку й розміщення галузей економіки та промисловості, техніко-економічних обґрунтувань проектування й будівництва підприємств (споруд), з експериментального проектування, вивчення та узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду проектування та будівництва, з розробки нових нормативних документів і державних стандартів з проектування, будівництва, архітектури, кошторисних нормативів, схем генеральних планів промислових вузлів; зі складання схем і проектів районного планування, проектів планування та забудови міст, селищ міського типу, сільських населених пунктів, роботи з проектування для впровадження у виробництво прогресивних технологічних процесів.

ПРОЇЗНА ЧАСТИНА – частина автомобільної дороги, безпосередньо призначена для руху транспортних засобів.

ПРОМИСЛОВИЙ ЗАЛІЗНИЧНИЙ ТРАНСПОРТ – транспортно-технологічний комплекс, який забезпечує системне переміщення вантажів у процесі виробництва (між виробництвами, виробничими циклами, окремими операціями або підприємствами в цілому) та взаємодію із залізничним транспортом загального користування і не належить до нього.

ПРОМИСЛОВИЙ ЗРАЗОК – це нове конструктивне вирішення виробу, що визначає його зовнішній вигляд і придатне для здійснення промисловим способом. Промисловий зразок вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо він, відповідно до закону, є новим. Об'єктом промислового зразка можуть бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу (ч.1,2 ст.461 ЦК).

ПРОМИСЛОВІ ТРУБОПРОВОДИ – всі інші немагістральні трубопроводи в межах виробництв, а також нафтобазові, внутрішньопромислові нафто-, газо- і продуктопроводи, міські газопровідні, водопровідні, теплопровідні, каналізаційні мережі, розподільчі трубопроводи водопостачання, меліоративні системи тощо.

ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВА ГРУПА – об'єднання, яке створюється за рішенням КМУ України на певний строк з метою реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва і структурної перебудови економіки України, включаючи програми згідно з міжнародними договорами України, а також з метою виробництва кінцевої продукції. До складу промислово-фінансової групи можуть входити промислові та інші підприємства, наукові і проектні установи, інші установи і організації усіх форм власності. У складі промислово-фінансової групи визначається головне підприємство, яке має виключне право діяти від імені промислово-фінансової групи як учасника господарських відносин.

ПРОПОРЦІЙНЕ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ – включає договори квотного та ексцедентного перестрахування, згідно з якими перестраховик має свою частку в загальній сумі збитків і загальній сумі премій.

ПРОСПЕКТ ЕМІСІЇ ІПОТЕЧНИХ ОБЛІГАЦІЙ – документ, який містить інформацію про відкрите (публічне) або закрите (приватне) розміщення іпотечних облігацій.

ПРОСПЕКТ ЕМІСІЇ ЦІННИХ ПАПЕРІВ – документ, який містить інформацію про відкрите (публічне) розміщення цінних паперів.

ПРОСТЕ СКЛАДСЬКЕ СВІДОЦТВО - це єдиний документ, виданий на пред'явника, що підтверджує передачу товару на зберігання. Це свідоцтво є цінним папером на пред'явника та має обов'язково містити такі відомості: 1) найменування та місцезнаходження товарного складу, що прийняв товар на зберігання; 2) номер свідоцтва за реєстром товарного складу; 3) найменування і кількість прийнятого на зберігання товару - число одиниць та (або) товарних місць та (або) міра (вага, об'єм) товару; 4) строк, на який прийнято товар на зберігання, або вказівка на те, що товар прийнято на зберігання до запитання; 5) розмір плати за зберігання або тарифи, на підставі яких вона обчислюється, та порядок її сплати; 6) дата видачі свідоцтва; 7) підпис особи, яка видала свідоцтво, та печатка товарного складу; 8) вказівка на те, що воно видане на пред'явника (ч. 2 ст. 965 ЦК). Недотримання принаймні одного з цих обов'язкових атрибутів спричиняє недійсність простого складського свідоцтва (ч. 3 ст. 965 ЦК). Товар, прийнятий на зберігання за простим складським свідоцтвом, може бути предметом застави протягом строку зберігання товару на підставі застави цього свідоцтва (ч. 2 ст. 961 ЦК).

ПРОСТЕ ТОВАРИСТВО – різновид ділового співробітництва (партнерства), договірна форма об'єднання майна (вкладів) фізичних та /або юридичних осіб і спільної діяльності з метою одержання прибутку чи досягнення іншої мети без утворення юридичної особи. Поширене у сфері послуг та малого бізнесу і регулюється ст.1132–1143 ЦК України, іншими правовими актами, а також договором відповідного простого товариства. Вкладом його учасників вважається усе те, що вони вносять у спільну діяльність (спільне майно), в тому числі грошові кошти, професійні та інші знання, навички, вміння, ділова репутація та ділові зв'язки тощо. Ці вклади вважаються, як правило, рівними за вартістю, а їх грошова оцінка проводиться за погодженням між учасниками. Внесене майно, а також вироблена в результаті спільної діяльності продукція і одержані доходи є спільною частковою власністю учасників простого товариства, якщо інше не встановлено договором або законом. Порядок користування цим майном та обов'язки щодо його утримання здійснюються за спільною угодою учасників, а в разі недосягнення згоди – в порядку, що встановлюється судом. Ведення бухгалтерського обліку спільного майна може бути доручено одному з учасників простого товариства. Кожний учасник товариства має право ознайомлюватися з усіма документами щодо здійснення спільної діяльності. Під час ведення спільних справ кожний учасник товариства має право діяти від імені всіх учасників. Договором простого товариства ведення цих справ може бути покладено на одного з учасників на підставі довіреності чи здійснюватися спільно всіма учасниками. Порядок відшкодування витрат і збитків простого товариства визначається за домовленістю між його учасниками. У разі її відсутності кожний учасник несе витрати та збитки пропорційно вартості його вкладу у спільне майно. За спільними зобов'язаннями, що виникли не з договору простого товариства, його учасники відповідають солідарно. Прибуток простого товариства розподіляється пропорційно вартості вкладів його учасників у спільне майно, якщо інше не встановлено домовленістю учасників товариства. Діяльність простого товариства припиняється у зв'язку зі спливом строку договору про його заснування, з досягненням мети товариства або настанням обставин, коли досягнення цієї мети стало неможливим. Товариство перестає існувати також у разі: визнання учасника недієздатним, безвісно відсутнім, обмеження його цивільної дієздатності; оголошення учасника банкрутом; смерті фізичної або ліквідації юридичної особи – учасника товариства; відмова учасника від дальшої участі у договорі простого товариства або його розірвання на вимогу одного з учасників. У цих випадках задоволеністю між учасниками може бути збереження договору

простого товариства щодо інших учасників. Після припинення діяльності товариства передані у спільне володіння або користування речі повертаються його учасникам без винагороди. Поділ спільно набутого майна учасників простого товариства і спільних прав здійснюється у порядку, встановленому ЦК України. З моменту припинення товариства його учасники несуть солідарну відповідальність за невиконаними спільними зобов'язаннями щодо третіх осіб.

ПРОСТИЙ ВЕКСЕЛЬ - вексель, виданий у формі безумовного зобов'язання здійснити платіж.

ПРОСТРОЧЕННЯ БОРЖНИКА. Боржник вважається таким, що прострочив, якщо він не приступив до виконання зобов'язання або не виконав його у строк, встановлений договором або законом (ч.1 ст.612 ЦК).

ПРОСТРОЧЕННЯ КРЕДИТОРА. Кредитор вважається таким, що прострочив, якщо він відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником, або не вчинив дій, що встановлені договором, актами цивільного законодавства чи впливають із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту, до вчинення яких боржник не міг виконати свого обов'язку (ч.1 ст.613 ЦК).

ПРОСТРОЧКА - пропущення строків початку або припинення зобов'язання, встановлених договором або законом. Боржник, який прострочив виконання зобов'язання, відповідає перед кредитором за завдані простроченням збитки і за неможливість виконання, що випадково настала після прострочення. Якщо внаслідок прострочення боржника виконання зобов'язання втратило інтерес для кредитора, він може відмовитися від прийняття виконання і вимагати відшкодування збитків. Прострочення боржника не настає, якщо зобов'язання не може бути виконане внаслідок прострочення кредитора. Кредитор вважається таким, що прострочив, якщо він відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником, або не вчинив дій, що встановлені договором, актами цивільного законодавства чи впливають із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту, до вчинення яких боржник не міг виконати свого обов'язку. Кредитор також вважається таким, що прострочив, у випадках, коли кредитор відмовляється повернути борговий документ або видати розписку і боржник при цьому затримує виконання зобов'язання. Якщо кредитор не вчинив дії, до вчинення яких боржник не міг виконати свій обов'язок, виконання зобов'язання може бути

відстрочене на час прострочення кредитора. Боржник не має права на відшкодування збитків, завданих простроченням кредитора, якщо кредитор доведе, що прострочення не є наслідком його вини або осіб, на яких за законом чи дорученням кредитора було покладено прийняття виконання. Боржник за грошовим зобов'язанням не сплачує проценти за час прострочення кредитора.

ПРОСУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ – комплекс заходів, спрямованих на створення та підготовку до реалізації туристичного продукту чи туристичних послуг (організація рекламно-ознайомлювальних подорожей, участь у спеціалізованих виставках, ярмарках, видання каталогів, буклетів тощо).

ПРОТЕСТ ВЕКСЕЛЯ – в установленому порядку нотаріально оформлений акт, що підтверджує неоплату векселя у строк чи відмову платника акцептувати вексель. В Україні порядок, умови, види, форми, строки протесту векселя тощо встановлено: Законом “Про нотаріат”, Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, Уніфікованим законом про переказні векселі та прості векселі, Законом “Про обіг векселів в Україні” та іншими нормативно-правовими актами.

ПРОТИПРАВНА БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ – друга форма протиправної поведінки, якій відповідає юридичний обов'язок в активній формі – обов'язок вчинити необхідні дії. Якщо протиправність дії полягає в тому, що особа вчиняє заборонені дії, то при бездіяльності особа не вчиняє дій, до яких вона нормативно зобов'язувалася. Бездіяльність визнається протиправною за умови, якщо в ній виявлені свідомість і воля особи. Коли особа внаслідок об'єктивних обставин не могла діяти, тоді упущена нею бездіяльність не була виявом її розуму та волі. При цьому вона не може бути визнана протиправною.

ПРОТИПРАВНА ДІЯ – це поведінка, що заборонена законом. У разі протиправної бездіяльності особа не вчиняє дії, до якої вона зобов'язувалася нормою права. Сама по собі пасивність не є протиправною, вона стає такою лише у випадку, коли норма права зобов'язує дану особу до вчинення відповідної дії. Як дія, так і бездіяльність – це форми поведінки людини, в яких виражена її свідомість і воля. Вольова дія (бездіяльність) особи завжди допускає наявність і відображається в тому чи іншому вчинку, який підпадає під правовий вплив.

ПРОТИПРАВНІСТЬ ПОВЕДІНКИ – це невиконання юридичного обов’язку, встановленого нормою права. Юридичні обов’язки, ухилення від яких заборонено законом, виявляються у формі необхідності утримуватися від вчинення певних дій для невизначеного кола осіб. Протиправність завжди виявляється у конкретних формах і поза ними не існує. Відповідно до форм юридичних обов’язків протиправність виступає у формі дії чи бездіяльності.

ПРОЦЕДУРА ОЦІНКИ ВІДПОВІДНОСТІ – будь-яка процедура, яка прямо чи опосередковано використовується для визначення того, чи виконуються встановлені у відповідних технічних регламентах чи стандартах вимоги. Процедури оцінки відповідності включають процедури відбору зразків, випробування, здійснення контролю, оцінку, перевірку, реєстрацію, акредитацію та підтвердження, а також їх поєднання.

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ – діяльність юридичних осіб з надання фінансових та інших послуг у сфері розміщення та обігу цінних паперів, обліку прав за цінними паперами управління активами інституційних інвесторів, що відповідає вимогам, установленим до такої діяльності законодавством.

ПРОФЕСІЙНА ОЦІНОЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ – діяльність оцінювачів та суб’єктів оціночної діяльності, визнаних таки відповідно до положень Закону, яка полягає в організаційному, методичному та практичному забезпеченні проведення оцінки майна, розгляді та підготовці висновків щодо вартості майна.

ПРОФЕСІЙНІ УЧАСНИКИ ФОНДОВОГО РИНКУ – юридичні особи, які на підставі ліцензії, виданої Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку, проводять на фондовому ринку професійну діяльність, види якої визначені законами України.

ПРОЦЕНТИ – дохід, який сплачується (нараховується) позичальником на користь кредитора у вигляді плати за використання залучених на визначений строк коштів або майна. Передбачені ст.536 ЦК України, відповідно до якої за користування чужими коштами боржник зобов’язаний сплачувати проценти, якщо інше не встановлено договором між фізичними особами. При цьому боржник в результаті невиконання грошового зобов’язання на вимогу кредитора повинен сплатити суму боргу з урахуванням встановленого

індексу інфляції за весь час прострочення, а також три відсотки річних з простроченої суми, якщо законом або договором не встановлено інший розмір процентів (ч.2 ст.625 ЦК).

ПРЯМА ТРАСЛЯЦІЯ – безпосередня трансляція теле- або радіопередач без попереднього запису і монтажу.

ПРЯМЕ ЗАЛІЗНИЧНЕ СПОЛУЧЕННЯ – перевезення вантажів і пасажирів у межах двох і більше залізниць України.

ПРЯМЕ ЗМІШАНЕ СПОЛУЧЕННЯ – це перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти, яке здійснюється кількома видами транспорту за єдиним транспортним документом (пряме змішане сполучення) (ч.1 ст.913 ЦК).

ПСЕВДОНІМ – вигадане ім'я, вибране автором чи виконавцем для позначення свого авторства.

ПУБЛІЧНА ДЕМОНСТРАЦІЯ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО ТВОРУ, ВІДЕОГРАМИ - публічне одноразове чи багаторазове представлення публіці за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав у приміщенні, в якому можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї, аудіовізуального твору чи зафіксованого у відеограмі виконання або будь-яких рухомих зображень.

ПУБЛІЧНА ОБІЦЯНКА ВИНАГОРОДИ. Різновид цивільного позадоговірного зобов'язання, що виникає у зв'язку з публічною обіцянкою винагороди без оголошення конкурсу або за результатами конкурсу. Порядок та умови його виникнення, виконання і припинення визначаються нормами ЦК України (підрозділ 2 гл. 8). Згідно з ними право публічно пообіцяти винагороду особі за передачу відповідного результату (інформації, знайдення речі, знайдення фізичної особи тощо) має будь-яка дієздатна особа. Щоб публічна обіцянка винагороди була юридично значущою, вона повинна відповідати таким ознакам: обіцянка винагороди має бути публічною, тобто сповіщеною у ЗМІ або іншим чином невизначеному колу осіб; зміст публічної обіцянки повинен визначати завдання, строк і місце його виконання, форму та розмір винагороди (напр., обіцянка фізичної особи сплатити винагороду за повернення загубленої речі, опублікована у ЗМІ або розміщена в певних місцях іншим чином, тощо). Завдання, яке належить виконати за публічною обіцянкою винагороди, можуть стосуватися разової дії або необмеженої

кількості дій одного виду, які можуть вчинятися різними способами (ст.1145 ЦК). Строк виконання завдання може встановлюватися публічною обіцянкою, однак він не є її істотною умовою. Якщо цей строк не встановлений, публічна обіцянка винагороди вважається чинною протягом розумного часу відповідно до змісту завдання (ст.1146 ЦК). Закон надає особі, яка публічно обіцяла винагороду, право змінювати завдання та умови надання винагороди. Про ці зміни необхідно також публічно сповіщати. Зміна завдання і умови надання винагороди мають певні правові наслідки, в тому числі: особа, яка приступила до виконання завдання, може вимагати відшкодування збитків, завданих їй у зв'язку із зміною завдання, а особа, яка приступила до виконання завдання і втратила внаслідок таких змін інтерес до виконання завдання, – вимагати відшкодування понесених нею витрат. Наслідком виконання завдання за публічною обіцянкою винагороди та передачі його результату особі, яка її обіцяла, є зобов'язання цієї особи виплатити винагороду. Якщо завдання стосується разової дії, винагорода виплачується особі, котра її виконала першою. У разі виконання завдання кількома особами одночасно винагорода розподіляється між ними порівну (ст.1148 ЦК). Зобов'язання у зв'язку з публічною обіцянкою винагороди припиняється у разі: закінчення строку про передання результату; передання результату особою, яка перша виконала завдання. Особа, яка публічно обіцяла винагороду, має право публічно оповістити про припинення завдання. Правовим наслідком такого оголошення є виникнення в особи, що понесла реальні витрати на підготовку до виконання завдання, права на їх відшкодування (ст.1149 ЦК). Особливістю публічної обіцянки винагороди за результатами конкурсу є те, що право на його оголошення має дієздатна фізична або юридична особа – засновник конкурсу (ст.1150 ЦК). Конкурс оголошується публічно через ЗМІ або іншим чином і є відкритим або закритим. Предметом конкурсу може бути результат інтелектуальної, творчої діяльності, вчинення певної дії, виконання роботи тощо, створення ескізного проекту пам'ятника, будинку, герба. Оголошення засновника про це здійснюється публічно через ЗМІ або іншим чином. В оголошенні повинні зазначатись умови конкурсу, однак вони можуть бути повідомлені й персонально бажаючим узяти участь у конкурсі. Зміст оголошення має охоплювати предмет конкурсу, строк подання творів чи виконання певної дії, кількість призових місць, вид нагороди (сума премії) за кожне призове місце. В умовах конкурсу може бути обумовлено й надання переможцеві лише морального заохочення. Засновник конкурсу має право змінити його умови до початку конкурсу. Закон надає засновникові право не тільки змінити умови конкурсу, а й відмовитися від його проведення, якщо

останнє стало неможливим через обставини, які від нього не залежать (ст.1153 ЦК). Переможцем конкурсу є особа, котра досягла найкращого результату. Визначається переможець у порядку, встановленому засновником конкурсу. Результати конкурсу повідомляються у тому ж порядку, в якому його було оголошено. Вони можуть бути оскаржені заінтересованою особою до суду (ст.1154 ЦК). Переможець конкурсу має право вимагати від його засновника виконання свого зобов'язання у строки, встановлені умовами конкурсу; право дати згоду засновникові конкурсу на використання предмета конкурсу, якщо ним був результат інтелектуальної, творчої діяльності; переважне право на укладення з засновником конкурсу договору про використання предмета конкурсу (ст.1156 ЦК).

ПУБЛІЧНЕ ВИКОНАННЯ - подання за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав творів, виконань, фонограм, передач організацій мовлення шляхом декламації, гри, співу, танцю та іншим способом як безпосередньо (у живому виконанні), так і за допомогою будь-яких пристроїв і процесів (за винятком передачі в ефір чи по кабелях) у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той самий час або в різних місцях і в різний час.

ПУБЛІЧНЕ (ВІДКРИТЕ) РОЗМІЩЕННЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ – їх відчуження на підставі опублікування в засобах масової інформації або оголошення будь-яким іншим способом повідомлення про продаж цінних паперів, зверненого до заздальгідь не визначеної кількості осіб.

ПУБЛІЧНЕ СПОВІЩЕННЯ (ДОВЕДЕННЯ ДО ЗАГАЛЬНОГО ВІДОМА) - передача за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо), у тому числі з використанням супутників, чи передача на віддаль за допомогою проводів або будь-якого виду наземного чи підземного (підводного) кабелю провідникового, оптоволоконного та інших видів) творів, виконань, будь-яких звуків і (або) зображень, їх записів у фонограмах і відеограмах, програм організацій мовлення тощо, коли зазначена передача може бути сприйнята необмеженою кількістю осіб у різних місцях, віддаленість яких від місця передачі є такою, що без зазначеної передачі зображення чи звуку не можуть бути сприйняті.

ПУБЛІЧНИЙ ДОГОВІР – договір, в якому одна сторона – підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо) (ч.1 ст.634 ЦК).

ПУБЛІЧНИЙ ПОКАЗ - будь-яка демонстрація оригіналу або примірника твору, виконання, фонограми, відеограми, передачі організації мовлення за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав безпосередньо або на екрані за допомогою плівки, слайда, телевізійного кадру тощо (за винятком передачі в ефір чи по кабелях) або за допомогою інших пристроїв чи процесів у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї чи близьких знайомих цієї сім'ї особи, яка здійснює показ, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той самий час або в різних місцях і в різний час (публічний показ аудіовізуального твору чи відеограми означає також демонстрацію окремих кадрів аудіовізуального твору чи відеограми без дотримання їх послідовності).

Р

РАЦІОНАЛІЗАТОРСЬКА ПРОПОЗИЦІЯ – визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності. Об'єктом раціоналізаторської пропозиції може бути матеріальний об'єкт або процес (ч.1,2 ст.481 ЦК).

РЕАЛІЗАЦІЯ – діяльність суб'єктів господарювання з продажу товарів (робіт, послуг).

РЕАЛІЗАЦІЯ НОРМ ПРАВА - втілення приписів правових норм в правомірній поведінці суб'єктів права.

РЕАЛЬНИЙ ДОГОВІР – договір, який крім досягнення згоди сторін передбачає також передачу речі, вчинення фактичних дій. До реальних договорів належать договори позики, перевезення, дарування.

РЕАЛЬНІ ЗБИТКИ - витрати, які особа, чиє право порушене, зробила або має зробити для відновлення порушеного права, втрата або пошкодження її майна.

РЕВОЛЬВЕРНИЙ КРЕДИТ – різновид банківського кредиту, який надається банком чи іншою кредитною установою позичальнику та автоматично поновлюється ними протягом визначеного кредитним договором проміжку часу в межах встановленого ліміту кредитування. Згідно з умовами револьверного кредиту позичальник має право будь-коли протягом часу його дії отримати від банку у строкове платне користування грошові кошти в сумі, яка не перевищує різниці між встановленим лімітом кредитування і поточною непогашеною заборгованістю позичальника.

РЕГЛАМЕНТ СЕРТИФІКОВАНОГО СКЛАДУ – документ, що визначає порядок приймання на зберігання, зберігання та видачі із зберігання товару. Регламент сертифікованого складу розробляється відповідно до чинного законодавства.

РЕГРЕСАНТ – юридична або фізична особа, яка пред'являє зворотну вимогу до іншої особи щодо відшкодування збитків, яких перша особа зазнала на користь другої (наприклад, здійснила оплату векселя).

РЕГРЕСНЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – зобов'язання, що виникає, коли боржник за основним зобов'язанням виконує його замість третьої особи або з вини третьої особи на користь іншої особи. Сутність регресних вимог полягає у тому, що вони становлять зворотну вимогу. Для регресної вимоги необхідна наявність не менше трьох осіб – боржника, кредитора і хоча б однієї особи, пов'язаної з боржником чи кредитором попереднім зобов'язанням, яке є похідним від регресної вимоги. Боржник за основним зобов'язанням перетворюється на кредитора за регресним зобов'язанням, а третя особа займає у ньому місце боржника. Боржник, який виконав солідарний обов'язок, має право на зворотну вимогу (регрес) до кожного з решти солідарних боржників у рівній частці, якщо інше не встановлено договором або законом, за вирахуванням частки, яка припадає на нього (ч.1 ст.544 ЦК). Зміст регресного зобов'язання може бути визначений як право кредитора (регресанта) вимагати відшкодування шкоди, що виникла в результаті виплати ним сум для виконання обов'язку або з вини боржника (регресата), як і обов'язок останнього виконати цю вимогу. Вимоги за основним зобов'язанням і регресним зобов'язанням можуть бути різними, хоча нерідко і збігаються. Регресні вимоги завжди є зворотними стягненнями виплаченого, тоді як основне зобов'язання за змістом у переважній більшості випадків пов'язане з виплатою боргу, стягненням санкцій тощо.

РЕГУЛЯРНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЕМІТЕНТА – річна та квартальна звітна інформація про результати фінансово-господарської діяльності емітента, яка подається Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку (в тому числі в електронному вигляді).

РЕГУЛЯРНІ ПАСАЖИРСЬКІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ - перевезення пасажирів на автобусному маршруті загального користування за умовами, визначеними паспортом маршруту, затвердженим в установленому порядку органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування або уповноваженими органами Договірних Сторін у разі міжнародних перевезень.

РЕГУЛЯРНІ СПЕЦІАЛЬНІ ПАСАЖИРСЬКІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ – перевезення певних категорій пасажирів (працівників підприємств, школярів, студентів, туристів, екскурсантів та інших) на автобусному маршруті за умовами, визначеними паспортом маршруту, затвердженим в установленому порядку замовником транспортних послуг або уповноваженими органами Договірних Сторін у разі міжнародних перевезень.

РЕЕКСПОРТ (РЕЕКСПОРТ ТОВАРІВ) - продаж іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення за межі України товарів, що були раніше імпортовані на територію України.

РЕЄСТР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕРТИФІКАТІВ – систематизований перелік зобов'язань, реформованих у консолідований іпотечний борг, та перелік іпотек, що становлять іпотечний пул. Реєстр має вестися на паперовому та електронному носіях.

РЕЄСТР ПРОСТИХ І ПОДВІЙНИХ СКЛАДСЬКИХ СВДОЦТВ – документ, що містить систему обліку інформації про видані та погашені сертифікованими товарними складами прості і подвійні складські свідоцтва та володільців таких свідоцтв.

РЕЄСТРАТОР – юридична особа – суб'єкт підприємницької діяльності, який одержав у встановленому порядку дозвіл на ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

РЕЄСТРАЦІЙНИЙ (КАДАСТРОВИЙ) ОКРУГ – територія адміністраційно-територіальної одиниці (місто, район), у межах якої діє один місцевий орган державної реєстрації прав.

РЕЗИДЕНТИ – юридичні особи та суб'єкти господарської діяльності України, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), які створені та здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства України з місцезнаходженням на її території.

РЕЙС – рух транспортного засобу від початкового до кінцевого пункту маршруту.

РЕКВІЗИЦІЯ - примусове відчуження майна у власника на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості у разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії, в умовах воєнного або надзвичайного стану та за інших надзвичайних обставин з метою суспільної необхідності. Реквізоване майно переходить у власність держави або знищується. Оцінка, за якою попередньому власникові була відшкодована вартість реквізованого майна, може бути оскаржена до суду. У разі реквізиції майна його попередній власник може вимагати взамін надання йому іншого майна, якщо це можливо. Якщо після припинення надзвичайної обставини реквізоване майно збереглося, особа, якій

воно належало, має право вимагати його повернення, якщо це можливо. У разі повернення майна особі у неї поновлюється право власності на це майно, одночасно вона зобов'язується повернути грошову суму або річ, яка була нею одержана у зв'язку з реквізицією, з вирахуванням розумної плати за використання цього майна.

РЕКЛАМА – інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформулювати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтереси щодо таких осіб чи товару.

РЕКЛАМА НА ТРАНСПОРТІ – реклама, що розміщується на території підприємств транспорту загального користування, метрополітену, зовнішній та внутрішній поверхнях транспортних засобів та споруд підприємств транспорту загального користування і метрополітену.

РЕКЛАМНІ ЗАСОБИ – засоби, що використовуються для доведення реклами до її споживача.

РЕКЛАМОДАВЕЦЬ – особа, яка є замовником реклами для її виробництва та/або розповсюдження.

РЕКОНСТРУКЦІЯ - це комплекс будівельних робіт та організаційно-технічних заходів, внаслідок яких змінюються архітектурно-планувальні та технічні показники завершених або не завершених будівництвом споруд.

РЕМІТЕНТ – перший векселедержатель переказного векселя, особа, на користь якої виданий переказний вексель.

РЕНТА – 1) Дохід, що отримується на договірних засадах власником від використання землі, майна, капіталу без здійснення ним підприємницької діяльності, відповідних затрат або додаткових зусиль (від здавання землі або приміщень в оренду, надання кредиту тощо). Розрізняють довічну ренту, за якою платежі припиняються у випадку смерті певної особи або осіб; натуральну, яка дає дохід у вигляді періодичних виплат фіксованих грошових сум, або рентна плата справляється у вигляді частини врожаю орендаря, що передається землевласникові; фіксовану як одну з форм натуральної ренти; монопольну, яка є особливою формою ренти земельної, що створюється у сільському господарстві та видобувній промисловості під час продажу певних видів землеробської продукції, металів,

мінералів, корисних копалин та ін., попит на які значно вищий від пропозиції, оскільки умови їх виробництва не відтворені в інших місцях; диференційну – як додатковий дохід, одержуваний за рахунок використання ресурсів (земельних ділянок, мінеральних джерел, вигідного географічного розташування та ін.), що мають більшу економічну віддачу. 2) Економічна форма реалізації права власності на землю як головного засобу виробництва у сільському господарстві і частини додаткової вартості, яку створюють працівники в аграрному секторі економіки, а привласнює її держава як землевласник, а також орендарі. 3) Грошова сума, що виплачується щорічно страховою організацією застрахованій особі за страховим полісом. 4) Дохід, що виплачується за облігаціями державної позики, а також річний дохід, який одержує власник цінних паперів або позикодавець. 5) Потік надходжень грошових коштів через конкретно і чітко обумовлені сторонами проміжки часу.

РЕОРГАНІЗАЦІЯ – перетворення або зміна структури чи організаційної форми підприємства, установи, організації, закладу тощо, а також перебудова будь-якої системи чи структури управління з огляду на юридичний зміст і наслідки. Реорганізація означає припинення діяльності певних суб'єктів права (юридичної особи, органу державної влади та ін.) і виникнення нових з відповідним обсягом прав та обов'язків. Щодо юридичної особи в Україні законодавчо визначено п'ять форм реорганізації: поділ, злиття, виділення, приєднання і перетворення. У результаті реорганізації виникають нові суб'єкти або нова юридична особа, що є правонаступницею реорганізованої. Реорганізація органу державної, зокрема виконавчої, влади, як правило, призводить до його ліквідації та виникнення нового зі встановленням для нього відповідного обсягу функцій і повноважень. Згідно з чинним законодавством України реорганізація державних юридичних осіб зазвичай може проводитися лише за рішенням тих державних органів, які мають право їх утворювати. Реорганізація корпоративних і громадських організацій здійснюється на підставі рішення загальних зборів їх членів з правом ухвального голосу.

РЕПРОГРАФІЧНЕ ВІДТВОРЕННЯ (РЕПРОДУКУВАННЯ) - факсимільне відтворення у будь-якому розмірі (у тому числі збільшеному чи зменшеному) оригіналу письмового чи іншого графічного твору або його примірника шляхом фотокопіювання або іншими подібними способами, крім запису в електронній (у тому числі цифровій), оптичній чи іншій формі, яку зчитує комп'ютер.

РЕПУТАЦІЯ - думка, що склалася про особу і заснована на оцінці її суспільне важливих якостей. Ділова репутация оцінка професійних якостей особи.

РЕСТИТУЦІЯ – відновлення стану речей, що існував до вчинення правочину, недійсного за законом або визначеного таким у судовому порядку. Суть її полягає у тому, що кожна зі сторін зобов'язана повернути другій стороні в натурі все, що вона одержала на виконання правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування (ч.1 ст.216 ЦК). Йдеться про двосторонню реституцію, яка є загальним майновим наслідком недійсного правочину, що застосовується у всіх випадках, якщо інші наслідки недійсності правочину не передбачено законом. На відміну від ЦК 1963 року новий ЦК України не передбачає таких наслідків недійсності правочинів, як одностороння реституція та неможливість реституції.

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВА – здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, якщо це передбачено планом санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів.

РЕТРАНСЛЯЦІЯ – прийом і одночасна передача, незалежно від використаних технічних засобів, повних і незмінних телерадіопрограм або істотних частин таких програм, які транслюються мовником.

РЕФОРМУВАННЯ ІПОТЕЧНИХ АКТИВІВ – об'єднання зобов'язань за договорами про іпотечний кредит у неподільну цілісність зобов'язань – консолідований іпотечний борг, та одночасне об'єднання відповідних іпотек за іпотечними договорами в іпотечний пул.

РЕЧОВІ ПРАВА. Вид майнових прав, які оформляють та закріплюють належність речей суб'єктам цивільних правовідносин.

Відображають статику майнових правовідносин і цим відрізняються від зобов'язальних прав, які оформляють перехід речей від одних суб'єктів до інших, тобто опосередковують динаміку майнових правовідносин. Речові права відрізняються також від виключних прав, об'єктом яких виступають результати творчої діяльності й засоби індивідуалізації товарів та їх виробників, а також від особистих немайнових прав, об'єктом яких є особисті немайнові блага, тісно пов'язані з особою їх суб'єкта (право на ім'я, честь, гідність, ділову репутацію, здоров'я, життя тощо). Речові права мають такі ознаки, які дають змогу відмежувати їх від інших цивільних прав: 1) абсолютний характер, що відрізняє речові права від зобов'язальних; 2) закріплення безпосереднього відношення особи до речі, що дає можливість використовувати відповідну річ у своїх інтересах без участі інших осіб; 3) захист за допомогою особливих, речово-правових позовів (віндикаційного та негаторного). Право власності є найповнішим речовим правом. Види речових прав: 1) право володіння; 2) право користування (сервітут); 3) право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис); 4) право забудови земельної ділянки (суперфіцій) (ч.1 ст.395 ЦК).

РЕЧОВО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ – засоби, які базуються на праві власника вимагати від будь-кого утримуватися від порушення його абсолютного права.

РИЗИК ВИПАДКОВОЇ ЗАГИБЕЛІ МАЙНА – правові наслідки знищення, втрати, псування майна за відсутності вини з боку сторін зобов'язання щодо обставин, що спричинили таку загибель. За законом ризик випадкової загибелі або випадкового псування відчужуваних речей переходить до набувача водночас з виникненням у нього права власності, якщо інше не передбачено законом або договором. Тобто за загальним правилом збитки від такої загибелі майна покладаються на власника. Однак якщо відчужувач прострочив передачу речей або набувач прострочив прийняття їх, ризик випадкової загибелі таких речей несе сторона, що прострочила.

РИЗИКИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ – загальне правило, за яким збитки, що виникли внаслідок знищення або пошкодження (псування) відчужуваних речей з причин, які мали місце за відсутності вини сторін і не залежать від них (випадок, дія непереборної сили), покладаються на набувача речі одночасно з виникненням у нього права власності, якщо інше не встановлено законом або договором. Якщо відчужувач прострочив передачу речей або набувач прострочив їх прийняття, ризик випадкового знищення або випадкового

пошкодження (псування) несе сторона, що прострочила (ч.1 ст.323 ЦК). За нормами цивільного законодавства ризику (збитки) у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі несе її власник, але сторони можуть встановити у договорі інший порядок, наприклад, що ризик випадкового знищення речі переходить покупцеві до передачі йому речі від моменту оплати її вартості.

РИНОК ТЕХНОЛОГІЙ – система взаємовідносин споживачі технологій та їх складових і /або конкуруючих між собою постачальників цих складових, спрямованих на задоволення суспільних і державних потреб у відповідних технологіях, їх об'єктах та продукції, виготовленої з їх застосуванням.

РИНОК ТОВАРІВ (РОБІТ, ПОСЛУГ) – сфера обігу товарів (робіт, послуг), яка визначається виходячи з можливості покупця (продавця) реально і без значних додаткових витрат придбати (продати) товар (роботу, послугу) на найближчій стосовно будь-якої із сторін договору території.

РІЧ – предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки (ч.1 ст.179).

РІЧ, ВИЗНАЧЕНА ІНДИВІДУАЛЬНИМИ ОЗНАКАМИ – річ, наділена тільки їй властивими ознаками, що вирізняють її з-поміж інших однорідних речей, індивідуалізуючи її. Речі, визначені індивідуальними ознаками, є незамінними (ч.1 ст.184 ЦК).

РІЧ, ВИЗНАЧЕНА РОДОВИМИ ОЗНАКАМИ – річ, яка має ознаки властиві усім речам того ж роду, та вимірюється числом, вагою, мірою. Річ, що має лише родові ознаки, є замінною (ч.2. ст.184 ЦК).

РОБОТА – діяльність виконавця, результатом якої є виготовлення товару або зміна його властивостей за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб.

РОБОТИ – будь-яка діяльність, пов'язана з проектуванням, будівництвом нових, розширенням, реконструкцією, капітальним ремонтом та реставрацією об'єктів і споруд виробничого та невиробничого призначення, технічним переозброєнням діючих підприємств, а також супровідні роботам послуги, у тому числі геодезичні роботи, буріння, сейсмічні дослідження, аеро- та

спутникова фотозйомки та інші, якщо вартість виконання цих послуг не перевищує вартості самого будівництва.

РОЗКЛАД МОВЛЕННЯ ТЕЛЕРАДІООРГАНІЗАЦІЙ – відкрита інформація телерадіоорганізацій, на яку не розповсюджується авторське право, про послідовність виходу в ефір та хронометраж телерадіопередач протягом певного визначеного відрізка часу.

РОЗКЛАД РУХУ – сукупність графіків руху автобусів за маршрутом.

РОЗМІР ІПОТЕЧНОГО ПОКРИТТЯ – сума несплаченого боржниками основного боргу за всіма іпотечними чи іншими активами у складі іпотечного покриття.

РОЗМІЩЕННЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ – відчуження цінних паперів емітентом або андеррайтером шляхом укладення цивільно-правового договору з першим власником.

РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І (АБО) СУМІЖНИХ ПРАВ - будь-яка дія, за допомогою якої об'єкти авторського права і (або) суміжних прав безпосередньо чи опосередковано пропонуються публіці, в тому числі доведення цих об'єктів до відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до цих об'єктів з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором.

РОЗПОВСЮДЖУВАЧ РЕКЛАМИ – особа, яка здійснює розповсюдження реклами.

РОЗПОРЯДНИК МАЙНА – фізична особа, на яку у встановленому законом порядку покладаються повноваження щодо нагляду та контролю за управлінням та розпорядженням майном боржника на період провадження у справі про банкрутство в порядку, встановленому законом.

РОЗПОРЯДНИКИ ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ – органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, інші органи, установи, організації, визначені Конституцією України та законодавством України, а також підприємства, установи чи організації, створені в установленому порядку органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим чи органами місцевого самоврядування та

уповноважені на отримання державних коштів, взяття за ними зобов'язань та здійснення платежів, підприємства.

РОЗРАХУНКОВИЙ ДОКУМЕНТ – документ на переказ грошей, що використовується для ініціювання переказу з рахунка платника на рахунок отримувача.

РОЗРАХУНКИ – форма виконання зобов'язань, що виникають з угод або передбачених законодавством підстав, за якою зобов'язана сторона (боржник) задовольняє дійсну вимогу кредитора шляхом переказу грошових коштів чи передачі йому іншого законного засобу платежу (векселя, чека тощо). Розрахунки можуть також здійснюватися передачею майна або майнових прав від боржника кредиторіві в разі, якщо це передбачено умовами відповідного договору між сторонами і не суперечить законодавству України. Найпоширеніший вид розрахунків – грошові розрахунки – є процесом пред'явлення та задоволення у грошовій формі вимог і зобов'язань, які виникають між кредитором (одержувачем) і боржником (платником) у виробничій та невиробничій сферах. Грошові розрахунки здійснюються у національній або іноземній валюті й можуть провадитися у готівковій або безготівковій формах за допомогою розрахункових документів у паперовому або електронному вигляді. Готівкові розрахунки, як правило, здійснюються між фізичними та юридичними особами і між самими фізичними особами; безготівкові – в основному між юридичними особами, хоча останнім часом ними дедалі більше користується і населення. За способом, обсягами та іншими критеріями розрізняють банківські (міжбанківські), міжнародні, клірингові, укрупнені, централізовані, бюджетні, планові та інші рахунки. Основними формами безготівкових розрахунків, що застосовуються в Україні, є акредитивна, вексельна, інкасова, а також за гарантованими зобов'язаннями та чеками.

РОЗРАХУНКОВИЙ ЧЕК (ЧЕК) – документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунка (чекодавця) банку переказати вказану у чеку грошову суму одержувачеві (чекодержателю) (ч.1 ст.1102 ЦК).

РОЗРАХУНКОВО-КАСОВЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ – послуги, що надаються банком клієнту на підставі відповідного договору, укладеного між ними, які пов'язані із переказом грошей з рахунка (на рахунок) цього клієнта, видачею йому грошей у готівковій формі, а також здійснення інших операцій, передбачених договором.

РОЯЛТІ – платежі будь-якого виду, одержані у вигляді нагород (компенсацій) за використання або надання дозволу на використання прав інтелектуальної, в тому числі промислової, власності, а також інших аналогічних майнових прав, що визнаються об'єктом права власності суб'єкта господарської діяльності, включаючи використання авторських прав на будь-які твори науки, літератури, мистецтва, записи на носіях інформації, права на копіювання і розповсюдження будь-якого патенту або ліцензії, знака на товари та послуги, права на винаходи, на промислові або наукові зразки, креслення моделі, або схеми програмних засобів обчислювальної техніки, автоматизованих систем або систем обробки інформації, секретної формули або процесу, права на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау).

РУХОМЕ МАЙНО, РУХОМІСТЬ – рухомі речі, які можна вільно пересувати в просторі. Фактично це всі речі, які не належать до нерухомих, включаючи гроші, цінні папери та права вимоги. Правові режими рухомого майна і нерухомого майна суттєво відрізняються один від одного. Правовий режим нерухомості характеризується ускладненою оборотністю, потребує здійснення певних процедур, пов'язаних з нотаріальним посвідченням угод та реєстрацією права власності. Угоди з рухомим майном укладаються у загальному, більш спрощеному порядку. Реєстрація прав на рухоме майно не здійснюється, крім випадків, вказаних у законі.

РУХОМІ РЕЧІ – речі, які можна вільно переміщувати у просторі (ч.2 ст.181 ЦК).

РЯТУВАННЯ ЗДОРОВ'Я ТА ЖИТТЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ, МАЙНА ФІЗИЧНОЇ АБО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ – один з видів цивільно-правових зобов'язань. Нормативною підставою для виникнення цього виду зобов'язань є ст.1161, 1162 ЦК України, за якими особа, що без відповідних повноважень здійснювала дії з рятування в умовах, які виключали можливість попередження про загрозу його здоров'ю, життю або майну, має право вимагати відшкодування шкоди, що виникла в майновій сфері рятувальника і є наслідком рятувальних дій. Суб'єктами таких зобов'язань можуть бути як громадяни, так і юридичні особи. Кожен з них, у свою чергу, може бути в зобов'язаннях і кредитором, і боржником. Право на відшкодування належить потерпілому – особі, чиїми діями було відвернуто загрозу заподіяння шкоди здоров'ю та життю фізичної особи, майну фізичної або юридичної особи. Потерпілими можуть

бути як дієздатні, так і обмежено дієздатні особи, оскільки правові наслідки дій із запобігання загрози майну виникають незалежно від суб'єктивних спрямувань потерпілих. За недієздатних або обмежено дієздатних право на вимогу відшкодування шкоди реалізується їх законними представниками. Юридична особа може виступати потерпілою тільки тоді, коли рішення про запобігання загрози майну приймається її органом. Функціональне призначення даних зобов'язань полягає у відновленні майнового стану потерпілого рятівника за рахунок особи, чиє здоров'я, житло або майно було врятовано від заподіяння шкоди. Для виникнення цього виду зобов'язань необхідні такі умови: 1) наявність шкоди у потерпілого (рятівника); 2) реальна, наявна (а не ймовірна або удавана) загроза шкоди життю, здоров'ю або майну боржника, яка водночас виключає можливість попередження про це боржника та вимагає термінових дій (напр., пожежа); 3) здійснення потерпілим дій з рятування життя, здоров'я, майна; 4) причинний зв'язок між шкодою, що виникла у потерпілого, та його діями щодо усунення загрози. Рятувальні дії не повинні бути змістом службових обов'язків рятівника. У разі рятування здоров'я та життя шкода, завдана рятівникові, який без відповідних повноважень рятував здоров'я та життя фізичної особи від реальної загрози для неї, відшкодовується державою у повному обсязі (ст.1161 ЦК). Необхідність дій з рятування людського життя може виникати за таких обставин: 1) небезпека, що загрожує загибеллю або каліцтвом фізичній особі, яка склалася внаслідок його власних необережних або навмисних дій; 2) небезпека, що виникла внаслідок протиправних дій третіх осіб, яка спрямована проти особи або майна того, кого рятують, і об'єктивно створює загрозу його життю (напр., внаслідок пожежі, аварії на підприємстві тощо); 3) небезпека, створена внаслідок шкідливого впливу стихійних сил природи (землетрус, повінь); 4) загроза життю фізичної особи виявилася наслідком бездіяльності осіб, які зобов'язані оберігати людей від можливої небезпеки (напр., рятівники водних станцій). Шкода, завдана у зв'язку з рятуванням майна іншої особи каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, яка без відповідних повноважень рятувала від реальної загрози майно іншої особи, що має істотну цінність, відшкодовується державою у повному обсязі (ст.1162 ЦК). Тобто, щоб у держави виникало зобов'язання у повному обсязі відшкодувати шкоду, яка виникла у зв'язку з рятуванням від реальної загрози майна іншої особи, необхідно, щоб: шкода, завдана рятівникові, полягала в ушкодженні його здоров'я або смерті фізичної особи (рятівника); загроза майну мала реальний характер; майно іншої особи мало б істотну цінність. Відсутність хоча б однієї з названих ознак виключає можливість участі в цих

правовідносинах держави, а також може впливати на обсяг (розмір) належної до відшкодування шкоди. Позитивний результат у процесі запобігання загрози шкоди майну повинен бути досягнутий виправданими і доцільними діями того, хто попереджував загрозу. Доцільність і виправданість означають відповідність заходів, обраних особою для запобігання загрози, характеру і масштабу цієї загрози. Щодо розміру належної рятівникові до відшкодування шкоди застосовуються певні обмеження, встановлені законом: розмір відшкодування шкоди не може перевищувати вартості майна, яке рятувалося; шкода відшкодовується з урахуванням майнового становища власника (володільця) майна, якому завдана шкода. Суб'єктами, зобов'язаними відшкодувати шкоду, можуть бути і держава, і фізичні та юридичні особи, котрі володіли на час здійснення рятівних дій майном як на праві власності, так і на інших цивільно-правових підставах (ст.1162 ЦК).

С

САДИБА – земельна ділянка разом з розташованими на ній житловим будинком, господарсько-побутовими будівлями, наземними і підземними комунікаціями, багаторічними насадженнями (ч.1 ст.381 ЦК).

САМОЗАХИСТ – застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства (ч.1 ст.19 ЦК).

САМОРЕГУЛІВНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ УЧАСНИКІВ ФОНДОВОГО РИНКУ - неприбуткове об'єднання учасників фондового ринку, що проводять професійну діяльність на фондовому ринку з торгівлі цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, депозитарну діяльність (діяльність реєстраторів та зберігачів), утворене відповідно до критеріїв та вимог, установлених Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

САМОСТРАХУВАННЯ – ризик, який перебуває на відповідальності самого страхувальника. Самострахування – форма захисту майнових інтересів створенням децентралізованих резервних фондів (фондів ризику) безпосередньо на підприємствах та в організаціях. Здебільшого самострахування забезпечує покриття збитків, зумовлених малими ризиками. Щодо збитків за середніми та великими ризиками самострахування виявляється в застосуванні франшизи.

САМОЧИННЕ БУДІВНИЦТВО – житловий будинок, будівля, споруда, інше нерухоме майно, якщо вони збудовані або будуються на земельній ділянці, що не була відведена для цієї мети, або без належного дозволу чи належно затвердженого проекту, або з істотними порушеннями будівельних норм і правил (ч.1 ст.376 ЦК).

САНАЦІЯ – система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та (або) зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника. Основними складовими цих заходів є: надання спеціальних позик і субсидій; пільгове кредитування та оподаткування; реструктуризація

підприємства, боргів і капіталу; зміна організаційно-правової і виробничої структури боржника; повна або часткова націоналізація тощо. Розрізняють досудову (позасудову) і судову санацію. Досудова санація, як правило, проводиться стосовно державних підприємств за рахунок коштів Державного бюджету України та інших джерел фінансування. Процес судової санації розпочинається за ініціативою місцевого господарського суду, який за клопотанням утвореного зборами кредиторів колегіального органу – комітету кредиторів – має право винести ухвалу про проведення санації боржника та призначення керуючого санацією. Ця ухвала набуває чинності від дня її прийняття, але може бути оскаржена у встановленому законом порядку. Від моменту винесення ухвали про санацію керівник боржника відсторонюється від посади, а управління підприємством-боржником переходить до призначеного судом керуючого санацією. Протягом трьох днів від дня прийняття рішення про санацію її керуючому передається бухгалтерська та інша документація боржника, печатки і штампи, матеріальні та інші цінності. Керуючий санацією має право розпоряджатися майном боржника з урахуванням передбачених законодавством про банкрутство обмежень, укладати від імені боржника цивільно-правові, трудові та інші угоди, а також подавати заяви про визнання укладених боржником угод недійсними. Керуючий санацією зобов'язаний прийняти в господарське відання майно боржника та організувати проведення його інвентаризації, відкрити спеціальний рахунок для санації і розрахунків з кредиторами, організувати ведення бухгалтерського і статистичного обліку та фінансової звітності, здійснювати заходи для стягнення дебіторської заборгованості боржника, розглядати вимоги кредиторів щодо зобов'язань боржника, а також протягом трьох місяців від дня винесення ухвали про санацію розробити і подати на затвердження комітету кредиторів план санації. Останній має містити заходи щодо відновлення платоспроможності боржника, умови участі інвесторів (за їх наявності) в повному або частковому задоволенні вимог кредиторів, зокрема шляхом переведення боргу (частини боргу) на інвестора, строк і черговість виплати боржником або інвестором боргу кредиторам та умови відповідальності інвестора за невиконання взятих згідно з планом санації зобов'язань. План санації має передбачати строк поновлення платоспроможності боржника, яка вважається відновленою за відсутності ознак банкрутства. Основними заходами щодо відновлення платоспроможності боржника можуть бути: реструктуризація підприємства, репрофілювання або закриття нерентабельних виробництв, відстрочка та/або розстрочка платежів чи списання частини боргів, ліквідація дебіторської заборгованості, продаж частини майна або цілісного майнового комплексу боржника,

погашення боргу інвестором, звільнення певної кількості працівників боржника та інше. Санація запроваджується на строк не більше дванадцяти місяців, але він може бути продовжений на шість місяців або скорочений. За п'ятнадцять днів до закінчення санації, а також за наявності підстав для довгострокового припинення санації керуючий санацією зобов'язаний надати зборам кредиторів письмовий звіт і повідомити їх про час і місце проведення зборів. У разі позитивних результатів санації на підставі розгляду звіту керуючого санацією збори кредиторів приймають рішення про виконання плану санації, закінчення процедури санації та відновлення платоспроможності боржника. Якщо ж здійснювані в рамках процедури санації заходи не дали позитивних результатів, збори кредиторів приймають рішення про звернення до господарського суду з клопотанням про визнання боржника банкрутом і відкриття процедури його ліквідації у порядку, передбаченому законодавством про банкрутство.

СВОБОДА ДОГОВОРУ. Суть свободи договору розкривається, насамперед, через співвідношення актів цивільного законодавства і договору (ст.6 ЦК): сторони у договорі мають право врегулювати ті відносини, які не визначені у положеннях актів цивільного законодавства, а також відступати від положень, що визначені цими актами, і самостійно врегульовувати свої відносини, крім випадків, коли в актах законодавства міститься пряма заборона відступів від передбачених ними положень, або якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їхнього змісту або суті відносин між сторонами. У ст. 627 ЦК наголошується на свободі сторін в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору. Проте зміст договірної свободи сторін є значно ширшим. Окрім можливості вибору контрагента і визначення змісту договору, свобода договору включає також: 1) вільний вияв волі особи на вступ у договірні відносини; 2) свободу вибору сторонами форми договору; 3) право сторін укладати як договори, передбачені законом (поіменовані договори), так і договори, які законом не передбачені, але йому не суперечать (непоіменовані); 4) право сторін за своєю угодою змінювати, розривати або продовжувати чинність укладеного ними договору; 5) право сторін визначати способи забезпечення договірних зобов'язань; 6) можливість установлювати форми (заходи) відповідальності за порушення договірних зобов'язань тощо.

СВОБОДА ЗАПОВІТУ. Заповідач має право призначити спадкоємцями за заповітом фізичну, юридичну особу, державу, територіальну громаду, АРК, іноземну державу та будь-яких інших

учасників цивільно-правових відносин. При цьому заповідач може призначити спадкоємців у будь-якому поєднанні. Заповідач має право призначити спадкоємцем особу, яка не входить до жодної з п'яти черг спадкоємців за законом. Свобода заповіту також знаходить свій вияв у наданій законом можливості заповідача на свій розсуд визначити обсяг спадщини, що має спадкуватися за заповітом (ст.1236 ЦК).

СЕКВЕСТР – зберігання речей, що є предметом спору. Закон виділяє два види секвестрів: договірний та судовий. За договірним секвестром дві або більше осіб, між якими виник спір про право на річ, можуть передати цю річ третій особі, яка зобов'язується після розв'язання спору повернути річ особі, якій вона буде присуджена судом або вирішена її доля за погодженням усіх осіб, між якими є спір (ч. 1 ст. 976 ЦК). За судовим секвестром річ, що є предметом спору, може бути передана за рішенням суду на зберігання особі, призначеній судом, або особі, визначеній за домовленістю осіб, між якими є спір (ч. 2 ст. 976 ЦК). При цьому особа, якій передається річ на зберігання за судовим секвестром, має висловити свою згоду, якщо інше не встановлено судом. Судовий секвестр презюмується платним. Плата встановлюється за рахунок сторін, між якими виник спір.

СЕКРЕТНИЙ ЗАПОВІТ – посмертне розпорядження спадкодавця, яке визначає долю належного йому майна та містить вказівки немайнового змісту, зроблене у письмовій формі та підписане ним особисто. Заповіт посвідчується нотаріусом без ознайомлення з його змістом. Особа, яка склала секретний заповіт, подає його в заклеєному конверті нотаріусові. На конверті має бути підпис заповідача. Нотаріус ставить на конверті свій посвідчувальний напис, скріплює печаткою і в присутності заповідача поміщає його в інший конверт та опечатує (ч.1,2 ст.1249 ЦК).

СЕЛЯНСЬКЕ (ФЕРМЕРСЬКЕ) ГОСПОДАРСТВО – форма підприємництва громадян України, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією.

СЕРВІТУТ - право користування чужим майном, яке може бути встановлене щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів (земельний сервітут) або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб, що не можуть бути задоволені іншим способом. Сервітут може належати власникові (володільцеві) сусідньої земельної ділянки, а також іншій, конкретно визначеній особі (особистий сервітут). Сервітут може бути встановлений договором,

законом, заповітом або рішенням суду. Земельний сервітут може бути встановлений договором між особою, яка вимагає його встановлення, та власником (володільцем) земельної ділянки. Договір про встановлення земельного сервітуту підлягає державній реєстрації в порядку, встановленому для державної реєстрації прав на нерухоме майно. У разі недосягнення домовленості про встановлення сервітуту та про його умови спір вирішується судом за позовом особи, яка вимагає встановлення сервітуту. Сервітут визначає обсяг прав щодо користування особою чужим майном. Сервітут може бути встановлений на певний строк або без визначення строку. Особа, яка користується сервітутом, зобов'язана вносити плату за користування майном, якщо інше не встановлено договором, законом, заповітом або рішенням суду. Сервітут не підлягає відчуженню. Сервітут не позбавляє власника майна, щодо якого він встановлений, права володіння, користування та розпоряджання цим майном. Сервітут зберігає чинність у разі переходу до інших осіб права власності на майно, щодо якого він встановлений. Збитки, завдані власникові (володільцеві) земельної ділянки або іншого нерухомого майна, особою, яка користується сервітутом, підлягають відшкодуванню на загальних підставах. Сервітут припиняється у разі: 1) поєднання в одній особі особи, в інтересах якої встановлений сервітут, і власника майна, обтяженого сервітутом; 2) відмови від нього особи, в інтересах якої встановлений сервітут; 3) спливу строку, на який було встановлено сервітут; 4) припинення обставини, яка була підставою для встановлення сервітуту; 5) невикористання сервітуту протягом трьох років підряд; 6) смерті особи, на користь якої було встановлено особистий сервітут. Сервітут може бути припинений за рішенням суду на вимогу власника майна за наявності обставин, які мають істотне значення.

СЕРТИФІКАТ – бланк цінного папера, який видається власнику цінного папера (цінних паперів) і містить визначені законодавством реквізити та назву виду цінного папера (акція, облігація тощо) або найменування “сертифікат акцій (облігацій тощо)” і засвідчує право власності на цінний папір (цінні папери).

СЕРТИФІКАТ ВІДКРИТОГО КЛЮЧА – документ, виданий центром сертифікації ключів, який засвідчує чинність і належність відкритого ключа підписувачу. Сертифікати ключів можуть розповсюджуватися в електронній формі або у формі документа на папері та використовуватися для ідентифікації особи підписувача.

СЕРТИФІКОВАНИЙ ТОВАРНИЙ СКЛАД - товарний склад, який отримав сертифікат про відповідність надання послуг із зберігання, що дає право видавати прості і подвійні складські свідоцтва на окремі групи товарів, зазначені в сертифікаті про відповідність надання послуг із зберігання.

СИНДИКАТ ЛЛОЙДА – об'єднання страховиків (група андеррайтерів Ллойда), які беруть на себе обов'язки щодо здійснення страхової діяльності зі збереженням юридичної та господарської самостійності окремих страховиків. Страхова премія та збитки між членами синдикату розподіляються пропорційно до частки їхньої участі в прийнятій відповідальності за ризик. Будь-який із синдикатів Ллойда може визначати свої умови страхування або погоджуватися на умови, запропоновані синдикатом, який є лідером зі страхування конкретного ризику.

СИСТЕМА КОЛЕКТИВНОГО ПРИЙОМУ – комплекс обладнання, який забезпечує в межах одного будинку можливість прийому теле- чи радіопрограм за допомогою побутових приймальних засобів без обмеження можливості у виборі програм, без права наступного розповсюдження цих програм та отримання абонентної плати.

СИСТЕМА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА – відображає предмет цивільного права в єдності його інститутів. Усі ці інститути пов'язані з майновими та особистими немайновими відносинами, які є предметом цивільного права. Система цивільного права становить базу для його диференціації, яка дозволяє певним чином виділити і згрупувати цивільно-правові інститути. Система цивільного права основною своєю структурною базою має ЦК, перший розділ якого називається “Основні положення” і входить до книги першої “Загальні положення”. У ньому містяться норми про відносини, що регулюються цивільним правом, про функції, які виконує цивільне право, про принципи цивільного права і основні риси методу цивільно-правового регулювання, про акти цивільного законодавства, підстави виникнення цивільних прав та обов'язків, здійснення і захист цивільних прав та інтересів, відшкодування збитків і моральної шкоди. Розділ другий ЦК книги першої має назву “Особи” і містить норми щодо суб'єктів цивільно-правових відносин. Розділ третій має назву “Об'єкти цивільних прав” і відображає норми, що стосуються об'єктів цивільних прав, розділ четвертий – норми, що стосуються правочинів, представництва, строків, термінів та позовної давності. Книга друга ЦК “Особисті немайнові права фізичної особи”

присвячена особистим немайновим правам фізичної особи. Право власності є основним правом, яке визначає приналежність речі. Воно належить до категорії речових прав і пов'язане з ними, тому книга третя ЦК України має назву “Право власності та інші речові права”. Книга четверта “Право інтелектуальної власності” містить норми, що стосуються права інтелектуальної власності. Вона охоплює виключні права, що стосуються нематеріальних об'єктів, які є результатами творчої діяльності, – творів науки, літератури, мистецтва, винаходів, корисних моделей і т. ін. Ці норми згруповані у два інститути: інститут авторського права та інститут промислової власності. Книга п'ята “Зобов'язальне право” містить розділи, що стосуються зобов'язального права, а книга шоста “Спадкове право” – спадкового права. Викладена система цивільного права є структурою галузі цивільного права, окремі її інститути узгоджені й становлять єдину цілісність, яка ґрунтується на ЦК. Цивільне право прийнято поділяти на дві частини – Загальну та Особливу. Загальну частину складають норми про основні положення цивільного права, підстави виникнення цивільних прав та обов'язків, здійснення і захист цивільних прав, суб'єкти та об'єкти цивільних прав, правочини, представництво і довіреність, строки, терміни, позовна давність. Сюди ж слід віднести правовий інститут особистих немайнових прав, речове право і право власності, право інтелектуальної власності, зобов'язальне право (Загальна частина) та спадкове право. Особлива частина складається з окремих видів зобов'язань. Це – договірні зобов'язання, зобов'язання з односторонніх дій, позадоговірні зобов'язання (делікти та зобов'язання з набуття, збереження майна без достатніх правових підстав). Крім інститутів цивільного права, прийнято розрізняти певні їх угруповання, що становлять крупні зосередження правових норм, диференційованих за принципом їх суті і змісту, які називаються підгалуззями. Це – речове право, засноване на приналежності речей; зобов'язальне право, в якому зосереджені всі інститути, що стосуються обігу, а також недоговірні інститути; виключні права, де розглядаються питання використання нематеріальних об'єктів, які є результатами творчої діяльності; спадкове право; особисті немайнові права.

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ - діяльність по упорядкуванню та вдосконаленню законодавчих та інших нормативно-правових актів, зведення їх в єдину систему. Існують три форми систематизації нормативно-правових актів: 1) кодифікація-полягає в їх удосконаленні шляхом зміни змісту (переробки і узгодження) юридичних норм, що зв'язані спільним предметом правового регулювання, і об'єднання в новий нормативно-правовий акт; 2) інкорпорація - полягає у зовнішньому упорядкуванні

вже існуючих нормативних актів без зміни змісту їх норм права; 3) консолідація - полягає в об'єднанні декількох нормативно-правових актів, що діють в одній галузі суспільних відносин, в єдиний нормативно-правовий акт, як правило, без зміни змісту його складових.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ПРОДУКЦІЯ – будь-яка продукція тваринного і рослинного походження, що підпадає під визначення першої – двадцять четвертої груп Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ ВИРОБНИЧИЙ КООПЕРАТИВ – підприємство, створене для спільного виробництва продукції сільського, рибного і лісового господарства, з обов'язковою трудовою участю в його діяльності.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ КООПЕРАТИВ – добровільне об'єднання фізичних і юридичних осіб в іншу юридичну особу на засадах членства, об'єднання пайових внесків, участі у спільній сільськогосподарській виробничій діяльності та обслуговування переважно членів кооперативу.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ ОБСЛУГОВУЮЧИЙ КООПЕРАТИВ – підприємство, створене для здійснення обслуговування переважно членів кооперативу на засадах взаємодопомоги та економічного співробітництва.

СІТКА МОВЛЕННЯ – документ, що містить перелік, послідовність, назву, час виходу в ефір теле- чи радіопрограм, теле- чи радіопередач і відображає основні напрями програмної концепції мовлення на конкретний період.

СКАРБ – закопані у землі чи приховані іншим способом гроші, валютні цінності, інші цінні речі, власник яких невідомий або за законом втратив на них право власності (ч.1 ст.343 ЦК). Скарбом є не будь-яке приховане майно, а тільки гроші (золоті й срібні монети, українська та іноземна валюта) і цінні предмети (дорогоцінні камені, перли, дорогоцінні метали в злитках, виробках і ломі, антикваріат тощо). На відміну від знахідки, при якій річ вибуває з володіння власника або іншої уповноваженої особи поза їх волею, скарбом можна вважати лише приховані з наміром цінності. Особа, яка виявила скарб, набуває права власності на нього. Якщо скарб був прихований у майні (земельна ділянка, будівля та ін.), котре належить

на праві власності іншій особі, особа, яка виявила його, та власник майна, де скарб був прихований, набувають у рівних частках право спільної часткової власності на нього. Під час виявлення скарбу особою, яка здійснювала розкопки або пошук цінностей без згоди на це власника земельної ділянки чи іншого майна, де був схований скарб, він підлягає передачі власнику цього майна. У випадку виявлення скарбу, в якому містяться речі що є пам'ятками історії та культури, вони передаються у власність держави. Особа, яка виявила такий скарб, має право на одержання від держави винагороди в розмірі до 20% від його вартості на момент виявлення, якщо вона негайно повідомила про це міліцію або орган місцевого самоврядування і передала скарб відповідному державному органу або органу місцевого самоврядування. Причому в особи, яка виявила такий скарб, і у власника земельної ділянки або іншого майна, де був схований скарб, виникає право на скарб. Кожен з них має право на винагороду в розмірі 10 % від вартості скарбу. Викладені правила не застосовуються до осіб, для яких проведення розкопок та інших дій, спрямованих на пошук скарбу, є трудовими і службовими обов'язками.

СКЛАД ЦИВІЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ. Цивільно-правова відповідальність завжди реалізовується у правовідношенні. Змістом такого правовідношення є обов'язок правопорушника здійснити певні дії і право кредитора вимагати виконання обов'язку боржником. Юридичні підстави цивільної відповідальності встановлені у законодавстві, а фактичною підставою є склад цивільного правопорушення. До складу правопорушення, як правило, входять об'єкт, суб'єкт, об'єктивна та суб'єктивна сторони. Об'єктом правопорушення є суспільні правовідносини, що регулюються цивільним правом. Суб'єктом є правопорушник. Крім правопорушника, безпосереднім заподіювачем шкоди може бути й інша особа. Наприклад боржник відповідає за невиконання або неналежне виконання зобов'язання третіми особами, які повинні були виконати зобов'язання, якщо законодавчо не встановлено, що відповідальність несе третя особа, яка безпосередньо виконувала зобов'язання. До об'єктивної сторони відносять: 1) шкоду, заподіяну правопорушенням; 2) протиправність поведінки правопорушника; 3) причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкодою. Суб'єктивну сторону складу правопорушення складає вина правопорушника, яка в окремих випадках опосередкована іншими суб'єктивними обставинами (ціль, мотив, емоції та ін.).

СКЛАДОВА ТЕХНОЛОГІЇ – частина технології, де відображено окремі елементи технології у вигляді наукових та науково-прикладних результатів, об'єктів права інтелектуальної власності, ноу-хау.

СКЛАДОВА ЧАСТИНА РЕЧІ – все те, що не може бути відокремлене від речі без її пошкодження або істотного знецінення. Під час переходу права на річ її складові частини не підлягають відокремленню (ч.1 ст.187 ЦК).

СКЛАДНА РІЧ. Якщо кілька речей утворюють єдине ціле, що дає змогу використовувати його за призначенням, вони вважаються однією річчю. Правочин, вчинений щодо складної речі, поширюється на всі її складові частини, якщо інше не встановлено договором (ч.1,2 ст.188 ЦК).

СКЛАДСЬКА КВИТАНЦІЯ - документ, яким засвідчується факт прийняття товару на товарний склад, основні показники товару (кількість, якість, асортимент тощо), а також посвідчено права поклажодавця вимагати повернення товару. При цьому товар, прийнятий на складське зберігання за складською квитанцією, не може зазнавати розпорядчого впливу з боку поклажодавця впродовж усього строку складського зберігання.

СКЛАДСЬКІ СВИДОЦТВА – товаророзпорядчі складські документи на пред'явника або іменні, що посвідчують право власності на товар, який зберігається на сертифікованому складі.

СЛІП – страховий документ, що використовується для попереднього розміщення ризику. Сліп складається брокером і передається андеррайтерам. Останні акцептують сліп власноручним підписом і вказують частку участі в прийнятому на страхування ризику. Сліп найбільш характерний для факультативного перестраховання. У ряді випадків прирівнюється до страхового полісу. Містить дані про цедента, стислий опис ризику, страхову суму, умови страхування і перестраховання, ставку премії, власне утримання цедента тощо.

СЛУЖБОВИЙ ВІНАХІД (КОРИСНА МОДЕЛЬ) – винахід (корисна модель), створений працівником у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено інше, а також з використанням досвіду, виробничого знання секретів виробництва і обладнання роботодавця.

СЛУЖБОВИЙ ТВІР – твір, створений автором у порядку виконання службових обов’язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем.

СМУГА РУХУ – смуга проїзної частини, позначена або не позначена розміткою, яка має ширину, визначену нормами для руху транспорту в один ряд.

СОЛІДАРНА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – відповідальність, яка настає під час скоєння правопорушення кількома особами. Солідарні зобов’язання максимально забезпечують захист прав кредитора, і тому випадки встановлення саме солідарної відповідальності як у договірних, так і позадоговірних зобов’язаннях дуже часті. Солідарний обов’язок або солідарна вимога виникають у випадках, встановлених договором або законом, зокрема у разі неподільності предмета зобов’язання (ст. 541 ЦК). Солідарна відповідальність дозволяє кредитору притягнути до відповідальності будь-кого з боржників у повному обсязі або частково, дає кредитору додаткові гарантії щодо завданої шкоди та її відшкодування, дає можливість звернутися з вимогою про стягнення до будь-кого з боржників, у кого є достатньо майна для задоволення вимог. Усі боржники залишаються зобов’язаними до тих пір, поки зобов’язання не буде виконане повністю.

СОЛІДАРНЕ ЗОБОВ’ЯЗАННЯ – різновид цивільно-правового зобов’язання з множиною суб’єктного складу. Множина в такому зобов’язанні може бути як на боці боржника, так і на боці кредитора. У першому випадку йдеться про солідарний обов’язок боржників, у другому – про солідарну вимогу кредиторів. При солідарному зобов’язанні обсяг прав і обов’язків кожного суб’єкта не визначається. Тому закон певною мірою обмежує дію солідарного зобов’язання. Солідарний обов’язок або солідарна вимога виникають відповідно до ст.541 ЦК, якщо вони передбачені договором або встановлені законом, зокрема при неподільності предмета зобов’язання. Сторони у будь-якому договорі з множиною суб’єктного складу можуть передбачити виникнення солідарного зобов’язання, але воля сторін на це має бути висловлена чітко. Прикладом виникнення солідарних зобов’язань на підставі закону є спільне заподіяння шкоди кількома особами (ст.1190 ЦК). Солідарний обов’язок боржників у цьому випадку зумовлений неподільністю завданої шкоди. За заявою потерпілого суд може визначити відповідальність осіб, які спільно завдали шкоди, у частці відповідно

до ступеня їхньої вини. Інколи можливість виникнення солідарного зобов'язання передбачається диспозитивними нормами закону, але сторонам у конкретному договорі надається право відступати від цього припису. Так, згідно зі ст.554 ЦК в разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя. Особи, котрі спільно дали поруку, відповідають перед кредитором солідарно, якщо інше не передбачено договором поруки. Суть солідарного обов'язку боржників полягає у тому, що кредиторів надається право вимагати виконання зобов'язання у повному обсязі або частково як від усіх боржників разом, так і від кожного з них окремо. При цьому кредитор діє виключно на свій розсуд. Якщо кредитор не одержав повного задоволення від одного із солідарних боржників, йому належить право вимагати недоодержане з решти солідарних боржників. Солідарний обов'язок боржників зберігається доти, доки зобов'язання не буде погашено у повному обсязі. Виконання солідарного зобов'язання повністю одним з боржників звільняє решту боржників від виконання цього зобов'язання. Але це виконання не є підставою для припинення взаємовідносин між солідарними боржниками. Боржник, який виконав солідарне зобов'язання, має право зворотної вимоги до кожного з решти боржників у рівній частці, якщо інше не встановлено законом або договором. Отже, відповідальність солідарних боржників перед боржником, який виконав солідарне зобов'язання перед кредитором у повному обсязі, має частковий характер. Особливістю цих часткових зобов'язань є те, що частка, не сплачена одним з боржників, розподіляється порівну на решту боржників, включаючи і того боржника, що виконав зобов'язання. Суть солідарної вимоги кредиторів полягає у тому, що кожен із солідарних кредиторів має право пред'явити боржнику вимогу в повному обсязі. Виконання боржником зобов'язання у повному обсязі одному із солідарних кредиторів звільняє його від виконання цього зобов'язання перед іншими кредиторами і припиняє солідарне зобов'язання. На солідарному кредиторів, який одержав виконання солідарного зобов'язання від боржника у повному обсязі, лежить обов'язок відшкодування іншим кредиторам частки, що їм належить, якщо інше не впливає з відносин між ними.

СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА – інформація будь-якого виду, розповсюджена в будь-якій формі, яка спрямована на досягнення суспільно корисних цілей, популяризацію загальнолюдських цінностей і розповсюдження якої не має на меті отримання прибутку.

СОЦІАЛЬНЕ ТЕЛЕРАДІОМОВЛЕННЯ – передачі чи програми освітнього, навчального та довідкового характеру, передачі для сліпих, глухих, людей з послабленим слухом, а також програми і передачі з проблем екологічного виховання.

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ - спосіб матеріального забезпечення громадян у разі безробіття, захворювання, нещасного випадку, а також у старості. Відповідно до цього запроваджуються такі самостійні види соціального страхування: страхування на випадок безробіття; медичне страхування, страхування від нещасного випадку на виробництві; пенсійне страхування. Джерелом коштів соціального страхування є відповідні фонди, створені розподілом і перерозподілом національного доходу.

СПАДКОВЕ ПРАВО – сукупність правових норм, якими регулюються відносини спадкування. Спадкове право – підгалузь цивільного права. До основних принципів спадкового права належать: універсальність; спадкове правонаступництво, свобода заповіту. Спадкове право регулює широке коло відносин, що виникають у зв'язку з відкриттям спадщини, захистом, оформленням, здійсненням спадкового права. Норми спадкового права визначають підстави спадкоємства, час та місце відкриття спадщини, коло осіб, які можуть бути спадкоємцями, порядок складання заповіту, його скасування та зміну, умови прийняття та відмови від спадщини, відповідальність спадкоємців за боргами спадкодавця, строк видачі свідоцтва про право на спадщину та ін.

СПАДКОВИЙ ДОГОВІР – це цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача (ч.1 ст.1302 ЦК). Укладається у письмовій формі й підлягає нотаріальному посвідченню. Спадковий договір має схожі риси з договором про довічне утримання. Відмінність полягає у тому, що право власності у набувача за спадковим договором виникає не від моменту державної реєстрації нотаріально посвідченого договору, а тільки після смерті відчужувача. Відчужувачем у спадковому договорі може бути: подружжя, один з подружжя або інша особа; набувачем – фізична або юридична особа. Відповідно до ст.1305 ЦК України набувач зобов'язаний здійснити певну дію як майнового, так і немайнового характеру. На відміну від договору довічного утримання, дії набувача можуть мати не тільки майновий, а й немайновий характер.

Зобов'язання, покладене на набувача, може бути здійснене як до, так і після відкриття спадщини. Якщо відчужувачем за спадковим договором є подружжя, то предметом договору може бути майно, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності, а також майно, яке є особистою власністю будь-кого з подружжя. Спадковим договором може бути встановлено, що в разі смерті одного з подружжя спадщина переходить до другого, а в разі смерті другого з подружжя, його майно переходить до набувача за договором.

СПАДКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ – це цивільно-правові відносини, які виникають на підставі норм підгалузі спадкового права, внаслідок смерті фізичної особи (спадкодавця), та, як правило, волевиявлення його учасників, яким між останніми встановлюється комплекс прав та обов'язків з приводу універсального спадкового правонаступництва в тих майнових та особистих немайнових правах та обов'язках, які не припиняються зі смертю спадкодавця.

СПАДКОДАВЕЦЬ – особа, після смерті якої її права та обов'язки переходять до інших осіб (спадкоємців). Спадкодавцем може бути лише фізична особа. Під час спадкування за законом спадкодавець може бути як дієздатним, так і недієздатним. Під час спадкування за заповітом спадкодавець має бути тільки дієздатним, оскільки заповіт є угодою, однією з умов дійсності якої є дієздатність сторін.

СПАДКОЄМЦІ – особи, які мають право на спадщину. ЦК України розрізняє спадкоємців за законом і спадкоємців за заповітом. Ними можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, а також інші учасники цивільних відносин: держава Україна, АРК, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права. Фізичні особи можуть бути спадкоємцями за законом і за заповітом, юридичні особи та інші учасники цивільних відносин – тільки за заповітом. Щодо фізичних осіб, спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути особи, які є живими на час відкриття спадщини, та особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини (ч.1 ст.1222 ЦК). Законодавець встановлює випадки позбавлення окремих осіб права на спадщину (ст.1224 ЦК). В юридичній літературі такі особи називаються недостойними спадкоємцями. Так, не мають права на спадкування особи, які умисно позбавили життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців або вчинили замах на їхнє життя. Не мають права на спадкування за законом батьки після дитини, щодо якої вони були позбавлені батьківських прав і їхні права не були поновлені на час відкриття спадщини; батьки (усиновлювачі) та повнолітні діти (усиновлені), а

також інші особи, які ухилялися від виконання обов'язку щодо утримання спадкодавця, якщо ця обставина встановлена судом; одна після одної особи, шлюб між якими є недійсним або визнаний таким за рішенням суду. Положення цивільного законодавства щодо усунення від права на спадкування поширюються на всіх спадкоємців, у тому числі на тих, хто має право на обов'язкову частку у спадщині, а також на осіб, на користь яких зроблено заповідальний відказ.

СПАДКУВАННЯ – перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) (ч.1 ст.1216 ЦК). Спадкування здійснюється за заповітом або за законом. Характеризується такими ознаками: для здійснення переходу прав і обов'язків необхідна наявність певного фактичного складу, передбаченого нормою спадкового права; єдність прав та обов'язків, що переходять, сприймається як одне ціле, що й пояснює об'єднання їх одним терміном – спадщина чи спадкова маса; всі майнові права, які переходять до спадкоємця у процесі спадкування, мають назву спадкового активу, а сукупність обов'язків – спадкового пасиву. Спадкування має загальний (універсальний) характер, тобто перехід усіх прав відбувається водночас і на підставі одного акта. До складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою. Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення шести місяців від часу відкриття спадщини. Якщо заповіт складено на користь зачатої, але ще не народженої дитини, видача свідоцтва про право на спадщину і розподіл спадщини між усіма спадкоємцями може відбуватися лише після народження дитини. Такий самий порядок видачі свідоцтва застосовується щодо дитини, зачатої за час життя спадкодавця, але народженої після його смерті, в разі спадкування за законом.

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ – один з видів спадкування, визначених законом. За спадкуванням за законом майно померлого переходить до осіб, вказаних у законі. Воно настає у разі: відсутності заповіту, визнання його недійсним, неприйняття спадщини або відмови від її прийняття спадкоємцями за заповітом, а також у разі неохоплення заповітом усієї спадщини (ч.2 ст.1223 ЦК). Законодавство визначає коло спадкоємців за законом, до яких переходять права та обов'язки (спадщина) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), а також порядок їх переходу. ЦК встановлює

п'ять черг спадкоємців за законом і формує їх за ознакою шлюбу, сімейних та родинних зв'язків, а також надання матеріальної допомоги. В закликанні спадкоємців до спадкування встановлено принцип черговості. Кожна наступна черга спадкоємців за законом одержує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини або відмови від її прийняття, крім випадків зміни черговості одержання права на спадкування нотаріально посвідченим договором або за рішенням суду. За спадкуванням за законом спадкоємцями першої черги є діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, а також той із подружжя, який його пережив, та батьки (ст.1261 ЦК). Усиновлений та його нащадки не спадкують за законом після смерті батьків усиновленого, інших родичів за походженням за висхідною лінією. Батьки усиновленого та інші родичі за походженням за висхідною лінією не спадкують за законом після смерті усиновленого та його нащадків. У другу чергу право на спадкування за законом мають рідні брати та сестри спадкодавця, його баба та дід як з боку батька, так і з боку матері (ст.1262 ЦК). У третю чергу право на спадкування за законом мають рідні дядько та тітка спадкодавця (ст.1263 ЦК). У четверту чергу право на спадкування за законом мають особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини (ст.1264 ЦК). У п'яту чергу право на спадкування за законом мають інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно, причому родичі ближчого ступеня споріднення усувають від права спадкування родичів подальшого ступеня споріднення. Ступінь споріднення визначається за числом народжень, що віддаляють родича від спадкодавця. Народження самого спадкодавця не входить до цього числа (ч.1 ст.1265 ЦК). У п'яту чергу право на спадкування за законом одержують утриманці спадкодавця, які не були членами його сім'ї. Утриманцем вважається неповнолітня або непрацездатна особа, яка не була членом сім'ї спадкодавця, але не менш як п'ять років одержувала від нього матеріальну допомогу, що була для неї єдиним або основним джерелом засобів до існування (ч.2 ст.1265 ЦК).

СПАДКУВАННЯ ЗА ПРАВОМ ПРЕДСТАВЛЕННЯ. Закон визначає коло спадкоємців за правом представлення. Вони займають місце спадкоємця, який належав до однієї з п'яти черг спадкоємців, але помер раніше спадкодавця (ст.1266 ЦК). Внуки, правнуки спадкодавця спадкують ту частку спадщини, що належала б за законом їхній матері, батькові, бабі, дідові, якби вони були живими на час відкриття спадщини. Прабаба, прадід спадкують ту частку

спадщини, що належала б за законом їхнім дітям (бабі, дідові спадкодавця), якби вони були живими на час відкриття спадщини. Племінники спадкодавця спадкують ту частку спадщини, що належала б за законом їхній матері, батькові (сестрі, братові спадкодавця), якби вони були живими на час відкриття спадщини. Двоюрідні брати та сестри спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхній матері, батькові (тітці, дядькові спадкодавця), коли б вони були живими на час відкриття спадщини. Під час спадкування за прямою низхідною лінією право представлення діє без обмеження ступеня споріднення. За правом представлення має право спадкувати і усиновлений у разі смерті його баби, діда за походженням, якщо за рішенням суду про усиновлення збережено правовий зв'язок між усиновленим та його бабою (дідом).

СПАДЩИНА – майно, а також сукупність прав і обов'язків спадкодавця, які після його смерті переходять до спадкоємців. До складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті (ст.1218 ЦК). Йдеться про майнові права та обов'язки, не пов'язані з особою спадкодавця, а тому їх існування не припиняється з його смертю. Майнові права, які переходять до спадкоємців, мають назву спадкового активу, а сукупність обов'язків – спадкового пасиву. До спадкоємців спадщина переходить як єдине ціле і набувається ними завжди безпосередньо. До складу спадщини входять лише права та обов'язки, які належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини. Найважливішою складовою спадщини є право приватної власності спадкодавця на різне майно: жилі будинки, предмети особистого користування, дачі, садові будинки, предмети домашнього господарства, продуктивну і робочу худобу, земельні ділянки та ін. До складу спадщини входять: право вимоги, яке виникло з договірних правовідносин і не пов'язане з особою кредитора – спадкодавця, право користування майном, якщо це передбачено законом, майнові права авторів, договірні зобов'язання, а також сплата неустойки за їх невиконання та ін. Згідно з ЦК до спадкоємців переходить: право на відшкодування збитків, завданих спадкодавцеві у договірних зобов'язаннях; право на стягнення неустойки (штрафу, пені) у зв'язку з невиконанням боржником спадкодавця своїх договірних зобов'язань, яка була присуджена судом спадкодавцеві за його життя; право на відшкодування моральної шкоди, яке було присуджено судом спадкодавцеві за його життя (ст.1230 ЦК); право на одержання страхової виплати, якщо спадкодавець (страхувальник) у договорі особистого страхування не призначив особу, до якої має перейти право на одержання страхової

виплати у разі його смерті (ст.1229 ЦК); до спадкоємців жилого будинку, інших будівель та споруд переходить право власності або право користування земельною ділянкою, на якій вони розміщені, а також право власності або право користування земельною ділянкою, яка необхідна для їх обслуговування, якщо інший її розмір не визначений заповітом (ч.2,3 ст.1225 ЦК); право на вклад- незалежно від способу розпоряджання ним (ст.1228 ЦК), право на суми зарплати, пенсії, стипендії, аліментів, допомог у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, відшкодувань у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, інших соціальних виплат, які належали спадкодавцеві, але не були ним одержані за життя, в разі відсутності членів сім'ї спадкодавця (ст.1227 ЦК). Борги спадкодавця також переходять до спадкоємця, проте він відповідає у межах вартості майна, одержаного у спадщину. До спадкоємця переходить обов'язок: відшкодування майнової шкоди (збитків), яка була завдана спадкодавцем, відшкодування моральної шкоди, завданої спадкодавцем, яке було присуджене судом зі спадкодавця за його життя; сплати неустойки (штрафу, пені), яка була присуджена судом кредиторів зі спадкодавця за життя спадкодавця. Майнова та моральна шкода, що була завдана спадкодавцем, відшкодовується спадкоємцями у межах вартості рухомого чи нерухомого майна, яке було одержане ними у спадщину. За позовом спадкоємця суд може зменшити розмір неустойки (штрафу, пені), розмір відшкодування майнової шкоди (збитків) та моральної шкоди, якщо вони є непропорційно великими порівняно з вартістю рухомого чи нерухомого майна, яке було одержане ним у спадщину (ст.1231 ЦК). Спадкоємці зобов'язані відшкодувати розумні витрати, які були зроблені одним з них або іншою особою на утримання, догляд, лікування та поховання спадкодавця. Витрати на утримання, догляд, лікування спадкодавця можуть бути стягнені не більш як за три роки до його смерті (ст.1232 ЦК). Не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема: особисті немайнові права; право на участь у товариствах і право членства в об'єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їхніми установчими документами; право на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; права на аліменти, пенсію, допомогу та інші виплати, встановлені законом; права та обов'язки особи як кредитора, якщо зобов'язання нерозривно пов'язане з його особою, а також права та обов'язки боржника, якщо зобов'язання нерозривно пов'язане з його особою і у зв'язку з цим не може бути виконане іншою особою (ст.1219 ЦК). Для набуття спадщини необхідна наявність юридичних фактів, зокрема, відкриття спадщини, прийняття її спадкоємцями. Спадщина відкривається

внаслідок смерті особи або оголошення її померлою. Спадкоємець за заповітом чи за законом має право прийняти або не прийняти спадщину. Спадкоємець, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв її, якщо протягом строку, встановленого для прийняття спадщини, він не заявив про відмову від неї. Малолітня, неповнолітня чи недієздатна особа, а також особа, цивільна дієздатність якої обмежена, вважаються такими, що прийняли спадщину, крім випадків відмови від прийняття спадщини (ст.1268 ЦК). Спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час її відкриття не проживає постійно із спадкодавцем, має подати до нотаріальної контори заяву про прийняття спадщини (ст.1269 ЦК). Для прийняття спадщини встановлюється шести місячний строк, який починається від часу відкриття спадщини. Спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину. Відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на неї. Спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є нерухоме майно, зобов'язаний звернутися до нотаріуса за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно.

СПЕЦИФІКАЦІЯ – спосіб набуття права власності, який охоплює переробку чужої речі, внаслідок чого створюється нова, або виготовлення нової речі з чужих матеріалів (ст.332 ЦК). Особа, яка самочинно переробила чужу річ, не набуває права власності на неї і зобов'язана відшкодувати власникові матеріалу його вартість. Право власності на рухому річ, створену особою шляхом переробки з матеріалу, що їй не належить, набувається власником матеріалу за його бажанням, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо вартість переробки і створеної нової речі істотно перевищує вартість матеріалу, право власності на нову річ набуває за бажанням особа, яка здійснила таку переробку. У цьому разі особа, яка здійснила переробку, зобов'язана відшкодувати власникові матеріалу моральну шкоду. Якщо право власності на виготовлену з чужого матеріалу річ набуває власник матеріалу, він зобов'язаний відшкодувати вартість переробки особі, яка її здійснила, якщо інше не визначено договором.

СПЕЦІАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА ЗОНА - територія, в межах якої відповідним законом України встановлюється і діє спеціальний правовий режим господарської діяльності та спеціальний порядок застосування і дії законодавства України.

СПЕЦІАЛЬНИЙ РЕЖИМ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ - правовий режим, який передбачає надання державної підтримки щодо стимулювання діяльності технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств при реалізації проектів за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків.

СПІВАВТОРСТВО – це авторське право на твір, створений співавторами спільно, незалежно від того, становить такий твір одне нерозривне ціле чи складається з частин, кожна з яких може мати ще й самостійне значення. Частина твору, створеного у співавторстві, визнається такою, що має самостійне значення, якщо вона може бути використана незалежно від інших частин цього твору (ч.1 ст.436 ЦК). Обов'язковою умовою виникнення співавторства є сумісна участь у творчості. Надання технічної допомоги авторові твору (напр., друкування чи літературне редагування) не визнається співавторством. Відносини між співавторами можуть бути визначені договором. У разі його відсутності авторське право на твір здійснюється усіма співавторами спільно. Зокрема право опублікування та інше використання твору належить однаковою мірою усім співавторам. Один співавтор не може без достатніх підстав відмовити іншому у дозволі на опублікування, інше використання або зміну твору. У разі порушення спільного авторського права кожен співавтор може доводити своє право в судовому порядку. Винагорода за використання твору належить співавторам у рівних частках, якщо в угоді не передбачається інше. Авторське право на твори, створені у співавторстві, діє протягом життя співавторів і 70 років після смерті останнього співавтора.

СПІВВИКОНАВЕЦЬ – фізична чи юридична особа, яка спільно з основним виконавцем здійснює заздалегідь обумовлений обсяг робіт або послуг. Інститут співвиконавства широко застосовується у будівництві, науково-технічній діяльності, виробництві комплексної продукції тощо і за своїм змістом має цивільно-правовий або організаційно-адміністративний характер. Відносини між співвиконавцем і основним виконавцем регулюються, як правило, окремими цивільно-правовими договорами або угодами, якими визначаються обсяги, вартість, строки виконання робіт (надання послуг), права та обов'язки співвиконавця, його відповідальність та інші умови.

СПІВСТРАХУВАННЯ – страхування, під час якого один і той самий ризик у певних частках страхують два або більше страховики, видаючи при цьому спільний або окремі поліси відповідно до суми,

що становить частку кожного страховика. Якщо ризик розміщується серед страховиків не повністю, то одним із страховиків вважається страхувальник. Він несе відповідальність в обсязі незастрахованого ризику, не сплачуючи премії.

СПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ – комерційна або інша не заборонена законом діяльність, яка здійснюється суб'єктами цивільного права на підставі договору. Приватно-правові відносини в цій сфері поширюються на різні види спільної діяльності – творчу, наукову, благодійницьку тощо, оскільки визначення договору про спільну діяльність вказує на будь-яку мету, яка не суперечить законіві. Чинний ЦК України не передбачає обмежень щодо суб'єктивного складу учасників спільної діяльності. Загальними ознаками договору про спільну діяльність є: обов'язок сторін спільно діяти без утворення юридичної особи; мета діяльності, що об'єднує учасників, може бути будь-якою, але не повинна суперечити законіві. Існують такі організаційно-правові форми спільної діяльності: 1. Спільна діяльність без поєднання вкладів учасників. Договір про таку діяльність характеризується наявністю спільної мети і відсутністю вкладів учасників. 2. Спільна діяльність з поєднанням вкладів учасників. Вказані відносини оформляються за допомогою договору простого товариства. Головним і обов'язковим елементом такого договору вважається об'єднання вкладів його учасників. 3. Спільна діяльність з утворенням юридичної особи. Чим триваліша мета спільної діяльності, тим доцільнішим є надання такому союзові характеру нового юридичного центру. Учасники укладають засновницький договір, який не тільки регулює спільну діяльність, а й визначає правовий статус утвореної ними з цією метою юридичної особи. Даний договір, на відміну від договору простого товариства, спрямований на утворення юридичної особи і зберігає силу доти, поки існує юридична особа, а не самі засновники. Вказані види зобов'язань щодо спільної діяльності, незважаючи на істотні відмінності, мають спільні риси. Всі вони виникають на підставі багатосторонніх консенсуальних угод організаційного характеру. Зміст взаємовідносин сторін у таких угодах має особливий довірчий, фідучіарний характер. Договір про спільну діяльність укладається у письмовій формі. Характерною ознакою зобов'язань щодо спільної діяльності слід вважати мету, яка об'єднує учасників, вимагає від них спільних, узгоджених дій. Координація спільної діяльності учасників або ведення їхніх спільних справ, правовий статус майна, виділеного для спільної діяльності, покриття витрат і збитків, участь у результатах спільної діяльності та інші умови визначаються за

домовленістю сторін, якщо інше не встановлено законом про окремі види спільної діяльності (ст.1131 ЦК).

СПІЛЬНЕ МАЙНО – це майно, що є у власності двох або більше осіб (співвласників), належить їм на праві спільної власності. Майно може належати особам на праві спільної часткової або на праві спільної сумісної власності (ч.1 ст.355 ЦК).

СПІЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО - підприємство, створене для виконання проектів технологічного парку, одним із засновників якого є технологічний парк або учасник технологічного парку, а іншим – резиденти чи резидент, сумарний внесок яких до статутного фонду становить суму в національній валюті, еквівалент не менше 50000 доларів США.

СПОЖИВАЧ - громадянин, який придбуває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити товари (роботи, послуги) для власних побутових потреб. Споживачі, які перебувають на території України, під час придбання, замовлення або використання товарів (робіт, послуг) для задоволення своїх побутових потреб мають право на: державний захист своїх прав; гарантований рівень споживання; належну якість товарів (робіт, послуг), торговельного та інших видів обслуговування; безпеку товарів (робіт, послуг); необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію про товари (роботи, послуги), їх кількість, якість, асортимент, а також про їх виробника (виконавця, продавця); відшкодування збитків, завданих товарами (роботами, послугами) неналежної якості, а також майнової та моральної (немайнової) шкоди, заподіяної небезпечними для життя і здоров'я людей товарами (роботами, послугами) у випадках, передбачених законодавством; звернення до суду та інших уповноважених державних органів за захистом порушених прав; об'єднання в громадські організації споживачів (об'єднання споживачів). Державний захист прав громадян як споживачів здійснюють спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів та його територіальні органи, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи і установи державного санітарно-епідеміологічного нагляду України, інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування відповідно до законодавства, а також судові органи. Захист прав споживачів, передбачених законодавством, здійснюється судом. При задоволенні вимог споживача суд одночасно вирішує питання про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Споживачі за своїм вибором подають

позови до суду за місцем свого проживання або за місцезнаходженням відповідача, за місцем заподіяння шкоди або за місцем виконання договору. Споживачі звільняються від сплати державного мита за позовами, що пов'язані з порушенням їх прав.

СПОЖИВАЧІ РЕКЛАМИ – невизначене коло осіб, на яких спрямовується реклама.

СПОЖИВНА РІЧ – річ, яка внаслідок одноразового її використання знищується або припиняє існувати у первісному вигляді (ч.1 ст.185 ЦК).

СПОЖИВЧА КООПЕРАЦІЯ – це добровільне об'єднання громадян для спільного ведення господарської діяльності з метою поліпшення свого економічного та соціального стану. Вона здійснює торговельну, заготівельну, виробничу та іншу діяльність, не заборонену чинним законодавством України, сприяє соціальному і культурному розвитку села, народних промислів і ремесел, бере участь у міжнародному кооперативному русі.

СПОЖИВЧЕ ТОВАРИСТВО – самоврядна організація громадян, які на основі добровільності членства, майнової участі та взаємодопомоги об'єднуються для спільної господарської діяльності з метою колективного організованого забезпечення своїх економічних і соціальних інтересів. Кожен член споживчого товариства має свою частку в його майні.

СПОЖИВЧИЙ КООПЕРАТИВ – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для організації торговельного обслуговування, заготівель сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання інших послуг з метою задоволення споживчих потреб його членів.

СПОЖИВЧИЙ КРЕДИТ – кредит, який надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам – резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і який повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору.

СПОНСОРСТВО - добровільна матеріальна, фінансова, організаційна та інша підтримка фізичними та юридичними особами набувачів благодійної допомоги з метою популяризації виключно свого імені (найменування), свого знака для товарів і послуг.

СПОРУДИ ДОРІЖНЬОГО ВОДОВІДВОДУ – споруди, призначені для відводу поверхневих та ґрунтових вод від земляного полотна та проїзної частини (бокові канами, водовідвідні канами, нагірні канами, водопропускні труби, відкриті та закриті дренажні системи, зливові каналізація, тощо).

СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ – передбачені законом або договором спеціальні заходи, покликані додатково стимулювати боржника до виконання юридичного обов'язку, а у разі його невиконання – задовольнити охоронювані законом інтереси кредитора. Ці способи можна поділити на дві групи. До першої групи належать так звані загальні міри (спонукання до виконання зобов'язання, покладення обов'язку відшкодувати заподіяні його порушенням збитки тощо), що застосовуються у всіх випадках, за винятком тих, що виключені законом, договором або характером встановлених відносин. До другої групи належать так звані спеціальні забезпечувальні міри, що застосовуються лише для забезпечення тих зобов'язань, для яких вони безпосередньо встановлені законом або договором. Останні називаються способами забезпечення виконання зобов'язань. Виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком (ч.1 ст.546 ЦК). Більшість способів забезпечення виконання зобов'язань мають акцесорний характер і при недійсності основного зобов'язання або припиненні його дії перестає існувати. Але є і такі способи забезпечення, що мають самостійний характер, наприклад, гарантія. Забезпеченню підлягає тільки дійсне зобов'язання. При цьому недійсність основного зобов'язання (вимоги) спричиняє недійсність правочину щодо його забезпечення. Але недійсність правочину щодо забезпечення виконання зобов'язання не спричиняє недійсність основного зобов'язання. Правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання вчиняється у письмовій формі. Цей припис має імперативний характер, тому його порушення призводить до нікчемності вказаного правочину.

СПОСОБИ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ. Право власності може виникати за наявності певних юридичних фактів, визначених ЦК України. Відповідно до ст. 328 ЦК право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів. Право власності вважається набутим правомірною, якщо інше прямо не впливає із закону або незаконність набуття права власності не встановлена судом. Юридична особа публічного права набуває право власності на майно, передане їй у власність, та на майно, яке вона одержала (створила) у результаті своєї господарської діяльності. Усі

підстави виникнення права власності можна поділити на первісні і похідні способи. До первісних способів належать такі, при яких право власності на річ виникає вперше або незалежно від права попереднього власника на цю річ. До них належать: виготовлення або створення нової речі (виробництво), переробка речі (специфікація), привласнення загальнодоступних дарів природи, знахідка, бездоглядні домашні тварини, скарб та інші безхазяйні речі. До похідних способів належать такі, при яких набуття права власності у суб'єкта виникає внаслідок волевиявлення попереднього власника. Під час переходу права власності має місце правонаступництво, оскільки права на придбану річ внаслідок похідного способу такі, які вони були у попереднього власника. До похідних способів належать усі правочини, спрямовані на передачу майна у власність і спадкування, приватизація державного і комунального майна.

СПОСОБИ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ – це юридичні факти, зазначені у законі. Стаття 346 ЦК встановлює підстави припинення права власності. До них належать: 1) відчуження власником свого майна; 2) відмова власника від права власності; 3) припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі; 4) знищення майна; 5) викуп пам'яток історії та культури; 6) викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю; 7) викуп нерухомого майна з метою суспільної необхідності земельної ділянки, на якій воно розміщене; 8) звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника; 9) реквізиції; 10) конфіскації; 11) припинення юридичної особи чи смерть власника. Право власності може бути припинене в інших випадках, встановлених законом.

СПОСТЕРЕЖНА РАДА (НАГЛЯДОВА РАДА) АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА - орган, що представляє інтереси акціонерів у період між проведенням загальних зборів і в межах компетенції, визначеної статутом, контролює і регулює діяльність правління. В акціонерному товаристві, яке налічує понад 50 акціонерів, створення ради акціонерного товариства (спостережної ради) обов'язкове. Статутом акціонерного товариства або за рішенням загальних зборів акціонерів на раду акціонерного товариства (спостережну раду) може бути покладено виконання окремих функцій, що належать до компетенції загальних зборів.

СПРАВЕДЛИВА РИНКОВА ЦІНА – це ціна, за якою товари (роботи, послуги) передаються іншому власнику за умови, що продавець бажає передати такі товари (роботи, послуги), а покупець

бажає їх отримати за відсутності будь-якого примусу, обидві сторони є взаємно незалежними юридично та фактично, володіють достатньою інформацією про такі товари (роботи, послуги), а також ціни, які склалися на ринку ідентичних (а за їх відсутності – однорідних) товарів (робіт, послуг).

СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ДОБРОСОВІСНІСТЬ, РОЗУМНІСТЬ – принципи цивільного законодавства. Вимога справедливості, добросовісності та розумності цивільного законодавства практично виражається у встановленні його нормами рівних умов для участі всіх осіб у цивільних відносинах; закріпленні можливості адекватного захисту порушеного цивільного права або інтересу; поєднання створених норм, спрямованих на забезпечення реалізації цивільного права, з шануванням прав та інтересів інших осіб, моралі суспільства тощо. Під справедливістю розуміють визначення нормою права обсягу, межі здійснення і захисту цивільних прав та інтересів особи адекватно її ставленню до вимог правових норм. Добросовісність означає прагнення сумлінно захистити цивільні права та забезпечити виконання цивільних обов'язків. Розумність – це зважене вирішення питань регулювання цивільних відносин з урахуванням інтересів усіх учасників, а також інтересів громади (публічного інтересу).

СПРОСТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ – одна із форм захисту честі, гідності й ділової репутації фізичних та юридичних осіб. Особи, про яких поширено відомості, що не відповідають дійсності або принижують їхню честь, гідність чи ділову репутацію, або завдають шкоди їхнім інтересам, мають право через суд або в інший установлений законом спосіб вимагати спростування такої інформації. Право фізичної особи на спростування недостовірної інформації про неї та/або членів її сім'ї, внаслідок поширення якої порушено особисті немайнові права, разом з правом на відповідь передбачено ЦК України (ч.1 ст.277 ЦК). Право на спростування недостовірної інформації щодо особи, яка померла, належить членам сім'ї, близьким родичам та іншим заінтересованим особам. Спростування недостовірної інформації здійснюється особою, яка її поширила. Поширювачем інформації, яку подає посадова чи службова особа під час виконання своїх посадових (службових) обов'язків, вважається юридична особа, в якій вона працює. Якщо особа, яка поширила недостовірну інформацію, невідома, тоді фізична особа, право якої порушено, може звернутися до суду із заявою про встановлення факту неправдивості такої інформації та її спростування. Законодавством України встановлено порядок спростування інформації фізичними та юридичними особами,

державними органами через ЗМІ. Зокрема, у випадку, коли редакція друкованого ЗМІ не має доказів того, що опубліковані нею відомості відповідають дійсності, вона зобов'язана на вимогу заявника в строк, що не перевищує одного місяця від дня надходження вимоги, опублікувати спростування у найближчому випуску або опублікувати його за власною ініціативою. Про затримку або ж відмову виконати відповідну вимогу редакція зобов'язана письмово повідомити заявника, вказавши підстави відмови, а також можливий строк і час опублікування спростування. Спростування інформації повинно бути набрано тим самим шрифтом і поміщено під заголовком “Спростування” на тому самому місці шпальти, де містилося повідомлення, яке спростовується. Обсяг спростування не може більш ніж удвічі перевищувати обсяг фрагмента опублікованого повідомлення або матеріалу, що спростовується. Забороняється вимагати, аби спростування було меншим половини стандартної сторінки машинописного тексту. Спростування інформації може бути підготовленим у формі відповіді, обсяг якої не перевищує матеріалу, що спростовується. Скорочення чи інші зміни в тексті спростування заявника без його згоди не допускаються. Редакція може відмовитися від публікації спростування інформації, якщо воно: призведе до зловживання свободою діяльності друкованих ЗМІ; суперечить рішенню або вироку суду, що набули чинності; спростування інформації є анонімним або стосується відомостей, які нею вже спростовано; надійшло з вимогою заявника опублікувати його пізніше ніж через рік від дня публікації, що спростовується. Заявник має право оскаржити відмову в публікації спростування інформації або порушення порядку його публікації до суду, який приймає скаргу до розгляду протягом року від дня публікації відомостей, що спростовуються. Обов'язком телеорганізацій є забезпечення фізичним особам чи представникам організацій, інтересам яких завдано шкоди розповсюдженою інформацією, можливості відповіді, спростування чи власного тлумачення обставин справи. Відомості, що принижують честь і гідність фізичних осіб або не відповідають дійсності, на прохання зацікавлених осіб мають бути спростовані телеорганізацією, що її поширила, в місячний строк. Зміст і час спростування інформації визначаються за угодою сторін. Якщо спростування у тому самому ЗМІ є неможливим у зв'язку з припиненням його виходу, воно може бути здійснено в іншому ЗМІ за рахунок особи, яка поширила недостовірну інформацію. Спростування недостовірної інформації здійснюється незалежно від вини особи, яка її поширила.

СТАЛІЙНИЙ ЧАС – термін, протягом якого вантаж повинен бути навантажений на судно або вивантажений із судна. Визначається

угодою сторін, а за відсутності такої угоди – нормами, прийнятими в порту навантаження (розвантаження).

СТАНДАРТ – документ, що встановлює для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній галузі, розроблений у встановленому порядку на основі консенсусу.

СТАНДАРТИЗАЦІЯ – діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, усуненню бар'єрів у торгівлі і сприянню науково-технічному співробітництву.

СТАТУТ - установчий документ, що складається при створенні певного виду юридичних осіб. У статуті товариства вказуються найменування юридичної особи, її місцезнаходження, адреса, органи управління товариством, їх компетенція, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до товариства та виходу з нього.

СТАТУТНИЙ ФОНД – початковий капітал у грошовому вимірі, який утворюється за рахунок матеріальних внесків засновників чи виторгу від продажу акцій під час створення підприємства для забезпечення його діяльності в розмірах, передбачених установчими документами або законодавством. Внески до статутного фонду можуть здійснюватись у вигляді грошових коштів, певного майна (споруди, будівлі, земельні ділянки тощо), а також об'єктів інтелектуальної власності (патенти, ліцензії, проекти, ноу-хау та ін.). Всі внески оцінюються і зараховуються на баланс новоутвореного підприємства. З правового погляду – це майно, основні та оборотні кошти, якими господарюючий суб'єкт відповідає за свою діяльність. Статутний фонд може збільшуватися за рахунок частини одержаного прибутку або додаткових внесків засновників підприємства, а в акціонерному товаристві – за рахунок продажу додатково випущених акцій. Дотримання певного співвідношення між обсягами статутного фонду і загальним обсягом виробничо-господарської діяльності є ознакою фінансової стабільності підприємства або організації.

СТИХІЙНЕ ЛИХО – небезпечні природні явища і процеси (землетруси, повені, засухи, селі, урагани, тощо), які за своєю

інтенсивністю, масштабом поширення і тривалістю можуть уражати людей, об'єкти економіки та довкілля. Характерними рисами стихійного лиха є його непередбачливість і неможливість, як правило, своєчасно попередити. Ймовірність виникнення стихійного лиха зумовлює необхідність врахування цього чинника під час укладання договорів особистого і майнового страхування та інших цивільно-правових угод, а також під час встановлення відповідальності осіб, що володіють джерелами підвищеної екологічної небезпеки за шкоду, заподіяну фізичним та юридичним особам.

СТОЯНКА ТАКСІ – місце для зупинки таксі та посадки пасажирів, визначене відповідними дорожніми знаками.

СТРАХОВА ВАРТІСТЬ – вартість, що її встановлює страхувальник, оцінюючи об'єкт страхування. Коли страхова вартість більша за страхову суму, то страхове відшкодування в разі страхового випадку виплачується в межах страхової суми.

СТРАХОВА ВИПЛАТА - грошова сума, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування при настанні страхового випадку. Страхові виплати за договором страхування життя здійснюються в розмірі страхової суми (її частини) та (або) у вигляді регулярних, послідовних виплат обумовлених у договорі страхування сум (ануїтету).

СТРАХОВА КОМПАНІЯ – юридичне оформлена одиниця підприємницької діяльності у формі акціонерного, повного, командитного товариства чи товариства з повною відповідальністю, яка має ліцензію на право здійснення страхової діяльності. В Україні більшість страхових компаній мають форму акціонерного товариства.

СТРАХОВА КОРПОРАЦІЯ – це юридична особа (страховик), засновниками та акціонерами якої можуть бути виключно страховики. Страхова корпорація створюється з метою концентрації капіталів страховиків — учасників корпорації, підвищення їх загальної ліквідності та платоспроможності, а також забезпечення координації та нагляду за їхньою діяльністю.

СТРАХОВА ПРЕМІЯ – плата страхувальника страховикові за те, що той зобов'язався відшкодувати страхувальникові у разі виникнення страхової події матеріальні збитки, завдані застрахованому майну, або виплатити страхову суму під час настання певних подій. Страхова премія сплачується одноразово до вступу в дію договору страхування

або періодично в передбачені ним строки. Розмір страхової премії залежить від страхового тарифу (брутто-ставки) і страхової суми, періоду страхування та іноді від деяких інших чинників.

СТРАХОВА СУМА – межа грошових зобов’язань страховика щодо компенсації завданих страховою подією збитків страхувальникові (застрахованому). Страхова сума за майновим страхуванням не повинна перевищувати вартості об’єкта. Під час добровільного страхування життя страхова сума не обмежується.

СТРАХОВЕ ВІДШКОДУВАННЯ – сума, що виплачується страховиком на компенсацію збитку, заподіяного страховим випадком на об’єктах страхування майна і цивільної відповідальності страхувальника за матеріальну шкоду перед третіми особами. Якщо страхова сума менша від збитку, страхове відшкодування здійснюється пропорційно відношенню страхової суми до страхової вартості об’єкта. У разі подвійного страхування страхове відшкодування фактичного збитку здійснюють усі страховики в межах страхової вартості об’єкта страхування пропорційно до частки кожного в загальній страховій сумі. Умовами договору страхування може передбачатись заміна виплати страхового відшкодування компенсацією збитку в натуральній формі.

СТРАХОВЕ СВДОЦТВО – посвідчення про страхування. Воно може бути тимчасовим до заміни його на страховий поліс, або видаватися на термін страхування і прирівнюватися до страхового договору. Страхове свідоцтво мало поширення в органах Держстраху УРСР. Нині застосовується за окремими видами страхування в НАСК “Оранта” та деяких інших компаніях.

СТРАХОВИЙ АГЕНТ – довірена фізична або юридична особа, яка від імені і в межах наданих страховиком повноважень робить пропозиції страхувальникові щодо страхування ризиків, оформляє договори страхування (переважно з фізичними особами), інкасує страхову премію та виконує деякі інші операції з обслуговування договорів страхування. Страхові агенти можуть здійснювати цю діяльність повний робочий день або працювати за сумісництвом. Іноді страховий агент може виконувати посередницькі доручення кількох страховиків. Страховий агент отримує комісію залежно від виду страхування, кількості і суми підписаних договорів страхування.

СТРАХОВИЙ АКТ – документ, що складається за наслідками огляду застрахованого об’єкта, який постраждав від страхового випадку.

СТРАХОВИЙ БРОКЕР – юридична або фізична особа, котра, будучи зареєстрованою як суб'єкт підприємницької діяльності, має дозвіл уповноваженого органу виступати посередником між страхувальником і страховиком. Страховий брокер діє від свого імені і за дорученням страхувальників або страховиків. До його завдань входить пошук компанії, де можна було б розмістити ризик страхувальника на оптимальних умовах з огляду надійності страховика та розміру страхової премії. У разі страхового випадку страховий брокер надає допомогу страхувальникові в оформленні та отриманні відшкодування. Страховий брокер залучається до розміщення ризиків, що передаються на перестраховування. Оплату за послуги страхового брокера здійснює страховик у вигляді комісії, яку страховий брокер має право вирахувати зі страхової премії, якщо останню було інкасовано страховим брокером. Брокери – фізичні особи не мають права отримувати та перераховувати страхові платежі, здійснювати страхові виплати та виплати страхового відшкодування.

СТРАХОВИЙ ВИПАДОК – стихійне лихо, нещасний випадок або настання іншої події, під час якої виникає зобов'язання страховика сплатити страхувальникові (застрахованому, вигодонабувачеві) страхове відшкодування або страхову суму. Перелік страхових випадків передбачається правилами страхування, страховим договором або чинним законодавством.

СТРАХОВИЙ ВНЕСОК – сума, що її сплачує страхувальник страховикові за зобов'язання відшкодувати збитки, завдані застрахованому майну, або сплатити страхову суму в разі настання зумовлених подій у житті страхувальника (застрахованого). Страховий внесок може сплачуватись одноразово (до вступу договору в дію) і в кілька строків, обумовлених договором страхування.

СТРАХОВИЙ ЗАХИСТ – економічні, перерозподільні відносини, що складаються у процесі запобігання, подолання й відшкодування збитків, завданих конкретним об'єктам: матеріальним цінностям юридичних і фізичних осіб, життю і здоров'ю громадян тощо.

СТРАХОВИЙ ІНТЕРЕС – матеріальна заінтересованість у страхуванні об'єктів, до яких страхувальник має стосунок як власник, орендатор, перевізник і т. ін. Включає майно і все те, що може бути предметом заподіяння матеріального збитку (шкоди)

страхувальникові або в зв'язку з чим може виникнути відповідальність страховика перед третіми особами.

СТРАХОВИЙ ПЛАТІЖ – плата за страхування у формі страхового внеску або страхової премії, яку страхувальник зобов'язаний внести страховику згідно з договором страхування. Вноситься страхувальниками лише у грошовій одиниці України, а страхувальниками-нерезидентами – в іноземній вільно конвертованій валюті або в грошовій одиниці України, у випадках передбачених законодавством України про страхування.

СТРАХОВИЙ ПУЛ – добровільне об'єднання страхових компаній для спільного страхування певних ризиків. Страховий пул не є юридичною особою. Він створюється на підставі угоди між зазначеними компаніями з метою забезпечення фінансової стійкості страхових операцій на умовах солідарної відповідальності за виконання зобов'язань за договорами страхування.

СТРАХОВИЙ РИЗИК – термін, що відповідає кільком поняттям. Під страховим ризиком розуміють: а) певну подію, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання (ст. 8 Закону України «Про страхування»). Страховий ризик – можливість загибелі або пошкодження майна від вогню, повені, землетрусу та іншого лиха. В особистому страхуванні страховим ризиком можуть бути – непрацездатність, смерть, дожиття до певного віку або іншої обумовленої події; б) об'єкт страхування; в) вид відповідальності страховика; г) розподіл між страховиком і страхувальником шкоди, заподіяної страховим випадком.

СТРАХОВИЙ РИНОК – 1) економічний простір, в якому взаємодіють страхувальники (формують попит на страхові послуги), різноманітні за формами організації страхові компанії (страховики, котрі задовольняють попит на послуги), страхові посередники (агенти і брокери), а також організації страхової інфраструктури (об'єднання), асоціації (страховиків, консалтингові фірми, навчальні центри); 2) сфера грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу є специфічний товар – страхова послуга, формується попит і пропозиція на неї; 3) форма взаємозв'язку між учасниками страхових правовідносин (страхувальники, страховики та їх посередники).

СТРАХОВИКИ - фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю й одержали у встановленому йому

порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Учасників страховика повинно бути не менше трьох. Страхова діяльність в Україні здійснюється виключно страховиками - резидентами України. В окремих випадках, встановлених законодавством України, страховиками визнаються державні організації, які створені і діють відповідно до закону. У цьому разі використання слів «державна», «національна» або похідних від них у назві страховика дозволяється лише за умови, що єдиним власником такого страховика є держава. Слова «страховик», «страхова компанія», «страхова організація» та похідні від них дозволяється використовувати у назві лише тим юридичним особам, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності. Загальний розмір внесків страховика до статутних фондів інших страховиків України не може перевищувати 30 відсотків його власного статутного фонду, в тому числі розмір внеску до статутного фонду окремого страховика не може перевищувати 10 відсотків. Ці вимоги не поширюються на страховика, який здійснює види страхування інші, ніж страхування життя, у разі здійснення ним внесків до статутного фонду страховика, який здійснює страхування життя.

СТРАХОВІ РЕЗЕРВИ – система фондів страховика, утворюваних залежно від видів страхування з метою гарантії майбутніх страхових відшкодувань і виплат страхових сум. Страхові резерви визначаються по-різному з видів страхування інших, ніж страхування життя і з страхування життя. У першому випадку формуються: резерв незароблених премій, резерв заявлених, але не виплачених збитків, резерв збитків, які виникли, але не заявлені, резерв катастроф, резерв коливань збитковості, а у страхуванні життя – математичні резерви. Тимчасово вільні кошти страхових резервів інвестуються в цінні папери, нерухомість, розміщуються на депозитних рахунках у банках тощо, що дає можливість страховим компаніям отримувати додаткові доходи. Страхові резерви утворюються в тих валютах, в яких страховики несуть відповідальність за страховими зобов'язаннями.

СТРАХОВІ ТАРИФИ – ставки страхових платежів з одиниці страхової суми або об'єкта страхування за певний період. Страхові тарифи складається з нетто-ставки і навантаження, їх сума дорівнює брутто-ставці. Страхові тарифи з обов'язкових видів страхування затверджуються державою, добровільних – визначаються страховиками.

СТРАХУВАЛЬНИК – юридична або дієздатна фізична особа, яка уклала договір на страхування (або є страхувальник згідно з чинним

законодавством), сплатила належні внески і має право в разі настання страхового випадку отримати відшкодування в межах застрахованої відповідальності або страхової суми, обумовленої в полісі.

СТРАХУВАННЯ (ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ) – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів.

СТРАХУВАННЯ (ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ) – це двосторонні економічні відносини, які полягають у тому, що страхувальник, сплачуючи грошовий внесок, забезпечує собі (чи третій особі) у разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати з боку страховика, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, вживає превентивні заходи, спрямовані на зменшення ризику, а при потребі перестраховує частину своєї відповідальності.

СТРАХУВАННЯ ВАНТАЖІВ – один з видів майнового страхування, який може здійснюватися в різних варіантах, зокрема: з відповідальністю за всі ризики чи з відповідальністю за часткову аварію без відповідальності за пошкодження, крім випадків катастрофи або аварії. При будь-якому варіанті не підлягають страхуванню ризики, збитки з яких виникають внаслідок неакуратності або навмисних дій страхувальника.

СТРАХУВАННЯ ВІД ВОГНЮ – один з найбільш давніх і традиційних видів майнового страхування. У сучасній практиці страхування від вогню забезпечує компенсацію в разі шкоди, завданої майну вогнем, ударом блискавки, вибухом та іншими причинами, що призвели до пожежі. До обсягу відповідальності за додаткову плату можуть бути включені збитки, що виникли внаслідок землетрусу, бурі, граду та іншого стихійного лиха, пошкодження водопровідною водою і т. ін.

СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ – вид особистого страхування. Традиційно здійснюється з метою надання допомоги застрахованим особам у разі тимчасової та постійної непрацездатності. Страховим випадком є також смерть застрахованого.

Тоді страхова сума виплачується вигодонабувачеві, якого зазначено в полісі, а при його відсутності – спадкоємцям за законом.

СТРАХУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ – галузь страхування, де об'єктом є відповідальність перед третіми особами в разі, якщо їм внаслідок діяльності або бездіяльності страхувальника буде завдано шкоди.

СТРАХУВАННЯ ДІТЕЙ – страхувальниками виступають батьки або інші родичі дитини, а застрахованою – дитина до досягнення нею віку шістнадцяти років. Страхова сума виплачується застрахованому при дожитті до закінчення терміну страхування. За наслідки нещасного випадку із застрахованим під час дії договору страхування дітей виплати здійснюються страхувальникові.

СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ – підгалузь особистого страхування, в якій об'єктом страхування є життя застрахованого. Договір на страхування життя укладається на термін не менш ніж три роки. Серед видів страхування життя переважає змішане страхування життя, при якому страховими випадками є такі несумісні події, як смерть застрахованого протягом дії договору або дожиття його до закінчення терміну договору, тимчасова або постійна втрата працездатності через нещасний випадок.

СТРАХУВАННЯ ЗАСОБІВ АВТОТРАНСПОРТУ – страхування авто-каско, об'єктами якого є вантажні, легкові, спеціальні автомобілі, мотоцикли та деякі інші транспортні засоби, що належать юридичним або фізичним особам. Страхування здійснюється за тарифами, складеними з урахуванням типу транспортного засобу, його віку, вартості, характеру використання, стану зберігання. У страхуванні засобів автотранспорту беруться також до уваги стаж водія, випадки участі в ДТП, тривалість здійснення страхування засобів автотранспорту та деякі інші чинники. Головними ризиками є пошкодження, знищення, викрадення транспортного засобу. Застосовуються кілька варіантів страхування засобів автотранспорту. Різниця між ними полягає здебільшого у визначенні страхової суми і наборі страхових подій.

СТРАХУВАННЯ КАРГО – страхування вартості вантажів на всіх видах транспорту без страхування самого транспортного засобу.

СТРАХУВАННЯ КАСКО – страхування вартості засобів транспорту (суден, літаків, залізничних вагонів, автомобілів) без урахування вантажів, багажу, екіпажу та пасажирів.

СТРАХУВАННЯ КРЕДИТІВ – вид страхування, об'єктами якого можуть бути банківські позики (покупцеві і продавцеві) комерційні позики, зобов'язання й гарантії за кредитом, довгострокові інвестиції. Страхування кредитів має кілька варіантів, а саме: а) страхування ризику непогашення кредиту. У цьому випадку страхувальником виступає банк-позичальник, який страхує кредити, видані, як правило, усім клієнтам; б) страхування ризику відповідальності за неповнення кредиту. Страхувальником є особа, котра отримує в банку кредит; в) страхування ризику неплатежу, коли страхувальником є продавець або постачальник, який страхує від ризику неплатежу суму, що її покупець має сплатити згідно з контрактом за товари, поставлені в кредит. У зв'язку з активним переходом банків на кредитування під заставу матеріальних цінностей (підлягають страхуванню), посиленням контролю за роботою банків і страховиків інтенсивність безпосереднього страхування кредитів різко впала.

СТРАХУВАННЯ МАЙНА ГРОМАДЯН – комплекс видів майнового страхування фізичних осіб. У вузькому розумінні включає страхування будівель, домашніх тварин, домашнього майна і легкових транспортних засобів, приватних колекцій. Головні ризики – знищення, втрата або пошкодження майна внаслідок стихійного лиха, вогню, аварії водо- чи електроопалювальних систем, крадіжки. У зв'язку з приватизацією об'єктів житлового фонду, розвитком підприємницької діяльності фізичних осіб, вартість майна, що перебуває у власності громадян, різко зросла, виникли нові об'єкти страхування.

СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК СМЕРТІ І ВТРАТИ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ – вид особистого страхування. Може здійснюватися в обов'язковій формі для категорій працівників, визначених чинним законодавством, і в добровільній формі. До традиційних страхових випадків належать тимчасова або постійна втрата працездатності, смерть застрахованої особи.

СТРАХУВАННЯ ПЕНСІЙ – вид особистого страхування, за яким страхувальник бере на себе зобов'язання сплатити одноразово або в розстрочку протягом кількох років страхову премію, а натомість страховик зобов'язується періодично виплачувати страхувальникові (застрахованому) пенсію протягом обумовленого терміну або

ПОЖИТТЄВО.

СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ – страхування, при якому страховик бере на себе зобов'язання сплатити страхувальникові суми, пред'явлені йому відповідно з законом і в межах юридичної відповідальності страхувальника перед третіми особами. Найбільш поширене страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів.

СТРОК - певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення (ч.1 ст.251 ЦК).

СТРОК ДІЇ ТЕНДЕРНОЇ (ЦІНОВОЇ) ПРОПОЗИЦІЇ – встановлений замовником у тендерній документації (запиті (оголошенні) щодо цінових пропозицій) строк, що діє до укладення договору про закупівлю, протягом якого учасник не має права змінювати свою тендерну (цінову) пропозицію (крім цінової зміни у випадках, передбачених законодавством).

СТРОК ДОГОВОРУ - час, протягом якого сторони можуть здійснити свої права і виконати свої обов'язки відповідно до договору. Договір набирає чинності з моменту його укладення (ч.1,2 ст.631 ЦК).

СТРОК ПРИДАТНОСТІ – це строк, зі спливом якого товар вважається непридатним для використання за призначенням (ч.1 с.77 ЦК).

СТРОК РЕАЛІЗАЦІЇ І ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ - певний період у часі, із спливом якого пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення. Строк визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами. Перебіг строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок. Залежно від того, хто встановлює строки, вони поділяються на законні - ті, що зафіксовані в законі нах або інших нормативних актах; договірні - ті, що встановлюються за згодою сторін; судові - строки, встановлені судом. За правовими наслідками строки поділяються на правостворюючі, правозмінюючі та правоприпиняючі. За характером їх визначення виділяються строки імперативні - ті, що точно визначені законом і не можуть бути змінені за згодою сторін, та диспозитивні - ті, що хоч і передбачені законом, але можуть бути змінені за згодою сторін; абсолютно визначені - строки, які вказують на чітко визначений період часу, з яким

пов'язуються юридичні наслідки; відносно визначені - ті, що характеризуються меншою точністю, але також пов'язані з певним конкретним періодом часу, та невизначені - коли законом або договором взагалі не встановлений будь-який часовий орієнтир, хоча і передбачається, що правовідношення буде мати певні часові межі. Строки також поділяються на загальні - ті, що мають загальне значення і стосуються всіх суб'єктів цивільного права і всіх однорідних випадків, та спеціальні - строки, що встановлені в якості виключень із загального правила і діють лише у випадках, прямо вказаних в законі.

СТРОК СЛУЖБИ – календарний строк використання продукції за призначенням, починаючи від введення в обіг чи після ремонту, протягом якого виробник (виконавець) гарантує її безпеку та несе відповідальність за істотні недоліки, що виникли з його вини.

СТРОК (ТЕРМІН) ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – момент чи проміжок часу, коли має бути вчинена дія, що складає об'єкт зобов'язального правовідношення. Якщо у зобов'язанні встановлений строк (термін) його виконання, то воно підлягає виконанню у цей строк (термін). Зобов'язання, строк (термін) виконання якого визначений вказівкою на подію, яка неминуче має настати, підлягає виконанню з настанням цієї події. Якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги, кредитор має право вимагати його виконання у будь-який час. Боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із договору або актів цивільного законодавства (ч. 1, 2 ст.530 ЦК). Боржник має право виконати свій обов'язок достроково, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства або не впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту (ст.531 ЦК). Сторона, яка наперед знає, що вона не зможе виконати свого обов'язку, повинна своєчасно повідомити про це кредитора. У разі невиконання однією із сторін свого обов'язку або наявності очевидних підстав вважати, що вона не виконає свого обов'язку у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі, друга сторона має право зупинити виконання свого обов'язку, відмовитися від його виконання частково або в повному обсязі (ч.3 с.538 ЦК).

СТРОКИ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ. У ЦК встановлено такі строки позовної давності: I. Загальна позовна давність встановлюється тривалістю три роки (ч.1 ст.257 ЦК). II. Спеціальна

позовна давність: один рік – до вимог про стягнення неустойки (штрафу, пені) (ч.2 ст.258 ЦК); про спростування недостовірної інформації, поміщеної у засобах масової інформації (ч.2 ст.258 ЦК); про переведення на співвласника прав та обов'язків покупця у разі порушення переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності (ч.4 ст.362 ЦК); у зв'язку з недоліками проданого товару (ст.681 ЦК); про розірвання договору дарування (ст.728 ЦК); про відшкодування збитків у зв'язку з пошкодженням речі, яка була передана у користування наймачеві, а також до вимог про відшкодування витрат на поліпшення речі (ч.1 ст.786 ЦК); щодо неналежної якості роботи, виконаної за договором підряду (ст.863 ЦК); до вимог, що випливають із договору перевезення вантажу, пошти (ч.3 ст.925 ЦК); до вимог чекодержателя про оплату чека (ч.2 ст.1106 ЦК); про визнання неправомірними дій виконавця заповіту (ч.2 ст.1293 ЦК). Три роки – до вимог про неналежну якість роботи, виконаної за договором підряду щодо будівель і споруд (ст.863 ЦК). П'ять років – до вимог про визнання недійсним правочину, вчиненого під впливом насильства або обману (ч.3 ст.258 ЦК). Десять років – до вимог про застосування наслідків нікчемного правочину (ч.4 ст.258 ЦК).

СТУДІЯ-ВИРОБНИК (НЕЗАЛЕЖНИЙ ПРОДЮСЕР) – суб'єкт господарювання, який займається створенням (виготовленням) фільмів, реклами, окремих теле- та/або радіопередач чи програм.

СУБ'ЄКТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність у сфері телебачення і радіомовлення (телерадіоорганізації, провайдери програмної послуги тощо).

СУБ'ЄКТИ ВІДШКОДУВАННЯ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ДЖЕРЕЛОМ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ. Для відшкодування шкоди, заподіяної джерелом підвищеної небезпеки, потрібно визначити особу, яка буде її відшкодовувати. Суб'єктом відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки, є особа, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку (ч. 2 ст. 1187 ЦК), тобто так званий титульний володільць. Для характеристики титульного володільця виділяють дві основні ознаки: юридичну та матеріальну. Юридична ознака полягає у тому, що володільцем визнається лише та особа, яка має відповідні правові

підстави на володіння певним об'єктом, діяльність якого створює відповідну небезпеку. Матеріальна ознака титульного володільця полягає у тому, що особа, яка має усі правові підстави щодо цього об'єкта, має здійснювати ще й фактичне володіння (експлуатацію), тобто передбачену законом потенційну небезпечну діяльність, пов'язану з використанням, зберіганням або утриманням даного об'єкта. За загальним правилом обидві ці ознаки мають бути поєднані для того, щоб визнати особу титульним володільцем. Однак закон може встановлювати з цього правила і певні винятки. Згідно з ч.3 ст. 1187 ЦК особа, яка неправомірно заволоділа транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, завдала шкоди діяльністю щодо його використання, зберігання або утримання, вважається суб'єктом відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки. І навіть незважаючи на те, що ця особа не має юридичної ознаки, вона зобов'язана відшкодувати її на загальних підставах, а титульний володілець звільняється від цієї відповідальності. Однак може статися, що неправомірному заволодінню іншою особою транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом сприяла недбалість її власника (володільця), наприклад, титульний володілець залишив незамкнений автомобіль з ключем у системі запалювання. І тому в цьому разі шкода, завдана діяльністю щодо його використання, зберігання або утримання, відшкодовується спільно титульним та фактичним володільцем, який неправомірно заволодів транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом (ч. 4 ст. 1187 ЦК). Відповідальність має частковий характер і відшкодовується цими особами у частці, яка визначається за рішенням суду з урахуванням обставин, що мають істотне значення. Інший виняток, за яким відповідачем може бути не лише титульний володілець, а й інші особи, – це коли титульний володілець застрахував свою цивільну відповідальність. У цьому разі титульний володілець буде мати субсидіарну відповідальність, тобто відповідатиме лише у випадку, якщо страхової виплати (страхового відшкодування), яка виплачується страховиком, є недостатньо для повного відшкодування завданої ним шкоди (ст. 1194 ЦК).

СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА – особи, які є учасниками цивільно-правових відносин. Ними можуть бути: громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, українські й іноземні юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади.

СУБ'ЄКТИВНЕ ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО – вид і міра можливої (дозволеної) поведінки уповноваженої особи, яка забезпечується

виконанням обов'язків іншими суб'єктами і можливістю застосування до них державного примусу.

СУБ'ЄКТИВНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ ОBOB'ЯЗОК – міра необхідної поведінки зобов'язаної особи для задоволення інтересів уповноваженої особи.

СУБЛІЗИНГ – це вид піднайму предмета лізингу, у відповідності з яким лізингоодержувач за договором лізингу передає третім особам (лізингоодержувачам за договором сублізингу) у користування за плату на погоджений строк відповідно до умов договору сублізингу предмет лізингу за договором лізингу.

СУБОРЕНДА КАНАЛУ МОВЛЕННЯ – юридично оформлена або прихована поступка визначеного ліцензією на мовлення каналом (часом) мовлення іншій юридичній або фізичній особі, включаючи не передбачену умовами ліцензії (програмною концепцією мовлення) систематичну ретрансляцію програм і передач інших телерадіоорганізацій.

СУБОРЕНДА (ПІДНАЙМ) – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона зобов'язується передати індивідуально визначене майно орендарем (наймачем якого вона є) у користування або володіння на строк іншій особі (суборендарю). Укладення суборенди можливе за наявності згоди власника майна, якщо інше не передбачено законом або договором оренди (майнового найму). Строк дії суборенди не може перевищувати строку дії договору оренди (найму). За наслідками укладення договору суборенди орендар (наймач) не вибуває з відносин оренди, продовжує виконувати всі права та обов'язки за договором оренди. Правовою основою суборенди є ст.774 ЦК України, ст.288 ГК України, а також норми спеціальних нормативних актів.

СУБПІДРЯД – вид цивільно-правового договору, за яким одна сторона (субпідрядчик) зобов'язується виконати на свій ризик визначену підрядником роботу з власних матеріалів, матеріалів замовника або підрядника, а підрядник зобов'язується прийняти та оплатити таку роботу. Субпідряд може бути укладений тільки після укладення договору підряду і має на меті виконання підрядником своїх зобов'язань перед замовником. Вимоги щодо робіт (строки, якість, обсяги та інше) визначаються підрядником, виходячи з договору підряду, який підрядник уклав із замовником. За неналежне виконання субпідрядних робіт відповідно до договору субпідряду

відповідальність перед замовником несе підрядник, якщо інше не передбачено законом або договором. До відносин субпідряду застосовуються правила про договір підряду. Укладення субпідряду може мати місце, якщо інше не передбачено законодавством або договором підряду.

СУБРОГАЦІЯ – різновид уступки права, що виникає на підставі закону і полягає у переході до нового кредитора – суброганта вимог у розмірі реально сплаченої суми грошей або в межах іншого фактичного виконання. Так, до страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування у межах фактичних витрат, переходить право вимоги, яке страхувальник або інша особа, що одержала страхове відшкодування, має до особи, відповідальної за завдані збитки. Суброгація є винятковим явищем, оскільки скасовує загальний принцип погашення боргу платежем, а тому може бути допущена тільки в силу прямих вказівок закону, який не підлягає поширеному тлумаченню. Суброгація відрізняється від цесії тим, що, по-перше, вона завжди виникає на підставі закону, а не угоди, а, по-друге, обсяг вимог, що одержує суброгант, є обмеженим, тоді як за цесією новий кредитор (цесіонарій) набуває право вимоги попереднього кредитора (цедента) у повному обсязі. Перехід прав за суброгацією слід відрізнити і від регресної вимоги, що виникає у третьої особи після виконання нею зобов'язання, оскільки регрес має місце під час припинення зобов'язання, а не під час заміни кредитора.

СУБСИДАРНА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – відповідальність, яка настає тоді, коли в зобов'язанні беруть участь два боржники, один з яких основний, інший – додатковий (субсидіарний). Субсидіарна відповідальність може впливати із закону, інших правових актів, умов договору. Основна мета встановлення такого виду відповідальності – посилення гарантій забезпечення права кредитора на відшкодування заподіяної йому шкоди за рахунок інших осіб, які в основному зобов'язанні безпосередньої участі не беруть (додаткових боржників) (ст. 619 ЦК). Додатковий боржник несе відповідальність за основного боржника у разі, якщо кредитор не може задовольнити свої вимоги за рахунок основного боржника. Така ситуація можлива у випадках, коли: 1) основний боржник відмовився задовольнити вимогу кредитора (ст. 619 ЦК “Субсидіарна відповідальність”); 2) кредитор не отримав у розумний термін від основного боржника відповіді на заявлену вимогу (ст. 619 ЦК “Субсидіарна відповідальність”); 3) майна основного боржника недостатньо для задоволення вимог кредитора у повному обсязі (напр., ст. 1043 ЦК “Відповідальність управителя”). У зв'язку з тим,

що частими є випадки, коли у виконанні зобов'язання крім основного боржника можуть брати участь інші особи, субсидіарну відповідальність слід відрізняти від відповідальності боржника за дії третіх осіб. Така відповідальність настає тоді, коли боржник перекладає обов'язок виконання зобов'язання на третю особу. Водночас, якщо законодавством не встановлено обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто, умовами договору може бути передбачено, що зобов'язання породжує для третьої особи права щодо боржника та (або) кредитора (ст. 511 ЦК). У цьому разі кредитор зобов'язаний прийняти виконання, запропоноване за боржника іншою особою (ст. 528 ЦК).

СУМІЖНІ ПРАВА - права інтелектуальної власності щодо виконання літературних, драматичних, музичних, музично-драматичних, хореографічних, фольклорних та інших творів; фонограми, відеограми; передачі (програми) організацій мовлення. Суб'єктами суміжних прав є: а) виконавці творів, їх спадкоємці та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо виконань; б) виробники фонограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо фонограм; в) виробники відеограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права і щодо відеограм; г) організації мовлення та їх правонаступники. Виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів виконуваних творів та інших суб'єктів авторського права. Виробники фонограм, виробники відеограм повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права і виконавців. Організації мовлення повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права, виконавців, виробників фонограм (відеограм). Первинними суб'єктами суміжних прав є виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми, організація мовлення. Суміжне право виникає внаслідок факту виконання твору, виробництва фонограми, виробництва відеограми, оприлюднення передачі організації мовлення. Для виникнення і здійснення суміжних прав не вимагається виконання будь-яких формальностей. Виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми для сповіщення про свої суміжні права на фонограмах, відеограмах і всіх їх примірниках, що розповсюджуються серед публіки на законних підставах, або їх упаковках можуть використовувати знак охорони суміжних прав. Цей знак складається з таких елементів: латинська літера «P», обведена колом, імена (назви) осіб, які мають щодо цих фонограм (відеограм) суміжні права; рік першої публікації фонограми (відеограми). За відсутності доказів іншого, виконавцем, виробником

фонограми чи відеограми вважаються особи, імена (назви) яких зазначені на фонограмі, відеограмі та їх примірниках або на їх упаковці. Кабінетом Міністрів України можуть установлюватися мінімальні ставки винагороди за використання об'єктів суміжних прав та порядок їх індексації. Строк дії суміжних прав: 1) майнові права виконавців охороняються протягом 50 років від дати першого запису виконання; особисті немайнові права виконавців охороняються безстроково; 2) права виробників фонограм і відеограм охороняються протягом 50 років від дати першого опублікування фонограми (відеограми) або їх першого звукозапису (відеозапису), якщо фонограма (відеограма) не була опублікована протягом зазначеного часу; 3) організації мовлення користуються наданими правами протягом 50 років від дати першого публічного сповіщення передачі. Закінчення строків захисту суміжних прав настає 1 січня року, наступного за роком, у якому закінчилися строки захисту. До спадкоємців виконавців і правонаступників виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення переходить право дозволяти чи забороняти використання виконань, фонограм, відеограм, публічні сповіщення, а також право на одержання винагороди у межах установлених законом строку.

СУПЕРФІЦІЙ – право власника земельної ділянки надати її в користування іншій особі для будівництва промислових, побутових, соціально-культурних, житлових та інших споруд і будівель. Таке право виникає на підставі договору або заповіту (ч.1 ст.413 ЦК). Суперфіцій – довгострокове, відчужуване і успадковуване право користування земельною ділянкою. Суперфіцій є оплатним, і власник земельної ділянки має право на одержання плати за користування землею, а також на одержання частки від доходу землекористувача, якщо це передбачено договором. Землекористувач має право власності на будівлі (споруди), зведені на земельній ділянці, якою він користується в обсязі, встановленому договором. У разі припинення суперфіцію права на будівлю (споруду) можуть бути визначені за домовленістю між власником земельної ділянки та власником цієї будівлі (споруди), а за відсутності домовленості власник земельної ділянки має право вимагати від власника будівлі (споруди) її знесення та приведення земельної ділянки до стану, в якому вона була перед наданням її у користування.

СУПУТНІ ТУРИСТИЧНІ ПОСЛУГИ ТА ТОВАРИ – послуги за товари, призначені для задоволення потреб споживачів, надання та виробництво яких несуттєво скоротиться без їх реалізації туристам.

СУСПІЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ - добровільне об'єднання осіб, створене ними для досягнення особистих та суспільних цілей, яке діє на засадах самоорганізації, самоуправління, самооплати.

СУСПІЛЬНЕ НАДБАННЯ - твори і об'єкти суміжних прав, строк дії авторського права і (або) суміжних прав на які закінчився.

СХОРОННА РОЗПИСКА – документ, що підтверджує факт прийняття певного майна на тимчасове зберігання однією особою (юридичною або фізичною) від іншої. Фактично оформляє правовідносини щодо зберігання речей. Містить, як правило, найменування, дані про кількість і вартість майна, що передається на зберігання, дату його передачі й строк схову, підписи відповідальних осіб, які здійснюють передачу-приймання майна на зберігання та інші реквізити документа. Закон забороняє використовувати схоронну розписку з метою приховати авансування (комерційне кредитування) продавця-підприємця, якщо товар нібито залишений покупцем, згідно з розпискою на тимчасове зберігання, насправді ще не виготовлений і покупець не прийняв його.

Т

ТАБЛИЦЯ СМЕРТНОСТІ – форма подання статистичних даних, в якій містяться розрахункові показники, що характеризують смертність населення в різному віці і дожиття під час переходу від однієї вікової групи до іншої. Таблиця смертності складається в цілому за населенням і щодо чоловічої та жіночої статі. Використовується під час проведення актуарних розрахунків.

ТАЄМНИЦЯ - інформація, яка має дійсну або потенційну цінність в силу невідомості її третім особам при умові, що до неї нема вільного доступу на законних підставах та особа, що нею володіє, приймає належні заходи, щоб забезпечити її конфіденційність.

ТАЄМНИЦЯ ЗАПОВІТУ. Нотаріус, інша посадова, службова особа, яка посвідчує заповіт, свідки, а також фізична особа, яка підписує заповіт замість заповідача, не мають права до відкриття спадщини розголошувати відомості щодо факту складення заповіту, його змісту, скасування або зміни заповіту.

ТАКСІ – легковий автомобіль, обладнаний розпізнавальним ліхтарем оранжевого кольору, який встановлюється на даху автомобіля, діючим таксометром, сигнальним ліхтарем із зеленим та червоним світлом, розташованим у верхньому правому кутку лобового скла, і який має нанесені композиції квадратів, розташованих у шаховому порядку на дверцятах автомобіля з лівого та правого боків, призначений для надання послуг з перевезення пасажирів та їхнього багажу в індивідуальному порядку.

ТАКСОМЕТР – прилад, призначений для інформування пасажирів про вартість поїздки та реєстрації параметрів роботи автомобіля-таксі, визначених законодавством.

ТВАРИНИ – це особливий об'єкт цивільних прав. На них поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом (ч.1 ст.180 ЦК).

ТВІР - результат творчої діяльності особи або групи осіб. Існують такі різновиди твору: твір архітектури - твір у галузі мистецтва спорудження будівель і ландшафтних утворень (креслення, ескізи, моделі, збудовані будівлі та споруди, парки, плани населених пунктів тощо); твір службовий - твір, створений автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи

трудового договору між ним і роботодавцем; твір образотворчого мистецтва - скульптура, картина, малюнок, гравюра, літерографія, твір художнього (у тому числі сценічного) дизайну тощо; твір ужиткового мистецтва - твір мистецтва, в тому числі твір художнього промислу, створений річним або промисловим способом для користування у побуті або перенесений на предмети такого користування; похідний твір - твір, що є творчою переробкою іншого існуючого твору без завдання шкоди його охороні (анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інша тереробка твору) чи його творчим перекладом на іншу мову (до похідних творів не належать аудіовізуальні твори, одержані шляхом дублювання, озвучення, субтитрування українською чи іншими мовами інших аудіовізуальних творів).

ТЕЛЕБАЧЕННЯ – виробництво аудіовізуальних програм та передач або комплектування (пакування) придбаних аудіовізуальних програм та передач і їх поширення незалежно від технічних засобів розповсюдження.

ТЕЛЕРАДІОЖУРНАЛІСТ – штатний або позаштатний творчий працівник телерадіоорганізації, який професійно збирає, одержує, створює і готує інформацію для розповсюдження.

ТЕЛЕРАДІООРГАНІЗАЦІЯ – зареєстрована у встановленому законодавством порядку юридична особа, яка на підставі виданої Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення ліцензії на мовлення створює або комплектує та/чи пакує телерадіопрограми і /або передачі та розповсюджує їх за допомогою технічних засобів мовлення.

ТЕЛЕРАДІОПРАЦІВНИК – штатний або позаштатний працівник телерадіоорганізації, який за характером своєї професійної діяльності та відповідно до посадових обов'язків бере участь у створенні та розповсюдженні телерадіопрограм та передач.

ТЕНДЕРНА ДОКУМЕНТАЦІЯ – документація, що готується замовником та передається учасникам для підготовки ними тендерних пропозицій щодо предмету закупівлі, визначеного замовником відповідно до законодавства.

ТЕНДЕРНИЙ КОМІТЕТ – група спеціалістів замовника, призначена відповідальною за здійснення процедур закупівлі згідно з положеннями законодавства.

ТЕНДЕРНА ПРОПОЗИЦІЯ – пропозиція щодо певного предмета закупівлі, яка готується та подається учасником замовнику відповідно до вимог тендерної документації.

ТЕОРІЇ ДЖЕРЕЛ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ. Визначення джерела підвищеної небезпеки є наслідком сприйняття законодавцем так званої “теорії діяльності” (М.Агарков, Б.Антімонов, О. Іоффе, К.Ярошенко). Сутність цієї теорії зводиться до того, що джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов’язана з використанням певних речей та не піддається безперервному контролю з боку людини і внаслідок цього створює високу вірогідність заподіяння шкоди. Однак ця теорія не є єдиною, і в доктрині цивільного права крім неї висувуються принаймні ще дві теорії: “теорія властивостей” та “теорія речей”. Згідно з теорією властивостей (Ю.Калмиков, К.Флейшиц) - джерелом підвищеної небезпеки є властивості речей та сил природи, що при досягнутому рівні розвитку техніки не піддаються повністю контролю людини та створюють при цьому високу ймовірність заподіяння шкоди. Іншою теорією, що дістає свій розвиток у наукових працях вчених-цивілістів (О.Жуковської, О.Красавчикова, А.Собчака, В.Смірнова) та іменується “теорією об’єктів”, передбачається, що джерелом підвищеної небезпеки є конкретні предмети, речі, обладнання, що перебувають у процесі експлуатації та створюють при цьому підвищену небезпеку для оточуючих. Ці теорії в жодному випадку не взаємовиключають, а лише доповнюють одна одну, оскільки сконцентровують свою увагу на конкретних ознаках джерела підвищеної небезпеки, а саме: 1) джерелом підвищеної небезпеки має здійснюватися певна діяльність, воно має перебувати в активному стані у процесі експлуатації; 2) діяльність, що здійснюється джерелом підвищеної небезпеки, має створювати високу вірогідність заподіяння шкоди; 3) діяльність, що здійснюється джерелом підвищеної небезпеки, не підлягає постійному контролю з боку людини. Чинне законодавство визначає лише орієнтовний перелік об’єктів, діяльність щодо яких вважається джерелом підвищеної небезпеки: транспортні засоби, механізми та обладнання, хімічні, радіоактивні, вибухо- і вогненебезпечні та інші речовини, дикі звірі, службові собаки та собаки бійцівських порід тощо. Відсутність виключного переліку таких об’єктів зумовлюється стрімким та постійним розвитком науки і техніки, що постійно приносить до загального переліку все нові і нові об’єкти. Однак це не дає змоги класифікувати певні об’єкти, діяльність яких вважається джерелом підвищеної небезпеки. Найбільш повну класифікацію подав О.Красавчиков, вирізнивши такі види джерел підвищеної небезпеки

(об'єктів, діяльність яких вважається джерелом підвищеної небезпеки): 1) фізичні: механічні (автомобілі, рухомі склади залізниць, річкові та морські судна, виробничо-механічне обладнання промислових підприємств, будови тощо); електричні (обладнання та інші агрегати енергосистеми, що перебувають під високою напругою, більшою ніж 380 В); теплові (обладнання гарячих металургійних цехів, парові установки, що перебувають під тиском, тощо); 2) фізико-хімічні, до яких слід відносити радіоактивні об'єкти та матеріали, наприклад, двигуни на атомному паливі, атомні станції тощо; 3) хімічні: отруйні (пари йоду, аміак, сірководень тощо); вибухонебезпечні (тротил, бензин, природний газ тощо); вогненебезпечні (бензин, бензол, гас, денатурат, ефір тощо); 4) біологічні: зоологічні (дикі тварини); мікробіологічні (деякі види мікроорганізмів та бактерій).

ТЕОРІЇ ПРИЧИННОГО ЗВ'ЯЗКУ. Цивілістичною наукою розроблено цілий ряд теорій причинного зв'язку, але найбільш поширеною є теорія прямого і непрямого причинного зв'язку, яка базується на двох основних загальнофілософських положеннях. По-перше, причинність – це об'єктивний зв'язок між явищами, що існують незалежно від нашої свідомості. Тому є неправильним під час вирішення питання про причинний зв'язок керуватися можливістю або ступенем передбачення правопорушником шкідливих наслідків. Можливість передбачати настання збитків носить суб'єктивний характер і має значення під час вирішення питання щодо вини правопорушника, а не причинного зв'язку. По-друге, причина і наслідок мають значення лише щодо даного конкретного випадку. Виходячи за межі конкретного випадку, він пов'язується з усім ланцюгом взаємодії матеріального світу, в якому уявлення про причини і наслідки сходяться і переплітаються, весь час міняючись місцями. Слід обмежуватися з'ясуванням безпосередньої причини, тобто найближчого щодо шкоди явища. Протиправна поведінка особи тільки тоді є причиною шкоди, коли вона прямо (безпосередньо) пов'язана зі збитками. Непрямий (опосередкований) зв'язок між протиправною поведінкою і збитками означає лише, що поведінка оцінюється за межами конкретного випадку і, відповідно, за межами юридично значимого зв'язку. Теорію прямого і непрямого причинного зв'язку широко застосовують у випадках, коли шкода виникає внаслідок дії (бездіяльності) кількох осіб. У цьому разі всі протиправні дії, які прямо (безпосередньо) пов'язані з наслідком, слід розглядати як причини заподіяння шкоди, якщо індивідуальні особливості таких дій дістали відображення у протиправному результаті. Однією з таких теорій є теорія необхідної умови,

відповідно до якої причиною протиправного результату може бути будь-яка обставина, за відсутності якої наслідок не настав би. Це призводить до відповідальності за найвіддаленіший від випадку події, що досліджується, тому що ланцюг причин і наслідків, керуючись цією теорією, важно перервати. Щоб обмежити ряд причин і наслідків, представники цієї теорії намагаються обмежити ланцюг причин і наслідків за допомогою суб'єктивних критеріїв, тобто вирішення питання ставиться у залежність від вини і протиправності. Відповідно до теорії можливостей і дійсності одні фактори створюють можливість реалізації протиправного наслідку, водночас як інші перетворюють їх можливість у дійсність. Ті фактори, що перетворюють можливість у дійсність, завжди перебувають у причинному зв'язку з протиправним наслідком. Інші, які лише створюють можливість настання протиправного результату, можуть як бути, так і не бути у причинному зв'язку з указаним наслідком. Якщо поведінкою особи створюється конкретна можливість, то наявним є причинний зв'язок, достатній для притягнення до відповідальності. Коли поведінкою особи створюється лише абстрактна можливість настання протиправного результату, відповідальність має виключатися у зв'язку з відсутністю юридично значимого причинного зв'язку. Під конкретною слід розуміти таку можливість, яка перетворюється на дійсність обставинами, що об'єктивно повторюються у даних ситуаціях, завдяки чому в особи з'являється можливість передбачати настання протиправних наслідків. Абстрактна можливість перетворюється на дійсність обставинами, які об'єктивно не повторюються у даних обставинах, що обумовлює неможливість особою передбачити настання протиправного результату.

ТЕОРІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ. Юридичні особи є одним із видів суб'єктів цивільного права. Поява юридичних осіб була викликана розвитком економічних та соціальних відносин у суспільстві, що призвело до необхідності участі в цивільному обігу колективного утворення. На сьогодні не існує усталеної точки зору щодо виникнення та поняття юридичної особи. Головне питання полягає у тому, хто є носієм властивостей юридичної особистості. У зв'язку з цим можна виділити декілька теорій. «Теорія фікції» (Савінь'ї) полягає у тому, що волею може володіти лише людина, тому юридична особа існує тільки як абстрактне поняття, втілене законодавцем у суб'єкт права. «Теорія персоніфікованої цілі» (Бринца та Беккера), заперечуючи існування реального суб'єкта – юридичної особи, визначає, що остання має за мету управління майном, тобто сама юридична особа виступає як персоніфікована ціль. «Органічна теорія» (Гірке) визнає реальне існування юридичної особи, причому

прихильники цієї теорії ототожнюють юридичну особу з людською особистістю, розуміючи її як певну союзну особистість, соціальний організм, відмінний від суми осіб, які беруть участь у союзі. «Реалістична теорія» (Саллейля), визначивши реальність існування юридичної особи як суб'єкта права, відійшла від біологізації юридичної особи як суми індивідів. «Теорія колективу» (Венедиктова А. В.) полягає у тому, що державна юридична особа – це організований державою колектив робітників і службовців на чолі з його відповідальним керівником, на якого держава поклала виконання певних державних завдань і надала для здійснення цих завдань відповідну частину єдиного фонду державної власності. «Теорія держави» (Аскназія С. І.) заснована на положенні про те, що за кожним державним підприємством стоїть власник майна — сама держава, тому людський субстрат юридичної особи не можна зводити до трудового колективу даного підприємства. «Теорія директора» (Толстого Ю. К.) виходить з того, що головна ціль наділення організації правами юридичної особи – це забезпечення можливості її участі у цивільному обігу, й оскільки директор уповноважений діяти від імені організації у сфері цивільного обігу, тому саме він і є носієм юридичної особистості державної юридичної особи.

ТЕРМІН – певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення (ч.2 ст.251 ЦК).

ТЕРМІН ПРИДАТНОСТІ - термін, установлений виробником товару, протягом якого органолептичні, фізико-хімічні, медико-біологічні та інші показники товару в разі дотримання відповідних умов зберігання повинні відповідати вимогам нормативних документів. На товари (наслідки робіт), використання яких понад визначений термін є небезпечним для життя, здоров'я споживача, навколишнього природного середовища або може заподіяти шкоду майну споживача, встановлюється термін служби (термін придатності). Ці вимоги можуть поширюватись як на виріб у цілому, так і на окремі його частини. Виробник (виконавець, продавець) товару повинен попереджати споживача про наявність терміну служби (придатності) товару (наслідків роботи) або його частини, обов'язкові умови його використання та можливі наслідки в разі їх невиконання, а також про необхідні дії після закінчення цього терміну.

ТЕРМІН РЕАЛІЗАЦІЇ І ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ - певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Термін визначається календарною датою або

вказівкою на подію, яка має неминуче настати.

ТЕРМІН СТРАХУВАННЯ – період дії договору страхування. Звичайно починається не раніше від терміну сплати першого внеску страхової премії і закінчується з наступанням страхового випадку, за яким виплачена вся страхова сума, припинення дії договору через несплату чергових платежів або з інших причин, а також після закінчення визначеного договором терміну страхування.

ТЕХНІЧНА ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ – довідка-характеристика технічного стану об'єктів нерухомого майна, розташованих на земельній ділянці (будівля, споруда, інше), їх належність, склад та оцінка, підготовлені бюро технічної інвентаризації в установленому порядку.

ТЕХНІЧНЕ ОБЛАДНАННЯ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ – інженерні комунікації та технічні пристрої, які необхідні для забезпечення санітарно-гігієнічних умов та безпечної експлуатації квартир (загальні будинкові мережі тепло-, водо-, газо-, електропостачання, бойлерні та елеваторні вузли, обладнання протипожежної безпеки, вентиляційні канали та канали для димовидалення, обладнання ліфтів, центральних розподільних щитів електропостачання, елеваторних вузлів, а також елементи благоустрою території).

ТЕХНІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ – правове регулювання відносин у сфері встановлення, застосування та виконання обов'язкових вимог до продукції або пов'язаних з нею процесів, систем і послуг, персоналу та органів, а також перевірка їх дотримання шляхом оцінки відповідності та/або ринкового нагляду.

ТЕХНІЧНИЙ РЕГЛАМЕНТ – закон України, або нормативно-правовий акт, прийнятий Кабінетом Міністрів України, у якому визначено характеристики продукції або пов'язані з нею процеси чи способи виробництва, а також вимоги до послуг, включаючи відповідні положення, дотримання яких є обов'язковим. Він може також містити вимоги до термінології, позначок, пакування, маркування чи етикетування, які застосовуються до певної продукції, процесу чи способу виробництва.

ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ - технічні пристрої і (або) технологічні розробки, призначені для створення технологічної перешкоди порушенню авторського права і (або) суміжних прав при

сприйнятті і (або) копіюванні захищених (закодованих) записів у фонограмах (відеограмах) і передачах організацій мовлення чи для контролю доступу до використання об'єктів авторського права і суміжних прав.

ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ МОВЛЕННЯ – сукупність радіоелектронних засобів та технічних пристроїв, за допомогою яких програми і передачі доводяться до споживача.

ТЕХНІЧНІ УМОВИ – документ, що встановлює технічні вимоги, яким повинні відповідати продукція, процеси чи послуги. Технічні умови можуть бути стандартом, частиною стандарту або окремим документом.

ТЕХНОЛОГІЇ ПОДВІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ – технології, які крім цивільного призначення можуть бути використані для розроблення, виробництва або використання озброєння, військової чи спеціальної техніки.

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПАРК (ТЕХНОПАРК) – юридична особа або група юридичних осіб, що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентноспроможної на світовому ринку продукції.

ТЕХНОЛОГІЯ – результат інтелектуальної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг.

ТИМЧАСОВІ МЕШКАНЦІ. Наймач та особи, які постійно проживають разом з ним, за їхньою взаємною згодою та з попереднім повідомленням наймодавця можуть дозволити тимчасове проживання у помешканні іншої особи (осіб) без стягнення плати за користування житлом. Тимчасові мешканці не мають самотійного права користування житлом (ч.1,2 ст.818 ЦК). Основними ознаками тимчасового проживання є безоплатність користування житлом, відсутність самотійних прав користування приміщенням, а також обов'язків щодо наймодавця, тому відповідальність за їхні дії несе наймач. ЦК не встановлює максимальний строк проживання

тимчасових мешканців, але такий строк погоджується з наймачем та особами, які з ним проживають а також наймодавцем. Тимчасові мешканці повинні звільнити житло після спливу погодженого з ними строку проживання або не пізніше семи днів від дня пред'явлення до них наймачем або наймодавцем вимоги про звільнення помешкання (ч.3 ст.818 ЦК). Спори, пов'язані з виселенням тимчасових мешканців, розглядаються судами.

ТИПОВИЙ (ЗРАЗКОВИЙ) ДОГОВІР – це своєрідний нормативно-правовий акт, який заповнює правове регулювання певної сфери господарських відносин через недостатнє врегулювання їх актами вищої юридичної сили. Типові, або зразкові договори часто використовують під час укладення так званих публічних договорів та договорів про приєднання. Публічний договір є узагальненим поняттям договорів, що укладаються у різних сферах обслуговування громадян і юридичних осіб (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо).

ТИРАЖ (НАКЛАД) - кількість виготовлених примірників видання.

ТИТУЛЬНЕ (ЗАКОННЕ) ВОЛОДІННЯ - володіння, яке будується на будь-якій правовій підставі.

ТОВАРИ – продукція будь-якого виду та призначення, у тому числі сировина, вироби, устаткування, технології, предмети у твердому, рідкому, газоподібному стані, включаючи електроенергію, а також послуги, пов'язані з поставкою товарів, якщо їх вартість не перевищує вартості самих товарів.

ТОВАРИСТВО – організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом. Товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі (ч.2 ст.83 ЦК).

ТОВАРИСТВО ВЗАЄМНОГО СТРАХУВАННЯ – форма організації страхування на основі створення страхових фондів шляхом пайової участі членів товариства. Страхувальникам належать усі активи товариства. У багатьох країнах товариства взаємного страхування набули значного поширення в особистому страхуванні, страхуванні урожаю сільськогосподарських культур та інших видах.

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ – є засноване одним або кількома особами товариство, статутний капітал якого поділений на частки, розмір яких встановлюється статутом (ч.1 ст.140 ЦК).

ТОВАРНА БІРЖА – організація, що об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу і комерційну діяльність, і має за мету надання послуг в укладенні біржових угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозиції на товари, вивчення, упорядкування і полегшення товарообігу і пов'язаних з ним торговельних операцій. Товарна біржа діє на основі самоврядування, господарської самостійності і є юридичною особою. Майно товарної біржі належить їй на праві власності і формується за рахунок пайових вступних і періодичних внесків її членів, надходжень від біржових операцій і надання послуг підрозділами біржі, штрафів за порушення статуту товарної біржі і правил біржової торгівлі, а також інших грошових надходжень, які не суперечать чинному законодавству. Організаційно-правова форма товарної біржі законом не визначена. За загальним правилом товарні біржі створюються у формі акціонерних товариств закритого типу або товариств з обмеженою відповідальністю з урахуванням особливостей, передбачених законодавством. Правовий статус конкретних товарних бірж і зміст їхньої діяльності визначають локальні нормативні акти: статут біржі, правила біржової торгівлі і біржового арбітражу. Засновниками і членами товарної біржі можуть бути будь-які фізичні та юридичні особи (в тому числі іноземні), за винятком органів державної влади та управління, а також бюджетних державних установ, організацій. Умовами членства в товарній біржі є сплата пайового (для засновників) або вступного (для інших членів біржі) внеску. Розмір внеску дорівнює вартості біржового (брокерського) місця, визначеній на основі попиту та пропозицій на нього. Особа, що сплатила пайовий або вступний внесок, стає власником біржового місця і може здавати у найм свої членські права або продавати їх за встановленими біржою правилами. Органами управління товарною біржою є: загальні збори її членів, біржовий комітет (рада біржі), виконавча дирекція. Контрольний орган – контрольно-ревізійна комісія. Функціональна структура біржі включає спеціальні підрозділи: розрахункову палату, біржовий арбітраж, котувальну комісію та інші підрозділи, необхідні для її діяльності. Товарна біржа працює за принципами публічного проведення торгів, рівноправності їх учасників та застосування вільних (ринкових) цін. Біржова торгівля провадиться за спеціальними правилами, які встановлюються відповідно до чинного законодавства та є основним документом, що регламентує порядок

здійснення біржових операцій, вирішення спорів з цих питань. Ці правила затверджуються загальними зборами членів товарної біржі або уповноваженим ними органом. У біржових торгах безпосередньо беруть участь члени біржі або біржові брокери – фізичні особи, котрі зареєстровані на біржі

ТОВАРНА ГРУПА - група однорідних товарів за гармонізованою системою опису та кодування товарів.

ТОВАРНИЙ ЗНАК - словесне, образотворче, об'ємне або інше умовне позначення товару (групи товарів), що використовується для відміни від інших однорідних товарів інших виробників.

ТОВАРНИЙ КРЕДИТ – товари, які передаються резидентом або нерезидентом у власність юридичним чи фізичним особам на умовах угоди, що передбачає відстрочення кінцевого розрахунку на визначений строк та під процент.

ТОВАРНИЙ СКЛАД – організація, яка зберігає товар та надає послуги, пов'язані зі зберіганням, на засадах підприємницької діяльності. Товарний склад є складом загального користування, якщо відповідно до закону, інших нормативно-правових актів або дозволу (ліцензії) він зобов'язаний приймати на зберігання товари від будь-якої особи (ч.1,2 ст.956 ЦК).

ТОВАРООБМІННА (БАРТЕРНА) ОПЕРАЦІЯ – це один з видів експортно-імпортних операцій, оформлених бартерним договором або договором із змішаною формою оплати, яким часткова оплата експортних (імпортних) поставок передбачена в натуральній формі між суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності України та іноземним суб'єктом господарської діяльності, що передбачає збалансований за вартістю обмін товарами, роботами, послугами у будь-якому поєднанні, не опосередкований рухом коштів у готівковій або безготівковій формі.

ТОВАРОРОЗПОРЯДЧІ ЦІННІ ПАПЕРИ – цінні папери, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах.

ТОПОГРАФІЯ ІНТЕГРАЛЬНОЇ МІКРОСХЕМИ – зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними.

ТОРГИ (ТЕНДЕР) – здійснення конкурентного відбору учасників з метою визначення переможця торгів (тендера) згідно з процедурами (крім процедури закупівлі в одного учасника), встановленими законодавством.

ТОРГІВЛЯ – будь-які операції, що здійснюються за договорами купівлі-продажу, міни, поставки та іншими цивільно-правовими договорами, які передбачають передачу прав власності на товари.

ТОРГІВЛЯ ВЕКСЕЛЯМИ - здійснення банком цивільно-правових угод з векселями, які передбачають внесення грошової компенсації проти їх поставки новому власнику на підставі договорів доручення чи комісії за рахунок клієнтів (брокерська діяльність) або від власного імені та за власний рахунок з метою перепродажу третім особам (дилерська діяльність).

ТОРГІВЛЯ У РОЗСТРОЧКУ – господарська операція, яка передбачає продаж резидентом або нерезидентом товарів фізичним чи юридичним особам на умовах розстрочення кінцевого розрахунку, на визначений строк та під процент.

ТОРГОВЕЛЬНА МАРКА – будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів (ч.1 ст.492 ЦК).

ТОРГОВЕЛЬНЕ ПРИМІЩЕННЯ – майновий комплекс, який займає окрему споруду (офісне приміщення) або який розміщено у спеціально призначеній та обладнаній для торгівлі споруді, де суб'єкт господарювання здійснює діяльність з реалізації товару.

ТОРГОВЕЛЬНЕ СУДНО – самохідна чи несамохідна плавуча споруда, що використовується: 1) для перевезення вантажів, пасажирів, багажу і пошти, для рибного чи іншого морського промислу, розвідки і добування корисних копалин, рятування людей і суден, що зазнають лиха на морі, буксирування інших суден та плавучих об'єктів, здійснення гідротехнічних робіт чи піднімання майна, що затонуло в морі; 2) для несення спеціальної державної служби (охорона промислів, санітарна і карантинна служби, захист моря від забруднення тощо); 3) для наукових, навчальних і культурних цілей; 4) для спорту; 5) для інших цілей.

ТОРГОВИЙ ПАТЕНТ – це державне свідоцтво, яке засвідчує право суб'єкта підприємницької діяльності чи його структурного (відокремленого) підрозділу займатися зазначеними у законі видами підприємницької діяльності. Торговий патент не засвідчує право суб'єкта підприємницької діяльності на інтелектуальну власність.

ТРАНЗИТ ВАНТАЖІВ – перевезення транспортними засобами транзиту транзитних вантажів під митним контролем через територію України між двома пунктами або в межах одного пункту пропуску через державний кордон України.

ТРАНЗИТНІ ПОСЛУГИ (РОБОТИ) – безпосередньо пов'язана з транзитом вантажів підприємницька діяльність учасників транзиту, що здійснюється в межах договорів (контрактів) перевезення, транспортного експедитування, доручення, агентських угод тощо.

ТРАНСЛЯЦІЯ (ТЕЛЕРАДІОТРАНСЛЯЦІЯ) – початкова передача, яка здійснюється наземними передавачами, за допомогою кабельного телебачення або супутниками будь-якого типу в кодованому або відкритому вигляді телевізійних чи радіопрограм, що приймаються населенням.

ТРАНСПОРТНЕ СТРАХУВАННЯ – узагальнене поняття під час страхування всіх видів транспортних ризиків. Транспортним страхуванням можуть бути охоплені як самі транспортні засоби (страхування каско), страхування вантажів (страхування карго), а також відповідальності перевізника перед третіми особами, у тому числі й пасажирями.

ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ ЗАГАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ – транспортний засіб, не обладнаний спеціальним устаткуванням і призначений для перевезення пасажирів або вантажів (автобус, легковий автомобіль, вантажний автомобіль, причіп, напівпричіп з бортовою платформою відкритого або закритого типу).

ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ – транспортний засіб, який призначений для перевезення певних категорій пасажирів чи вантажів (автобус для перевезення дітей, інвалідів, пасажирів певних професій, самоскид, цистерна, сідельний тягач, фургон, швидка медична допомога, автомобіль інкасації, ритуальний автомобіль тощо) та має спеціальне обладнання (таксі, броньований, обладнаний спеціальними світловими і звуковими сигнальними пристроями тощо).

ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ – транспортний засіб, призначений для виконання спеціальних робочих функцій (для аварійного ремонту, автокран, пожежний, автобетономішалка, вишка розвідувальна чи бурова на автомобілі, для транспортування сміття та інших відходів, технічна допомога, автомобіль прибиральний, автомобіль-майстерня, радіологічна майстерня, автомобіль для пересування телевізійних і звукових станцій тощо).

ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ – підприємницька діяльність із надання транспортно-експедиторських послуг з організації та забезпечення перевезень експортних, імпорتنих, транзитних або інших вантажів.

ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИТОРСЬКІ ПОСЛУГИ – послуги, пов’язані з підготовкою та відправленням вантажів, організацією та забезпеченням перевезень, контролем за проходженням і одержанням вантажів, проведенням взаєморозрахунків.

ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЇ – передача технології, що оформляється шляхом укладення двостороннього або багатостороннього договору між фізичними та/або юридичними особами, яким установлюються, змінюються або припиняються майнові права і обов’язки щодо технології та/або їх складових.

ТРАСАНТ – векселедавець переказного векселя.

ТРАСАТ - особа, яка зазначена як платник за переказним векселем.

ТРАСУВАННЯ - видача переказного векселя на трасата.

ТРАТТА - переказний вексель відносно трасата (акцептанта). Використовується як синонім переказного векселя.

ТУРИЗМ - тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування. Організаційними формами туризму є міжнародний і внутрішній туризм. До міжнародного туризму належать: в’їзний туризм— подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території, та виїзний туризм - подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни.

Внутрішнім туризмом є подорожі в межах території України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території. Залежно від категорій осіб, які і здійснюють туристичні подорожі (поїздки, відвідування), їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, чи інших ознак існують такі види туризму: дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку; для інвалідів; культурно-пізнавальний; лікувально-оздоровчий; спортивний; релігійний; екологічний (зелений); сільський; підводний; гірський; пригодницький; мисливський; автомобільний; самодіяльний тощо. За договором на туристичне обслуговування одна сторона (туроператор, турагент) за встановлену договором плату зобов'язується забезпечити надання за замовленням іншої сторони (туриста) комплексу туристичних послуг (туристичний продукт). До договору на туристичне обслуговування застосовуються загальні положення договору про надання послуг, якщо інше не передбачено законом та не суперечить суті зобов'язання. Договір на туристичне обслуговування укладається в письмовій (електронній) формі відповідно до закону. Договір на туристичне обслуговування може укладатися шляхом видачі ваучера.

ТУРИСТ - особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін.

ТУРИСТИЧНИЙ ПРОДУКТ - попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо). Супутні туристичні послуги та товари – послуги та товари, призначені для задоволення потреб споживачів, надання та виробництво яких несуттєво скоротиться без їх реалізації туристам. Характерні туристичні послуги та товари - послуги та товари, призначені для задоволення потреб споживачів, надання та виробництво яких суттєво скоротиться без їх реалізації туристам. Просування туристичного продукту - комплекс заходів, спрямованих на створення та підготовку до реалізації туристичного продукту чи туристичних послуг (організація рекламно-ознайомлювальних подорожей, участь у спеціалізованих виставках, ярмарках, видання каталогів, буклетів тощо).

ТУРИСТИЧНІ АГЕНТИ - юридичні особи, створені згідно із законодавством України, а також фізичні особи суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють посередницьку діяльність з реалізації туристичного продукту туроператорів та туристичних послуг інших суб'єктів туристичної діяльності, а також посередницьку діяльність щодо реалізації характерних та супутніх послуг і які в установленому порядку отримали ліцензію на турагентську діяльність.

ТУРИСТИЧНІ ОПЕРАТОРИ - юридичні особи, створені згідно із законодавством України, для яких виключною діяльністю є організація та забезпечення створення туристичного продукту, реалізація та надання туристичних послуг, а також посередницька діяльність із надання характерних та супутніх послуг і які в установленому порядку отримали ліцензію на туроператорську діяльність.

ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ - запропоновані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності. Напрями освоєння і розвитку туристичних ресурсів України визначаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування відповідно до програм розвитку туризму. Класифікація та оцінка туристичних ресурсів України, режим їх охорони, порядок використання з обліком гранично припустимих навантажень на об'єкти культурної спадщини та довкілля, порядок збереження цілісності туристичних ресурсів України, заходи для їх відновлення визначаються відповідно до закону. Унікальні туристичні ресурси можуть знаходитися на особливому режимі охорони, що обмежує доступ до них. Обмеження доступу до туристичних ресурсів визначається їх реальною пропускнуою спроможністю, рівнем припустимого антропогенного навантаження, сезонними та іншими умовами.

У

УГОДА ПРО НАМІРИ - угода, в якій фіксується бажання сторін в майбутньому вступити в договірні правовідносини. Проте сама угода про наміри не породжує будь-яких прав та обов'язків, якщо в ній не прописане інше.

УГОДА ПРО РОЗПОДІЛ ПРОДУКЦІЇ – цивільно-правовий договір, відповідно до якого держава (або уповноважений нею орган) надає інвестору на оплатній основі і на визначений строк виключне право на пошук, розвідку та видобування корисних копалин на певній ділянці надр, а інвестор зобов'язується провести вказані роботи за свій рахунок і на свій ризик з наступною компенсацією витрат і отриманням плати у вигляді частини прибуткової продукції.

УГОДА УПРАВИТЕЛЯ ІЗ ЗАБУДОВНИКОМ – угода, яка регулює взаємовідносини управителя із забудовником щодо організації спорудження об'єктів будівництва з використанням отриманих в управлінні управителем коштів та подальшої передачі забудовником об'єктів інвестування установникам управління.

УГОДИ З ГАРАНТІЄЮ – біржові угоди, за якими один контрагент виплачує другому в момент їх укладення наперед визначену суму, що гарантує виконання ним своїх обов'язків. Якщо суму, що гарантує угоду, вносить покупець, вона оформляється як “угода з гарантією на покупку”, а якщо цю суму вносить продавець, – як “угода з гарантією на продаж”.

УГОДИ З КРЕДИТОМ – це біржові угоди, за якими товар набувається брокером (брокерською конторою) за рахунок банківського кредиту з наступною реалізацією його в порядку біржового торгу.

УГОДИ З ПРЕМІЄЮ – це біржові угоди, за якими сторони наперед обумовлюють доплату до купівельної ціни або знижки з продажної ціни.

УДАВАНИЙ ПРАВочИН – правочин, який вчинено сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили (ч.1 ст. 235 ЦК).

УМИСЕЛ – усвідомлення особою суспільної небезпеки своєї поведінки, передбачення негативних її наслідків, бажання такої

поведінки або небажання, але свідоме її допущення. В основу цієї характеристики умислу покладено різницю між його видами - прямим і евентуальним. Цивільне законодавство не поділяє умисел на види, оскільки не має такої потреби.

УМОВИ ЛІЦЕНЗІЇ – визначені ліцензією на мовлення та додатками до ліцензії організаційні, технологічні та змістовні характеристики мовлення, а також організаційно-технічні, фінансові, інвестиційні зобов'язання організації-ліцензіата.

УМОВИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ. Цивільно-правова відповідальність настає за наявності таких умов: протиправної поведінки (дії чи бездіяльності) особи; шкідливого результату такої поведінки (шкоди); причинного зв'язку між протиправною поведінкою і шкодою; вини особи, яка заподіяла шкоду.

УМОВНІ ПРАВОЧИНИ – правочини, за якими виникнення прав і обов'язків перебуває в залежності від можливого настання чи ненастання тих чи інших обставин природного, комерційного та іншого характеру. Умовні правочини можуть укладатися під відкладальною умовою, настання якої призводить до вступу в дію умов правочину, та під скасувальною умовою, настання якої припиняє настання обумовлених сторонами правових наслідків.

УНІВЕРСАЛЬНА ПРОГРАМНА ПОСЛУГА – обов'язкове забезпечення абонентам можливості перегляду пакета програм у складі програм телерадіоорганізацій, які відповідно до ліцензій здійснюють наземне ефірне мовлення на території розташування відповідної багатоканальної телемережі, за винятком випадків застосування абонентами індивідуальних приймальних приладів або систем.

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ СПАДКОВОГО ПРАВОНАСТУПНИЦТВА – полягає у тому, що акт прийняття спадщини поширюється на всю спадщину, незалежно від того, в кого вона перебуває, і що певні її об'єкти невідомі спадкоємцю в момент прийняття спадщини. Крім того універсальність виявляється і в тому, що до спадкоємця переходять не лише права, а й обов'язки. Причому, неприпустимо прийняття спадщини частково, за умовою або з певними застереженнями.

УПОВНОВАЖЕНИЙ ОРГАН – центральний орган виконавчої влади у справах нагляду за страховою діяльністю (нині – Міністерство фінансів України). Має управління та представництва в обласних центрах. Основними функціями уповноваженого органу є ведення єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків) та реєстру страхових брокерів, видача ліцензій страховикам на здійснення страхової діяльності та відповідних свідоцтв страховим брокерам, проведення перевірок страховиків і брокерів на предмет дотримання страхового законодавства, здійснення контролю за платоспроможністю страховиків відповідно до взятих зобов'язань, забезпечення дослідницько-методологічної роботи з питань страхування, встановлення правил формування, обліку і розміщення страхових резервів та показників звітності, участь у міжнародному співробітництві у сфері страхування та ін.

УПРАВИТЕЛЬ – фінансова установа, яка діє від свого імені, здійснюючи управління іпотечними активами в інтересах установника управління іпотечними активами.

УПРАВЛІННЯ ІПОТЕЧНИМИ АКТИВАМИ – цивільно-правові відносини під час здійснення юридичних і фактичних дій щодо розпорядження платежами за іпотечними активами від свого імені, за рахунок та в інтересах установників управління майном.

УПУЩЕНА ВИГОДА – дохід або прибуток, який міг би одержати суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності в разі здійснення зовнішньоекономічної операції і який він не одержав внаслідок дії обставин, що не залежать від нього, якщо розмір його передбачуваного доходу або прибутку можна обґрунтувати.

УСТАНОВНИК – власник іпотечних активів, які він передає в управління управителю.

УСТАНОВА – організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна (ч.3 ст.83 ЦК).

УСТАНОВЧИЙ АКТ - установчий документ, необхідний для створення установ, в якому вказується мета її діяльності, визначаються майно, яке передається установі, необхідне для досягнення цієї мети, структура управління установою.

УСТАНОВЧИЙ ДОКУМЕНТ ТОВАРИСТВА – затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, якщо інше не встановлено законом. Товариство, створене однією особою, діє на підставі статуту, затвердженого цією особою (ч.2 ст.87 ЦК).

УЧАСНИК ПРОЦЕДУРИ ЗАКУПІВЛІ – фізична чи юридична особа (резидент або нерезидент), що підтвердила намір взяти участь у процедурі закупівлі та подає чи подала тендерну пропозицію.

УЧАСНИКИ ФОНДОВОГО РИНКУ – емітенти, інвестори, саморегульвні організації та професійні учасники фондового ринку.

Ф

ФАКУЛЬТАТИВНЕ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ – метод перестраховання, при якому страховик не несе ніякої відповідальності перед перестраховиком за передання ризиків у перестраховання. Питання про те, чи передавати ризик у перестраховання і в якому обсязі, вирішує цедент. У свою чергу, перестраховик не має обов'язків перед страховиком щодо прийняття ризиків на свою відповідальність. Головний недолік факультативного перестраховання – відсутність у страховика впевненості в розміщенні ризику в перестраховання, великі витрати часу на оформлення факультативного перестраховання.

ФАЛЬСИФІКОВАНА ПРОДУКЦІЯ – продукція, виготовлена з порушенням технології або неправомірним використанням знака для товарів та послуг, чи копіюванням форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само неправомірним відтворенням товару іншої особи.

ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО – це форма підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону.

ФІДУЦІАРНИЙ ПРАВочИН - правочин, що має довірчий характер. Його особливістю є те, що зміна характеру правовідносин сторін, втрата довіри між контрагентами можуть стати підставою припинення правовідносин в односторонньому порядку.

ФІЗИЧНА ОСОБА – людина як учасник цивільних відносин (ч.1 ст.24 ЦК).

ФІЗИЧНА ОСОБА - ПІДПРИЄМЕЦЬ. Відповідно до ст. 50 ЦК фізична особа з повною цивільною дієздатністю має право на здійснення не забороненої законом підприємницької діяльності. Обмеження права фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності може встановлюватись лише Конституцією України та законом. До підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин (ст. 51 ЦК).

Фізична особа-підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення. Фізична особа-підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй під час поділу цього майна. Згідно з нормами гл. 8 СК вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Об'єктом права спільної сумісної власності є заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя і внесені до сімейного бюджету або внесені на його особистий рахунок у банківську (кредитну) установу. Речі для професійних занять (музичні інструменти, оргтехніка, лікарське обладнання тощо), придбані за час шлюбу для одного з подружжя, є також об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Якщо майно дружини, чоловіка за час шлюбу істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, воно у разі спору також може бути визнане за рішенням суду об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. При цьому, згідно зі ст. 57 СК, особистою приватною власністю дружини, чоловіка є: майно, набуте нею (ним) до шлюбу; майно, набуте нею (ним) за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування; майно, набуте нею (ним) за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто. Особистою приватною власністю дружини та чоловіка є речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть тоді, коли вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя. Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є премії, нагороди, які вона, він одержали за особисті заслуги. Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є кошти, одержані як відшкодування за втрату (пошкодження) речі, яка їй, йому належала, а також як відшкодування завданої їй, йому моральної шкоди. Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є страхові суми, одержані нею, ним за обов'язковим або добровільним особистим страхуванням. Якщо у придбання майна вкладені крім спільних коштів і кошти, що належали одному з подружжя, то частка у цьому майні, відповідно до розміру внеску, є його особистою приватною власністю. Якщо річ, що належить одному з подружжя, плодоносить, дає приплід або дохід (дивіденди), він є власником цих плодів, приплоду або доходу (дивідендів). Фізична особа, яка неспроможна задовольнити вимоги кредиторів, пов'язані із здійсненням нею підприємницької діяльності, може бути визнана банкрутом у порядку, встановленому законодавством. ЦК

врегульовано питання щодо управління майном, що використовується у підприємницькій діяльності, у разі визнання фізичної особи-підприємця безвісно відсутньою, недієздатною чи її цивільна дієздатність обмежена або якщо власником майна, що використовувалося у підприємницькій діяльності, стала неповнолітня чи малолітня особа, що є певною новелою в українському цивільному законодавстві. Відповідно до ст. 54 ЦК у згаданих випадках орган опіки та піклування може призначити управителя майна, з яким укладається договір про управління цим майном, у якому визначаються права та обов'язки управителя. Під час здійснення повноважень щодо управління майном управитель діє від свого імені в інтересах особи, яка є власником майна. Орган опіки та піклування здійснює контроль за діяльністю управителя майном відповідно до правил про контроль за діяльністю опікуна і піклувальника. Договір про управління майном припиняється, якщо відпали обставини, на підставі яких він був укладений.

ФІКТИВНИЙ ПРАВОЧИН – правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином. Фіктивний правочин визнається судом недійсним (ч.1,2 ст.234 ЦК).

ФІЛІЯ – відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій (ч.1 ст.95 ЦК).

ФІЛІЯ СТРАХОВИКА – відокремлений підрозділ страховика, який не є юридичною особою, може мати власну назву, яка повинна використовуватися згідно з Положенням про філію, має відокремлений баланс та здійснює страхову діяльність з видів, на які страховик одержав ліцензії і право на проведення яких було надане філії загальними зборами учасників страховика.

ФІНАНСОВИЙ КРЕДИТ – кошти, які надаються банком-резидентом або нерезидентом, кваліфікованим як банківська установа, згідно із законодавством країни перебування нерезидента, або резидентами і нерезидентами, які мають статус небанківських фінансових установ, згідно з відповідним законодавством у позику юридичній або фізичній особі на визначений строк, для цільового використання та під процент.

ФІНАНСОВИЙ ЛІЗИНГ – це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу.

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ – цінні папери, строкові контракти (ф'ючерси), інструменти грошового обігу, відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти на обмін (на певну дату в майбутньому) в разі залежності ціни від відсоткової ставки, валютного курсу чи фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що дають право на купівлю або продаж будь-якого із зазначених фінансових інструментів, у тому числі тих, що передбачають грошову форму оплати (курсіві та відсоткові опціони).

ФІРМОВЕ НАЙМЕНУВАННЯ (ФІРМА) - назва підприємницького товариства. Право на фірму є особистим немайновим правом і має абсолютний характер.

ФОНД - некомерційна організація, що не має членства і заснована для досягнення суспільно корисних цілей шляхом використання майна, переданого в її власність установниками.

ФОНД СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ – Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.

ФОНДОВА БІРЖА – постійно діючий організований ринок цінних паперів, на якому відбувається купівля-продаж біржових товарів (облігацій, акцій, векселів тощо) та укладаються угоди. Біржові товари мають пройти лістинг, тобто процедуру допуску на фондову біржу. Особи (брокери, маклери, джобери та ін.) або фірми (маклерські контори) виконують функції біржових посередників. Це професіонали, котрі працюють з цінними паперами, володіють інформацією щодо угод, які укладаються, курсу акцій тощо. Торгівля біржовими товарами здійснюється у певні дні (в конкретно визначені години) і за певними правилами (встановлюються самою біржею, спеціальні біржові органи стежать за їх дотриманням). На біржі відбувається ціноутворення на цінні папери (котування). Курси цінних паперів можуть зазнавати різних коливань залежно від співвідношення попиту і пропозиції. Як правило, в структурі фондової біржі є спеціальні органи (від 8 до 40 комітетів або комісій), що здійснюють біржову торгівлю: біржова котувальна комісія, розрахункова комісія або палата, арбітражна комісія тощо. Фондова біржа – класичний інструмент вторинного фондового ринку. Вона є організацією з ринковим механізмом саморегулювання. Для України

характерні певні особливості у створенні фондової біржі: форма акціонерного товариства; наявність не менше двадцяти засновників – торговців цінними паперами; статус фондової біржі надається після реєстрації у КМУ. В Україні діють три фондові біржі: Українська, Київська міжнародна та Донецька. Особливістю Української фондової біржі є те, що вона виступає інструментом первинного ринку цінних паперів.

ФОНДОВИЙ РИНОК (РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ) – сукупність учасників фондового ринку та провідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів).

ФОНОГРАМА – звукозапис на відповідному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких звуків, крім звуків у формі запису, що входить до аудіовізуального твору. Фонограма є вихідним матеріалом для виготовлення її примірників (копій).

ФОРВАРДНИЙ КОНТРАКТ – стандартний документ, який засвідчує зобов'язання особи придбати (продати) цінні папери, товари або кошти у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін такого продажу під час укладення такого форвардного контракту.

ФОРМА ПРАВОЧИНУ – правочин може вчинятися усно або в письмовій формі. Правочин, для якого законом не встановлена обов'язкова письмова форма, вважається вчиненим, якщо поведінка сторін засвідчує їхню волю до настання відповідних правових наслідків. У випадках, встановлених договором або законом, воля сторони до вчинення правочину може виражатися її мовчанням. У випадках, встановлених законом або домовленістю сторін правочин, який вчинений у письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню. Законом встановлені випадки, коли правочин підлягає державній реєстрації.

ФОРМИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ. У формі цивільно-правової відповідальності виражаються ті додаткові обтяження, що покладаються на правопорушника. Відповідальність може наступати у формі відшкодування шкоди, сплати неустойки, втрати завдатку, конфіскації та ін. Особливе місце серед форм цивільно-правової відповідальності посідає відшкодування шкоди, тому що найбільш суттєвим і розповсюдженим порушенням прав є заподіяння збитків. Ця форма відповідальності застосовується завжди,

якщо законом чи договором не передбачено інше, водночас як інші форми застосовуються тільки у випадках, коли це прямо передбачено законом чи договором для конкретного правопорушення.

ФОРМИ СТРАХУВАННЯ – страхування може бути обов'язковим і добровільним. Обов'язкове страхування запроваджується або скасовується законами України. Нині існує 33 види обов'язкового страхування. Із загального обсягу страхування понад 3/4 становить добровільне страхування. Воно здійснюється на підставі договору між страховиком і страхувальником. Умови і порядок проведення добровільного страхування визначаються правилами страхування, що опрацьовуються страховиком і реєструються в Уповноваженому органі.

ФОРС-МАЖОР – 1) події, надзвичайні ситуації, які не можуть бути передбачені, попереджені або усунені якими-небудь заходами; 2) обумовлені правилами страхування надзвичайні обставини, на випадок яких страховик звільняється від виконання зобов'язань за договором страхування. Більшість страховиків відносять сюди випадки, що зумовлені воєнними діями, ембарго, міжнародними санкціями, валютними обмеженнями, страйками, запровадженням надзвичайного стану, радіоактивними викидами, дії держави, які унеможливають виконання сторонами страхового договору своїх зобов'язань.

ФРАНЧАЙЗИНГ – цивільно-правовий договір, за яким іноземна фізична чи юридична особа надає іншому суб'єктові підприємницької діяльності право використовувати відомі технології, торгову марку, комерційну інформацію, фірмове найменування, управлінські послуги тощо. Тобто, договір франчайзингу передбачає використання комплексу виключних прав, ділової репутації і комерційного досвіду.

ФРАНШИЗА – передбачена договором частина збитків, що в разі настання страхової події не відшкодовується страховиком. Розрізняють умовну і безумовну франшизу. Умовна франшиза засвідчує право звільнення страховика від відповідальності за шкоду, якщо її розмір не перевищує розміру франшизи, і збиток підлягає відшкодуванню повністю, якщо його розмір перевищує франшизу. Безумовна франшиза свідчить, що відповідальність страховика визначається розміром збитку за мінусом франшизи.

ФРАХТ – плата власникові транспортного засобу за перевезення вантажів та пасажирів по будь-яких шляхах сполучення. Особливо

часто термін застосовується на морському і річковому транспорті. Інколи під фрахтом розуміють вантаж, включаючи витрати на його навантаження, розвантаження. Розмір фрахту визначається на підставі тарифів або обумовлюється в договорі.

ФУНКЦІЇ СТРАХУВАННЯ – прояв сутності страхування в дії. Страхування виконує такі функції: ризиковану, створення і використання страхових резервів, заощадження коштів, превентивну.

ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА – зумовлені предметом і забезпечувані законодавством цілі правової галузі, певні напрями цивільно-правового впливу на особисті немайнові та майнові відносини. Цивільному праву властиві такі функції: регулятивна, охоронна, компенсаційна та превентивна. Суть регулятивної функції полягає у тому, що нею охоплюються відносини, які виникають з актів правомірної, дозволеної і, як правило, соціально корисної діяльності суб'єктів цивільного права. Реалізація зазначеної функції здійснюється за рахунок позитивного регулювання відповідних правових відносин шляхом встановлення загальних правил, що створюють правові підстави для можливості здійснення відповідних дій, спрямованих на правомірне досягнення певних юридичних результатів. Суть охоронної функції вбачається у тому, що вона забезпечує юридичну можливість захисту порушених суб'єктивних майнових чи особистих прав і сприяє їх певній нормалізації. Компенсаційна функція полягає у заміні зазнаних кредитором майнових чи особистих втрат на певні майнові блага, передбачені законом, договором або визнані судом, з вимогами про стягнення яких звертається кредитор до боржника. Важливу роль відіграє також превентивна (виховна, попереджувально-виховна функція), що покликана стимулювати позитивні відносини і не допускати виникнення негативних відносин, які б призводили до порушення майнових та особистих немайнових прав.

ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ – основні напрями впливу на поведінку учасників цивільних відносин. Попереджувально-виховна функція відповідальності спрямована на попередження правопорушень. Міри цивільно-правової відповідальності стимулюють боржника (приватна превенція) та інших (загальна превенція) учасників цивільних відносин до належного виконання своїх зобов'язань. Репресивна функція означає покарання правопорушника, яке виражається у додаткових несприятливих зобов'язаннях, що забезпечуються примусовою силою держави. Компенсаційна функція проявляється у ліквідації несприятливих

наслідків у потерпілого (кредитора) за рахунок порушника (боржника). Сигналізаційна функція має велике значення для інших партнерів боржника, оскільки може служити сигналом про можливість недоліків у поведінці боржника, які можуть виявитися у нових правостосунках під час заподіяння правопорушення.

Ф'ЮЧЕРСНИЙ КОНТРАКТ – стандартний документ, який засвідчує зобов'язання придбати (продати) цінні папери, товари або кошти у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін на момент виконання зобов'язань сторонами контракту.

Х

ХАРАКТЕРНІ ТУРИСТИЧНІ ПОСЛУГИ ТА ТОВАРИ – послуги та товари, призначені для задоволення потреб споживачів, надання та виробництво яких суттєво скоротиться без їх реалізації туристам.

ХОЛДИНГОВА КОМПАНІЯ – суб'єкт господарювання, що володіє контрольним пакетом акцій дочірнього підприємства (підприємств). Між холдинговою компанією та її дочірніми підприємствами встановлюються відносини контролю-підпорядкування. Якщо з вини контролюючого підприємства дочірнім підприємством було укладено (здійснено) не вигідні для нього угоди або операції, то контролююче підприємство повинно компенсувати завдані дочірньому підприємству збитки. Якщо дочірнє підприємство з вини контролюючого підприємства опиниться у стані неплатоспроможності і буде визнано банкрутом, то субсидіарну відповідальність перед кредиторами дочірнього підприємства нестиме контролююче підприємство.

ХОЛДИНГОВА КОМПАНІЯ (ДЕРЖАВНА) – холдингова компанія, утворена у формі відкритого акціонерного товариства, не менш як 100 відсотків акцій якого належить державі.

ХОЛДИНГОВИЙ КОРПОРАТИВНИЙ ПАКЕТ АКЦІЙ (ЧАСТОК, ПАЇВ) – пакет акцій (часток, паїв) корпоративного підприємства, який перевищує 50 відсотків чи становить величину, яка забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства.

Ц

ЦЕДЕНТ (ПЕРЕСТРАХУВАЛЬНИК) – страховик, що передає за плату частину прийнятого за договором зі страхувальником ризику на перестраховання іншому страховикові або професійному перестраховикові.

ЦЕСІОНАРІЙ - особа, що приймає право вимоги і стає новим кредитором.

ЦЕСІЯ - згода між кредитором по зобов'язанню, з одного боку, та третьою особою, з іншого боку, про передачу належного кредиторіві права.

ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ – є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання (ст. 30 ЦК). Зміст дієздатності містить у собі такі складові частини: здатність особи своїми діями набувати цивільні права та створювати для себе цивільні обов'язки; здатність самостійно здійснювати цивільні права та виконувати обов'язки; здатність нести відповідальність за цивільні правопорушення. Цивільне законодавство розрізняє декілька різновидів дієздатності залежно від віку особи та її психічного стану, оскільки під час здійснення цивільних прав та обов'язків особа повинна розуміти значення та можливі наслідки своїх дій. Цивільну дієздатність має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. Дієздатність є невідчужуваною від особи, її обсяг установлюється ЦК і може бути обмежений виключно у випадках і в порядку, встановлених законом. Примусове обмеження дієздатності можливе лише за рішенням суду у випадках, встановлених законом. ЦК визначає такі різновиди дієздатності: 1) часткова цивільна дієздатність фізичної особи, яка не досягла 14 років (малолітніх); 2) неповна цивільна дієздатність фізичної особи у віці від 14 до 18 років (неповнолітніх); 3) повна цивільна дієздатність. Передбачено також визнання особи недієздатною та обмежено дієздатною за рішенням суду і на підставах, визначених законом.

ЦИВІЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО – це форма вираження цивільного права як галузі права. Сукупність цивільно-правових актів утворює цивільне законодавство. Цивільне законодавство має свою структуру, елементами якої є - закони, а також підзаконні нормативно-правові

акти. Основу цивільного законодавства України становить Конституція 1996 року, яка має найвищу юридичну силу. Після Конституції вищу юридичну силу мають закони. Закон – це нормативно-правовий акт, що приймається ВРУ. Основним актом цивільного законодавства України є ЦК України, затверджений ВРУ 16 січня 2003 року, що вступає в дію з 1 січня 2004 року. Він є єдиним кодифікованим актом цивільного законодавства. ЦК України складається з 6 книг, 90 глав, 1308 статей. Він побудований за пандектною системою, відповідно до якої норми, які можуть бути застосовані під час регулювання будь-яких суспільних відносин, що становлять предмет цивільного права, подано окремою книгою під назвою “Загальні положення”. Цивільно-правові інститути особливої частини цивільного права подано у 5-ти книгах: “Особисті немайнові права фізичної особи”, “Право власності та інші речові права”, “Право інтелектуальної власності”, “Зобов’язальне право” та “Спадкове право”. Актами цивільного законодавства є також інші кодекси і закони України, що видаються відповідно до Конституції та ЦК України. Вперше ст. 4 ЦК закріпила, що у разі подання до ВРУ проекту закону, який регулює цивільні відносини інакше, ніж цей Кодекс, суб’єкт законодавчої ініціативи зобов’язаний одночасно подати проект закону про внесення змін до ЦК. Поданий законопроект розглядається ВРУ одночасно з відповідним проектом закону про внесення змін до ЦК. Відповідно до ст. 10 ЦК міжнародний договір, що регулює цивільні відносини, згода на обов’язковість якого надана ВРУ, є частиною національного цивільного законодавства України. Якщо у чинному міжнародному договорі України, згода на обов’язковість якого надана ВРУ, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені актами цивільного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору. Елементами структури цивільного законодавства, як уже відзначалося, є також підзаконні акти, серед яких, перш за все, слід назвати укази Президента України. Відповідно до ч. 3 ст. 106 Конституції Президент України на основі та на виконання Конституції та законів України видає укази і розпорядження, які є обов’язковими до виконання на території України. Актами цивільного законодавства є постанови КМУ, який згідно зі ст. 117 Конституції у межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, що є обов’язковими до виконання. КМУ приймає значну кількість постанов і розпоряджень з широкого кола питань, пов’язаних з регулюванням майнових та особистих немайнових відносин, учасниками яких можуть бути як юридичні, так і фізичні особи. Серед підзаконних актів провідне місце належить відомчим нормативним актам, тобто нормативно-правовим актам міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Під законними слід визнати і нормативно-правові акти ВР АРК та рішення Ради міністрів АРК, оскільки вони згідно зі ст. 135 Конституції не можуть суперечити Конституції та приймаються відповідно до Конституції, законів України, актів Президента України і КМУ та на їх виконання. Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади України можуть видавати акти, що регулюють цивільні відносини, лише у випадках і в межах, встановлених законом (ч. 5 ст. 4 ЦК). Цивільне законодавство має два рівні: закони та підзаконні акти. Підзаконні акти, у свою чергу, теж мають декілька рівнів. Саме через це постає питання про визначення ядра цивільного законодавства, і таким ядром є ЦК України.

ЦИВІЛЬНА ПРАВОЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ – це здатність фізичної особи мати цивільні права та обов’язки.

ЦИВІЛЬНА ПРАВОЗДАТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ. Юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов’язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині. Цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення. Юридична особа набуває цивільних прав та обов’язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону. Порядок створення органів юридичної особи встановлюється установчими документами та законом.

ЦИВІЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО – це форма вираження цивільного права як галузі права. Сукупність цивільно-правових актів утворює цивільне законодавство.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО – це сукупність цивільно-правових норм, закріплених у Цивільному кодексі України, інших законодавчих та нормативно-правових актах, які регулюють на засадах юридичної рівності, диспозитивності майнові відносини товарно-грошового характеру, а також особисті немайнові відносини (як пов’язані, так і не пов’язані з майновими) за участю суб’єктів (фізичних і юридичних осіб, держави, територіальних громад), які мають самостійний організаційно-майновий статус, діють вільно і на власний розсуд здійснюють свої права, вступають у правовідносини, а також несуть цивільно-правову відповідальність за винну протиправну поведінку перед потерпілим (боржником) за допущене порушення.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – правовідношення, що виражаються у вигляді несприятливих наслідків майнового і немайнового характеру у боржника, які забезпечуються державним примусом і тягнуть за собою засудження правопорушення і його суб'єкта. Відшкодування збитків, сплата неустойки і втрата завдатку є додатковими до основного обов'язку, тому що основний обов'язок боржника полягає у передачі майна, виконанні робіт, наданні послуг тощо і він виконується на еквівалентній та сплатній засадах. Сплачуючи неустойку, втрачаючи завдаток або відшкодовуючи кредиторіві заподіяні збитки, боржник не отримує від нього жодної компенсації, отже, на боржника покладаються не вигідні майнові наслідки порушення зобов'язання. Деякі автори вважають цивільно-правову відповідальність санкцією за правопорушення, що тягне для порушника негативні наслідки у вигляді позбавлення суб'єктивних цивільних прав або покладення на нього нових чи додаткових цивільно-правових обов'язків. З одного боку, санкція, яка проявляється у цивільно-правовій відповідальності, є мірою відповідальності за правопорушення, з іншого, – цивільно-правова відповідальність є фактично різновидом санкції. Як санкції міри відповідальності можуть бути поділені на конфіскаційні, стимулюючі (штрафні), компенсаційні. Суть і цільова спрямованість кожного з різновидів відображаються в їх назві, а також обумовлюють зміст функціональної спрямованості цивільно-правової відповідальності. Конфіскаційні санкції – це санкції, що пов'язані з безоплатним вилученням у дохід держави майна (напр., до особи може бути застосовано позбавлення права власності на майно за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення (конфіскація) у випадках, встановлених законом (ст. 354 ЦК). Штрафні санкції - це ті, які застосовуються до правопорушника незалежно від майнової шкоди, якої зазнала потерпіла сторона внаслідок правопорушення (напр., відповідно до ст. 549 ЦК штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання). Від конфіскаційних штрафні санкції відрізняються тим, що перші стягуються з правопорушника в дохід держави, другі – на користь потерпілої сторони. Суттєвою ознакою штрафних санкцій є те, що вони застосовуються незалежно від наявності збитків. Така незалежність також виражається у тому, що штрафні санкції застосовуються навіть у більшому розмірі, ніж самі збитки, якщо вони є, і взагалі незалежно від того, чи подано позов про збитки. Наприклад, за затримку у відправленні транспортного засобу, що перевозить пасажирів, або запізнення у прибутті такого транспортного засобу до пункту призначення перевізник сплачує пасажиріві штраф, а якщо поїздка пасажирів з пункту пересадки не відбулася внаслідок

запізнення транспортного засобу, який доставив його у цей пункт, перевізник зобов'язаний відшкодувати пасажирові завдані збитки (ст. 922 ЦК). Компенсаційні санкції — це ті, що призначені відшкодувати потерпілій стороні шкоду, заподіяну правопорушником. Як правило, такі санкції застосовуються у випадках невиконання або неналежного виконання зобов'язання із договору або заподіяння шкоди деліктом (напр., відшкодування майнової шкоди фізичній особі, яка потерпіла від злочину, ст. 1177 ЦК). Правовою підставою застосування до правопорушника цивільної відповідальності є норма права. Фактичною підставою для застосування міри цивільної відповідальності є скоєння цивільного правопорушення.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ – система активних заходів, що їх застосовують власник, компетентні державні чи інші органи, спрямована на усунення порушень права власності, покладення виконання обов'язку з відновлення порушеного права на порушника. Така система захисних заходів водночас є складовою частиною загальноправового механізму захисту права власності та інших цивільних прав.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ – правовідносини, в яких морально потерпіла сторона наділяється правом вимагати за судом спростування відомостей, які порочать її честь, гідність та ділову репутацію, а друга сторона, яка такі відомості поширила, зобов'язана дати спростування, якщо не доведе, що відомості відповідають дійсності.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ – це майнові та особисті немайнові відносини (врегульовані нормами сучасного цивільного права) між майново відокремленими, юридично рівними учасниками, що є носіями суб'єктивних цивільних прав та обов'язків, які виникають, змінюються, припиняються на підставі юридичних фактів і забезпечуються можливістю застосування заходів державного примусу.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОСТУПКИ - суспільно-небезпечні протиправні вчинки, що полягають в порушенні особами майнових і особистих немайнових прав інших осіб. Бувають договірними, що пов'язані з порушенням обов'язків сторін цивільних договорів, та позадоговірними, що пов'язані з невиконанням вимог цивільного законодавства.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ СТРОКИ – часова (темпоральна) форма руху цивільних правовідносин, форми існування і розвитку суб'єктивних прав та обов'язків, що становлять їх зміст.

ЦИТАТА – порівняно короткий уривок з літературного, наукового чи будь-якого іншого опублікованого твору, який використовується, з обов'язковим посиланням на його автора і джерела цитування, іншою особою у своєму творі з метою зробити зрозумілішими свої твердження або для посилання на погляди іншого автора в автентичному формулюванні.

ЦІЛЬОВА СУБСИДІЯ НА ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ – субсидія або фінансове спіяння, що надається державою для реалізації трансферу технологій. Величина субсидії і розподіл субсидій за термінами надання вносяться до фінансового плану здійснення трансферу технологій і затверджуються комісією з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів Кабінету Міністрів України.

ЦІЛЬОВІ ОБЛІГАЦІЇ – облігації, виконання зобов'язання за якими дозволяється товарами та/або послугами відповідно до вимог, встановлених умовами розміщення таких облігацій.

ЦІЛЬОВІ ОБЛІГАЦІЇ ВНУТРІШНІХ ДЕРЖАВНИХ ПОЗИК УКРАЇНИ – облігації внутрішніх державних позик, емісія яких є джерелом фінансування дефіциту державного бюджету в обсягах, передбачених на цю мить законом про Державний бюджет України на відповідний рік, та в межах граничного розміру державного боргу.

ЦІННІ ПАПЕРИ – документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі права, що випливають із цих документів, іншим особам.

Ч

ЧАРТЕР – вид договору морського та авіаперевезення. Документ, що засвідчує наявність і зміст договору фрахтування між перевізником і фрахтувальником. Залежно від того, який ступінь ризику бере на себе фрахтувальник, застосовується одна з трьох груп фрахтових угод, кожна з яких оформляється відповідною формою чартеру: рейсовий чартер фрахтування на час (тайм-чартер), димайз (бербоут)-чартер. Бербоут-чартер – договір фрахтування судна без екіпажу на умовах оренди. Витрати зі страхування несе судовласник.

ЧАС ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ – день смерті спадкодавця або день набрання рішенням суду про оголошення особи померлою законної сили. Реально відкриття нотаріального провадження щодо спадщини пов'язується із зверненням спадкоємців з заявою про відкриття спадщини та вжиття заходів до охорони спадкового майна.

ЧАСТИНА ПРЕДМЕТА ЗАКУПІВЛІ (ЛОТ) – визначена замовником (за обсягом, номенклатурою чи місцем поставки товару (виконання робіт, надання послуг) частина товарів, робіт чи послуг, на яку, в межах єдиної процедури закупівлі, учасникам дозволяється подавати тендерні пропозиції. Кількість тендерних пропозицій на кожен окрему частину предмета закупівлі не може бути меншою ніж три.

ЧАСТКИ ПОТЕЧНИХ АКТИВІВ – зобов'язання за окремими договорами про іпотечний кредит, які входять до консолідованого іпотечного боргу.

ЧАСТКОВА ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ фізичної особи, яка не досягла 14 років (малолітня особа) (ст. 31 ЦК). Часткова цивільна дієздатність фізичної особи характеризується тим, що за малолітньою особою визнається право здійснювати своїми діями не будь-які права і обов'язки, а лише ті, що прямо передбачені законом. Так, фізична особа, яка не досягла 14 років, має право самостійно вчиняти дрібні побутові правочини. Малолітня особа також може здійснювати особисті немайнові права на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності, зокрема набувати авторських прав на свої малюнки, вірші тощо. Малолітня особа не несе цивільно-правової відповідальності за завдану нею шкоду. Шкода, завдана малолітньою особою, відшкодовується її батьками (усиновлювачами) або опікуном чи іншою фізичною особою, яка на правових підставах здійснює виховання малолітньої особи, якщо вони не доведуть, що шкода не є наслідком

несумлінного здійснення або ухилення ними від здійснення виховання та нагляду за малолітньою особою. Якщо малолітня особа завдала шкоди під час перебування під наглядом навчального закладу, закладу охорони здоров'я чи іншого закладу, що зобов'язаний здійснювати нагляд за нею, а також під наглядом особи, яка здійснює нагляд за малолітньою особою на підставі договору, ці заклади та особа зобов'язані відшкодувати шкоду, якщо вони не доведуть, що шкоду було завдано не з їхньої вини. Якщо малолітня особа перебувала в закладі, який за законом здійснює щодо неї функції опікуна, цей заклад зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану нею, якщо не доведе, що шкоду було завдано не з його вини. Якщо малолітня особа завдала шкоди як з вини батьків (усиновлювачів) або опікуна, так і з вини закладів або особи, що зобов'язані здійснювати нагляд за нею, батьки (усиновлювачі), опікун, заклади та особи зобов'язані відшкодувати шкоду у частці, визначеній за домовленістю між ними або за рішенням суду. Обов'язок зазначених осіб відшкодувати шкоду, завдану малолітньою особою, не припиняється у разі досягнення нею повноліття. Після досягнення повноліття особа може бути зобов'язана судом частково або в повному обсязі відшкодувати шкоду, завдану нею у віці до 14 років життю або здоров'ю потерпілого, якщо вона має достатні для цього кошти, а зазначені особи є неплатоспроможними або померли.

ЧАСТКОВА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – відповідальність, яка застосовується під час скоєння правопорушення кількома особами. Наступає у всіх випадках, коли законом, іншим правовим актом або договором не передбачено інше. Правило про застосування часткової відповідальності є загальним правилом і впливає з часткового характеру договірних зобов'язань. Часткове зобов'язання має місце тоді, коли у ньому беруть участь кілька кредиторів або кілька боржників, і кожен із кредиторів має право вимагати виконання, а кожен із боржників повинен виконати зобов'язання у певній частці. Часткова відповідальність передбачає, що кожний з боржників несе перед кредитором відповідальність тільки у тій частці, яка припадає на нього відповідно до закону або договору. Частки кожного з боржників визнаються рівними, якщо законом або договором не визначений інший їх розмір. Зокрема, ст. 540 ЦК передбачено, що якщо у зобов'язанні беруть участь кілька боржників, кожний з них повинен виконати обов'язок у рівній частці, якщо інше не встановлено договором або актами цивільного законодавства.

ЧАСТОТА СТРАХОВИХ ВИПАДКІВ – показник, що є елементом збитковості страхової суми. Частота страхових випадків визначається відношенням кількості страхових випадків до кількості застрахованих об'єктів або договорів страхування в розрізі видів страхування.

ЧЕК - цінний папір, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження чекодавця банку сплатити утримувачу чека вказану в ньому суму.

ЧЕКОДАВЕЦЬ – підприємство або фізична особа, яка здійснює платіж за допомогою чека та підписує його.

ЧЕКОДЕРЖАТЕЛЬ – підприємство або фізична особа, яка є одержувачем коштів за чеком.

ЧЕСТЬ - об'єктивна оцінка особистості, що визначає відношення суспільства до особи, тобто соціальна оцінка моральних та інших якостей особистості.

ЧЛЕН КООПЕРАТИВУ – фізична або юридична особа, яка зробила вступний і пайовий внески в розмірах, визначених статутом кооперативу, визнає принципи і цілі кооперативу, дотримується вимог його статуту і користується правом ухвального голосу в кооперативі.

Ш

ШКОДА – зменшення або втрата (загибель) певного особистого чи майнового блага. Вона є неодмінною умовою цивільно-правової відповідальності у формі відшкодування збитків. Залежно від об'єкта провипорушення розрізняють майнову або немайнову (моральну) шкоду. Майною вважається шкода, яка має певну економічну цінність і виражається у грошах. Моральною є шкода, яка не має економічного змісту. Вона визначається як моральні або фізичні страждання, заподіяні внаслідок порушення особистих немайнових прав громадянина або організації чи їхніх майнових прав.

ШТРАФ – неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання (ч.2 ст.549 ЦК).

ШТУЧНІ СПОРУДИ – інженерні споруди, призначені для руху транспортних засобів і пішоходів через природні та інші перешкоди, а також сталого функціонування автомобільної дороги (мости, шляхопроводи, естакади, віадуки, тунелі, наземні та підземні пішохідні переходи, наплавні мости та паромні переправи, розв'язки доріг, підпірні стінки, галереї, уловлювальні з'їзди, снігозахисні споруди, протилавинні і протисельові споруди, тощо).

Ю

ЮРИДИЧНА ОСОБА – організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді (ч.1 ст.80 ЦК). Юридична особа може бути створена шляхом об'єднання осіб та (або) майна. Юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права. Виділом є перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб (ч.1 ст.109 ЦК). Перетворення юридичної особи - це зміна її організаційно-правової форми. Юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам – правонаступникам (злиття, приєднання, поділ, перетворення) або в результаті ліквідації. Юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до Єдиного державного реєстру запису про її припинення. Юридична особа є ліквідованою з дня внесення до Єдиного державного реєстру запису про її припинення.

ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ - система юридичних позначень понять, що використовується при викладенні нормативно-правових актів.

ЮРИДИЧНИЙ ОБ'ЄКТ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – певна поведінка зобов'язаної особи. Характерною рисою зобов'язання є те, що на перший план у зобов'язанні виступають позитивні дії боржника, а чисто негативна поведінка (утримання від вчинення певних дій), як правило, виступає лише доповненням або наслідком активної функції, яку виконує боржник. Крім того, якщо обидва суб'єкти водночас виступають як кредитор і боржник, то в такому зобов'язанні можна виділити два юридичні об'єкти – дії кожного учасника, які вчиняються ним під час виконання функцій боржника.

ЮРИДИЧНИЙ ОBOB'ЯЗОК - гарантована законом міра суспільно необхідної й доречної поведінки особи, об'єктивно обумовлена потребами існування і розвитку інших осіб, соціальних груп, суспільства, людства в цілому.

ЮРИДИЧНИЙ ФАКТ - обставини, з якими нормативно-правові акти пов'язують будь-які юридичні наслідки: виникнення, зміну або припинення цивільних правовідносин. Юридичні факти поділяються на дії - ті, що виникають за волею людини (укладення договору,

прийняття спадщини тощо), та події - обставини, що виникають поза волею людини (стихійне лихо, народження та смерть, людини тощо). Дії можуть бути правомірними та протиправними. Правомірні дії відповідають вимогам закону, а протиправні їм протирічать. Вчинення неправомірних дій тягне за собою застосування передбачених цивільним законодавством санкцій до правопорушника. За своїм юридичним значенням всі правомірні дії поділяються на юридичні поступки - такі правомірні дії, які породжують такі цивільно-правові наслідки незалежно від волі особи, що вчинила юридичний поступок, та юридичні акти - такі правомірні акти, які породжують відповідні юридичні наслідки лише тоді, коли вони вчинені із спеціальним наміром викликати ці наслідки. До юридичних актів відносяться адміністративні акти та правочини.

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ – конкретні життєві обставини, з якими норми цивільного законодавства пов'язують настання правових наслідків і перш за все виникнення, зміни і припинення цивільних правовідносин. Підставою цивільних правовідносин може бути одиничний юридичний факт. Так, для встановлення зобов'язання підряду, достатньо укласти договір між підрядником і замовником. Такі обставини називаються простими юридичними фактами. Однак, виникнення деяких цивільних правовідносин може бути зумовлено сукупністю юридичних фактів, що називається складним юридичним фактом або юридичним складом. Кожний з юридичних фактів, що входять до юридичного складу, може мати самостійне значення, але даний правовий наслідок може викликати тільки юридичний склад у цілому, увесь комплекс фактів.

СПИСОК СТАТЕЙ

А

АБСОЛЮТНІ ПРАВА	6	АВТОМОБІЛЬНИЙ ПЕРЕВІЗНИК.....	9
АБСТРАКТНІ ПРАВОЧИНИ.....	6	АВТОМОБІЛЬНИЙ ТРАНСПОРТ.....	9
АВАЛІСТ	6	АВТОМОБІЛЬНИЙ ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ.....	9
АВАЛЬ	6	АВТОПАВІЛЬЙОН.....	9
АВАЛЮВАННЯ ВЕКСЕЛІВ.....	6	АВТОР	9
АВАНС	7	АВТОРСЬКЕ ПРАВО.....	9
АВАРІЙНИЙ КОМІСАР	7	АВТОРСЬКИЙ ДОГОВІР.....	12
АВАРІЙНИЙ СЕРТИФІКАТ.....	7	АВТОСТАНЦІЯ.....	12
АВІАЦІЙНИЙ ПЕРСОНАЛ.....	7	АГЕНТСЬКИЙ ДОГОВІР.....	12
АВІЗУЮЧИЙ БАНК	7	АДВОКАТ.....	13
АВТОБУС	7	АДВОКАТУРА.....	14
АВТОБУСНИЙ МАРШРУТ.....	7	АКРЕДИТИВ.....	14
АВТОБУСНИЙ МАРШРУТ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ.....	8	АКТ ПРО НЕЩАСНИЙ ВИПАДОК	15
АВТОБУСНИЙ МАРШРУТ МІЖМІСЬКИЙ.....	8	АКТИ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ.....	15
АВТОБУСНИЙ МАРШРУТ МІЖНАРОДНИЙ.....	8	АКТИВИ	15
АВТОБУСНИЙ МАРШРУТ МІСЬКИЙ.....	8	АКТИВИ СТРАХОВИКА.....	15
АВТОБУСНИЙ МАРШРУТ НЕРЕГУЛЯРНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ.....	8	АКТУАРІЙ	16
АВТОБУСНИЙ МАРШРУТ ПРИМІСЬКИЙ.....	8	АКЦЕПТ	16
АВТОБУСНИЙ МАРШРУТ СПЕЦІАЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ.....	8	АКЦЕПТ ВЕКСЕЛЯ.....	16
АВТОВОКЗАЛ.....	8	АКЦЕПТ ТЕНДЕРНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ.....	16
АВТОМОБІЛЬ.....	8	АКЦЕПТАНТ ВЕКСЕЛЯ.....	16
АВТОМОБІЛЬ ВАНТАЖНИЙ... ..	8	АКЦЕПТУВАННЯ (АКЦЕПТАЦІЯ)	16
АВТОМОБІЛЬ ЛЕГКОВИЙ.....	8	АКЦЕСОРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	17
АВТОМОБІЛЬНА ДОРОГА.....	9	АКЦЕСОРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ... ..	17
		АКЦІОНЕР	17

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО.....	17	АРЕШТ МАЙНА.....	20
АКЦІЯ	18	АСОРТИМЕНТ	20
АЛОНЖ	18	АСОЦІАЦІЯ	20
АЛЬТЕРНАТИВНА ТЕНДЕРНА ПРОПОЗИЦІЯ.....	18	АУДИТ	20
АЛЬТЕРНАТИВНЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	18	АУДИТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	20
АНАЛОГІЯ ЗАКОНУ.....	18	АУДИТОРСЬКИЙ ВИСНОВОК.....	20
АНАЛОГІЯ ПРАВА.....	19	АУДІОВІЗУАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ.....	20
АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА СИСТЕМА.....	19	АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ (ЕЛЕКТРОННИЙ) ЗАСІБ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	21
АНДЕРРАЙТИНГ.....	19	АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ ТВІР.....	21
АНУЇТЕТ	19	АУТЕНТИЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ.....	21
АРБІТРАЖНИЙ КЕРУЮЧИЙ...19			

Б

БАГАТОКАНАЛЬНА ТЕЛЕМЕРЕЖА (ЕФІРНА АБО КАБЕЛЬНА)	22	БЕЗВІСНА ВІДСУТНІСТЬ.....	26
БАЛАНСОУТРИМУВАЧ.....	22	БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ.....	26
БАНК-ЕМІТЕНТ	22	БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ.....	27
БАНКІВСЬКА ТАЄМНИЦЯ.....	22	БЕЗДОГЛЯДНА ДОМАШНЯ ТВАРИНА	27
БАНКІВСЬКИЙ АВТОМАТ САМООБСЛУГОВУВАННЯ.....	22	БЕЗОБОРОТНИЙ ІНДОСАМЕНТ.....	27
БАНКІВСЬКИЙ ВКЛАД.....	23	БЕЗОПЛАТНЕ КОРИСТУВАННЯ МАЙНОМ.....	27
БАНКІВСЬКИЙ КРЕДИТ	23	БЕЗОПЛАТНІ ПРАВОЧИНИ.....	28
БАНКІВСЬКИЙ РАХУНОК.....	23	БЕЗПЕКА ПРОДУКЦІЇ.....	28
БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ З ВЕКСЕЛЯМИ.....	24	БЕЗПЕКА ТОВАРУ (РОБОТИ, ПОСЛУГИ).....	28
БАНКРУТСТВО.....	25	БЕЗПІДСТАВНО НАБУТЕ МАЙНО.....	28
БАРТЕР (ТОВАРНИЙ ОБМІН).....	25	БЕЗСПІРНЕ СТЯГНЕННЯ (БЕЗ- АКЦЕПТНЕ СПИСАННЯ КОШ- ТІВ)	29
БАРТЕРНА УГОДА.....	25		
БЕЗВІДКЛИЧНИЙ АКРЕДИТИВ.....	25		

БЕЗСТРОКОВИЙ ПРАВОЧИН.....	29
БЕЗТИТУЛЬНЕ (НЕЗАКОННЕ) ВОЛОДІННЯ.....	29
БЕЗХАЗЯЙНА РІЧ.....	29
БЕНЕФІЦІАРІЙ	29
БІЖЕНЕЦЬ.....	29
БІРЖОВА ОПЕРАЦІЯ.....	30
БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ.....	30
БЛАГОДІЙНИКИ.....	30
БЛАГОДІЙНИЦТВО	31
БЛАНКОВИЙ ІНДОСАМЕНТ...31	
БЛАНКОВИЙ КРЕДИТ.....	31

БОДМЕРЕЯ	31
БОНУС.....	31
БОНУС-МАЛУС.....	31
БОРГОВІ ЦІННІ ПАПЕРИ.....	32
БОРЖНИК.....	32
БРОКЕРИ.....	32
БРОКЕРСЬКА КОНТОРА.....	33
БУДИНКОВА РОЗПОДІЛЬНА МЕРЕЖА.....	34
БУДІВНИЦТВО.....	34
БУКВАЛЬНЕ ТЛУМАЧЕННЯ...34	
БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ.....	34

В

ВАЛЮТНА БІРЖА	35
ВАЛЮТНІ КОШТИ.....	35
ВАНТАЖНА АВТОМОБІЛЬНА СТАНЦІЯ.....	35
ВАНТАЖНИЙ ТЕРМІНАЛ (АВТОПОРТ).....	35
ВАНТАЖНІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ...36	
ВВЕДЕННЯ ПРОДУКЦІЇ В ОБІГ.....	36
ВЕКСЕЛЕДАВЕЦЬ	36
ВЕКСЕЛЕДЕРЖАТЕЛЬ.....	36
ВЕКСЕЛЬ	36
ВЕЛИКОВАГОВИЙ ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ.....	36
ВЕЛИКОГАБАРИТНИЙ ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ.....	36
ВЕНЧУРНИЙ ФОНД.....	36
ВЗАСМНЕ СТРАХУВАННЯ....36	
ВИГОДОНАБУВАЧ.....	37
ВИГОТОВЛЕННЯ (СТВОРЕННЯ) НОВОЇ РЕЧІ.....	37

ВИГОТОВЛЮВАЧ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	37
ВИДАВЕЦЬ.....	38
ВИДАВНИЦТВО.....	38
ВИДАВНИЧА ОРГАНІЗАЦІЯ....38	
ВИДАВНИЧА ПРОДУКЦІЯ.....	38
ВИДАВНИЧА СПРАВА.....	38
ВИДАННЯ.....	39
ВИДАЧА ВЕКСЕЛЯ.....	39
ВИДИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	40
ВИДІЛ.....	40
ВИЗНАЧЕНО – ДОМІЦИЛЬОВАНИЙ ВЕКСЕЛЬ.....	41
ВИКЛЮЧНІ ПРАВА.....	41
ВИКОНАВЕЦЬ	42
ВИКОНУЮЧИЙ БАНК.....	42
ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.....	42
ВИКУПНА СУМА.....	42

ВИНА СТРАХУВАЛЬНИКА.....	43	ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ПРАЦІВНИКОМ.....	52
ВИНА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ.....	43	ВІДТВОРЕННЯ.....	53
ВИНАХІД	44	ВІДСОТКОВІ ОБЛІГАЦІЇ.....	53
ВИПАДКОВІ УМОВИ ДОГОВОРУ.....	44	ВІДУМЕРЛІСТЬ СПАДЩИНИ.....	53
ВИПАДОК (КАЗУС).....	44	ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНА	54
ВИПУСК ЦІННИХ ПАПЕРІВ....	44	ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ.....	54
ВИРОБНИК	44	ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ	54
ВИРОБНИК РЕКЛАМИ.....	44	ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ВНАСЛІДОК КАЛІЦТВА ЧИ ІНШОГО УШКОДЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я АБО СМЕРТІ	57
ВИРОБНИЦТВО	45	ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ВНАСЛІДОК НЕДОЛІКІВ ТОВАРІВ, РОБІТ (ПОСЛУГ)	58
ВИРОБНИЧА МАРКА.....	45	ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ВНАСЛІДОК СМЕРТІ ПОТЕРПІЛОГО	60
ВИРОБНИЧИЙ КООПЕРАТИВ.....	45	ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЗДОРОВ'Ю ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ВНАСЛІДОК КАЛІЦТВА ЧИ ІНШОГО УШКОДЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я.....	61
ВИСОКІ ТЕХНОЛОГІЇ.....	45	ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ МАЛОЛІТНЬОЮ ОСОБОЮ.....	65
ВІДЕОГРАМА.....	45	ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ НЕДІЄЗДАТНОЮ ОСОБОЮ, ОСОБОЮ, ЯКА ОБМЕЖЕНА У ДІЄЗДАТНОСТІ ТА АДІЄЗДАТНОЮ ОСОБОЮ..	66
ВІДКЛИЧНИЙ АКРЕДИТИВ....	45	ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ НЕПОВ- НОЛІТНЬОЮ ОСОБОЮ.....	68
ВІДКРИТИЙ КЛЮЧ.....	46	ВІНДИКАЦІЙНИЙ ПОЗОВ.....	69
ВІДКРИТТЯ РАХУНКІВ.....	46		
ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ.....	46		
ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВ	46		
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ ПІДРОЗДІЛ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ.....	47		
ВІДПОВІДАЛЬНЕ ЗБЕРІГАННЯ.....	47		
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОМІРНО ЗАПОДІЯНУ ШКОДУ.....	47		
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ДЖЕРЕЛОМ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ.....	48		
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ.....	49		
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ПРАВООХОРОН- НИМИ ТА СУДОВИМИ ОРГАНАМИ.....	50		

ВЛАСНИЙ ПРОДУКТ ТЕЛЕ-РАДІООРГАНІЗАЦІЇ.....	70
ВЛАСНИК.....	70
ВЛАСНИК ТЕЛЕРАДІООРГАНІЗАЦІЇ.....	71
ВЛАСНІСТЬ.....	71
ВНУТРІШНІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ....	71
ВНУТРІШНЯ РЕКЛАМА.....	71
ВОДІЙ.....	71

ВОЛОДІЛЕЦЬ ЧУЖОГО МАЙНА.....	71
ВОЛОДІННЯ	71
ВРАХУВАННЯ ВЕКСЕЛЯ.....	73
ВТРАЧЕНИЙ ВАНТАЖ.....	73
ВУЛИЦЯ.....	73
ВУЛИЧНО-ДОРОЖНЯ МЕРЕЖА.....	73

Г

ГАЛУЗИ ІНФОРМАЦІЇ.....	74
ГАРАНТІЙНИЙ СТРОК.....	74
ГАРАНТІЯ.....	74
ГАРАНТІЯ ЯКОСТІ ТОВАРУ ...	75
ГАРДЕРОБ	75
ГЕНЕРАЛЬНА ДОВІРЕНІСТЬ..	75
ГЕНЕРАЛЬНИЙ ПІДРЯДНИК..	75
ГІДНІСТЬ.....	76
ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	76
ГОСПОДАРСЬКЕ ТОВАРИСТВО.....	76
ГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ.....	76

ГРАМАТИЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ.....	76
ГРАФІК РУХУ.....	77
ГРОМАДСЬКІ ТЕЛЕРАДІООГАНІЗАЦІЇ.....	77
ГРОМАДЯНСЬКИЙ СТАН (ПРАВОВИЙ СТАТУС)	77
ГРОШІ	77
ГРОШОВА ОДИНИЦЯ УКРАЇНИ.....	77
ГРОШОВЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ...	77
ГУДВІЛ	77

Д

ДАВАЛЬНИЦЬКА СИРОВИНА.....	78
ДАНІ ДЕРЖАВНОГО ЗЕМЕЛЬНОГО КАДАСТРУ.....	78
ДАТА ВАЛЮТУВАННЯ	78
ДВОСТОРОННІЙ ДОГОВІР.....	78
ДВОСТОРОННЯ РЕСТИТУЦІЯ.....	78
ДЕЛІКТ.....	78

ДЕЛІКТНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	79
ДЕЛІСТИНГ.....	79
ДЕЛЬКРЕДЕРЕ	80
ДЕМПІНГ	80
ДЕПОЗИТ (ВКЛАД)	80
ДЕПОЗИТАРІЙ ЦІННИХ ПАПЕРІВ.....	80
ДЕПОЗИТАРНА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	80

ДЕПОЗИТАРНИЙ ДОГОВІР.....	81	ДІЛОВА РЕПУТАЦІЯ.....	85
ДЕРЖАВНА ЗАКУПІВЛЯ.....	81	ДІЛОВИЙ ЗВИЧАЙ	85
ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО ТА ЇХ ОБМЕЖЕНЬ.....	81	ДІЯ.....	86
ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ.....	81	ДІЯЛЬНІСТЬ З ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ	86
ДЕРЖАВНЕ ЗАМОВЛЕННЯ....	81	ДІЯЛЬНІСТЬ З УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ІНСТИТУЦІЙНИХ ІНВЕСТОРІВ.....	86
ДЕРЖАВНЕ КОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО.....	81	ДІЯЛЬНІСТЬ З УПРАВЛІННЯ ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ.....	86
ДЕРЖАВНЕ ОBOB'ЯЗКОВЕ СТРАХУВАННЯ.....	81	ДІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ЧАСІ, ПРОСТОРІ І ЗА КОЛОМ ОСІБ.....	87
ДЕРЖАВНЕ УНІТАРНЕ ПІДПРИЄМСТВО.....	82	ДОБРОВІЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ.....	88
ДЕРЖАВНИЙ КОНТРАКТ.....	82	ДОБРОСОВІСНИЙ ВЕКСЕЛЕДЕРЖАТЕЛЬ.....	88
ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТР ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО ТА ЇХ ОБМЕЖЕНЬ.....	82	ДОВІРЕНІСТЬ.....	88
ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ.....	82	ДОВІРИТЕЛЬ.....	89
ДЕРЖАВНІ КОШТИ.....	82	ДОВІРЧА ВЛАСНІСТЬ (ТРАСТ).....	89
ДЕРЖАВНІ ТЕЛЕРАДІООРГАНІЗАЦІЇ.....	82	ДОВІРЧЕ ТОВАРИСТВО.....	90
ДЕРИВАТИВ.....	82	ДОВІРЧЕ УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ	91
ДЖЕРЕЛО ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ.....	82	ДОВІРЧІ ОПЕРАЦІЇ.....	91
ДИВЕРСИФІКАЦІЯ.....	83	ДОВІЧНЕ УТРИМАННЯ.....	92
ДИВІДЕНД	83	ДОГОВІР	92
ДИЛЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	84	ДОГОВІР АЛЕАТОРНИЙ (РИЗИКОВИЙ)	93
ДИСКОНТ	84	ДОГОВІР БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ (ДЕПОЗИТУ)	93
ДИСКОНТНІ ОБЛІГАЦІЇ.....	84	ДОГОВІР БАНКІВСЬКОГО РАХУНКА	94
ДИСПОЗИТИВНІСТЬ	84	ДОГОВІР БУДІВЕЛЬНОГО ПІДРЯДУ	94
ДИФАМАЦІЯ	84	ДОГОВІР ДАРУВАННЯ.....	94
ДІЄЗДАТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ	84		

ДОГОВІР ДОВГОСТРОКОВОГО СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	94	КОНСТРУКТОРСЬКИХ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РОБІТ.....	98
ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ).....	94	ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ).....	98
ДОГОВІР ДОРУЧЕННЯ.....	95	ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА.....	98
ДОГОВІР ЗБЕРІГАННЯ.....	95	ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ.....	98
ДОГОВІР ЗБЕРІГАННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ...	95	ДОГОВІР НА КОРИСТЬ ТРЕТЬОЇ ОСОБИ.....	98
ДОГОВІР КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ	95	ДОГОВІР ОХОРОНИ	98
ДОГОВІР КОМІСІЇ.....	95	ДОГОВІР ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖУ	99
ДОГОВІР КОНТРАКТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	95	ДОГОВІР ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРА.....	99
ДОГОВІР КОНЦЕСІЇ (КОНЦЕСІЙНИЙ ДОГОВІР)....	96	ДОГОВІР ПЕРЕДАННЯ ВИКЛЮЧНИХ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	99
ДОГОВІР КУПІВЛІ- ПРОДАЖУ	96	ДОГОВІР ПЕРЕСТРАХУВАННЯ.....	99
ДОГОВІР ЛІЗИНГУ.....	96	ДОГОВІР ПІДНАЙМУ ЖИТЛА.....	99
ДОГОВІР ЛІЗИНГУ СУДНА.....	96	ДОГОВІР ПІДРЯДУ.....	99
ДОГОВІР МІЖПОРТОВОГО БУКСИРУВАННЯ.....	96	ДОГОВІР ПІДРЯДУ НА ПРОВЕДЕННЯ ПРОЕКТНИХ ТА ПОШУКОВИХ РОБІТ.....	100
ДОГОВІР МІНИ (БАРТЕРУ)....	96	ДОГОВІР ПОБУТОВОГО ПІДРЯДУ.....	100
ДОГОВІР МОРСЬКОГО БУКСИРУВАННЯ	97	ДОГОВІР ПОЗИКИ.....	100
ДОГОВІР МОРСЬКОГО СТРАХУВАННЯ	97	ДОГОВІР ПОЗИЧКИ.....	100
ДОГОВІР МОРСЬКОГО КРУЇЗУ.....	97	ДОГОВІР ПОРТОВОГО БУКСИРУВАННЯ.....	100
ДОГОВІР МОРСЬКОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖУ.....	97	ДОГОВІР ПОРУКИ.....	100
ДОГОВІР МОРСЬКОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРА.....	97	ДОГОВІР ПОСТАВКИ.....	100
ДОГОВІР МОРСЬКОЇ ІПОТЕКИ.....	98	ДОГОВІР ПОСТАЧАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИМИ ТА ІНШИМИ РЕСУРСАМИ ЧЕРЕЗ ПРИЄДНАНУ МЕРЕЖУ	101
ДОГОВІР НА ВИКОНАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ АБО ДОСЛІДНО-		ДОГОВІР ПРО ЗАКУПІВЛЮ....	101

ДОГОВІР ПРО ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕАЛЬНОЇ ВАРТОСТІ.....	101	ВІДСТУПЛЕННЯ ПРАВА ГРОШОВОЇ ВИМОГИ).....	104
ДОГОВІР ПРОКАТУ.....	101	ДОГОВІР ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ.....	104
ДОГОВІР ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ.....	101	ДОГОВІР ЧАРТЕРУ (ФРАХТУВАННЯ).....	104
ДОГОВІР ПРИЄДНАННЯ.....	101	ДОГОВІР ЧАРТЕРУ (ФРАХТУВАННЯ ПОВІТРЯНОГО СУДНА).....	105
ДОГОВІР ПРО СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ.....	102	ДОГОВІР ФРАХТУВАННЯ СУДНА.....	105
ДОГОВІР ПРО СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ БЕЗ СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ТА БЕЗ ОБ'ЄДНАННЯ ВКЛАДІВ УЧАСНИКІВ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПАРКУ.....	102	ДОГОВІРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	105
ДОГОВІР ПРО СТВОРЕННЯ ЗА ЗАМОВЛЕННЯМ І ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	102	ДОГОВІРНЕ ПРАВО.....	105
ДОГОВІР ПРОСТОГО ТОВАРИСТВА.....	102	ДОГОВІРНІ САНКЦІЇ.....	106
ДОГОВІР РЕНТИ.....	102	ДОКТРИНАЛЬНЕ (НАУКОВЕ) ТЛУМАЧЕННЯ.....	106
ДОГОВІР РОЗДРІБНОЇ КУПІВЛІ- ПРОДАЖУ.....	103	ДОКУМЕНТ.....	107
ДОГОВІР СКЛАДСЬКОГО ЗБЕРІГАННЯ.....	103	ДОКУМЕНТАРНА ФОРМА ЦІННОГО ПАПЕРА.....	107
ДОГОВІР СТРАХУВАННЯ.....	103	ДОКУМЕНТАЦІЯ.....	107
ДОГОВІР СУБКОМІСІЇ.....	103	ДОМЦИЛІАНТ.....	107
ДОГОВІР ТРАНСПОРТНОГО ЕКСПЕДИТУВАННЯ.....	103	ДОМЦИЛІАТ.....	107
ДОГОВІР, УКЛАДЕНИЙ НА ВІДСТАНІ.....	104	ДОМЦИЛЬОВАНИЙ ВЕКСЕЛЬ.....	107
ДОГОВІР, УКЛАДЕНИЙ ПОЗА ТОРГОВЕЛЬНИМИ АБО ОФІСНИМИ ПРИМІЩЕННЯМИ.....	104	ДОМЦИЛЯЦІЯ ВЕКСЕЛЯ.....	107
ДОГОВІР УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ.....	104	ДОПОМІЖНІ ПРИМІЩЕННЯ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ.....	108
ДОГОВІР ФАКТОРИНГУ (ФІНАНСУВАННЯ ПІД		ДОРОЖНЄ ПОКРИТТЯ.....	108
		ДОРОЖНІЙ ЛИСТ.....	108
		ДОСУДОВА САНАЦІЯ.....	108
		ДОЧІРНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ.....	108
		ДРІБНИЙ ПОБУТОВИЙ ПРАВочИН.....	108
		ДРУКОВАНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	109

Е

ЕВІКЦІЯ	110
ЕКВАЙРИНГ	110
ЕКІПАЖ ПОВІТРЯНОГО СУДНА.....	110
ЕКСПЕДИТОР.....	110
ЕКСПОРТ (ЕКСПОРТ ТОВАРІВ).....	110
ЕКСПОРТ (ІМПОРТ) ТОВАРУ.....	111
ЕЛЕКТРОННЕ ПОВІДОМЛЕННЯ.....	111
ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТ..	111
ЕЛЕКТРОННИЙ ПІДПИС.....	111
ЕЛЕКТРОННИЙ ЦИФРОВИЙ ПІДПИС	111

ЕЛЕКТРОННІ ДЕРЖАВНІ ЗАКУПІВЛІ.....	111
ЕМАНСИПАЦІЯ.....	111
ЕМІСІЙНІ ЦІННІ ПАПЕРИ.....	111
ЕМІСІЯ	112
ЕМІСІЯ ІПОТЕЧНИХ ОБЛІГАЦІЙ.....	112
ЕМІСІЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ.....	112
ЕМІТЕНТ.....	112
ЕМІТЕНТ ІПОТЕЧНИХ СЕРТИФІКАТІВ	112
ЕМІТЕНТ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ..	112
ЕМФІТЕВЗИС.....	112
ЕФІРНИЙ ЧАС.....	112

Є

ЄДИНИЙ МАЙНОВИЙ КОМПЛЕКС.....	113
----------------------------------	-----

Ж

ЖИТЛОВИЙ БУДИНОК	114
ЖИТЛОВИЙ КОМПЛЕКС.....	114

ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ.....	114
ЖИТЛО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ.....	114

З

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ ПРО ЗАКУПІВЛЮ.....	115
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	115

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕНДЕРНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ.....	116
ЗАВДАТОК	116
ЗАГАЛЬНА АВАРІЯ.....	116

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ	
АКЦІОНЕРІВ.....	116
ЗАГАЛЬНІ УМОВИ ВИКОНАННЯ	
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.....	117
ЗАДОВОЛЕННЯ ВИМОГ	
КРЕДИТОРІВ.....	117
ЗАЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ	
ТОВАРУ	118
ЗАКЛАД	118
ЗАКОННИЙ	
ВЕКСЕЛЕДЕРЖАТЕЛЬ.....	119
ЗАЛЕЖНЕ ГОСПОДАРСЬКЕ	
ТОВАРИСТВО.....	119
ЗАЛІЗНИЧНИЙ ТРАНСПОРТ..	119
ЗАЛІЗНИЦЯ.....	119
ЗАМІНА ОСІБ У	
ЗОБОВ'ЯЗАННІ.....	120
ЗАМОВНИК.....	120
ЗАМОВНИК ТРАНСПОРТНИХ	
ПОСЛУГ.....	120
ЗАПИС (ЗВУКОЗАПИС,	
ВІДЕОЗАПИС)	120
ЗАПОВІДАЛЬНИЙ ВІДКАЗ	
(ЛЕГАТ)	120
ЗАПОВІТ	121
ЗАПОВІТ З УМОВОЮ	
(УМОВНИЙ ЗАПОВІТ)	122
ЗАПОВІТ ПОДРУЖЖЯ.....	122
ЗАРАХУВАННЯ.....	122
ЗАСІБ ЕЛЕКТРОННОГО	
ЦИФРОВОГО ПІДПISУ.....	123
ЗАСНОВНИЦЬКИЙ ДОГОВІР.	123
ЗАСОБИ ДИСТАНЦІЙНОГО	
ЗВ'ЯЗКУ.....	123
ЗАСТАВА	123
ЗАСТАВНА.....	124
ЗАСТАВНИЙ ІНДОСАМЕНТ...125	
ЗАСТАВОДАВЕЦЬ	125
ЗАСТРАХОВАНИЙ	125
ЗАХИСТ ІНВЕСТИЦІЙ	125
ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ	
НЕМАЙНОВИХ ПРАВ	126
ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ..	126
ЗАЯВА.....	127
ЗБЕРІГАЧ ЦІННИХ ПАПЕРІВ.	127
ЗБИТКИ	127
ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО.....	127
ЗВИЧАЙ	128
ЗВИЧАЙНІ УМОВИ	
ДОГОВОРУ.....	128
ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ	
ПРАВ.....	128
«ЗЕЛЕНА КАРТКА»	129
ЗЕМЕЛЬНА ЛІСОВА	
ДІЛЯНКА.....	129
ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ	
(ШИКАНА)	130
ЗМІСТ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.....	130
ЗМІШАНЕ СТРАХУВАННЯ	
ЖИТТЯ	130
ЗМІШАНИЙ ДОГОВІР.....	130
ЗНАК ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО	
ПРАВА.....	130
ЗНАКИ ДЛЯ ТОВАРІВ І	
ПОСЛУГ	131
ЗНАХІДКА	131
ЗНАЧНІ УГОДИ	132
ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНО-ПРАВОВІ	
ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА	
ВЛАСНОСТІ	132
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	132
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З	
ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ	
(ДЕЛІКТ)	133
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З	
МНОЖИННІСТЮ ОСІБ	134

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ	134
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИЙ ДОГОВІР (КОНТРАКТ)	136
ЗОВНІШНЯ РЕКЛАМА.....	137

ЗРАЗОК ТОВАРУ	137
ЗУПИНКА.....	137
ЗУСТРІЧНЕ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.....	137

I

ІДЕНТИЧНІ ТОВАРИ (РОБОТИ, ПОСЛУГИ)	138
ІМЕННИЙ ВЕКСЕЛЬ.....	138
ІМЕННИЙ ІНДОСАМЕНТ.....	138
ІМПЕРАТИВНА НОРМА.....	138
ІМПОРТ (ІМПОРТНІ ТОВАРИ).....	138
ІМПОРТ КАПІТАЛУ.....	138
ІМ'Я АВТОРА.....	138
ІМ'Я ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ.....	139
ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОДАТКОВИЙ КРЕДИТ	139
ІНВЕСТИЦІЙНИЙ СЕРТИФІКАТ.....	139
ІНВЕСТИЦІЇ	139
ІНВЕСТОРИ	139
ІНВЕСТОРИ В ЦІННІ ПАПЕРИ.....	139
ІНДЕКСАЦІЯ	140
ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ.....	140
ІНДИВІДУАЛЬНО ВИЗНАЧЕНІ РЕЧІ.....	140
ІНДОСАМЕНТ	140
ІНДОСАМЕНТ НА ПРЕД'ЯВНИКА.....	140
ІНДОСАНТ.....	141
ІНДОСАТ	141
ІНДОСАЦІЯ.....	141
ІНЖИНІРИНГ	141

ІНКАСО.....	141
ІНКАСУВАННЯ (ІНКАСО) ВЕКСЕЛЯ	142
ІНКОРПОРАЦІЯ.....	142
ІНКОТЕРМС	142
ІННОВАЦІЇ	143
ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ...143	
ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ (У СФЕРІ ІНВЕСТУВАННЯ)	143
ІННОВАЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО.....	143
ІНОГОРОДНІЙ ВЕКСЕЛЬ.....	143
ІНОЗЕМНА ВАЛЮТА.....	144
ІНОЗЕМНЕ ПІДПРИЄМСТВО..144	
ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ.....	144
ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТОРИ.....	145
ІНОЗЕМНІ СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	145
ІНСАЙДЕРСЬКА ІНФОРМАЦІЯ.....	146
ІНСТИТУТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА.....	146
ІНТЕГРАЛЬНА МІКРОСХЕМА.....	146
ІНТЕРЕСИ, ЩО ОХОРОНЯЮТЬСЯ ЗАКОНОМ.....	146
ІНФЛЯЦІЙНЕ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ.....	146

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	146	ІПОТЕЧНИЙ ЖИТЛОВИЙ КРЕДИТ	151
ІНФОРМАЦІЙНА ПОСЛУГА...	147	ІПОТЕЧНИЙ КРЕДИТ.....	151
ІНФОРМАЦІЙНА ПРОДУКЦІЯ.....	147	ІПОТЕЧНИЙ КРЕДИТОР.....	151
ІНФОРМАЦІЯ	147	ІПОТЕЧНИЙ ПУЛ	151
ІНФОРМАЦІЯ ПРО УПРАВЛІННЯ ПРАВАМИ.....	148	ІПОТЕЧНИЙ СЕРТИФІКАТ.....	151
ІПОТЕКА.....	149	ІПОТЕЧНІ АКТИВИ.....	151
ІПОТЕКОДАВЕЦЬ.....	150	ІПОТЕЧНІ ЦІННІ ПАПЕРИ.....	151
ІПОТЕКОДЕРЖАТЕЛЬ	150	ІСТОТНЕ ПОРУШЕННЯ ДОГОВОРУ	152
ІПОТЕЧНЕ ПОКРИТТЯ.....	150	ІСТОТНИЙ НЕДОЛІК.....	152
ІПОТЕЧНИЙ АКТИВ.....	150	ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ.....	152
ІПОТЕЧНИЙ ДОГОВІР	150		

К

КАБАЛЬНА УГОДА.....	153	КВАЗИКОНТРАКТ.....	156
КАБАЛЬНИЙ ПРАВочИН.....	153	КВАРТИРА	156
КАБОТАЖ	153	КВИТАНЦІЯ.....	156
КАЗЕННЕ ПІДПРИЄМСТВО...154		КВОТА.....	156
КАЗНАЧЕЙСЬКЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ.....	154	КЕРУЮЧИЙ ІПОТЕКОЮ.....	157
КАЗУАЛЬНЕ ТЛУМАЧЕННЯ...154		КЕРУЮЧИЙ САНАЦІЄЮ	157
КАНАЛ МОВЛЕННЯ.....	154	КЛАУЗУЛА.....	157
КАНАЛ МОВЛЕННЯ БАГАТОКАНАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ.....	155	КЛАСИФІКАЦІЯ СТРАХУВАННЯ.....	157
КАНАЛ ТЕЛЕВІЗІЙНИЙ.....	155	КЛІЄНТ	158
КАПІТАЛЬНЕ БУДІВНИЦТВО.....	155	КЛІРИНГ	158
КАПІТАЛЬНИЙ РЕМОНТ.....	155	КОДИФІКАЦІЯ.....	158
КАСАЦІЙНА ІНСТАНЦІЯ.....	155	КОЕФІЦІЄНТ ІПОТЕЧНОГО ПОКРИТТЯ.....	158
КАСКО	155	КОЛЕКТИВНЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО	158
КАУЗАЛЬНІ ПРАВочИНИ.....	155	КОЛЕКТИВНЕ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	158
КВАЗІДЕЛІКТ	156	КОЛІСНИЙ ТРАНСПОРТНИЙ	

ЗАСІБ.....	158	КОНСИГНАЦІЯ.....	164
КОМАНДИТНЕ ТОВАРИСТВО.....	159	КОНСОЛІДАЦІЯ.....	165
КОМЕРЦІЙНА КОНЦЕСІЯ.....	159	КОНСОЛІДОВАНИЙ ПОТЕЧНИЙ БОРГ.....	165
КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ.....	159	КОНСОРЦІУМ	165
КОМЕРЦІЙНЕ НАЙМЕНУВАННЯ.....	159	КОНСОРЦІУМНИЙ КРЕДИТ..	165
КОМЕРЦІЙНИЙ КРЕДИТ.....	160	КОНСТРУКТИВНІ ЕЛЕМЕНТИ БАГАТОПОВЕРХОВОГО БУДИНКУ	165
КОМЕРЦІЙНИЙ ПРЕДСТАВНИК.....	160	КОНТИНЕНТАЛЬНА (РОМАНО- ГЕРМАНСЬКА) ПРАВОВА СИСТЕМА.....	165
КОМЕРЦІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	160	КОНТРАГЕНТ.....	166
КОМІСІОНЕР	160	КОНТРАКТ	166
КОМІСІЯ СТРАХОВА	160	КОНТРАФАКТНИЙ ПРИМІРНИК ТВОРУ, ФОНОГРАМИ, ВІДЕОГРАМИ.....	166
КОМІТЕНТ	160	КОНТРОФЕРТА	166
КОМПЕНСАЦІЯ.....	161	КОНТРСТАЛІЙНИЙ ЧАС.....	166
КОМПЕТЕНЦІЯ.....	161	КОНФІДЕНЦІЙНА ІНФОРМАЦІЯ.....	166
КОМПЛЕКТНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ.....	161	КОНФІСКАЦІЯ	167
КОМПОНУВАННЯ ІНТЕГРАЛЬНОЇ МІКРОСХЕМИ.....	161	КОНЦЕРН	167
КОМПРОМЕТАЦІЯ ОСОБИСТОГО КЛЮЧА.....	161	КОНЦЕСІЯ	167
КОМП'ЮТЕРНА ПРОГРАМА..	161	КООПЕРАТИВ	167
КОМУНАЛЬНЕ УНІТАРНЕ ПІДПРИЄМСТВО	161	КООПЕРАЦІЯ.....	168
КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ.....	162	КОПІЯ ВЕКСЕЛЯ.....	168
КОМУНАЛЬНІ ТЕЛЕРАДІООРГАНІЗАЦІЇ.....	162	КОРИСНА МОДЕЛЬ	168
КОНДОМІНІУМ.....	162	КОРПОРАТИВНЕ ПІДПРИЄМСТВО.....	168
КОНКЛЮДЕНТНІ ДІЇ	162	КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО.....	168
КОНКУРС	163	КОРПОРАТИВНІ НОРМИ.....	168
КОНКУРСНА ГАРАНТІЯ.....	163	КОРПОРАТИВНІ ПРАВА.....	169
КОНКУРСНІ КРЕДИТОРИ.....	163	КОРПОРАТИВНІ ЦІННІ ПАПЕРИ (ГОЛОСУЮЧІ АКЦІЇ).....	169
КОНОСАМЕНТ	164	КОРПОРАЦІЯ.....	169
КОНСЕНСУАЛЬНИЙ ДОГОВІР.....	164		

КОШТОРИС	169
КРАЙНЯ НЕОБХІДНІСТЬ.....	170
КРЕДИТ	170
КРЕДИТНА ІСТОРІЯ.....	170
КРЕДИТНА КАРТКА	171
КРЕДИТНА ЛІНІЯ	171
КРЕДИТНА ОПЕРАЦІЯ	171
КРЕДИТНА СИСТЕМА.....	171

КРЕДИТНА СПІЛКА.....	172
КРЕДИТНИЙ ДОГОВІР.....	172
КРЕДИТНИЙ ЗВІТ.....	172
КРЕДИТНИЙ ПРАВочИН.....	173
КРЕДИТНИЙ РИЗИК.....	173
КРЕДИТОР.....	173
КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЬ...173	

Л

ЛЕГАЛЬНЕ ТЛУМАЧЕННЯ...174	
ЛЕГКОВИЙ АВТОМОБІЛЬ174	
ЛІГА СТРАХОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ.....	174
ЛІЗИНГ.....	174
ЛІЗИНГОВИЙ КРЕДИТ.....	176
ЛІКВІДАТОР	176
ЛІКВІДАЦІЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ.....	176
ЛІКВІДАЦІЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ.....	177
ЛІКВІДАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ	178
ЛІС.....	178
ЛІСОВА ДІЛЯНКА.....	178
ЛІСТИНГ.....	179
ЛІЦЕНЗІАТ (ВЛАСНИК ЛІЦЕНЗІЇ).....	179

ЛІЦЕНЗІЙНА КАРТКА ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ..	179
ЛІЦЕНЗІЙНИЙ ДОГОВІР.....	179
ЛІЦЕНЗІЙНІ ВИМОГИ.....	180
ЛІЦЕНЗІЯ	180
ЛІЦЕНЗІЯ НА МОВЛЕННЯ...180	
ЛІЦЕНЗІЯ ПРОВАЙДЕРА ПРОГРАМНОЇ ПОСЛУГИ.....	180
ЛІЦЕНЗУВАННЯ.....	180
ЛІЦЕНЗУВАННЯ МОВЛЕННЯ.....	181
ЛІЦИТАТОР	181
ЛЛОЙД	181
ЛОГІЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ.....	182
ЛОГОТИП (ФІРМОВИЙ, ТОРГОВИЙ ЗНАК)	182
ЛОМБАРД.....	182
ЛОМБАРДНА ОПЕРАЦІЯ.....	182

М

МАГІСТРАЛЬНИЙ ТРУБОПРОВІД.....	183
МАЙНО.....	183

МАЙНОВЕ СТРАХУВАННЯ..183	
МАЙНОВИЙ ПОРУЧИТЕЛЬ..183	

МАЙНОВІ САНКЦІЇ.....	183	МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ.....	188
МАЛЕ ПІДПРИЄМСТВО.....	184	МІСЦЕ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ.....	188
МАЛОЛІТНЯ ОСОБА.....	184	МІСЦЕ ПРОДАЖУ (РЕАЛІЗАЦІЇ) ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ.....	188
МАРЖА	184	МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ.....	188
МАСОВА ІНФОРМАЦІЯ.....	184	МІСЬКИЙ ЕЛЕКТРИЧНИЙ ТРАНСПОРТ.....	189
МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ...184		МОВЛЕННЯ (ТЕЛЕРАДІОМОВЛЕННЯ).....	189
МЕМОРІАЛЬНИЙ ОРДЕР	185	МОВНИК (ТЕЛЕ- ЧИ РАДІО)...189	
МЕРЕЖА МОВЛЕННЯ.....	185	МОМЕНТ ЗДІЙСНЕННЯ ЕКСПОРТНОГО (ІМПОРТНОГО) КОНТРАКТУ.....	189
МЕТОД ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА.....	185	МОМЕНТ ЗДІЙСНЕННЯ ЕКСПОРТУ (ІМПОРТУ).....	189
МЕТОДИ НАУКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА.....	185	МОРАЛЬ.....	190
МЕЦЕНАТСТВО.....	186	МОРАЛЬНА ШКОДА.....	190
МИРОВА УГОДА.....	187	МОРАТОРІЙ.....	191
МІЖНАРОДНА КООПЕРАЦІЯ.....	187	МОРАТОРІЙ НА ЗАДОВОЛЕННЯ ВИМОГ КРЕДИТОРІВ.....	191
МІЖНАРОДНІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ І ВАНТАЖІВ.....	187	МОРСЬКЕ СТРАХУВАННЯ.....	191
МІЖНАРОДНІ ЧОВНИКОВІ (МАЯТНИКОВІ) ПЕРЕВЕЗЕННЯ.....	187	МОРСЬКИЙ ПОРТ	191
МІСЦЕ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ.....	187	МОТОРНЕ (ТРАНСПОРТНЕ) СТРАХОВЕ БЮРО (МТСБ).....	192
МІСЦЕВИЙ ВЕКСЕЛЬ.....	187		
МІСЦЕ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.....	187		

Н

НАБУВАЛЬНА ДАВНІСТЬ.....	193	НАЙМЕНУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ.....	195
НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА “ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО”.....	193	НАЙМОДАВЕЦЬ	195
НАДЗВИЧАЙНА СИТУАЦІЯ.....	194	НАКЛАДНА	195
НАДІЙНИЙ ЗАСІБ ЕЛЕКТРОННОГО ЦИФРОВОГО ПІДПИСУ	194	НАЛЕЖНА ЯКІСТЬ ТОВАРУ, РОБОТИ АБО ПОСЛУГИ.....	196
НАЙМАЧ	194	НАПІВПРИЧІП.....	197
		НАСИЛЬСТВО.....	197

НАУКА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА.....	197	НЕПІДПРИЄМНИЦЬКІ ТОВАРИСТВА	205
НАУКОВЕ ВІДКРИТТЯ.....	198	НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ....	205
НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ	198	НЕПОВНА ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ	205
НАЦІОНАЛЬНА ДЕПОЗИТАРНА СИСТЕМА.....	198	НЕПОДІЛЬНА РІЧ.....	207
НАЦІОНАЛЬНЕ БАГАТСТВО УКРАЇНИ	199	НЕПОДІЛЬНЕ МАЙНО.....	207
НАЦІОНАЛЬНИЙ АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ ПРОДУКТ.....	199	НЕПОКРИТИЙ АКРЕДИТИВ...207	
НЕБЕЗПЕЧНИЙ ВАНТАЖ.....	199	НЕПРАВОМІРНІ ДІЇ.....	207
НЕБЕЗПЕЧНІ РЕЧОВИНИ.....	200	НЕПРОПОРЦІЙНЕ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ	207
НЕВИЗНАЧЕНО – ДОМІЦІЛЬОВАНИЙ ВЕКСЕЛЬ.....	200	НЕРЕГУЛЯРНІ ПАСАЖИРСЬКІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ.....	207
НЕГАТОРНИЙ ПОЗОВ.....	200	НЕРЕЗИДЕНТИ.....	208
НЕДІЄЗДАТНІСТЬ	201	НЕРУХОМІ РЕЧІ.....	208
НЕДІЙСНІСТЬ ЗАПОВІТУ.....	202	НЕСПОЖИВНА РІЧ	208
НЕДІЙСНІСТЬ ПРАВОЧИНУ..	202	НЕУСТОЙКА (ШТРАФ, ПЕНЯ).....	208
НЕДОБРОСОВІСНА ЕМІСІЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ.....	204	НЕЧЕСНА ПІДПРИЄМНИЦЬКА ПРАКТИКА.....	209
НЕДОБРОСОВІСНА РЕКЛАМА.....	204	НЕЩАСНИЙ ВИПАДОК.....	209
НЕДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.....	204	НЕЮРИСДИКЦІЙНІ ФОРМИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ.....	209
НЕДОЛІК	204	НІКЧЕМНІ ПРАВОЧИНИ.....	209
НЕЖИЛЕ ПРИМІЩЕННЯ.....	204	НОВАЦІЯ.....	209
НЕЗАРОБЛЕНА ПРЕМІЯ.....	204	НОМІНАЛЬНА СУМА ВЕКСЕЛЯ.....	210
НЕКОМЕРЦІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	204	НОРМА ПРАВА.....	210
НЕМАТЕРІАЛЬНИЙ АКТИВ...205		НОРМАТИВНО-ЯВОЧНИЙ ПОРЯДОК УТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ.....	210
НЕМАТЕРІАЛЬНІ БЛАГА.....	205	НОТАРІАТ.....	210
НЕМОЖЛИВІСТЬ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.....	205	НОТАРІУС.....	210
НЕОБЕРЕЖНІСТЬ.....	205	НОУ-ХАУ	211

О

<p>ОБ'ЄДНАННЯ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ212</p> <p>ОБ'ЄДНАННЯ СТРАХОВИКІВ.....212</p> <p>ОБ'ЄКТ БУДІВНИЦТВА.....212</p> <p>ОБ'ЄКТ ІНВЕСТУВАННЯ212</p> <p>ОБ'ЄКТ НЕРУХОМОГО МАЙНА (НЕРУХОМЕ МАЙНО, НЕРУХОМІСТЬ).....212</p> <p>ОБ'ЄКТ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ.....212</p> <p>ОБ'ЄКТ СТРАХУВАННЯ.....212</p> <p>ОБ'ЄКТ ТЕХНОЛОГІЇ.....213</p> <p>ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ...213</p> <p>ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН213</p> <p>ОБ'ЄКТИ ДОРОЖНЬОГО СЕРВІСУ.....213</p> <p>ОБІГ ЦІННИХ ПАПЕРІВ.....213</p> <p>ОБЛІГАЦІЇ ВНУТРІШНІХ ДЕРЖАВНИХ ПОЗИК УКРАЇНИ.....213</p> <p>ОБЛІГАЦІЇ ЗОВНІШНІХ ДЕРЖАВНИХ ПОЗИК УКРАЇНИ.....214</p> <p>ОБЛІГАЦІЯ.....214</p> <p>ОБМАН У ПРАВОЧИНІ.....214</p> <p>ОБМЕЖЕННЯ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО (ОБТЯЖЕННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА)214</p> <p>ОБМЕЖЕНА ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ.....214</p> <p>ОБМЕЖУВАЛЬНА ДІЛОВА ПРАКТИКА.....215</p>	<p>ОБОВ'ЯЗКОВА ЧАСТКА У СПАДЩИНІ215</p> <p>ОБОВ'ЯЗКОВЕ СТРАХУВАННЯ.....216</p> <p>ОБОВ'ЯЗКОВЕ СТРАХУВАННЯ ПАСАЖИРІВ.....216</p> <p>ОБОРОТНИЙ РЕЙС.....216</p> <p>ОБСЛУГОВУЮЧИЙ БАНК.....216</p> <p>ОБСЛУГОВУЮЧИЙ КООПЕРАТИВ216</p> <p>ОБСТАВИНА.....217</p> <p>ОБСТАВИНИ НЕПЕРЕБОРНОЇ СИЛИ217</p> <p>ОБТЯЖЕННЯ217</p> <p>ОБТЯЖУВАЧ217</p> <p>ОГОЛОШЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ПОМЕРЛОЮ.....217</p> <p>ОДНОРІДНІ ТОВАРИ (РОБОТИ, ПОСЛУГИ)218</p> <p>ОДНОСТОРОННІЙ ДОГОВІР..219</p> <p>ОДНОСТОРОННІЙ ПРАВОЧИН.....219</p> <p>ОЗНАКИ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ.....219</p> <p>ОПЕРАТОР БАГАТОКАНАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ.....220</p> <p>ОПИС ТОВАРІВ220</p> <p>ОПІКА220</p> <p>ОПІКУН.....221</p> <p>ОПЛАТНІ ПРАВОЧИНИ.....221</p> <p>ОПРИЛЮДНЕННЯ ТВОРУ.....221</p> <p>ОПУБЛІКУВАННЯ ТВОРУ, ФОНОГРАМИ, ВІДЕОГРАМИ..222</p> <p>ОПЦІОН222</p> <p>ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ ТОВАРИСТВОМ.....222</p>
--	--

ОРГАНІЗАЦІЯ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ.....	222	ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА.....	226
ОРГАНІЗАЦІЯ МОВЛЕННЯ...	223	ОСОБЛИВА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЕМІТЕНТА.....	227
ОРЕНДА	224	ОСПОРЮВАНІ ПРАВОЧИНИ.	227
ОРЕНДА ЖИЛИХ ПРИМІЩЕНЬ.....	224	ОФЕРЕНТ.....	227
ОРЕНДА ЗЕМЛІ	224	ОФЕРТА	227
ОРЕНДАР	224	ОФІСНЕ ПРИМІЩЕННЯ.....	227
ОРЕНДНЕ ПІДПРИЄМСТВО...	225	ОХОРОНА СПАДКОВОГО МАЙНА.....	227
ОРЕНДОДАВЕЦЬ.....	225	ОЦІНКА ВІДПОВІДНОСТІ.....	227
ОСНОВНИЙ ДОГОВІР.....	225	ОЦІНКА МАЙНА, МАЙНОВИХ ПРАВ	227
ОСОБИСТЕ СЕЛЯНСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО	225	ОЩАДНА КНИЖКА.....	228
ОСОБИСТЕ СТРАХУВАННЯ...	225	ОЩАДНИЙ (ДЕПОЗИТНИЙ) СЕРТИФІКАТ.....	228
ОСОБИСТИЙ КЛЮЧ.....	226		
ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ БЛАГА.....	226		

П

ПАЙ	229	ПЕРЕВЕЗЕННЯ НЕБЕЗПЕЧНИХ ВАНТАЖІВ	231
ПАЙОВІ ЦІННІ ПАПЕРИ.....	229	ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ В ЕКСПРЕСНОМУ РЕЖИМІ РУХУ.....	231
ПАКЕТ ПРОГРАМ.....	229	ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ ЛЕГКОВИМ АВТОМОБІЛЕМ НА ЗАМОВЛЕННЯ.....	231
ПАРАМЕТРИ КОМФОРТНОСТІ АВТОБУСА.....	229	ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ У ЗВИЧАЙНОМУ РЕЖИМІ РУХУ.....	232
ПАСАЖИРСЬКІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ.....	229	ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ У РЕЖИМІ МАРШРУТНОГО ТАКСІ.....	232
ПАСПОРТ МАРШРУТУ.....	229	ПЕРЕВІЗНИК	232
ПАСПОРТ СТОЯНКИ ТАКСІ..	229	ПЕРЕВРАХУВАННЯ ВЕКСЕЛЯ.....	232
ПАТЕНТ	229		
ПАТЕНТНА ЧИСТОТА.....	230		
ПАТЕНТНО-КОН'ЮНКТУРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	230		
ПАТРОНАТ.....	230		
ПЕНЯ	230		
ПЕРЕВЕДЕННЯ БОРГУ	231		

ПЕРЕДАТОЧНИЙ ІНДОСАМЕНТ.....	232	ПІКЛУВАННЯ	236
ПЕРЕДАЧА (ТЕЛЕРАДІОПЕРЕДАЧА).....	232	ПІРАТСТВО У СФЕРІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І (АБО) СУМІЖНИХ ПРАВ.....	236
ПЕРЕДОРУЧЕНИЙ ІНДОСАМЕНТ.....	232	ПЛАГІАТ.....	236
ПЕРЕДОРУЧЕННЯ.....	233	ПЛАТІЖ ЗА ВЕКСЕЛЕМ.....	237
ПЕРЕКАЗ ГРОШЕЙ	233	ПЛАТІЖНА ВИМОГА- ДОРУЧЕННЯ.....	237
ПЕРЕКАЗНИЙ ВЕКСЕЛЬ.....	233	ПЛАТІЖНА КАРТКА	237
ПЕРЕМОЖЕЦЬ ПРОЦЕДУРИ ЗАКУПІВЛІ.....	233	ПЛАТІЖНА СИСТЕМА.....	237
ПЕРЕРОБКА (СПЕЦИФІКАЦІЯ).....	233	ПЛАТІЖНЕ ДОРУЧЕННЯ.....	237
ПЕРЕСТРАХУВАННЯ.....	234	ПЛАТНИК (ТРАСАТ)	237
ПЕРЕТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ	234	ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ.....	237
ПЕРШИЙ ВЛАСНИК.....	234	ПОВІРЕНИЙ	238
ПІД'ЇЗНІ КОЛІЇ.....	234	ПОВІТРЯНЕ СУДНО	238
ПІДНАЙМ	234	ПОВІТРЯНИЙ ПЕРЕВІЗНИК..	238
ПІДПИСУВАЧ.....	234	ПОВНА СУМА ВЕКСЕЛЯ.....	238
ПІДПРИЄМСТВО	234	ПОВНА ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ.....	238
ПІДПРИЄМСТВО З ІНОЗЕМНИ- МИ ІНВЕСТИЦІЯМИ.....	235	ПОВНЕ ТОВАРИСТВО.....	239
ПІДПРИЄМСТВО КОЛЕКТИВНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	235	ПОВНИЙ ІНДОСАМЕНТ.....	239
ПІДПРИЄМСТВО ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН, РЕЛІГІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	235	ПОГАШЕННІ ВИМОГИ КРЕДИТОРІВ.....	239
ПІДПРИЗНАЧЕННЯ СПАДКОЄМЦЯ.....	235	ПОДВІЙНЕ СКЛАДСЬКЕ СВІДОЦТВО	239
ПІДРЯДНИК	235	ПОДВІЙНЕ СТРАХУВАННЯ..	240
ПІДСТАВА ПОЗАДОГОВІРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	235	ПОДІЛЯНА РІЧ	240
ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	235	ПОДІЯ.....	240
ПІДТВЕРДЖЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ.....	236	ПОЖЕРТВА	240
ПІКЛУВАЛЬНИК.....	236	ПОЖИТТЄВА СТРАХОВА РЕНТА.....	240
		ПОЗАДОГОВІРНА (НЕДОГОВІР- НА) ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	240
		ПОЗИЧАЛЬНИК	241
		ПОЗОВ ПРО ВИЗНАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ	241
		ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ.....	241

ПОКЛАДЕННЯ	243	ПРАВОЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ	250
ПОКРИТИЙ АКРЕДИТИВ.....	244	ПРАВОЗДАТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ.....	250
ПОЛІС (СТРАХОВИЙ ДОГОВІР, СТРАХОВЕ СВДОЦТВО).....	244	ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	251
ПОМИЛКА У ПРАВОЧИНІ...244		ПРАВО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	252
ПОМІЧНИК ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ.....	244	ПРАВО КОРИСТУВАННЯ.....	253
ПОПЕРЕДНІ ІМПОРТНІ ДЕПОЗИТИ.....	245	ПРАВОМІРНИЙ ПРАВОЧИН...253	
ПОПЕРЕДНІЙ ДОГОВІР.....	245	ПРАВОМОЧНІСТЬ	253
ПОРІВНЯЛЬНА РЕКЛАМА.....	245	ПРАВО НА ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІД- НОСТІ І ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ.254	
ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.....	245	ПРАВОНАСТУПНИЦТВО.....	254
ПОРЯДОК ЛІКВІДАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ	245	ПРАВО ОСОБИСТОЇ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ДРУЖИНИ ТА ЧОЛОВІКА.....	254
ПОСИЛЕНИЙ СЕРТИФІКАТ ВІДКРИТОГО КЛЮЧА.....	246	ПРАВО ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	255
ПОСЛУГА.....	246	ПРАВО ПРИТРИМАННЯ.....	255
ПОСЛУГА З ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ ЧИ ВАНТАЖІВ.246		ПРАВО ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ В ОБ'ЄКТИВНОМУ ЗНАЧЕННІ.....	255
ПОСЛУГИ	246	ПРАВО ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ В СУБ'ЄКТИВ- НОМУ ЗНАЧЕННІ.....	256
ПОСЛУГИ ЕЛЕКТРОННОГО ЦИФРОВОГО ПІДПИСУ	246	ПРАВО РОЗПОРЯДЖАННЯ.....	256
ПОСТІЙНЕ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ.....	247	ПРАВО СЛІДУВАННЯ.....	256
ПОСТІЙНЕ МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ.....	247	ПРАВО СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	256
ПОТОЧНИЙ РАХУНОК.....	247	ПРАВО СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	257
ПОХІДНИЙ ТВІР	247	ПРАВО СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ.....	258
ПОХІДНІ ЦІННІ ПАПЕРИ.....	247	ПРАВО СПІЛЬНОЇ ЧАСТКОВОЇ ВЛАСНОСТІ.....	261
ПРАВИЛА СТРАХУВАННЯ.....	247	ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ.....	263
ПРАВО ВИМОГИ.....	248	ПРАВОВИЙ АКТ.....	263
ПРАВО ВЛАСНОСТІ.....	248	ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ.....	263
ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЖИТЛО.....	249		
ПРАВО ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	249		
ПРАВОЗДАТНІСТЬ.....	249		

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ..263	ПРИВАТНЕ ПРАВО272
ПРАВОВІДНОСИНИ.....263	ПРИДБАННЯ ВЕКСЕЛЯ.....273
ПРАВОМОЧНІСТЬ.....263	ПРИМІРНИК ВЕКСЕЛЯ273
ПРАВОСВІДОМІСТЬ.....263	ПРИМІРНИК ТВОРУ273
ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ.....263	ПРИНАЛЕЖНІСТЬ РЕЧІ.....273
ПРАВОТВОРЧІСТЬ.....264	ПРИНЦИПАЛ.....273
ПРАВОЧИН264	ПРИНЦИПИ (ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ) ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА.....273
ПРАВОЧИН З ВІДКЛАДАЛЬНОЮ ОБСТАВИНОЮ.....266	ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНО- ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....274
ПРАВОЧИН ЗІ СКАСУВАЛЬНОЮ ОБСТАВИНОЮ.....266	ПРИПИНЕННЯ ДІЇ ПОЛІСУ274
ПРАВОЧИНИ З НЕДОЛІКАМИ ЗМІСТУ266	ПРИПИНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.....274
ПРЕДМЕТ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.....266	ПРИПИНЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ275
ПРЕДМЕТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА.....267	ПРИТРИМАННЯ.....276
ПРЕДСТАВНИК.....269	ПРИХОВАНА РЕКЛАМА.....276
ПРЕДСТАВНИЦТВО.....270	ПРИЧІП.....276
ПРЕДСТАВНИЦТВО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ271	ПРОВАЙДЕР ПРОГРАМНОЇ ПОСЛУГИ.....276
ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ВЕКСЕЛЯ ДЛЯ ПЛАТЕЖУ271	ПРОВОДОВА МЕРЕЖА.....276
ПРЕЗУМПЦІЯ.....271	ПРОГРАМА (ТЕЛЕРАДІОПРОГРАМА).....276
ПРЕЦЕДЕНТ (СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ)271	ПРОГРАМНА КОНЦЕПЦІЯ МОВЛЕННЯ.....277
ПРИБУДИНКОВА ТЕРИТОРІЯ.....271	ПРОГРАМНА ПОСЛУГА.....277
ПРИВАТИЗАЦІЙНІ ПАПЕРИ..271	ПРОДАВЕЦЬ.....277
ПРИВАТИЗАЦІЙНІ ЦІННІ ПАПЕРИ.....272	ПРОДАЖ ОБ'ЄКТІВ МАЛОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ ЗА КОНКУРСОМ.....277
ПРИВАТИЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ЖИТЛОВОГО ФОНДУ272	ПРОДАЖ ОБ'ЄКТІВ МАЛОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ НА АУКЦІОНІ.....277
ПРИВАТИЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО МАЙНА.....272	ПРОДАЖ ТОВАРІВ.....278
ПРИВАТНЕ (ЗАКРИТЕ) РОЗМІ- ЩЕННЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ....272	ПРОДАЖ РЕЗУЛЬТАТІВ РОБІТ (ПОСЛУГ).....278
ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО.272	

ПРОДУКЦІЯ.....	278	ПРОТЕСТ ВЕКСЕЛЯ	283
ПРОДУКЦІЯ, ПЛОДИ ТА ДОХОДИ	278	ПРОТИПРАВНА БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ.....	283
ПРОДЮСЕР АУДІОВІЗУАЛЬНОГО ТВОРУ.....	278	ПРОТИПРАВНА ДІЯ	283
ПРОЕКТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ.....	279	ПРОТИПРАВНІСТЬ ПОВЕДІНКИ.....	284
ПРОЕКТНІ РОБОТИ ДЛЯ БУДІВНИЦТВА	279	ПРОЦЕДУРА ОЦІНКИ ВІДПОВІДНОСТІ.....	284
ПРОЇЗНА ЧАСТИНА.....	279	ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ.....	284
ПРОМИСЛОВИЙ ЗАЛІЗНИЧНИЙ ТРАНСПОРТ.....	279	ПРОФЕСІЙНА ОЦІНОЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ	284
ПРОМИСЛОВИЙ ЗРАЗОК.....	279	ПРОФЕСІЙНІ УЧАСНИКИ ФОНДОВОГО РИНКУ.....	284
ПРОМИСЛОВІ ТРУБОПРОВОДИ.....	279	ПРОЦЕНТИ.....	284
ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВА ГРУПА.....	280	ПРЯМА ТРАНСЛЯЦІЯ.....	285
ПРОПОРЦІЙНЕ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ.....	280	ПРЯМЕ ЗАЛІЗНИЧНЕ СПОЛУЧЕННЯ	285
ПРОСПЕКТ ЕМІСІЇ ІПОТЕЧНИХ ОБЛІГАЦІЙ.....	280	ПРЯМЕ ЗМІШАНЕ СПОЛУЧЕННЯ	285
ПРОСПЕКТ ЕМІСІЇ ЦІННИХ ПАПЕРІВ.....	280	ПСЕВДОНІМ.....	285
ПРОСТЕ СКЛАДСЬКЕ СВІДОЦТВО.....	280	ПУБЛІЧНА ДЕМОНСТРАЦІЯ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО ТВОРУ, ВІДЕОГРАМИ.....	285
ПРОСТЕ ТОВАРИСТВО.....	281	ПУБЛІЧНА ОБІЦЯНКА ВИНАГОРОДИ	285
ПРОСТИЙ ВЕКСЕЛЬ.....	282	ПУБЛІЧНЕ ВИКОНАННЯ.....	287
ПРОСТРОЧЕННЯ БОРЖНИКА.....	282	ПУБЛІЧНЕ (ВІДКРИТЕ) РОЗМІЩЕННЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ.....	287
ПРОСТРОЧЕННЯ КРЕДИТОРА.....	282	ПУБЛІЧНЕ СПОВІЩЕННЯ (ДОВЕДЕННЯ ДО ЗАГАЛЬНОГО ВІДОМА).....	287
ПРОСТРОЧКА.....	282	ПУБЛІЧНИЙ ДОГОВІР.....	288
ПРОСУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ.....	283	ПУБЛІЧНИЙ ПОКАЗ.....	288

Р

РАЦІОНАЛІЗАТОРСЬКА ПРОПОЗИЦІЯ.....	289	РЕМІТЕНТ	292
РЕАЛІЗАЦІЯ.....	289	РЕНТА.....	292
РЕАЛІЗАЦІЯ НОРМ ПРАВА...289		РЕОРГАНІЗАЦІЯ.....	293
РЕАЛЬНИЙ ДОГОВІР.....	289	РЕПРОГРАФІЧНЕ ВІДТВОРЕННЯ (РЕПРОДУКУВАННЯ)	293
РЕАЛЬНІ ЗБИТКИ.....	289	РЕПУТАЦІЯ.....	294
РЕВОЛЬВЕРНИЙ КРЕДИТ.....	289	РЕСТИТУЦІЯ	294
РЕГЛАМЕНТ СЕРТИФІКОВА- НОГО СКЛАДУ	289	РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВА.....	294
РЕГРЕСАНТ.....	289	РЕТРАНСЛЯЦІЯ.....	294
РЕГРЕСНЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ...290		РЕФОРМУВАННЯ ІПОТЕЧНИХ АКТИВІВ.....	294
РЕГУЛЯРНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЕМІТЕНТА.....	290	РЕЧОВІ ПРАВА.....	294
РЕГУЛЯРНІ ПАСАЖИРСЬКІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ.....	290	РЕЧОВО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗА- ХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ..295	
РЕГУЛЯРНІ СПЕЦІАЛЬНІ ПАСА- ЖИРСЬКІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ.....	290	РИЗИК ВИПАДКОВОЇ ЗАГИБЕЛІ МАЙНА.....	295
РЕЕКСПОРТ (РЕЕКСПОРТ ТОВАРІВ).....	291	РИЗИКИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ.....	295
РЕЄСТР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕРТИФІКАТІВ.....	291	РИНОК ТЕХНОЛОГІЙ.....	296
РЕЄСТР ПРОСТИХ І ПОДВІЙНИХ СКЛАДСЬКИХ СВІДОЦТВ.....	291	РИНОК ТОВАРІВ (РОБИТ, ПОСЛУГ)	296
РЕЄСТРАТОР.....	291	РІЧ.....	296
РЕЄСТРАЦІЙНИЙ (КАДАСТРОВИЙ) ОКРУГ.....	291	РІЧ, ВИЗНАЧЕНА ІНДИВІДУ- АЛЬНИМИ ОЗНАКАМИ.....	296
РЕЗИДЕНТИ.....	291	РІЧ, ВИЗНАЧЕНА РОДОВИМИ ОЗНАКАМИ	296
РЕЙС.....	291	РОБОТА.....	296
РЕКВІЗИЦІЯ	291	РОБОТИ	296
РЕКЛАМА.....	292	РОЗКЛАД МОВЛЕННЯ ТЕЛЕРАДІООРГАНІЗАЦІЙ.....	297
РЕКЛАМА НА ТРАНСПОРТІ...292		РОЗКЛАД РУХУ.....	297
РЕКЛАМНІ ЗАСОБИ.....	292	РОЗМІР ІПОТЕЧНОГО ПОКРИТТЯ.....	297
РЕКЛАМОДАВЕЦЬ.....	292	РОЗМІЩЕННЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ.....	297
РЕКОНСТРУКЦІЯ	292		

РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І (АБО) СУМІЖНИХ ПРАВ.....	297	РОЗРАХУНКОВИЙ ЧЕК (ЧЕК).....	298
РОЗПОВСЮДЖУВАЧ РЕКЛАМИ.....	297	РОЗРАХУНКОВО-КАСОВЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ.....	298
РОЗПОРЯДНИК МАЙНА	297	РОЯЛТІ.....	299
РОЗПОРЯДНИКИ ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ.....	297	РУХОМЕ МАЙНО, РУХОМІСТЬ.....	299
РОЗРАХУНКОВИЙ ДОКУМЕНТ.....	298	РУХОМІ РЕЧІ.....	299
РОЗРАХУНКИ.....	298	РЯТУВАННЯ ЗДОРОВ'Я ТА ЖИТТЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ, МАЙНА ФІЗИЧНОЇ АБО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ.....	299

С

САДИБА.....	302	СИСТЕМА КОЛЕКТИВНОГО ПРИЙОМУ.....	307
САМОЗАХИСТ.....	302	СИСТЕМА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА.....	307
САМОРЕГУЛІВНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ УЧАСНИКІВ ФОНДОВОГО РИНКУ.....	302	СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ.....	308
САМОСТРАХУВАННЯ.....	302	СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ПРОДУКЦІЯ.....	309
САМОЧИННЕ БУДІВНИЦТВО.....	302	СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ ВИРОБНИЧИЙ КООПЕРАТИВ.....	309
САНАЦІЯ	302	СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ КООПЕРАТИВ.....	309
СВОБОДА ДОГОВОРУ.....	304	СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ ОБСЛУГОВУЮЧИЙ КООПЕРАТИВ.....	309
СВОБОДА ЗАПОВІТУ.....	304	СІТКА МОВЛЕННЯ.....	309
СЕКВЕСТР.....	305	СКАРБ.....	309
СЕКРЕТНИЙ ЗАПОВІТ.....	305	СКЛАД ЦИВІЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	310
СЕЛЯНСЬКЕ (ФЕРМЕРСЬКЕ) ГОСПОДАРСТВО.....	305	СКЛАДОВА ТЕХНОЛОГІЇ.....	311
СЕРВІТУТ.....	305	СКЛАДОВА ЧАСТИНА РЕЧІ..	311
СЕРТИФІКАТ.....	306	СКЛАДНА РІЧ	311
СЕРТИФІКАТ ВІДКРИТОГО КЛЮЧА.....	306		
СЕРТИФІКОВАНИЙ ТОВАРНИЙ СКЛАД.....	307		
СИНДИКАТ ЛЛОЙДА.....	307		

СКЛАДСЬКА КВИТАНЦЯ.....	311	СПІЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО....	323
СКЛАДСЬКІ СВІДОЦТВА.....	311	СПОЖИВАЧ.....	323
СЛПІ	311	СПОЖИВАЧІ РЕКЛАМИ.....	324
СЛУЖБОВИЙ ВИНАХІД (КОРИСНА МОДЕЛЬ).....	311	СПОЖИВНА РІЧ.....	324
СЛУЖБОВИЙ ТВІР.....	312	СПОЖИВЧА КООПЕРАЦІЯ....	324
СМУГА РУХУ.....	312	СПОЖИВЧЕ ТОВАРИСТВО....	324
СОЛІДАРНА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	312	СПОЖИВЧИЙ КООПЕРАТИВ.	324
СОЛІДАРНЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.	312	СПОЖИВЧИЙ КРЕДИТ.....	324
СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА.....	313	СПОНСОРСТВО.....	324
СОЦІАЛЬНЕ ТЕЛЕРАДІОМОВЛЕННЯ.....	314	СПОРУДИ ДОРОЖНЬОГО ВОДОВІДВОДУ.....	325
СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ.....	314	СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ..	325
СПАДКОВЕ ПРАВО.....	314	СПОСОБИ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ.....	325
СПАДКОВИЙ ДОГОВІР.....	314	СПОСОБИ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ.....	326
СПАДКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ.....	315	СПОСТЕРЕЖНА РАДА (НАГЛЯ- ДОВА РАДА) АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА.....	326
СПАДКОДАВЕЦЬ.....	315	СПРАВЕДЛИВА РИНКОВА ЦІНА.....	326
СПАДКОЄМЦІ.....	315	СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ДОБРОСОВІСНІСТЬ, РОЗУМНІСТЬ.....	327
СПАДКУВАННЯ.....	316	СПРОСТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ.....	327
СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ.....	316	СТАЛІЙНИЙ ЧАС.....	328
СПАДКУВАННЯ ЗА ПРАВОМ ПРЕДСТАВЛЕННЯ.....	317	СТАНДАРТ.....	329
СПАДЩИНА.....	318	СТАНДАРТИЗАЦІЯ.....	329
СПЕЦИФІКАЦІЯ.....	320	СТАТУТ.....	329
СПЕЦІАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА ЗОНА.....	320	СТАТУТНИЙ ФОНД.....	329
СПЕЦІАЛЬНИЙ РЕЖИМ ІННО- ВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	321	СТИХІЙНЕ ЛИХО.....	329
СПІВАВТОРСТВО.....	321	СТОЯНКА ТАКСІ.....	330
СПІВВИКОНАВЕЦЬ.....	321	СТРАХОВА ВАРТІСТЬ.....	330
СПІВСТРАХУВАННЯ.....	321	СТРАХОВА ВИПЛАТА.....	330
СПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	322	СТРАХОВА КОМПАНІЯ.....	330
СПІЛЬНЕ МАЙНО.....	323		

СТРАХОВА КОРПОРАЦІЯ.....	330	СТРАХУВАННЯ КАСКО.....	337
СТРАХОВА ПРЕМІЯ.....	330	СТРАХУВАННЯ КРЕДИТІВ....	337
СТРАХОВА СУМА	331	СТРАХУВАННЯ МАЙНА	
СТРАХОВЕ		ГРОМАДЯН.....	337
ВІДШКОДУВАННЯ.....	331	СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК	
СТРАХОВЕ СВДОЦТВО.....	331	СМЕРТІ І ВТРАТИ ПРАЦЕЗДАТ-	
СТРАХОВИЙ АГЕНТ	331	НОСТІ.....	337
СТРАХОВИЙ АКТ	331	СТРАХУВАННЯ ПЕНСІЙ.....	337
СТРАХОВИЙ БРОКЕР.....	332	СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ	
СТРАХОВИЙ ВИПАДОК.....	332	ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	338
СТРАХОВИЙ ВНЕСОК.....	332	СТРОК	338
СТРАХОВИЙ ЗАХИСТ.....	332	СТРОК ДІЇ ТЕНДЕРНОЇ	
СТРАХОВИЙ ІНТЕРЕС.....	332	(ЦІНОВОЇ) ПРОПОЗИЦІЇ.....	338
СТРАХОВИЙ ПЛАТІЖ.....	333	СТРОК ДОГОВОРУ.....	338
СТРАХОВИЙ ПУЛ.....	333	СТРОК ПРИДАТНОСТІ.....	338
СТРАХОВИЙ РИЗИК.....	333	СТРОК РЕАЛІЗАЦІЇ І ЗАХИСТУ	
СТРАХОВИЙ РИНОК.....	333	ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ.....	338
СТРАХОВИКИ.....	333	СТРОК СЛУЖБИ.....	339
СТРАХОВІ РЕЗЕРВИ.....	334	СТРОК (ТЕРМІН) ВИКОНАННЯ	
СТРАХОВІ ТАРИФИ.....	334	ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.....	339
СТРАХУВАЛЬНИК	334	СТРОКИ ПОЗОВНОЇ	
СТРАХУВАННЯ (ЮРИДИЧНИЙ		ДАВНОСТІ.....	339
АСПЕКТ)	335	СТУДІЯ-ВИРОБНИК	
СТРАХУВАННЯ		(НЕЗАЛЕЖНИЙ ПРОДЮСЕР)..	340
(ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ).....	335	СУБ'ЄКТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ	
СТРАХУВАННЯ ВАНТАЖІВ..	335	ДІЯЛЬНОСТІ.....	340
СТРАХУВАННЯ ВІД ВОГНЮ..	335	СУБ'ЄКТИ ВІДШКОДУВАННЯ	
СТРАХУВАННЯ ВІД		ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ	
НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ.....	335	ДЖЕРЕЛОМ ПІДВИЩЕНОЇ	
СТРАХУВАННЯ		НЕБЕЗПЕКИ	340
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	336	СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО	
СТРАХУВАННЯ ДІТЕЙ.....	336	ПРАВА.....	341
СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ.....	336	СУБ'ЄКТИВНЕ ЦИВІЛЬНЕ	
СТРАХУВАННЯ ЗАСОБІВ		ПРАВО.....	341
АВТОТРАНСПОРТУ.....	336	СУБ'ЄКТИВНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ	
СТРАХУВАННЯ КАРГО.....	336	ОБОВ'ЯЗОК.....	342
		СУБЛІЗИНГ	342
		СУБОРЕНДА КАНАЛУ	
		МОВЛЕННЯ.....	342

СУБОРЕНДА (ПІДНАЙМ).....	342
СУБПІДРЯД.....	342
СУБРОГАЦІЯ.....	343
СУБСИДАРНА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	343
СУМІЖНІ ПРАВА	344

СУПЕРФІЦІЙ	345
СУПУТНІ ТУРИСТИЧНІ ПОСЛУГИ ТА ТОВАРИ.....	345
СУСПІЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ....	346
СУСПІЛЬНЕ НАДБАННЯ.....	346
СХОРОННА РОЗПИСКА.....	346

Т

ТАБЛИЦЯ СМЕРТНОСТІ.....	347
ТАЄМНИЦЯ.....	347
ТАЄМНИЦЯ ЗАПОВІТУ.....	347
ТАКСІ	347
ТАКСОМЕТР.....	347
ТВАРИНИ	347
ТВІР.....	347
ТЕЛЕБАЧЕННЯ.....	348
ТЕЛЕРАДІОЖУРНАЛІСТ.....	348
ТЕЛЕРАДІООРГАНІЗАЦІЯ.....	348
ТЕЛЕРАДІОПРАЦІВНИК.....	348
ТЕНДЕРНА ДОКУМЕНТАЦІЯ.....	348
ТЕНДЕРНИЙ КОМІТЕТ.....	348
ТЕНДЕРНА ПРОПОЗИЦІЯ.....	349
ТЕОРІЇ ДЖЕРЕЛ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ.....	349
ТЕОРІЇ ПРИЧИННОГО ЗВ'ЯЗКУ.....	350
ТЕОРІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ..	351
ТЕРМІН.....	352
ТЕРМІН ПРИДАТНОСТІ.....	352
ТЕРМІН РЕАЛІЗАЦІЇ І ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ.....	352
ТЕРМІН СТРАХУВАННЯ.....	353

ТЕХНІЧНА ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ.....	353
ТЕХНІЧНЕ ОБЛАДНАННЯ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ.....	353
ТЕХНІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ....	353
ТЕХНІЧНИЙ РЕГЛАМЕНТ.....	353
ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ.....	353
ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ МОВЛЕННЯ.....	354
ТЕХНІЧНІ УМОВИ.....	354
ТЕХНОЛОГІЇ ПОДВІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	354
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПАРК (ТЕХНОПАРК).....	354
ТЕХНОЛОГІЯ.....	354
ТИМЧАСОВІ МЕШКАНЦІ.....	354
ТИПОВИЙ (ЗРАЗКОВИЙ) ДОГОВІР.....	355
ТИРАЖ (НАКЛАД).....	355
ТИТУЛЬНЕ (ЗАКОННЕ) ВОЛОДІННЯ.....	355
ТОВАРИ.....	355
ТОВАРИСТВО.....	355
ТОВАРИСТВО ВЗАЄМНОГО СТРАХУВАННЯ.....	355

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ.....	356	ТРАНСПОРТНЕ СТРАХУВАННЯ.....	359
ТОВАРНА БІРЖА.....	356	ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ ЗАГАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	359
ТОВАРНА ГРУПА.....	357	ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	359
ТОВАРНИЙ ЗНАК.....	357	ТРАНСПОРТНИЙ ЗАСІБ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	360
ТОВАРНИЙ КРЕДИТ.....	357	ТРАНСПОРТНО- ЕКСПЕДИТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ	360
ТОВАРНИЙ СКЛАД	357	ТРАНСПОРТНО- ЕКСПЕДИТОРСЬКІ ПОСЛУГИ.....	360
ТОВАРООБМІННА (БАРТЕРНА) ОПЕРАЦІЯ.....	357	ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЇ.....	360
ТОВАРОРОЗПОРЯДЧІ ЦІННІ ПАПЕРИ.....	357	ТРАСАНТ	360
ТОПОГРАФІЯ ІНТЕГРАЛЬНОЇ МІКРОСХЕМИ.....	357	ТРАСАТ	360
ТОРГИ (ТЕНДЕР).....	358	ТРАСУВАННЯ.....	360
ТОРГІВЛЯ.....	358	ТРАТТА	360
ТОРГІВЛЯ ВЕКСЕЛЯМИ.....	358	ТУРИЗМ.....	360
ТОРГІВЛЯ У РОЗСТРОЧКУ...358		ТУРИСТ.....	361
ТОРГОВЕЛЬНА МАРКА.....	358	ТУРИСТИЧНИЙ ПРОДУКТ....	361
ТОРГОВЕЛЬНЕ ПРИМІЩЕННЯ.....	358	ТУРИСТИЧНІ АГЕНТИ.....	362
ТОРГОВЕЛЬНЕ СУДНО.....	358	ТУРИСТИЧНІ ОПЕРАТОРИ....	362
ТОРГОВИЙ ПАТЕНТ.....	359	ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ.....	362
ТРАНЗИТ ВАНТАЖІВ.....	359		
ТРАНЗИТНІ ПОСЛУГИ (РОБОТИ).....	359		
ТРАНСЛЯЦІЯ (ТЕЛЕРАДІОТРАНСЛЯЦІЯ)....	359		

У

УГОДА ПРО НАМІРИ.....	363	УГОДИ З ПРЕМІЄЮ	363
УГОДА ПРО РОЗПОДІЛ ПРОДУКЦІЇ.....	363	УДАВАНИЙ ПРАВОЧИН.....	363
УГОДА УПРАВИТЕЛЯ ІЗ ЗАБУДОВНИКОМ.....	363	УМИСЕЛ.....	363
УГОДИ З ГАРАНТІЄЮ.....	363	УМОВИ ЛІЦЕНЗІЇ.....	364
УГОДИ З КРЕДИТОМ.....	363	УМОВИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	364
		УМОВНІ ПРАВОЧИНИ.....	364

УНІВЕРСАЛЬНА ПРОГРАМНА ПОСЛУГА.....	364
УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ СПАДКОВОГО ПРАВОНАСТУПНИЦТВА.....	364
УПОВНОВАЖЕНИЙ ОРГАН...	365
УПРАВИТЕЛЬ.....	365
УПРАВЛІННЯ ІПОТЕЧНИМИ АКТИВАМИ.....	365
УПУЩЕНА ВИГОДА.....	365

УСТАНОВНИК.....	365
УСТАНОВА.....	365
УСТАНОВЧИЙ АКТ.....	365
УСТАНОВЧИЙ ДОКУМЕНТ ТОВАРИСТВА.....	366
УЧАСНИК ПРОЦЕДУРИ ЗАКУПІВЛІ.....	366
УЧАСНИК ФОНДОВОГО РИНКУ.....	366

Ф

ФАКУЛЬТАТИВНЕ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ.....	367
ФАЛЬСИФІКОВАНА ПРОДУКЦІЯ.....	367
ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО.....	367
ФІДУЦІАРНИЙ ПРАВочИН...	367
ФІЗИЧНА ОСОБА	367
ФІЗИЧНА ОСОБА - ПІДПРИЄМЕЦЬ.....	367
ФІКТИВНИЙ ПРАВочИН	369
ФІЛІЯ	369
ФІЛІЯ СТРАХОВИКА.....	369
ФІНАНСОВИЙ КРЕДИТ.....	369
ФІНАНСОВИЙ ЛІЗИНГ.....	369
ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ..	370
ФІРМОВЕ НАЙМЕНУВАННЯ (ФІРМА).....	370
ФОНД.....	370
ФОНД СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ.....	370

ФОНДОВА БІРЖА.....	370
ФОНДОВИЙ РИНОК (РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ).....	371
ФОНОГРАМА.....	371
ФОРВАРДНИЙ КОНТРАКТ.....	371
ФОРМА ПРАВочИНУ.....	371
ФОРМИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	371
ФОРМИ СТРАХУВАННЯ	372
ФОРС-МАЖОР	372
ФРАНЧАЙЗИНГ	372
ФРАНШИЗА	372
ФРАХТ.....	372
ФУНКЦІЇ СТРАХУВАННЯ.....	373
ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА.....	373
ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	373
Ф'ЮЧЕРСНИЙ КОНТРАКТ.....	374

ХАРАКТЕРНІ ТУРИСТИЧНІ
ПОСЛУГИ ТА ТОВАРИ.....375
ХОЛДИНГОВА КОМПАНІЯ...375

ЦЕДЕНТ
(ПЕРЕСТРАХУВАЛЬНИК).....376
ЦЕСІОНАРІЙ.....376
ЦЕСІЯ.....376
ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ
ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ376
ЦИВІЛЬНЕ
ЗАКОНОДАВСТВО.....376
ЦИВІЛЬНА ПРАВОЗДАТНІСТЬ
ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ.....378
ЦИВІЛЬНА ПРАВОЗДАТНІСТЬ
ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ.....378
ЦИВІЛЬНЕ
ЗАКОНОДАВСТВО.....378
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО.....378
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....379

ЧАРТЕР.....382
ЧАС ВІДКРИТТЯ
СПАДЩИНИ.....382
ЧАСТИНА ПРЕДМЕТА
ЗАКУПІВЛІ (ЛОТ)382
ЧАСТКИ ІПОТЕЧНИХ
АКТИВІВ.....382
ЧАСТКОВА ЦИВІЛЬНА
ДІЄЗДАТНІСТЬ382
ЧАСТКОВА ЦИВІЛЬНО-

Х

ХОЛДИНГОВА КОМПАНІЯ
(ДЕРЖАВНА).....375
ХОЛДИНГОВИЙ КОРПОРА-
ТИВНИЙ ПАКЕТ АКЦІЙ
(ЧАСТОК, ПАЇВ).....375

Ц

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ
ПРАВА ВЛАСНОСТІ.....380
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ
ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ
РЕПУТАЦІЇ.....380
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ
ВІДНОСИНИ.....380
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ
ПРОСТУПКИ.....380
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ
СТРОКИ.....381
ЦИТАТА.....381
ЦІЛЬОВА СУБСИДІЯ НА
ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ.....381
ЦІЛЬОВІ ОБЛІГАЦІЇ.....381
ЦІЛЬОВІ ОБЛІГАЦІЇ
ВНУТРІШНІХ ДЕРЖАВНИХ
ПОЗИК УКРАЇНИ.....381
ЦІННІ ПАПЕРИ.....381

Ч

ПРАВОВА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....383
ЧАСТОТА СТРАХОВИХ
ВИПАДКІВ.....384
ЧЕК.....384
ЧЕКОДАВЕЦЬ384
ЧЕКОДЕРЖАТЕЛЬ.....384
ЧЕСТЬ.....384
ЧЛЕН КООПЕРАТИВУ.....384

Ш

ШКОДА385
ШТРАФ385

ШТУЧНІ СПОРУДИ.....385

Ю

ЮРИДИЧНА ОСОБА.....386
ЮРИДИЧНА
ТЕРМІНОЛОГІЯ.....386
ЮРИДИЧНИЙ ОБ'ЄКТ
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.....386

ЮРИДИЧНИЙ ОBOB'ЯЗОК....386
ЮРИДИЧНИЙ ФАКТ.....386
ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В
ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ.....387

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ, ЩО ВЖИВАЮТЬСЯ У СЛОВНИКУ

абз.	-	абзац
гл.	-	глава
напр.	-	наприклад
п.	-	пункт
проф.	-	професор
ред.	-	редакція
розд.	-	розділ
ст.	-	стаття
т.ін.	-	таке інше
ч.	-	частина
АРК	-	Автономна Республіка Крим
БТІ	-	бюро технічної інвентаризації
ВГСУ	-	Вищий господарський суд України
ВВРУ	-	Відомості Верховної Ради України
ВСУ	-	Верховний Суд України
ВРУ	-	Верховна Рада України
ГК	-	Господарський кодекс України
ГПК	-	Господарський процесуальний кодекс України
ЖК	-	Житловий кодекс України
ЗК	-	Земельний кодекс України
КЗпП	-	Кодекс законів про працю України
КК	-	Кримінальний кодекс України
Конституція	-	Конституція України, прийнята 28 червня 1996р.
КТМ	-	Кодекс торгового мореплавства України
Мінтранс	-	Міністерство транспорту України
Мінфін	-	Міністерство фінансів України
Мін'юст	-	Міністерство юстиції України
МК	-	Митний кодекс України
НБУ	-	Національний банк України
ОВУ	-	Офіційний Вісник України
СК	-	Сімейний кодекс України
УК	-	Урядовий кур'єр
ФДМ	-	Фонд державного майна України
ЦК	-	Цивільний кодекс України
ЦПК	-	Цивільний процесуальний кодекс України

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України.-К.,1996.
2. Цивільний кодекс України: Прийнятий 16 січня 2003р.-К.:Істина, 2003-368с.
3. Цивільний кодекс України: Коментар. -Харків: ТОВ “Одіссей”,2003.-856с.
4. Цивільний кодекс України: Офіц.вид. із змінами та допов.станом на 12 трав.2008р./ М-во юстиції України.-К.:Вид.Дім „Ін Юре”,2008.-480с.
5. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 ч./ За заг.ред. Я.М.Шевченко.- К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2004.-ч.1.-692с.
6. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 ч./ За заг.ред. Я.М.Шевченко.- К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2004.-ч.2.-896с.
7. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.- К.: Істина, 2004.-976с.
8. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/ За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України.- К.: Істина, 2004.-928с.
9. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України/ За заг.ред В.К.Мамутова.-К.: Юрінком Інтер, 2004.-688с.
10. Кодекс торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 р. № 176/95 ВР.// ВВРУ.-1995. - № 52.- Ст.349.
11. Повітряний кодекс України від 4 травня 1993 р. № 3167-ХІІ. // ВВРУ. – 1993.- № 25.- Ст.274.
12. Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-ХІІ “Про господарські товариства”.// ВВРУ. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
13. Закон України від 1 грудня 1991р. № 266/94-ВР “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями

органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду” // УК.-1995.№ 13–14. - 26 січня.

14. Закон України від 10 грудня 1991 р. № 1956-ХІІ “Про товарну біржу” // ВВРУ. – 1992. – № 10. – Ст. 139.
15. Закон України від 4 березня 1992 р. № 2163-ХІІ “Про приватизацію державного майна” в редакції Закону від 19 лютого 1997 р. // УК.-1997.-№ 83-84.- 15 травня.
16. Закон України від 6 березня 1992 р. № 2171-ХІІ “Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)” в редакції Закону від 15 травня 1996 р. // ВВРУ.- 1992. –№ 24 . – Ст. 350.
17. Закон України від 10 квітня 1992 р. № 2265-ХІІ “Про споживчу кооперацію” // ВВРУ.-1992.-№ 30.-Ст.414.
18. Закон України від 10 квітня 1992 р. № 2269-ХІІ “Про оренду державного та комунального майна” в редакції Закону від 14 березня 1995 р. // УК.-1995.-№ 76 – 77.-25 травня.
19. Закон України від 14 травня 1992р. № 2343-ХІІ “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” в редакції Закону від 30 червня 1999 р. // УК.-1999.-№ 172.-15 вересня.
20. Закон України від 19 червня 1992р. № 2482-ХІІ “Про приватизацію державного житлового фонду” // УК –1992.– № 32.-7 серпня.
21. Закон України від 2 жовтня 1992р. № 2654-ХІІ “Про заставу” // ВВРУ.–1992. –№ 47.–Ст. 642.
22. Закон України від 2 жовтня 1992р. № 2657-ХІІ “Про інформацію” // ВВРУ.–1992.–№ 48.–Ст. 650.
23. Закон України від 21 квітня 1993р. № 3116-ХІІ “Про охорону прав на сорти рослин” в редакції Закону від 17 січня 2002р. // УК.-2002.-№ 111.-19 червня.
24. Закон України від 2 вересня 1993р. № 3425-ХІІ “Про нотаріат” // ВВРУ.– 1993.-№ 39.- Ст. 383.
25. Закон України від 15 грудня 1993р. № 3687-ХІІ “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” в редакції Закону від 1 червня 2000 р. // УК.-2000.-№ 124.-12 липня.

26. Закон України від 15 грудня 1993р. № 3688-ХІІ “Про охорону прав на промислові зразки”.//ВВРУ.-1994.-№7.-Ст.34.
27. Закон України від 15 грудня 1993р. № 3689-ХІІ “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг”.//ВВРУ.-1994.№7.-Ст.36.
28. Закон України від 23 грудня 1993р. № 3792-ХІІ “Про авторське право і суміжні права” в редакції Закону від 11 липня 2001 р.//УК.-2001.-№159.-5 вересня.
29. Закон України від 23 вересня 1994 р. № 185/94-ВР “Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті”. //ВВРУ.-1994.- № 40.- Ст. 364.
30. Закон України від 10 листопада 1994 р. № 232/94-ВР “Про транспорт”.//ВВРУ.-1994. – № 51. - Ст. 446.
31. Закон України від 22 грудня 1995 р. № 493/95-ВР “Про поставки продукції для державних потреб”.// УК.-1996.№20–21.-1 лютого.
32. Закон України від 15 травня 1996р. №192/96 ВР “Про трубопровідний транспорт”.// ВВРУ.- 1996. - № 29. – С.. 139.
33. Закон України від 4 липня 1996р №273/96 ВР “Про залізничний транспорт”// Голос України.,1996.-№169.-13 вересня.
34. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96-ВР “Про режим іноземного інвестування”.//УК.-1996. №77–78.- 25 квітня.
35. Закон України від 4 жовтня 1996р. № 85/96-ВР “Про страхування” в редакції Закону від 04 жовтня 2001р.//УК.- 2001.-№ 205.-7 листопада.
36. Закон України від 22 листопада 1996р. № 543/96-ВР “Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов’язань”. //УК.-1997.-№ 6-7.- 16 січня.
37. Закон України від 5 листопада 1997р. № 621/97-ВР “Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем”.//УК.-1997.-№230 – 231.-11 грудня.

38. Закон України від 10 грудня 1997р. № 710/97-ВР “Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні” // УК –1998.-№ 5-6.- 10 січня.
39. Закон України від 16 грудня 1997р. № 723/97-ВР “Про фінансовий лізинг” в редакції Закону від 11 грудня 2003р.//УК.- 2004.-№ 8.-16 січня.
40. Закон України від 6 жовтня 1998 р. № 161-XIV “Про оренду землі” в редакції Закону від 2 жовтня 2003 р.//УК.- 2003.-№ 208.-5 листопада.
41. Закон України від 23 грудня 1998р. № 351-XIV “Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності” //УК.– 1999.–№ 11-12.-21 січня
42. Закон України від 21 квітня 1999р. № 606-XIV “Про виконавче провадження” //УК. – 1999.№ 101-102.-3 червня.
43. Закон України від 16 червня 1999 р. № 752-XIV “Про охорону прав на зазначення походження товарів” //УК. – 1999.–№ 140-141.-29 липня.
44. Закон України від 16 липня 1999р. № 997-XIV “Про концесії” //УК.–1999.–№ 177.-22 вересня.
45. Закон України “Про угоди про розподіл продукції” від 14 вересня 1999р.//Голос України.-1999.-№189.-12 жовтня.
46. Закон України від 23 вересня 1999р. № 1105-XIV “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” //УК.– 1999.–№ 215.-17 листопада.
47. Закон України від 20 жовтня 1999р. № 1172-XIV “Про транзит вантажів” //УК.–1999.№ 213.-13 листопада.
48. Закон України від 23 березня 2000р. № 1587-III “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних” в редакції Закону від 10 липня 2003р.//УК.-2003.-№ 158.-27 серпня.

49. Закон України від 6 квітня 2000р. № 1644-III “Про перевезення небезпечних вантажів”// УК. – 2000.- № 102. – 7 червня.
50. Закон України від 01 червня 2000р. № 1775-III “Про ліцензування певних видів господарської діяльності”// УК.– 2000.- № 139.-2 серпня.
51. Закон України від 07 грудня 2000р. № 2121-III “Про банки і банківську діяльність”//УК.– 2001.-№ 8.-17 січня.
52. Закон України “Про об’єкти підвищеної небезпеки” від 18 січня 2001р.//УК.-2001.-№43.-7 березня.
53. Закон України “Про захист економічної конкуренції” від 11 січня 2001р.//УК.-2001.-№50.-21 березня.
54. Закон України від 18 січня 2001р. № 2240-III “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням”//УК.–2001.-№ 38.-28 лютого.
55. Закон України від 15 березня 2001р. № 2299-III “Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)”//УК.–2001.-№ 74.-25 квітня.
56. Закон України від 5 квітня 2001р. № 2346-III “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні”//УК.–2001.-№ 84.-16 травня.
57. Закон України від 5 квітня 2001р. № 2374-III “Про обіг векселів в Україні”//УК.–2001.-№ 78.-04 травня.
58. Закон України від 5 квітня 2001р. № 2344-III “Про автомобільний транспорт”//УК.-2001.- № 103.- 13 червня.
59. Закон України від 17 травня 2001р № 2408-III “Про стандартизацію”// ВВРУ.- 2001.-№ 31.- Ст.145.
60. Закон України від 12 липня 2001р. № 2664-III "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг"//УК.–2001.–№ 154.-29 серпня.

61. Закон України від 29 листопада 2001р. № 2866-III “Про об’єднання співвласників багатоквартирного будинку” //УК.-2002.-№19.-30 січня.
62. Закон України від 20 грудня 2001р. № 2908-III “Про кредитні спілки” //УК. – 2002.-№14.-23 січня.
63. Закон України від 15 травня 2003р. № 742-IV “Про особисте селянське господарство” //УК.-2003.- № 106.-11 червня.
64. Закон України від 15 травня 2003р. № 755-IV “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців” //УК.– 2003.-№188.-8 жовтня.
65. Закон України від 22 травня 2003р. № 851-IV “Про електронні документи та електронний документообіг” //УК.-2003.-№ 119.-2 липня.
66. Закон України від 05 червня 2003р. № 898-IV “Про іпотеку” //УК.– 2003.-№ 183.-1 жовтня.
67. Закон України від 19 червня 2003р. № 973-IV “Про фермерське господарство” //УК.– 2003.- №159.-28 серпня.
68. Закон України від 19 червня 2003р. № 979-IV “Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати” //УК.– 2003. –№154.-20 серпня.
69. Закон України від 19 червня 2003р. № 978-IV “Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю” // УК.-2003.-№149.-13 серпня.
70. Закон України від 10 липня 2003р. № 1087-IV “Про кооперацію” //УК.– 2003.-№ 158.-27 серпня.
71. Закон України від 18 листопада 2003р. № 1255-IV “Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень” //УК.– 2004.-№ 6.-14 січня.
72. Закон України від 24 червня 2004р. № 1875-IV “Про житлово-комунальні послуги” //УК.-2004.-№144.-3 серпня.

73. Закон України від 29 червня 2004р. №1914-IV “Про міський електричний транспорт”//УК.-2004.-№159.-26 серпня.
74. Закон України від 1 липня 2004р. № 1952-IV “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень”//УК.– 2004.–№ 145.- 4 серпня.
75. Закон України від 22 травня 2003р. №852-IV „Про електронний цифровий підпис”//УК.-2003.-№119.-2 липня.
76. Закон України від 11 липня 2003р. №1121- IV „Про внесення змін до Закону України „Про рекламу”//УК.-2003.-№178.-24 вересня.
77. Закон України від 18 листопада 2003р. №1282- IV „Про внесення змін до Закону України „Про туризм”//УК.-2003.-№244.-25 грудня.
78. Закон України від 23 грудня 2004р. №2286- IV „Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва”//УК.-2005.-№24.-9 лютого.
79. Закон України від 23 червня 2005р. №2704- IV „Про організацію формування та обігу кредитних історій”//УК.-2005.-№147.-10 серпня.
80. Закон України від 8 вересня 2005. №2862- IV „Про автомобільні дороги”// УК.-2005.-№193.-12 жовтня.
81. Закон України від 6 вересня 2005р. №2807- IV „Про благоустрій населених пунктів”//УК.-2005.-№198.-19 жовтня.
82. Закон України від 1 грудня 2005р. №3161- IV „Про внесення змін до Закону України „Про захист прав споживачів”//УК.-2006.-№9.-18 січня.
83. Закон України від 12 січня 2006р. №3333- IV „Про внесення змін до Закону України „Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків та інших законів України”//УК.-2006.-№27.-9 лютого.
84. Закон України від 22 грудня 2005р. №3273- IV „Про іпотечні облигації”//УК.-2006.-№31.-15 лютого.

85. Закон України від 1 грудня 2005р. №3164- IV „Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності”//УК.-2006.-№64.-5 квітня.
86. Закон України від 23 лютого 2006р. №3492- IV „Про внесення змін до Закону України „Про автомобільний транспорт”//УК.-2006.-№69.-12 квітня.
87. Закон України від 8 лютого 2006р. №3404- IV „Про внесення змін до Лісового кодексу України”//УК.-2006.-№73-74.-18 квітня.
88. Закон України від 23 лютого 2006р. №3480- IV „Про цінні папери та фондовий ринок”//УК.-2006.-№75.-19 квітня.
89. Закон України від 12 січня 2006р. №3317- IV „Про внесення змін до Закону України „Про телебачення і радіомовлення”//УК.-2006.-№109.-14 червня.
90. Закон України від 14 вересня 2006р. №143- V „Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій”//УК.-2006.-№187.-6 жовтня.
91. Закон України від 14 вересня 2006р. №140- V „Про внесення змін до Закону України „Про аудиторську діяльність”//УК.-2006.-№195.-18 жовтня.
92. Декрет Кабінету Міністрів України “Про управління майном, що є у загальнодержавній власності” від 15 грудня 1992р. № 8-92.//УК.-1993. – № 2–3.-6 січня.
93. Декрет Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” від 19 лютого 1993р. № 15-93.//УК.-1993.-№ 35.-6 березня.
94. ІНКОТЕРМС. Офіційні правила тлумачення торговельних термінів Міжнародної Торгової Палати (ред. 2000р.). Видання МТП №560. Введені в дію з 1.01.2000р.//УК.-2002.-№ 63.- 3 квітня.
95. Постанова Верховної Ради України від 12 вересня 1991р. № 1545- XII “Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР”// ВВРУ.-1991.-№ 46– Ст. 621.

96. Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1992р. № 2471-ХІІ “Про право власності на окремі види майна”.//УК.–1992.–№ 28.-10 липня.
97. Статут залізниць України, затв. постановою КМУ від 6 квітня 1998р. № 457.// УК.–1998.– № 119-120.-25 червня.
98. Типовий договір найму житла в будинках державного і комунального житлового фонду, затв. Постановою Кабінету Міністрів від 22 червня 1998р. № 939. – Урядовий кур’єр. – 1998. – 07. – 02.07.98 N 124-125.
99. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затв. Постановою КМ від 29 червня 1999р. № 1172. – ОВУ. – 1999. – N 26 (16.07.99). – Ст. 1241.
- 100.Порядок проведення конкурсів (тендерів) з вибору виконавців державного оборонного замовлення, затв. Постановою КМ від 09 грудня 1999р. № 2244. – ОВУ. – 1999. – N 50 (31.12.99). – Ст. 2445.
- 101.Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України затв. Постановою Правління НБУ від 16 грудня 2000р. №508.// ОВУ. – 2003. - № 10.- Ст.444.
- 102.Інструкція про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України, затв. постановою Правління НБУ від 19 лютого 2001р. № 69.//ОВУ.- 2001.–№12. – Ст. 495.
- 103.Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затв. постановою Правління НБУ від 19 лютого 2001р. № 72.//ОВУ.– 2001. –№12.– Ст. 496.
- 104.Інструкція про касові операції в банках України, затв. постановою Правління НБУ від 14 серпня 2003р. № 337.//ОВУ.–2003.–№ 37.– Ст.1999.
- 105.Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затв. постановою Правління НБУ від 14 серпня 2003р. № 492.//ОВУ.–2003.– № 51. – Ст. 2707.

106. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затв. постановою Правління НБУ від 3 грудня 2003р. № 516.// ОВУ. – 2004.–№ 1.– Ст.8.
107. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затв. постановою Правління НБУ від 21 січня 2004р. № 22.//ОВУ.–2004.–№ 13.–Ст.908.
108. Постанова Пленуму ВСУ від 28 квітня 1978р. №3. “Про судову практику в справах про визнання угод недійсними”.// Постанови Пленуму ВСУ 1972-2002: Офіц.вид./ За заг.ред. В.Т.Маляренка.- К.:Видавництво А.С.К.,2003.-С.74-80.
109. Постанова Пленуму ВСУ від 4 жовтня 1991р. №7. “Про практику застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності громадян на жилий будинок”.// Постанови Пленуму ВСУ 1972-2002: Офіц.вид./ За заг.ред. В.Т.Маляренка.-К.:Видавництво А.С.К.,2003.-С.88-95.
110. Постанова Пленуму ВСУ від 27 березня 1992р. №6 “Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди”.// Постанови Пленуму ВСУ 1972-2002: Офіц.вид./ За заг.ред. В.Т.Маляренка.-К.:Видавництво А.С.К.,2003.-С.110-127.
111. Постанова Пленуму ВСУ від 31 березня 1995р. №4 “Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди”.// Постанови Пленуму ВСУ 1972-2002: Офіц.вид./ За заг.ред. В.Т.Маляренка.-К.:Видавництво А.С.К.,2003.-С.66-73.
112. Постанова Пленуму ВСУ від 12 квітня 1996р. №5 “Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів”.// Постанови Пленуму ВСУ 1972-2002: Офіц.вид./ За заг.ред. В.Т.Маляренка.-К.:Видавництво А.С.К.,2003.-С.101-109.
113. Роз’яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 21 липня 1992р. № 01-6/856 “Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з перевозок вантажів автомобільним транспортом” // Збірник роз’яснень ВГСУ/ Відп.ред. Д.М.Притика.- К.:Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003.-С18-26.

114. Роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 12 березня 1999 р. № 02-5/111 “Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з визнанням угод недійсними”.// Збірник роз'яснень ВГСУ/ Відп.ред. Д.М.Притика.-К.:Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003.-С.141-152с.
115. Роз'яснення Президії Вищого господарського суду України від 29 травня 2002 р. № 04-5/601 “Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з перевезення вантажів залізницею”.// Збірник роз'яснень ВГСУ/ Відп.ред. Д.М.Притика.-К.:Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003.-С.71-96.
116. Збірник роз'яснень ВГСУ/ Відп.ред. Д.М.Притика.-К.:Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003.-304с.
117. Аномалії в цивільному праві України: Навч.-практ. посібник// Відп.ред. Р.А.Майданик.-К.:Юстініан,2007.- 912 с. (Серія „Аномалії цивільного права”).
118. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США.-К.,1999.-554с.
119. Бойко М.Д. Відшкодування шкоди: Правовий аспект: Навчально-практичний посібник.-К.:Атіка,2007.-328с.
120. Бойко М.Д., Хазін М.А. Процесуальні документи у сфері цивільно-правових відносин (зразки документів, коментарі, роз'яснення).-К.:Атіка,2008.-616с.
121. Васильченко В.В. Коментар та постатейні матеріали до законодавства України про спадкування.-Х.:”Одіссей”.-2007.-480с.
122. Гражданское и торговое право зарубежных государств: учебник/ Отв.ред. Е.А.Васильев, А.С.Комаров. В 2-х т.-М: Междунар. отношения, 2006.
123. Грін О.О. Спадкове право України: Навчальний посібник для студентів юридичних вузів і факультетів.-Ужгород: ПП Данило С.І.,2008.-292с.
124. Грін О.О. Цивільне право (Особлива частина): Навчально-методичний посібник за вимогами кредитно-модульної системи

для студентів юридичного факультету.-Ужгород:ПП Данило С.І.,2008.-172с.

- 125.Дождев Д.В. Римское частное право:Учебник для вузов/Под общ.ред. акад. РАН, д.ю.н., проф. В.С.Нерсесянца.-М.:Норма, 2006.-784с.
- 126.Заїка Ю.О. Українське цивільне право: Навчальний посібник.-2-е вид. Змін. і доп.-К.:Всеукраїнська асоціація видавців „Правова єдність”, 2008.-368с.
- 127.Залетов О.М. Убезпечення життя: Монографія.-К.:Міжнародна агенція „БІЗОН”,2006.-688с.- (Серія „Бібліотека страхування”).
- 128.Кодифікація приватного (цивільного) права України/ За ред. проф. А.Довгерта.-К.: Український центр правничих студій, 2000-336с.
- 129.Луць В.В. Контракти в підприємницькій діяльності: навч.посіб.-2-е вид., перероб.і допов./В.В.Луць.-К.:Юрінком Інтер,2008.-576с.
- 130.Манукян В.И. Моральный вред: право, практика, опыт.-К.:Истина,2008.-288с.
- 131.Словник цивільного права /Укладач О.О.Грін.-Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2005.-386с.
- 132.Спадкове право: Нотаріат. Адвокатура. Суд: Наук.-практ.посіб./С.Я.Фурса, Є.І.Фурса, О.М.Клименко, С.Я.Рабовська, Л.О.Кармаза та ін.; За заг.ред. С.Я.Фурси.-К.:Видавець Фурса С.Я.:КНТ, 2007.-1216с. (Серія „Ваш радник”).
- 133.Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту):Монографія/ Відп.ред. Я.М.Шевченко.-К.:КНТ,2008.-626с.
- 134.Страхування: Підручник/ За ред. В.Д.Базилевича.-К.:Знання, 2008.-1019с.
- 135.Судова практика з відшкодування моральної шкоди/ Укладач-В.І.Манукян.-К.:Истина,2008.-320с.

- 136.Сучасний словник цивільно-правових термінів/ Укладач Венедіктова І.В.-Х.:”Страйд”,2005.-224с. (Серія „Юридичний радник”).
- 137.Типові форми юридичних документів: договори, контракти, угоди, акти, позовні заяви, нормативні матеріали/ Упоряд. М.В.Стаматіна.-9-е вид., перероб. та доп.-Харків:Арсіс,2008.-928с.
- 138.Харитонов Є.О. Нариси теорії цивілістики (поняття та концепти): Монографія.-О.:Фенікс,2008.-464с.
- 139.Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.:Істина,2003.-776с.
- 140.Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн./ За ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової.-2-е вид., допов. і перероб.-К.: Юрінком Інтер,2003.-Кн.1-736с.
- 141.Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн./ За ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової.-2-е вид., допов. і перероб.-К.: Юрінком Інтер,2004.-Кн.2-640с.
- 142.Цивільне право України: Академічний курс: Підручник: У двох томах/ За заг. ред. Я.М.Шевченко.-Т.1. Загальна частина.-К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003.-520с.
- 143.Цивільне право України: Академічний курс: Підручник: У двох томах/ За заг. ред. Я.М.Шевченко.-Т.2 . Особлива частина.-К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003.-408с.
- 144.Цивільне право України: В 2-х томах. Том I:Підручник/ За ред.д-ра юрид.наук, проф.Є.О.Харитонова, канд.юрид.наук Н.Ю.Голубевої.-Х.:ТОВ „Одіссей”,2008.-832с.
- 145.Цивільне право України: В 2-х томах. Том II:Підручник/ За ред.д-ра юрид.наук, проф.Є.О.Харитонова, канд.юрид.наук Н.Ю.Голубевої.-Х.:ТОВ „Одіссей”,2008.-872с.
- 146.Цивільне право України: Підручник: У 2 т./За заг. ред. В.І.Борисової, І.В.Спасибо-Фатєєвої, В.Л.Яроцького.- К.: Юрінком Інтер, 2004.-Т.1.-480с.

147. Цивільне право України: Підручник: У 2 т./За заг. ред. В.І.Борисової, І.В.Спасибо-Фатєєвої, В.Л.Яроцького.- К.: Юрінком Інтер, 2004.-Т.2.-552с.
148. Цивільне право України: Курс лекцій: У 6-ти томах. Т.І.Книга 1/За ред. Р.Б.Шишки та В.А.Кройтора.-Харків:Еспада,2004.-176с.
149. Цивільне право України: Курс лекцій: У 6-ти томах. Т.І.Книга 2/За ред. Р.Б.Шишки та В.А.Кройтора.-Харків:Еспада,2004.-392с.
150. Цивільне право. Практикум: Навчальний посібник/ Відп.ред. Р.А.Майданик, Н.С.Кузнєцова, О.В.Дзера.-К.:Всеукраїнська асоціація видавців „Правова єдність”,2008.-624с.
151. Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С.Шемшученко (відп. ред.) та ін.-К.:”Укр. енцикл.”,1998.-Т.1: А-Г.-672с.
152. Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова ред.кол.) та ін.-К.:”Укр. енцикл.”,1998.-Т.2: Д-Й.-1999.-774с.
153. Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова ред.кол.) та ін.-К.:”Укр. енцикл.”,1998.-Т.3: К-М.-2001.-792с.
154. Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова ред.кол.) та ін.-К.:”Укр. енцикл.”,1998.-Т.4: Н-П.-2002.-720с.
155. Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова ред.кол.) та ін.-К.:”Укр. енцикл.”,1998.-Т.5: К-М.-2003.-736с.
156. Словник юридичних термінів (російсько-український).-Київ.: ”Юрінком”-Редакція “Бюл. законод. та юр. прак. Укр.”.-1994.-322с.
157. Юридичний словник-довідник: За ред. Ю.С.Шемшученка.- К.,Феміна,1996.-696с.
158. В.Н.Додонов, Е.В.Каминская, О.Г.Румянцев. Словарь гражданского права/ Под общей ред. д.ю.н. В.В.Залесского.-М.: ИНФРА-М,1998.-204с.

159. Большой юридический словарь/ Под ред. А.Я.Сухарева, В.Д.Зорькина, В.Е.Крутских.-М.:ИНФРА-М.,1999.-790 с.
- 160.Інтелектуальна власність: словник-довідник/ За заг.ред. О.Д.Святоцького.-У 2-х т.:Том 1. Авторське право і суміжні права/За ред. О.Д.Святоцького, В.С.Дроб'язка. - Уклад.: В.С.Дроб'язко, Р.В.Дроб'язко.-К.:Видавничий Дім "Ін Юре",2000.-356с.
- 161.Інтелектуальна власність: словник-довідник/ За заг.ред. О.Д.Святоцького.-У 2-х т.:Том 2. Промислова власність/За ред. О.Д.Святоцького, В.Л.Петрова. - Уклад. Г.П.Добриніна, А.В.Кочеткова, Н.І.Мова та ін.-К.:Видавничий Дім "Ін Юре",2000.-272с.

ПРО УКЛАДАЧА

Олександр Олексійович Грін народився 3 квітня 1967 року. У 1993 році закінчив з відзнакою історичний факультет Ужгородського державного університету. Працював викладачем історії, філософії і права у навчальних закладах м.Ужгорода. З 1993 по 1998 рік заочно навчався на юридичному факультеті УжДУ. В 1994 - 1995 роках проходив службу в УБОЗ УМВС України в Закарпатській області. З 1995 по 1997 рік - провідний спеціаліст Управління взаємодії з правоохоронними органами Закарпатської обласної державної адміністрації. У 1997 - 1998 роках працював на посаді юрисконсульта в акціонерній страховій компанії "Карпати".

З 1 вересня 1998 року призначений на посаду викладача кафедри цивільного і кримінального права Ужгородського державного інституту інформатики, економіки і права. 1 лютого 2000 року переведений на посаду старшого викладача тієї ж кафедри. З 1 вересня 2001 року працює старшим викладачем кафедри цивільного права та процесу УжДШЕП та в Закарпатському відділенні Київського університету права НАН України. З 1998 року - викладач курсу "Цивільне право" (Особлива частина). Протягом чотирьох років керує науковим гуртком цивільного і сімейного права на юридичному факультеті. З моменту створення юридичної клініки "Альтернатива" (2001) при УжДШЕП - її координатор.

У 1999 році у співавторстві з проф. М.Болдижаром О.Гріном було видруковано монографію "Закарпатська Україна: державно-правовий статус і діяльність (кінець 1944р. – початок 1946р.)". У 2003 році побачив світ збірник науково-популярних праць автора під назвою "Правові нариси", в яких представлено актуальні статті з проблем реформування відносин власності та оренди землі, вперше науково проаналізовано нормативно-правові акти Закарпатської України у сфері шлюбно-сімейного законодавства, а також найму (оренди) майна і житлових приміщень. У 2005 році автором було видруковано „Словник цивільного права” (близько 1000 термінів), лекції з курсу „Правове регулювання страхової діяльності”. У 2005-2006 році опубліковано лекції з курсу „Цивільне право (Особлива частина)” обсягом 300 стор. У 2008 році вийшов друком навчально-методичний посібник з курсу „Цивільне право (Особлива частина) за вимогами кредитно-модульної системи (172с.). Цього ж року побачив світ навчальний посібник „Спадкове право України” (241с.).

Напрямки наукової діяльності на сучасному етапі – цивільне та сімейне право, спадкове право, страхове право, історія цивільного і сімейного права, порівняльна цивілістика, цивільне право країн Південно-Східної Європи, дослідження правових інститутів та процесів у Закарпатській Україні (1944-1946рр.).

Навчальне видання

Грін Олександр Олексійович

Словник

Ужгород: ПП Данило С.І., 2009.- 436с.

СЛОВНИК ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Технічний редактор і коректор – Грін О.О.
Обкладинка та компютерна верстка – Качур М.М.

*Розтиражовано з готових оригінал-макетів
ПП Данило С.І.
м. Ужгород, пл. Ш.Петефі, 34/1
Тел.: 61-23-51*

Підписано до друку 22.10.2008р. Формат 60x84/16.
Папір офс. №1. Гарнітура Times. Умов. друк. арк. 27,25.
Замов. №22/10. Тираж 500 прим.